

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
HOSPODÁŘSKÁ FAKULTA

Studijní program:

6208 U – Ekonomika a management

Studijní obor:

Organizace a řízení podniků

**Bankovní regulace a dohled – stabilizátor či retardér bankovního podnikání
v prostředí České republiky**

Banking Supervision – stabilizing or repressing factor of banking business expansion
in the Czech Republic

Ing. Helena Rybková

Školitel: Doc. Dr. Ing. Olga Hasprová

Počet stran: 144

Počet příloh: 7

Datum odevzdání: 30. 3. 2007

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda vyjádřila poděkování své školitelce, Doc. Dr. Ing. Olze Hasprové, a dále pak panu prof. Ing. Václavu Bakulemu, DrSc. za odborné vedení, vstřícný přístup, cenné a inspirující rady, které mi velmi pomohly při vypracování této doktorské práce.

Helena Rybková

RESUMÉ

Doktorská práce se zabývá stále aktuální problematikou bankovní regulace a dohledu. Pomocí analýzy nastavení současné úrovně dozorových aktivit se snaží zodpovědět otázku, zda a do jaké míry působí existence a samotná realizace bankovního dozoru na oblast bankovního podnikání pozitivně a naopak, zda některé jeho oblasti efektivní rozvoj bankovních aktivit spíše nepotlačují.

Bankovní podnikání patří k velmi specifickým oblastem národního hospodářství, které je velmi těsně navázáno na celou ekonomiku daného státu. Zejména z tohoto důvodu, kdy je zřejmé, že efektivní fungování bankovního sektoru má enormní vliv na celkové výsledky hospodaření země, je nutné zajistit opravdu stabilní prostředí pro realizaci tohoto odvětví, a to nejen z důvodu zajištění hladkého průběhu platebního styku, ale také zajištění funkce transformace úspor do investic jako základní podmínku následného ekonomického růstu apod.

Za pomoci dostupných zdrojů se tato práce tedy snaží sestavit přehled základních oblastí, které bankovnímu dohledu a regulaci podléhají a u konkrétních součástí vyzdvihnout jejich dominující klady a zápory. Do této sféry patří jak aktivní část dozorových aktivit realizovaná především souborem pravidel, metod a opatření vydaných Českou národní bankou, které jsou banky nuceny dodržovat; dále je tato část doplněna pasivnější součástí, kterou tvoří bankovní dohled jako institut dohlízející na dodržování těchto obecně nastavených závazných norem a pravidel.

Téma výzkumu není vnímáno pouze jako uzavřená statická oblast, ale naopak jako prostředí, na které působí spousta vlivů nadnárodních uskupení a která se v čase, ať už v období relativně krátké historie, intenzivně vyvíjí. Proto jsou do dané problematiky vloženy i poznatky nadnárodní spolupráce (zejména instituce evropské unie) a v závěru hodnocení je kladen důraz na rozdíly v dynamice vývoje současného bankovního sektoru.

SUMMARY

The doctoral thesis is focused on up-to-date subject – banking supervision. Using analysis of current level of supervisory activities is try to answer the question, if these supervisory activities impact on the bank bussines branch icentive or inhibitory.

Banking is a very specific sphere of business, which is closely associated with the whole economy. Expecially by the reason of great influence on economic results, it is essential to establish the stability of this sector. So it si important to provide flat running system of payment but also to provide transform savings to investments, to set up the essential of economic growth conditions etc.

This doctoral thesis gives the view of the essential areas, which are subject to banking supervision, and to highlight their main positive and negative characteristics. These araes compose active part of activities – banking regulation and rather more pasive part of activities – prudential regulation. The banking regulation consist rules, regulations, measure and methods constituted by the Czech National Bank. The following of these directions is supervised by the prudential regulation.

The theme of this doctoral thesis is very dynamic sphere and in spite of its very short history in the Czech republic, noticed very intensive development. There is also influence of many other subject, e.g. supranational organisations. That is why, there is the findings of this international area included in this thesis, which is accentuated in the conclusion.

OBSAH

<i>SEZNAM ZKRATEK</i>	7
<i>SEZNAM TABULEK</i>	9
<i>SEZNAM GRAFŮ</i>	9
<i>SEZNAM OBRÁZKŮ</i>	9
ÚVOD	11
1 BANKOVNICTVÍ JAKO SPECIFICKÉ ODVĚTVÍ PODNIKATELSKÝCH AKTIVIT	14
1.1 Vymezení banky jako nedílné součásti tržní ekonomiky	14
1.2 Charakteristika podmínek pro vznik a existenci banky	18
1.3 Banka vs. subjekt patřící do odvětví výrazně se neodlišující svojí podnikatelskou činností od ostatních - komparace požadavků umožňujících jejich založení a následní působení na trhu	22
1.3.1 Banka jako specifická součást tržní ekonomiky	22
1.3.2 Komparace podmínek pro založení subjektu – banka vs. nebankovní subjekt	23
1.3.3 Komparace podmínek při existenci subjektu - banka vs. nebankovní subjekt	24
1.4 Instituce bankovní regulace a dohledu jako nástroj potlačení hrozeb a rizik plynoucích z působnosti v oblasti bankovního podnikání	27
1.4.1 Banka jako nositel rizik a subjekt jejich řízení	30
1.4.2 Tržní selhání na finančních trzích a finanční regulace a dohled	33
1.4.3 Argumenty hovořící ve prospěch či neprospěch opodstatněné existence regulace a dohledu bank	35
Dílčí závěr	43
2 BANKOVNÍ DOZOR JAKO INSTITUCE CÍLUJÍCÍ ROZVOJ EFEKTIVNOSTI BANKOVNÍHO SEKTORU	44
2.1 Obecná charakteristika bankovní regulace a dohledu jako dozorového orgánu nad bankami	44
2.2 Nástroje a metody České národní banky k výkonu bankovního regulace	48
2.2.1 Kapitálová přiměřenost jako základní oblast regulace bankovního podnikání	48
2.2.2 Přiměřenost likvidity jako nástroj zabezpečující schopnost bank dostát svým závazkům	61
2.2.3 Limity úvěrové angažovanosti jako významný prostředek potlačení úvěrového rizika obchodních bank	67
2.2.4 Tvorba povinných minimálních rezerv jako prostředek zajišťující plynulost mezibankovního styku	68
2.2.5 Regulatorní přístup k uveřejňování informací bankami	69

2.2.6 Pravidla ochrany před nelegálními praktikami v bankovní sféře	72
2.2.7 Povinné pojištění vkladů jako jeden z kontroverzních nástrojů bankovní regulace a dohledu	76
2.2.8 Věřitel poslední instance jako základní nástroj pomoci ohroženým bankám	85
2.3 Bankovní dohled jako prostředek kontroly dodržování regulatorních opatření	92
2.3.1 Dohled na dálku jako pasivní součást dohledových aktivit	92
2.3.2 Dohled na místě jako aktivní dohledová aktivita instituce bankovního dohledu....	96
2.3.3 Konsolidovaný dohled jako nově realizovaný fenomén dohledových aktivit	101
2.3.4 Spolupráce bankovního dohledu s externími auditory	103
Dílčí závěr	106
3 AKTUÁLNÍ PROBLEMATIKA OBLASTI BANKOVNÍHO DOZORU	107
3.1 Postavení bankovního dohledu v systému dohledových a regulatorních orgánů finančního trhu	107
3.1.1 Argumenty vyjadřující hlavní pozitivní a negativní efekty plynoucí z integrace dozorových institucí v České republice.....	109
3.1.2 Modely institucionálního uspořádání a integrace finanční regulace a dohledu ..	111
3.1.3 Institut bankovní regulace a dohledu – diskuze o umístění v rámci nebo mimo rámec centrální banky.....	113
3.2 Regulace a dohled na nepovinné bázi	116
3.2.1 Česká bankovní asociace.....	117
3.2.2 Bankovní registr jako rozšiřující nástroj řízení bankovních rizik.....	118
3.3 Suverenita bank ve vztahu k nadnárodní spolupráci v oblasti bankovního dohledu a regulace.....	124
3.3.1 Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basel Committee on Banking Supervision)	124
3.3.2 Výbor bankovního dohledu (Banking Supervision Committee, BSC)	128
3.3.3 Výbor evropských orgánů bankovního dohledu (Committee of European Banking Supervisors).....	129
3.3.4 Evropská centrální banka.....	130
3.4 Tendence vývoje regulace a dohledu bank v současnosti.....	134
3.4.1 Nejbližší vývoj regulace a dohledu bank	135
3.4.2 Střednědobá koncepce bankovního dohledu České národní banky na léta 2005 až 2010 (výtah ze Střednědobé koncepce České národní banky na období 2005 - 2010)	136
Dílčí závěr	138
ZÁVĚR	139
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	145
SEZNAM PŘÍLOH.....	150

SEZNAM ZKRATEK

aj.	a jiné
AMA	Advanced Measurement Approaches
apod.	a podobně
a. s.	akciová společnost
BCBS	Basel Committee on Banking Supervision
BIS	Bank for International Settlement
CBRSP	Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices
CEBS	Výbor evropských bankovních supervizorů
CP	cenný papír
CPLG	Core Principles Liaison Group
CRÚ	Centrální registr úvěrů
č.	číslo
ČBA	Česká bankovní asociace
ČMZRB	Českomoravská záruční a rozvojová banka
ČNB	Česká národní banka
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ECB	European Central Bank (Evropská centrální banka)
EFTA	European Free Trade Association
EMU	European Monetary Union (Evropská měnová unie)
ES	Evropské společenství
ESCB	European System of Central Banks
EU	Evropská unie
EUR	Euro
Fed	Federal Reserve System (centrální banka USA)
FSAP	Financial Sector Assessment Programme
GmbH	Gesellschaft mit beschränkter Haftung
HDP	hrubý domácí produkt
IČO	identifikační číslo
KA	Komora auditorů
KCP	Komise pro cenné papíry
Kč	Koruna česká
MF	Ministerstvo financí
mil.	milión
mld.	miliarda
MMF	Mezinárodní měnový fond
např.	například
NBCA	New Basel Capital Accord
O/N	over night
obr.	obrázek
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OR	obchodní rejstřík
př.	příklad
QIS	Quantitative Impact Studies
resp.	respective
Sb.	sbírka
SME	small and middle companies
s.r.o.	společnost s ručením omezeným
tab.	tabulka
tis.	tisíc
tj.	to je

tzv.	tak zvaný
ÚDDZ	Úřad pro dohled nad spořitelními a úvěrovými družstvy
ÚDPP	Úřad pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním
USA	United States of America (Spojené státy americké)
USD	United States Dollar
věst.	věstník
WGDB	Working Group on Development in Banking
WGMA	Working Group on Macroprudential Analysis
z.	zákon

SEZNAM TABULEK

- Tabulka 1:** Komparace požadavků umožňujících založení a následní působení na trhu - Banka vs. subjekt patřící do odvětví výrazně se neodlišující svojí podnikatelskou činností od ostatních
- Tabulka 2:** Rozdělení bank podle dosažené kapitálové přiměřenosti
- Tabulka 3:** Světové výsledky – celkové změny v kapitálových požadavcích (v %)
- Tabulka 4:** Průměrná změna minimálního kapitálového požadavku ve srovnání se současným stavem (v procentech)
- Tabulka 5:** Typ uspořádání dohledových institucí v zemích Evropské Unie
- Tabulka 6:** Mezinárodní struktura dohledu
- Tabulka 7:** Varianty úloh centrální banky v bankovním dohledu
- Tabulka 8:** Objem klasifikovaných úvěrů bankovního sektoru České republiky v letech 2000- 2005

SEZNAM GRAFŮ

- Graf 1:** Podíl vlastních a cizích zdrojů v bankovním sektoru ČR v roce 2005
- Graf 2:** Kapitálová přiměřenost bankovního sektoru v letech 1995 – 2006 (k 31. 12., v procentech)
- Graf 3:** Vývoj sazeb povinných minimálních rezerv z primárních vkladů (v %)
- Graf 4:** Počet dotazů v úvěrovém registru (2002 – 2006, v tisících)
- Graf 5:** Počet záznamů v úvěrovém registru (2002 – 2005, v milionech kusů)

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obrázek 1:** Funkce centrální banky v tržní ekonomice v současnosti
- Obrázek 2:** Subjekty regulace a dohledu bank
- Obrázek 3:** Základní součásti systému regulace a dohledu bank
- Obrázek 4:** Základní specifické rysy bankovních institucí
- Obrázek 5:** Metody stanovení kapitálového požadavku pro úvěrové riziko
- Obrázek 6:** Metody stanovení kapitálového požadavku pro operační riziko

Obrázek 7: Vliv měnové politiky na likviditu

Obrázek 8: Způsoby praní špinavých peněz

Obrázek 9: Varianty limitů pojištěných vkladů a pojistného plnění

Obrázek 10: Základní alternativy ochrany vkladů v bankách

Obrázek 11: Základní možnosti pomoci ohroženým bankám

Obrázek 12: Orgány regulace a dohledu v České republice do března roku 2006

Obrázek 13: Nejvýznamnější instituce regulace a dohledu v mezinárodní sféře

ÚVOD

Bankovní sektor představuje v každé ekonomicky vyspělé zemi národohospodářskou oblast, která se vyznačuje řadou specifík. Nejenže prostřednictvím zabezpečování platebního styku vytváří základní předpoklady pro tržní hospodářství, ale také z hlediska makroekonomického, resp. její funkce realizátora přeměny úspor v investice, je jeho existence nadmíru potřebná (neodmyslitelná). Pro zajištění efektivní funkce bankovního sektoru je třeba podporovat důvěryhodnost bankovního systému v očích široké veřejnosti, zamezit riskantním operacím vytvářející nestabilní podnikatelské prostředí, a to ať už plynoucí ze samotné hospodářské situace konkrétních bankovních domů, tak z efektu provázanosti celého systému národního hospodářství, a tedy i možným dopadům na ostatní ekonomické subjekty, atd.

Bankovní dozor si klade za cíl takovýto efektivně fungující bankovní systém vytvářet a jeho další existenci podporovat, což se snaží realizovat za pomoci různých nástrojů, které jsou mu prostřednictvím konkrétních legislativních úprav k dispozici. Velmi kontroverzní a často diskutovanou otázkou je schopnost institutu bankovního dozoru zvyšovat efektivitu bankovního podnikání, resp. bankovního sektoru. Tedy zda a do jaké míry působí bankovní dozor na oblast bankovního podnikání pozitivně a naopak, zda některé jeho aktivity rozvoj této podnikatelské oblasti spíše nepotlačují.

Analýza této ztěžejní otázky představuje zároveň cíl, který si klade následující práce. V několika kapitolách nastiňuje současnou strukturu a míru regulativních a dohledových aktivit především v České republice, ale částečně se i ve světě; dále pak vyzdvihuje zásadní body, které tvoří nejkontroverznější součásti této oblasti. Aby mohl být podán ucelený obraz o této problematice, je vhodné se zaměřit na následující dílčí cíle:

1. Provést deskripci základního přehledu vývoje nejdůležitějších událostí v bankovním sektoru, resp. v oblasti bankovní regulace a dohledu, v České republice od roku 1993 do současnosti.
2. Charakterizovat a analyzovat oblast bankovní regulace a dohledu, ať již v rovině teoretické, tak ve vztahu k aktuálnímu stavu jednotlivých součástí a metod používaných Českou národní bankou, jako institucí reprezentující bankovní regulaci a dohled bankovního sektoru České republiky.
3. Provést komparaci požadavků umožňujících založení a následné působení na trhu – banka vs. běžný ekonomický subjekt patřící do odvětví výrazně se neodlišující svojí podnikatelskou činností od ostatních.
4. Charakterizovat, analyzovat a zhodnotit aktuální problematiku oblasti bankovního dozoru v České republice.

Mezi další dílčí otázky, které si tato práce klade za úkol analyzovat, patří stupeň byrokratizace bankovního dozoru, míra deformace modelu přirozených tržních vztahů či efektivita působení bankovního dozoru ve vztahu ke kolapsům bank.

Disertační práce je rozdělena do tří kapitol, které jsou vzájemně provázány.

První kapitola nastiňuje významnost a zároveň specifickou oblast bankovního sektoru jako nedílné součásti sektoru národního hospodářství. Definuje banku jako unikátní druh podnikatelského subjektu, jehož odlišnosti lze pozorovat nejen při samotné existenci, ale již při jeho způsobu zakládání. Dále nastiňuje prostředí rizik, kterým jsou takovéto subjekty vystaveny, a to nejen z pohledu rizik podnikatelských, která podstupují de facto všechny ekonomické subjekty bez rozdílu odvětví, ale také z pohledu hrozeb makroekonomických pro tržní prostředí v situaci jakéhokoli většího či menšího otřesu stability tohoto sektoru. Jako reakci, nebo spíše prostředek sloužící k potlačení či vymícení uvedených hrozeb a rizik, nastiňuje první kapitola instituci bankovního dozoru. Pojmem bankovní

dozor je v této práci zamýšlena vzájemně se doplňující kombinace dvou neoddělitelných složek - bankovní regulace a bankovního dohledu.

Následující kapitola, která tvoří dominantu této práce, detailněji rozebírá a popisuje jednotlivé součásti bankovní regulace a dohledu tak, jak jsou v současné době nastaveny a realizovány v oblasti českého bankovníctví. Jelikož není cílem této práce detailní analýza a kritika jednotlivých nástrojů a metod České národní banky k výkonu bankovní dozoru, jsou zde obě oblasti a jejich vzájemné vztahy popsány pouze v základním přehledu, snažím se spíše vystihnout širokou oblast bankovně-podnikatelských aktivit, která do regulované oblasti spadá. Dále je třeba podotknout, že tato práce se zabývá výhradně dozorem bankovním. Je zřejmé, že v současné době globalizace, která proniká samozřejmě i do oblasti bankovníctví, resp. na celý finanční trh, je existence čistě bankovně zaměřených subjektů spíše velkou výjimkou. V dnešním finančním světě jsou ve většině případů bankovní subjekty zaměřeny nejen na distribuci čistě bankovních produktů, ale jejich nabídka je doplněna i například o produkty investičního a pojistného trhu. Je zřejmé, že tyto kombinované produkty, které jsou také individuálně konkrétním způsobem regulovány a dohlíženy, vyžadují regulaci na společné bázi, tedy že zde existuje nutná provázanost regulace a dohledu všech oblastí finančních trhů. Ovšem obsáhnout problematiku regulace a dohledu celého finančního trhu by vydalo na několikánásobně obsáhlejší publikaci, proto se tato práce snaží zabývat výhradně problematikou dozoru v oblasti bankovní.

Třetí kapitola se zabývá aktuální problematikou bankovní regulace a dohledu nad bankami v České republice, ať již v rovině institucionálního uspořádání, kdy se zaobírá nedávno realizovanou integrací všech čtyř dozorových subjektů finančního trhu v České republice do jedné jediné instituce začleněné do České národní banky.

Důležitou součástí oblasti bankovního dozoru je regulace a dohled na nepovinné bázi, která je v jednotlivých zemích ve větší či menší míře zastoupena a která se v poslední době také dostává do popředí častých diskuzí týkajících se redukce negativních vlivů plynoucích ze striktně nastavovaných pravidel institucemi klasického bankovního dozoru. V České republice představuje tuto již neodmyslitelnou součást Česká bankovní asociace, jejichž členové se snaží nejen prosazovat své zájmy vůči zákonodárným orgánům, České národní bance apod., ale také se dobrovolně nad rámec regulatorních opatření České národní banky dodržovat a naplňovat pravidla Etického kodexu, který má za cíl zpřehlednění práv a povinností nejen bankovních klientů, ale samozřejmě i bank samotných. Mezi další složku patřící do oblasti alternativních možností regulace je existence bankovních registrů, resp. registrů úvěrových, jejichž efektivní fungování výrazně přispívá k zlepšení „průhlednosti“ úvěrových žádostí včetně celkové finanční situace žadatele, a tím i k eliminaci rizikových úvěrových operací bank.

Dále se třetí kapitola věnuje oblasti, která spadá do tematiky globalizace bankovníctví a která se v současné době dostává do popředí zájmu všech účastníků bankovního sektoru. Jedná se nadnárodní vliv na regulaci národní úrovně. Ze členství naší země v Evropské unii plyne v rámci procesu sladění legislativy povinnost přijetí určitých nařízení a jejich důsledné dodržování. Tím nejvýznamnějším co se týče aktuálnosti, ale také míry náročnosti začlenění do tuzemských podmínek bankovního prostředí, se jeví Nová basilejská kapitálová dohoda (The New Basel Capital Accord - Basel II), která se zabývá pravidly pro stanovení potřebné minimální výše kapitálu bank. Další velmi obsáhlou oblastí zasahující do všech součástí bankovního dohledu a regulace jsou Základní principy efektivního bankovního dohledu (Core Principles for Effective Banking Supervision). Core Principles mají charakter doporučení pro národní regulátory a obsahují základní zásady, na nichž by měla být regulace příslušného finančního sektoru postavena.

Závěrečná kapitola shrnuje všechny získané poznatky týkající se oblasti bankovní regulace a dohledu a na základě jejich analýzy a interpretace dalších, již publikovaných studií, odpovídá na otázku optimální úrovně bankovní regulace a dohledu. Zároveň zhodnocuje dosažení v úvodu vytyčených cílů této disertační práce.

Aby bylo možné dosáhnout hlavního a dílčích cílů předkládané disertační práce, byly v jejím průběhu použity následující postupy a metody:

- Teoretické rešerše, studium odborné literatury a legislativy.
- Sběr a analýza dat, která jsou přístupná z České národní banky, periodik, oficiálních informací zveřejňovaných na odborných stránkách jednotlivých institucích zasahujících svou činností do oblasti finančního dozoru jak na národní, tak na mezinárodní úrovni.
- Deskripce, analytická komparace, vyhodnocení a následná interpretace vlivu existence bankovní regulace a dohledu na míru vývoje podnikatelských aktivit v bankovní oblasti.
- Syntéza poznatků jednotlivých kapitol v závěru práce.

Předkládaná disertační práce by měla přispět k základní představě čtenáře o problematice a vzájemných vlivech bankovní regulace a dohledu v České republice, dále pak podat ucelenou představu diskutovaných kontroverzních oblastí, které mohou vést na jedné straně k pozitivnímu působení dozorových aktivit na rozvoj bankovního sektoru, ale také naopak k jeho možnému potlačování.

1 BANKOVNICTVÍ JAKO SPECIFICKÉ ODVĚTVÍ PODNIKATELSKÝCH AKTIVIT

Při charakterizování pojmu banka je nutné brát v úvahu dva možné pohledy, jak na tento institut pohlížet. Lze na ni nahlížet jako na běžný podnikatelský subjekt, který má stanovené cíle nikterak odlišné od cílů ostatních běžných podnikatelských subjektů (př. maximalizace zisku, maximalizace tržního podílu, maximalizace obrátu apod.).

Na druhou stranu je nutné na banku nahlížet jako na specifický subjekt, který plní funkce velmi se odlišující od běžných podnikatelských subjektů a jehož činnost může mít velký vliv na fungování celého ekonomického prostředí. Bankovní podnikání patří k nejkomplicovanějším druhům podnikání, které zasahuje do všech sektorů národohospodářství.

1.1 Vymezení banky jako nedílné součásti tržní ekonomiky

K definici pojmu banka je vhodné přistupovat ze dvou hledisek:

- funkční hledisko vychází z ekonomických funkcí a činností banky,
- právní hledisko je naproti tomu založeno na exaktním vymezení banky v příslušné právní normě.

Nejširěji specifikovatelnou funkcí banky z národohospodářského hlediska je její schopnost zprostředkování pohybu peněžního kapitálu mezi různými subjekty v ekonomice. Tuto funkci lze blíže vymežit jako [3]:

- finanční zprostředkování v užším pojetí, to znamená získávání volného kapitálu od věřitelů a jeho poskytování dlužníkům,
- emise bezhotovostních peněz,
- zprostředkování platebního a zúčtovacího styku a
- zprostředkování finančního investování na peněžním a kapitálovém trhu.

Kromě těchto specifických funkcí bankovního podnikání existují ještě další charakteristiky, které jsou pro banky typické. Jedná se především o odlišnou strukturu zdrojů banky, kdy rozhodující podíl na zdrojích bank mají cizí zdroje v podobě vkladů. Tento vysoký podíl cizího kapitálu vyplývá primárně ze snahy banky maximalizovat svoji ziskovost. Je dokázáno, že v případě, kdy mezní náklady na cizí zdroje jsou nižší než mezní výnosy z aktiv, potom s rostoucím podílem cizího kapitálu poroste i míra zisku. Proto banky zpravidla hospodaří pouze s malým vlastním kapitálem a většinu svých aktiv kryjí z cizích zdrojů. Tento nárůst cizího kapitálu bance nezvyšuje pouze ziskovost, ale dochází také ke zvýšení rizikovitosti banky. Zvýšená rizikovost souvisí s klesající solventností banky, ke které (ceteris paribus) při rostoucím podílu cizího kapitálu (resp. klesajícím podílu vlastního kapitálu) dochází.

Rostoucí rizikovost se promítá ve vyšším požadovaném výnosu věřitelů banky, rostou tedy náklady na cizí zdroje. Teoretickým limitem pro snižování podílu vlastního kapitálu je situace, kdy náklady na cizí kapitál vzrostou nad úroveň dosažitelných výnosů z aktiv banky. V této chvíli je zřejmé, že další zvyšování podílu cizího kapitálu povede ke snížení ziskovosti banky.

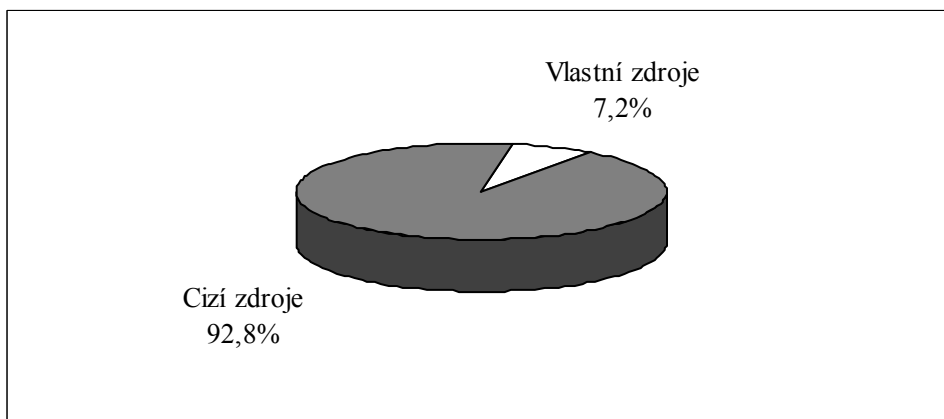
V praxi je ovšem tento teoretický předpoklad modifikován:

- objektivně omezenou možností věřitelů včas a správně posoudit rizikovost banky. Ta vyplývá z toho, že nejsou k dispozici dostatečné aktuální informace o ekonomické situaci banky, i pokud by byly, není většina věřitelů na jejich základě aktuální situaci banky stejně schopna správně posoudit;
- systémem pojištění vkladů, který dává věřitelům určité zajištění proti nesolventnosti banky, a snižuje tak jejich citlivost na rizikovost banky.

Z těchto důvodů by mohlo docházet k tomu, že by banky mohly snižovat podíl vlastního kapitálu neúměrně, což by mohlo vést k nadměrnému nárůstu jejich rizikovosti. Tyto okolnosti byly jednou z hlavních příčin zavedení kapitálové přiměřenosti, která stanovuje určitou minimální míru solventnosti banky. Požadavky na kapitálovou přiměřenost banky budou důkladněji rozebrány v kapitole 2.2.1 Kapitálová přiměřenost jako základní oblast regulace bankovního podnikání.

Graf 1 dokládá podíl vlastních a cizích zdrojů v bankovní sféře České republiky za rok 2005.

Graf 1: Podíl vlastních a cizích zdrojů v bankovním sektoru ČR v roce 2005

Zdroj: *Bankovní dohled 2005*. Praha: Česká národní banka, 2006.

V podnikatelských subjektech, jejichž majetková a kapitálová struktura není výrazně odlišná od normálu, k takovémuto abnormálnímu nárůstu cizího kapitálu dojít nemůže, protože banky nejsou ochotny poskytnout úvěr podniku, který by disponoval tak vysokým podílem cizích zdrojů. Stejně nepravděpodobné je, že by investoři kupovali dluhopisy, které by emitoval podnik s takovou kapitálovou strukturou.

Další odlišnost tvoří skutečnost, že ve srovnání s aktivy a pasivy nebankovních subjektů mají banky v aktivech mnohem větší podíl střednědobých a dlouhodobých a navíc často jen obtížně obchodovatelných aktiv, zatímco v pasivech větší podíl obvykle připadá na krátkodobá pasiva.

Na straně aktiv převažuje vysoký podíl finančních aktiv, zejména ve formě úvěrů poskytnutých klientům, přičemž významná část aktiv je umístěna ve velmi likvidních instrumentech, což vyplývá z nutnosti trvalého udržování likvidity banky.

Neobvyklá je i šíře bankovní klientely. Obchodními partnery bank jsou subjekty spadající do všech sektorů národního hospodářství (sektor domácností, firem, bankovníctví – peněžnictví, veřejný sektor), které vstupují do obou typů vztahů; ať dlužnických nebo věřitelských.

Banky také nabízejí velice rozmanitou škálu produktů, ať už se jedná o jejich šíři či objem. Tyto bankovní produkty jsou z hlediska operativnosti velice nestejnorodé; různá je jejich výnosnost a s ní související i rizikovost jednotlivých služeb.

Dalším specifickým bankovníctví je fakt, že se jedná o oligopolní odvětví s potenciálně vysokou ziskovostí a s tím i souvisejícím rizikem vstupu subjektů, jejichž jediným cílem je dosáhnout v nejkratším možném období vysokého zisku a následně odvětví zase opustit.

Vliv bank na ekonomické prostředí z pozice „obchodníků se svěřenými penězi“ lze pojmenovat jak z makro- tak i z mikroekonomického hlediska.

Z makroekonomického hlediska banky umožňují transfer úspor do investic (vládních, municipálních, firemních, domácnostních). Banky tedy rozhodují o alokaci významné části kapitálu v ekonomice. Mají tak velký vliv na vývoj celé ekonomiky a její zdravé fungování.

Velmi důležitou roli hrají banky také při realizaci měnové politiky centrální bankou. Účinky měnové politiky (ať už se jedná o měnový, úvěrový či kursový transmisní mechanismus) závisí vždy na samotné existenci a efektivitě fungování bankovního sektoru.

Z mikroekonomického hlediska je nutné zmínit riziko možného vzniku problémů uvnitř banky, které mohou při existenci asymetrie informací zasáhnout široký okruh vkladatelů ze všech sektorů národohospodářství a mít tak nejen významný ekonomický, ale i politický či sociální dopad.

Dle Encyklopedie ekonomických a právních pojmů pro školy i veřejnost je banka definována jako *právnícká osoba se sídlem v České republice založená jako akciová společnost, která má bankovní licenci udělenou Českou národní bankou. Hlavní činností je poskytování úvěrů a přijímání vkladů od domácností a podniků.* [10]

Z právního hlediska vymezuje Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v aktuálním platném znění, § 1 odst. 1 banky jako „právnícké osoby se sídlem v České republice, založené jako akciová společnost, které přijímají vklady od veřejnosti (vkladem se rozumí svěřené peněžní prostředky, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu), a poskytují úvěry (úvěrem se rozumí v jakékoli formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky), a které k výkonu těchto činností mají bankovní licenci“.

Banka dále může kromě těchto činností vykonávat další v zákoně taxativně vymezené činnosti, má-li je povoleny v jí udělené licenci.

Finanční zprostředkování provádějí banky na principu ziskovosti. To znamená, že se snaží umísťovat získaný kapitál tam, kde přináší nejvyšší rizikově očištěné zhodnocení. Princip ziskovosti zabezpečuje to, že se bude kapitál přelévat do těch oblastí, oborů, podniků, kde je jeho rizikově očištěné zhodnocení nejvyšší, a tudíž použití nejefektivnější.

Při finančním zprostředkování provádějí banky transformaci kapitálu z různých hledisek. Transformace spočívá v tom, že banky peníze získané od věřitelů (tj. své závazky) poskytují dále dlužníkům v jiných formách, s jinými podstatnými charakteristikami. K nejdůležitějším formám transformace peněz, kterou provádějí finanční zprostředkovatelé, patří:

- kvantitativní (denominační) transformace, která spočívá v tom, že banky získávají peníze, své zdroje, v jiné denominaci (velikosti), než jaká je následně denominace jejich jednotlivých pohledávek, poskytnutých úvěrů. Například ze sumy malých vkladů jsou poskytovány velké úvěry naopak, z velkých vkladů jsou poskytovány malé úvěry;
- časová transformace neboli transformace z hlediska doby splatnosti je uskutečňována tím způsobem, že banky získávají zdroje s odlišnou dobou splatnosti, než jaká je splatnost jejich aktiv. Transformace může probíhat i naopak, ale banky jsou zpravidla při této transformaci omezeny pravidly likvidity. Přesto provádějí i tyto operace, protože je pro ně vzhledem k časové úrokové struktuře výhodná;
- teritoriální transformace spočívá v tom, že banky získávají zdroje a na druhé straně umísťují svá aktiva v odlišných teritoriích (v rámci jedné země, ale i mezinárodně). Banky tak umožňují rychlý přesun kapitálu z míst s relativním nadbytkem do míst s relativním nedostatkem. Vzhledem k tomu, že banky se při této transformaci řídí ziskovým motivem, alokují kapitál do míst s nejvyšší rizikově očištěnou mírou zhodnocení;
- transformace z hlediska obchodovatelnosti probíhá tak, že banky proti sekundárně neobchodovatelným, relativně málo likvidním aktivům, které drží ve svém portfoliu, emitují sekundárně obchodovatelné, často velmi likvidní produkty. Jako příklad je možné uvést situaci, kdy úvěrové portfolio banky skládající se z různých úvěrů banka refinancuje prodejem pro klienty likvidních bankovních dluhopisů;
- transformace z hlediska úvěrového rizika je realizována na základě rozdílnosti úvěrového rizika bankovních aktiv a pasiv. Nižší riziko bankovních pasiv pro klienty vyplývá z diverzifikace aktiv, čímž banka omezuje tzv. jedinečné, popř. i systematické riziko. Výrazný vliv na snížení úvěrového

rizika má i ve většině vyspělých zemí uplatňovaný systém pojištění bankovních depozit, který dává věřitelům bank jistotu, že o své vklady nepřijdou ani v případě bankrotu banky;

- měnová transformace spočívá v tom, že banky získávají zdroje v jiné měně, než v jaké jsou denominována aktiva, do kterých tyto zdroje umísťují. Příčiny tohoto jevu lze hledat opět ve snaze bank o získání co nejlevnějších zdrojů, ale i ve struktuře poptávky klientů. Získané zdroje potom musí konvertovat do požadované měny. Při prosté konverzi může být banka vystavena měnovému riziku, proto banky využívají různé formy termínovaných obchodů (např. měnové swapy), aby toto riziko eliminovaly.

Bankovníctví je tedy velmi specifickou podnikatelskou činností, se kterou vstupují do smluvních vztahů všechny oblasti národního hospodářství, ať už se jedná o aktivní, pasivní či neutrální operace. Je proto důležité z důvodu realizace efektivní tržní ekonomiky zajistit podmínky pro vznik a následnou plnou funkčnost této podnikatelské oblasti.

1.2 Charakteristika podmínek pro vznik a existenci banky

Systémy regulace a dohledu bank v tržních ekonomikách se skládají ze čtyř základních součástí – stanovení podmínek vstupu do bankovníctví, základní povinnosti bank, povinné pojištění vkladů a úvěry věřitele poslední instance. První, se kterou se zájemci o realizaci podnikatelského záměru v tomto odvětví setkávají, jsou podmínky pro přidělení bankovní licence pro vstup do bankovníctví. Na splnění podmínek je vázáno případné povolení působit jako bankovní instituce.

Splnění těchto podmínek, tedy posouzení žádosti o bankovní licenci, prověřuje v univerzálním bankovním systému v České republice centrální banka, resp. Česká národní banka.

Zákon o bankách¹ vymezuje, jaké vstupní podmínky musí žadatelé splnit.

Jedná se především o:

- předložení žádosti příslušné instituci schvalující bankovní licence;
- právní formu vlastnictví;
- minimální výši základního kapitálu;
- kvalifikační a morální způsobilost osob navrhovaných do vedení banky;
- kvalitní a podrobně zpracovaný program činnosti na nejbližší období;
- zabezpečení činnosti po technické, technologické a bezpečnostní stránce;
- adekvátní kontrolní a účetní vnitrobankovní systém;
- průhlednost skupiny osob s úzkým propojením s bankou bez omezování výkonu bankovního dohledu;
- sídlo budoucí banky a souhlas instituce regulace a dohledu domovské země.

Žádost o bankovní licenci se předkládá České národní bance, která o případném schválení žádosti a přidělení licence k bankovní činnosti informuje Ministerstvo financí. Licence je nepřevoditelná a zaniká zrušením banky; uděluje se na dobu neurčitou.

Náležitosti žádosti o bankovní licenci jsou uvedeny ve Vyhlášce České národní banky².

- Budoucí banka založená na území ČR musí být právnickou osobou se sídlem v České republice založená jako akciová společnost.
- Každý žadatel o bankovní licenci musí prokázat, že je ve stanovené lhůtě schopen upsat a splatit požadovanou minimální výši základního kapitálu, která činí 500 milionů Kč a musí být tvořena peněžitými vklady. Současně se vyžaduje prokázání původu tohoto kapitálu.

Za tímto účelem by měl akcionář s kvalifikovanou účastí na bance doložit, zda finanční zdroje pochází z jeho podnikatelské činnosti, z prodeje jím vlastněných akcií, z prodeje nemovitostí, z dědictví či osobních úspor. Všechny zdroje pak musí doložit příslušnými doklady. Předpokladem je, že jde o vlastní zdroje akcionáře. Cizí zdroje, ať už ve formě úvěru nebo dluhopisů, získané pro účely založení banky, by měly být zdrojem pro vklad do banky v minimální výši. Důvodem je skutečnost, že akcionář zatížený dluhy by v případě vlastních finančních problémů mohl později negativně ovlivňovat chování banky a prosazovat rizikovější obchody za účelem vyšších zisků, které by měly sloužit k řešení jeho vlastních finančních problémů. Tímto chováním může akcionář ohrozit jak samotnou banku, tak samozřejmě i vklady fyzických a právnických osob a věřitele banky. Nestandardní a rizikové chování banky může vyústit v její platební neschopnost a s tím spojené další následky vedoucí až k ukončení činnosti banky. Ukončení činnosti v důsledku špatného hospodaření má vždy negativní dopady na celkovou stabilitu sektoru a důvěru vkladatelů.

¹ Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v aktuálně platném znění, § 4

² Vyhláška č. 166 České národní banky ze dne 8. dubna 2002, kterou se stanoví náležitosti žádosti o bankovní licenci, náležitosti žádosti o souhlas ČNB s nabytím nebo zvýšením kvalifikované účasti na bance, s osobou uzavírající ovládací smlouvu s bankou nebo s osobou provádějící právní úkon směřující k ovládnutí banky a náležitosti oznámení o snížení kvalifikované účasti na bance nebo o pozbytí postavení ovládací osoby vůči bance

- Velmi důležitým požadavkem ve vztahu k negativním zkušenostem první poloviny 90. let 20. století je prověřování odborné způsobilosti, důvěryhodnosti a zkušeností osob, které jsou navrhovány do vrcholového vedení. Okruh relevantních osob je vymezen stanovami. Jedná se o osoby s vrcholovými rozhodovacími pravomocemi. Osoba navrhovaná do vrcholového vedení banky by měla mít odpovídající odborné znalosti, odpovídající délku praxe ve finančním sektoru a manažerské zkušenosti, jenž by měly být přiměřené úrovni řízení, na kterou je osoba navrhována. Důležitou stránkou posuzování vhodnosti osoby vykonávat funkci ve vrcholovém vedení je důvěryhodnost této osoby. Důvěryhodnost nelze omezit pouze na čistý výpis z evidence Rejstříku trestů, nýbrž i na posouzení dosavadních postojů a chování dané osoby. Za tímto účelem je osoba povinna doložit České národní bance přehled o veškerých zaměstnáních, o podnikatelských aktivitách, o členství v dozorčích orgánech a orgánech společností, ale i o členství v odborných sdruženích. Prověřuje se, resp. osoba je povinna doložit, zda nezastávala vysoké funkce ve společnostech, které se dostaly do finančních problémů, nebo které ukončily svou činnost např. likvidací, nebo byl prohlášen konkurz společnosti.

- Kromě uvedeného výčtu činností, které bude banka vykonávat, musí být v žádosti rozepsán i program činnosti banky na nejbližší období (tři roky, první rok dělen do čtvrtletí) fakticky vymezuje činnost bankovní instituce po získání licence. Pokud v něm některá činnost chybí a banka se ji později rozhodne provádět, musí v tomto smyslu zažádat o rozšíření licence.

Obchodní plán by měl být reálný, měl by odpovídat situaci na trhu a velikosti banky. V zásadě by měl odrážet strategii budoucí banky při jejím vstupu na trh, získáním trhu a začlenění banky v rámci tohoto trhu.

- Na banku jako instituci, která podniká především se svěřenými prostředky, jsou kladeny vysoké nároky v oblastech technického, technologického a bezpečnostního zabezpečení činnosti. Musí být tedy v žádosti popsán plánovaný odpovídající výpočetní systém, informační systém, účetní a statisticko-evidenční systémy.

- Organizační předpoklad představují stanovy zakládané společnosti.³ Kromě obvyklých náležitostí stanov by měla být ve stanovách banky rovněž upravena struktura a organizace banky, pravomoci a odpovědnosti vedoucích zaměstnanců banky, pravomoci a odpovědnosti dalších zaměstnanců ústředí a poboček a organizační zajištění vnitřního kontrolního systému. Česká národní banka také posuzuje corporate governance (systém řízení společnosti), tj. jak jsou v rámci stanov banky zajištěna základní práva akcionářů, způsob, jakým budou poskytovány informace o závažných skutečnostech týkajících se společnosti včetně finanční situace, výkonnosti společnosti, vlastnictví a řízení společnosti.

- Vnitrobankovní kontrola a účetnictví jsou nedílnými součástmi celého řídicího a informačního systému banky. Jejich efektivnost a spolehlivost ve velké míře předurčují, jak efektivní a spolehlivou činnost lze očekávat od banky jako celku.

- Žadatel o bankovní licenci musí prokázat průhlednost skupiny osob s úzkým propojením s bankou. Tímto úzkým propojením se rozumí vztahy mezi osobami, které mají vzájemný podíl na základním kapitálu, hlasovacích právech nebo jsou jinak vzájemně ovládané.

Jak již bylo výše uvedeno, Česká národní banka se v procesu posuzování vlastníků banky neorientuje pouze na přímé akcionáře, ale rovněž i na osoby, které tyto akcionáře kontrolují, ať už na základě majetkového podílu nebo na základě uzavřené smlouvy nebo jiného právního dokumentu, který by jim umožňoval přes přímého akcionáře ovlivňovat činnost banky. Úkolem a povinností bankovního dohledu je zjistit, kdo bude skutečným vlastníkem banky a kdo potenciálně nebo fakticky o ní bude rozhodovat. Tento úkol se v situaci stále složitějších holdingových a nadnárodních struktur a majetkových propojení zahrnující společnosti se sídlem v různých zemích stává mnohem náročnější a zpravidla vyžaduje těsnou spolupráci se zahraničními regulátory.

³ Stanovy jsou nezbytnou součástí žádosti o bankovní licenci. Jejich obsah upravuje obchodní zákoník (zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Sídlo budoucí banky musí být na území České republiky. V případech, kdy o povolení činnosti v podobě pobočky žádá zahraniční banka, musí tato žádost kromě všech výše uvedených náležitostí obsahovat navíc především souhlas instituce regulace a dohledu domovské země se zřízením pobočky v hostitelské zemi. Ten je současně podmíněn souhlasem mateřské banky s převzetím odpovědnosti za vypořádání aktiv a závazků pobočky v zahraničí v případě její insolvence, popřípadě i úvěrovou pomocí ze strany domovského věřitele poslední instance.

Součástí žádosti je rozhodnutí statutárního orgánu mateřské banky o zřízení pobočky v zahraničí a prokázání původu a dostatečné výše minimálního vstupního kapitálu a dalších finančních zdrojů k zabezpečení činnosti pobočky. Kapitál může být upsán a splacen v příslušném ekvivalentu v zahraniční měně a velmi často se požaduje jeho složení před zahájením činnosti na účelový účet u centrální banky hostitelské země.

Od vstupu České republiky do Evropské unie je možné uplatnit tzv. princip jednotné licence též v naší zemi. Banky se sídlem na území členského státu Evropské unie mohou vykonávat bankovní činnosti bez licence, pokud oprávnění k jejich výkonu bylo těmto bankám uděleno v domovském státě.

Základní principy činnosti bank včetně podmínek bankovní licence jsou obsaženy ve Direktivě Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES ze dne 20. března 2000 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu.

Pro výkon dohledu platí základní princip, že jej vykonává orgán dohledu domovského státu. Z tohoto obecného pravidla platí určité výjimky. Například dohled nad likviditou pobočky banky vykonává orgán dohledu hostitelského státu, pobočka podléhá opatřením přijatým hostitelským státem v rámci jeho měnové politiky, hostitelský stát může od pobočky banky požadovat stejné informace jako od bank tuzemských apod.

Banka nebo pobočka zahraniční banky smí vykonávat pouze ty podnikatelské činnosti, které jsou uvedeny v zákoně o bankách a jež má povoleny v bankovní licenci. Licence se uděluje na dobu neurčitou a není převoditelná na jinou osobu. Pokud v řízení o licenci nebylo žádáno o všechny činnosti, které zákon o bankách připouští, nebo u které žadatel nesplnil všechny podmínky, je možno následně požádat o změnu licence, v tomto případě o rozšíření licence. Možná je i druhá varianta, že banka se rozhodne dále již nějakou činnost nevykonávat. V tomto případě rovněž žádá o změnu, resp. o zúžení rozsahu licence.

Zákon o bankách umožňuje České národní bance odejmout bankovní licenci. Pro odejmutí bankovní licence však musí být splněny taxativně vymezené zákonné podmínky.

Společnosti ze zemí Evropské unie využít při podnikání na území jiného členského státu tzv. princip jednotné licence. Princip jednotné licence umožňuje firmám ostatních členských států Evropské unie nabízet produkty a služby na trhu České republiky bez nutnosti žádat o udělení licence. Tato možnost se týká též bank, osob oprávněných vydávat elektronické peněžní prostředky a finančních institucí. Princip jednotné bankovní licence je upraven v zákonu o bankách. Příslušná ustanovení týkající se jednotné licence nabyly účinnosti dnem vstupu v platnost smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii, tj. k 1. 5. 2004.

Jednotnou licenci lze definovat jako možnost provádět licencované činnosti nejen na území domovského státu, jehož orgán licenci vydal, ale i na území jiného členského státu Evropské unie bez toho, aby byla vydána licence tohoto hostitelského státu. Dohled nad takovou právnickou osobou včetně jejích poboček v zahraničí, resp. přeshraničními aktivitami, podléhá dohledu domovského státu. Orgán dohledu hostitelského státu dohlíží pouze úzce vymezené právní předpisy hostitelského státu.

Výkon dohledu nad bankou v režimu jednotné licence včetně jejích poboček spadá do působnosti domácího orgánu dohledu. Hostitelský orgán dohledu má omezené pole působnosti, který upravuje činnost úvěrových institucí⁴.

Důležitým prvkem při výkonu dohledu je spolupráce mezi regulátory, jejíž význam se výrazně zvýší. Předpokládá se, že regulátoři si budou poskytovat informace důležité pro dohled nad těmito institucemi zejména v oblasti likvidity, platební schopnosti, konsolidovaného dohledu, účetnictví, vnitřní kontroly atd.

Přestože dochází k omezení pravomocí centrální banky, neznamená to, že česká národní banka nemůže činit žádné kroky, pokud shledá, že pobočka zahraniční banky podnikající v režimu jednotné licence porušuje zákony. ČNB může požádat zahraniční banku, aby ukončila takové protiprávní jednání. Pokud tak daná banka neučiní, požádá ČNB orgán dohledu domovského státu, aby neprodleně přijal potřebná opatření k zajištění ukončení protiprávního vztahu. ČNB není oprávněna změnit licenci takovéto pobočky, neboť princip jednotné licence principiálně nestojí na licenčním řízení.

Udělení povolení působit v podnikatelském prostředí jako bankovní subjekt je pro žadatele (nejen administrativně) velmi náročné. Jednotlivé podmínky, které je třeba splnit, mají svá důležitá opodstatnění realizovaná zejména na základě historických zkušeností v době, kdy Česká republika procházela transformačním obdobím a kdy byly jisté nezbytné předpoklady opomíjeny.

Požadavky, které musí zájemci o působnost v daném oboru splnit, jsou nepoměrně intenzivnější, nežli je tomu u ostatních podnikatelských činností. Následující kapitola se pokouší tyto odlišnosti vymezit, ať už se týkají oblasti zakládání či další existence daných subjektů.

⁴ zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v aktuálně platném znění

1.3 Banka vs. subjekt patřící do odvětví výrazně se neodlišující svojí podnikatelskou činností od ostatních - komparace požadavků umožňujících jejich založení a následní působení na trhu

Tato kapitola popisuje a srovnává podmínky pro podnikání bank ve srovnání s podmínkami existence běžného podniku. Většina rozdílů je dána odlišnostmi bankovního podnikání (viz. výše). Tím jsou myšleny mikroekonomické, ale hlavně makroekonomické efekty plynulého fungování bankovního sektoru, dále také důsledky jejich problémů, resp. bankrotů apod.

1.3.1 BANKA JAKO SPECIFICKÁ SOUČÁST TRŽNÍ EKONOMIKY

Banky mají specifické postavení v ekonomice spočívající v akumulaci a distribuci úspor fyzických a právnických osob. Při výkonu své podnikatelské činnosti nakládají převážně s cizími zdroji. Odrazem výlučného a specifického postavení bank je samostatná právní úprava obsahující povolování bank a činnost bank. Touto zvláštní právní úpravou je v České republice zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona nesmí nikdo bez bankovní licence přijímat vklady od veřejnosti. Nikdo by rovněž neměl ve svém obchodním jménu užívat slovo banka, pokud nemá bankovní licenci.

Vysoké nároky na subjekt, který hodlá být bankou, jsou motivovány zájmem o ochranu vkladatelů a věřitelů banky. Náročnost jejich vyhodnocení se odráží v délce lhůty, kterou má Česká národní banka ze zákona pro vydání rozhodnutí o žádosti o bankovní licenci. Pokud je žádost úplná a není požadováno doplnění žádosti, měla by Česká národní banka rozhodnout do šesti měsíců od zahájení správního řízení. Pokud žádost o bankovní licenci není úplná a je vyžádáno její doplnění, vydá Česká národní banka rozhodnutí do 12 měsíců ode dne zahájení správního řízení.

Udělení bankovní licence subjektu může zásadním způsobem ovlivnit složení a kvalitu bankovního sektoru. Špatné rozhodnutí při udělení licence může na léta odčerpat kapacitu bankovního dohledu, oslabit ekonomiku příslušné země i její reputaci v mezinárodním měřítku. Z tohoto pohledu je licencování vnímáno jako významný úsek činnosti bankovního dohledu.

Podmínky a požadavky České národní banky na udělení bankovní licence byly podrobněji rozepsány v kapitole 1.2 Charakteristika podmínek pro vznik a existenci banky.

Tyto podmínky představují současně určité bariéry vstupu do bankovníctví. Účelem stanovení těchto podmínek je mimo jiné zabránit vstupu do odvětví těch subjektů, jejichž jediným cílem je docílit co nejdříve vysokého zisku a které v případě neúspěchu mají zájem co nejrychleji bankovní sféru opustit. Stanovení bariér na druhou stranu narušuje působení volných tržních sil, vytváří jistý stupeň bankovního oligopolu a vede k potenciálně vysoké míře ziskovosti bank.

Bankovní systémy v tržních ekonomikách jsou až na výjimky a v rámci existujících antimonopolních zákonů skutečně charakteristické dominantním vlivem několika málo bank v celé řadě segmentů bankovního trhu – vznikají „velké trojky (čtyřky, pětky, šestky...)“. Stejná charakteristika platí pro bankovní systém v České republice. V podmínkách ČR dominují tyto tři velké banky – Česká spořitelna, a. s., Československá obchodní banka, a. s. a Komerční banka, a. s. I když v současné době občas ovlivňují chování těchto třech banky impulsy vysílané bankami střední velikosti.

Tyto dominantní prvky je však nutné považovat za „určitou daň“, která je kompenzována právě jistým stupněm ochrany bankovního systému před nežádoucími subjekty, jenž by mohly do bankovního sektoru přinést nestabilitu – ať už svými nekalými záměry či faktickými nedostatky týkající se např. nedostatku zkušeností apod.

Dalšími nevýhodami spojenými se vstupními podmínkami jsou:

- stanovená minimální výše kapitálu (500 mil. Kč), která je výrazně vyšší než požadovaná výše kapitálu u akciových společností (2, resp. 20 mil. Kč) v jiných odvětvích, může vyloučit i ty subjekty, které by vyhovovaly všem ostatním podmínkám. Zájemci o podnikání v oblasti bankovníctví pak často zakládají různé instituce, které bez bankovní licence nabízejí řadu bankovních služeb (pokles zprostředkování);
- oligopolizace umožňuje bankám nabízet své produkty za vyšší než dokonale konkurenční ceny. To ve svých důsledcích může vést například ke zdražení úvěrů a následnému poklesu tempa ekonomického růstu;
- banky nejsou vystaveny tržním tlakům v jejich plné šíři, a mohou tak realizovat své podnikatelské aktivity v relativně uzavřenějším prostředí (např. užší konkurenční tlak), nežli by tomu bylo za neexistence vstupních bariér odvětví.

Tyto a některé další nevýhody vedly mnohé ekonomy k návrhům na modifikace bariér vstupu, a to zejména v zavedení „zkušební doby“ pro nově příchozí (probation system). Po této době, pokud žadatel prokáže „čisté úmysly“, zájem o dlouhodobější setrvání na bankovním trhu a další požadované předpoklady, by došlo k redukci tvrdosti stanovených vstupních podmínek. Tento systém však zatím zůstává pouze v rovině návrhů. To platí i pro extrémní verzi v podobě volného vstupu, která je spojena se svobodným bankovníctvím.

Při zvažování výhod a nevýhod spojených s regulací vstupu je nutné si ještě uvědomit, že vstupní podmínky jsou z jistého pohledu v zájmu samotných bank, neboť je chrání před celou řadou potenciálních konkurentů.

V existujících systémech regulace a dohledu nad bankami v tržních ekonomikách převažují názory o nutnosti stanovit podmínky vstupu. Jejich význam dokonce roste, plně v souladu se současným přístupem institucí regulace a dohledu v tržních ekonomikách, které se stále více zaměřují na prevenci úpadkových situací. A ta začíná právě při posuzování žádostí o povolení jako banka.

1.3.2 KOMPARACE PODMÍNEK PRO ZALOŽENÍ SUBJEKTU – BANKA VS. NEBANKOVNÍ SUBJEKT

Zatímco zakladatelé běžného podnikatelského subjektu si při svém prvotním rozhodování o právní podobě své společnosti mohou vybrat z několika druhů právních forem, které nabízí obchodní zákoník (živnost, veřejná obchodní společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, akciová společnost, družstvo), banka může mít v České republice pouze právní formu akciové společnosti. Již tato podmínka dostatečně vystihuje a zároveň zahrnuje další omezení podnikatelských aktivit banky, jako je například ručení, oprávnění k řízení, administrativní náročnost při založení podniku, účast na zisku a ztrátě, finanční možnosti (přístup k cizím zdrojům), daňové zatížení, požadavky na minimální výši počátečního kapitálu, orgány společnosti, účetnictví, audit, zveřejňovací povinnost apod.

Možnosti podnikání banky jsou tedy především v základě omezeny podmínkami pro existenci akciové společnosti. Přičemž, jak bylo zmíněno výše, existuje spousta dalších požadavků, které některá kritéria, která musí splňovat běžná akciová společnost, ještě zpříšňuje a navyšuje. Jak již bylo uvedeno výše, je tomu tak z důvodů většího objemu rizik bankovního podnikání, ale také z důvodů destruktivnějších dopadů na celou oblast národního hospodářství v případě podnikatelského neúspěchu.

Rozdílné jsou také podmínky vstupu a další existence podniku v daném odvětví z hlediska konkurence. Zatímco u běžných podnikatelských odvětvích dochází ke konkurenčním silám většinou z „přirozených důvodů“, vstup do bankovníctví je omezen administrativně. Důvody a nevýhody smyslu této regulace, plynoucí ze specifčnosti bankovního podnikání, byly také již zmíněny výše.

1.3.3 KOMPARACE PODMÍNEK PŘI EXISTENCI SUBJEKTU - BANKA VS. NEBANKOVNÍ SUBJEKT

Banky, jakožto obchodníci s velmi specifickými komoditami – penězi a peněžními, úvěrovými a kapitálovými produkty, mají pro svou existenci nastaveny odlišné podmínky. O dalších charakteristikách, které bankovníctví velmi odlišují od nebankovního podnikatelského subjektu, již bylo pohovořeno výše. Připomeňme jen ty nejdůležitější z nich: kromě významné obchodní komodity je důležité zmínit také velmi odlišnou strukturu zdrojů banky, dále pak plnění makroekonomické funkce zprostředkování pohybu peněžního kapitálu mezi různými subjekty v ekonomice, v neposlední řadě pak skutečnost, že klientela banky je velmi rozmanitá, což má za následek nutnost podstupování daleko vyššího obchodního rizika nežli je tomu u běžného nebankovního subjektu, kde klientelu obvykle tvoří skupina relativně úzce vymezená.

Převážně z těchto výše uvedených skutečností a z nich vyplývajících nutností ochrany před specifickými riziky, je obchodní politika banky, finanční řízení a řízení rizik zásadně ovlivněno regulačními pravidly obezřetného podnikání.

Po nabytí právní způsobilosti působit jako banka vstupuje v platnost celá řada regulačních pravidel pro každodenní chování bank z hlediska jejich zdraví, které u běžných nebankovních subjektů není třeba plnit vůbec či na jejich dodržování kladen tak velký důraz.

Tato pravidla se týkají:

- solventnosti (schopnost banky dostát svým závazkům),
- likvidity (řízení plánovaného přílivu a odlivu peněžních prostředků v budoucnosti tak, aby byla banka kdykoli schopna pokrýt veškeré platební závazky),
- úvěrové angažovanosti (koncept řízení kapitálové přiměřenosti má sloužit jako nástroj, jehož prostřednictvím je na bankách vynucováno držení dostatečného množství kapitálu, který bance bude sloužit jako polštář v dobách nepříznivého vývoje k pokrytí neočekávaných ztrát),
- devizových pozic (pro omezení kursového rizika v činnosti bank jsou stanoveny závazné limity devizové pozice, které musejí banky průběžně dodržovat),
- rezerv na klasifikované pohledávky (nutnost zohlednění rizika případného nesplacení rizikových pohledávek)
- úvěrových limitů (účelem regulace je omezení rizika ztráty banky v případě, kdy jí její dlužník není schopen splatit své závazky),
- omezení investic do majetkových účastí a obchodů s cennými papíry (omezení rizika možných ztrát z případného znehodnocení těchto cenných papírů),
- informační povinnosti (uveřejňování včasných a přesných, dostatečných informací o složení akcionářů, struktuře konsolidačního celku, jehož je banka součástí, o činnostech a finanční situaci banky a o jejím způsobu řízení a kontroly rizik)
- povinného pojištění vkladů (regulace z důvodu ochrany vkladatelů, kteří objektivně nemohou zpracovat získané množství informací potřebných k posouzení kvality hospodaření banky a z důvodu zvýšení důvěryhodnosti bank)
- a další.

Tím však není pokryta veškerá činnost banky. Zvláštní předpisy upravují boj proti praní špinavých peněz, jiné se týkají vnitřních i vnějších auditů. Dále jde o to, aby právní služba, operační technické zázemí a vnitřní pravidla etiky bankovní práce byly v každé bance na vysoké úrovni. Nesprávné jednání jednotlivce, ať už z neznalosti nebo jako spekulace či podvod, patří rovněž k rizikům, která se podepisují na image banky.

Pro řízení rizik je nutné vypracovat vnitřní standardní postupy a stanovit příslušné limity. Vedle dokumentů Basilejského výboru pro bankovní dohled, Evropské unie a České národní banky vystupují iniciativně s vlastními návrhy a matematicko-statistickými metodami, jak co nejlépe změřit riziko za účelem jeho řízení i vyjádření přiměřenosti kapitálu, významné zahraniční poradenské a auditorské firmy.

Zákon o bankách ukládá udržovat trvale likvidní platební schopnost banky a zachovávat stanovený poměr kapitálu a rezerv k aktivům. Vymezuje, kde je nutný souhlas České národní banky u příslušných obchodů, stanoví povinné pojištění vkladů aj. Konkretizaci a rozpracování zákona pokud jde o závazné regulativy činnosti bank stanoví centrální banka pro celý bankovní sektor. Cílem regulativů je působit na rozhodování bank, a tím maximálně omezovat možná rizika v činnosti bank. Regulativy mají vést banku k vytváření dostatečných vlastních prostředků pro překrytí nečekaných výkyvů, k udržování přiměřené likvidity pro plynulé zajištění plateb a k velké obezřetnosti při úvěrových obchodech pro zajištění návratnosti půjček.

Banka při své činnosti čelí řadě rizik. Ani při sebeúčinnějších opatřeních je nelze zcela vyloučit. Odpovědnost za míru přijatého rizika nese statutární orgán banky. Vedení banky a odpovědní pracovníci mají potom povinnost minimalizovat rizika mimo jiné i přísným dodržováním regulativů vyhlášených ČNB (minimální požadavek), případně vedením banky (u rizik, která nejsou ošetřena regulativy ČNB).

Pro minimalizaci rizik je třeba uvnitř banky realizovat řadu opatření v metodice, operativní evidenci, analýzách banky, personálním zajištění, a vytvořit podmínky pro kvalifikované řízení těchto rizik. U každého druhu rizika je třeba stanovit schvalovací proceduru, odborné personální zajištění, vyhlášení obecně platných pravidel a limitů a režim předkládání informací představenstvu a dozorčí radě.

Pro názornější přehled rozdílů požadavků ať už při zakládání podnikatelské jednotky, tak při další realizaci jejích cílů, je přiložena následující tabulka 1.

Tabulka 1: Komparace požadavků umožňujících založení a následní působení na trhu - banka vs. subjekt patřící do odvětví výrazně se neodlišující svojí podnikatelskou činností od ostatních

	Banka	"Běžný" nebankovní subjekt
ZAKLÁDÁNÍ PODNIKU		
Právní forma	- pouze forma akciové společnosti	- libovolná právní forma
Minimální výše počátečního kapitálu (u formy a.s.)	- 500 mil. Kč	- 2, resp. 20 mil. Kč
Náležitosti žádosti o povolení podnikat	<ul style="list-style-type: none"> - návrh stanov - podrobné údaje o zakladatelích banky - výčet činností, které bude banka vykonávat - program banky na první roky její činnosti - záměry banky při rozvíjení jednotlivých bankovních činností a jak se pravděpodobně promítnou v bilanci a výkazu zisku a ztráty - informace o organizační struktuře banky - jména a podrobné údaje o kvalifikačních (a morálních) předpokladech navrhovaných vedoucích pracovníků banky, odpovědných za její řízení, a funkce, do kterých jsou navrhováni - průhlednost skupiny osob s úzkým propojením s bankou - organizaci a cíle vnitřního kontrolního systému 	- návrh stanov

	<ul style="list-style-type: none"> - technické, technologické, bezpečnostní a organizační zabezpečení navrhovaných činností - struktura a původ základního kapitálu - další dokumenty prokazující tyto informace 	
PRŮBĚH PODNIKÁNÍ		
Informační povinnost	povinnost vykazovat: <ul style="list-style-type: none"> - měsíčně 26 výkazů - čtvrtletně 15 výkazů - ročně 3 výkazy (včetně výkazů účetní uzávěrky) 	povinnost vykazovat: <ul style="list-style-type: none"> - výkaz zisku a ztráty - bilance podniku - další výkazy dle povahy podnikání
Dodržování základních pravidel obezřetnosti	<ul style="list-style-type: none"> - základní povinnosti bank (kapitálová přiměřenost, přiměřenost likvidity, limity úvěrové angažovanosti, limitů devizových pozic, rezerv na klasifikované pohledávky, tvorba povinných minimálních rezerv, omezení investic do majetkových účastí a obchodů s cennými papíry, oblast ochrany před nelegálními praktikami prováděnými bankami a další) - systém povinného pojištění vkladů v bankách 	

Zdroj: vlastní.

Je zřejmé, že dle ekonomických zásad platných pro udržení stabilní a efektivní funkce, je ve vlastním zájmu nejen banky, ale jakéhokoli podniku, výše uvedená pravidla (zejména ta, která se týkají majetkové a kapitálové struktury podniku) dodržovat. Zásadní odlišnost mezi odvětvím bankovním a nebankovním je spatřována ve striktním nařízení instituce bankovní regulace pro bankovní sektor na povinné bázi. Zatímco ve všech podnikatelských oblastech jsou tyto limity dobrovolně dodržovány s vědomím vlastního přínosu ekonomického vývoje podniku, v oblasti bankovníctví je jejich plnění regulatorní institucí vynucováno.

Dle mého názoru si jsou i banky jako podnikatelské celky, usilující především o maximalizaci zisku a dlouhodobého udržení se na trhu, vědomy přínosu, plynoucího z dodržování těchto pravidel, resp. rizik vznikajících při jejich překračování, a přiklání se k názoru zastánců liberálnějšího způsobu regulace, že i bez existence regulativních opatření v tomto odvětví, bude převážná většina výše uvedených nařízení bankami dobrovolně dodržována.

Skutečnost, že banka podstupuje vyšší míru rizika při svém podnikání, již byla zmíněna. Zejména z tohoto důvodu musí být oblasti, kterých se zvýšená míra rizik týká, intenzivně sledovány a v určitých případech z preventivních důvodů regulovány. O těchto jednotlivých oblastech rizik a důvodech pro realizace opatření, která by tyto rizikové oblasti potlačovala, podrobněji pojednává následující kapitola.

Nelze ovšem zcela abstrahovat od dalších odvětví, která se svým předmětem činnosti také řadí k velmi specifickým oblastem soustavy tržní ekonomiky. Jedním z takových odvětví je například energetika. I tento druh podnikatelských aktivit je ale regulován. Primární důvody jeho regulace jsou ovšem odlišné od regulace a dohledu aktivit bankovních. Zatímco oblast bankovníctví je regulována z důvodu zajištění stability daného sektoru a současného zvyšování důvěryhodnosti veřejnosti s následným efektivnějším růstem ekonomiky daného státu, energetika je regulována především z důvodu regulace monopolního postavení takového podniku na trhu, tedy z důvodu ochrany spotřebitelů.

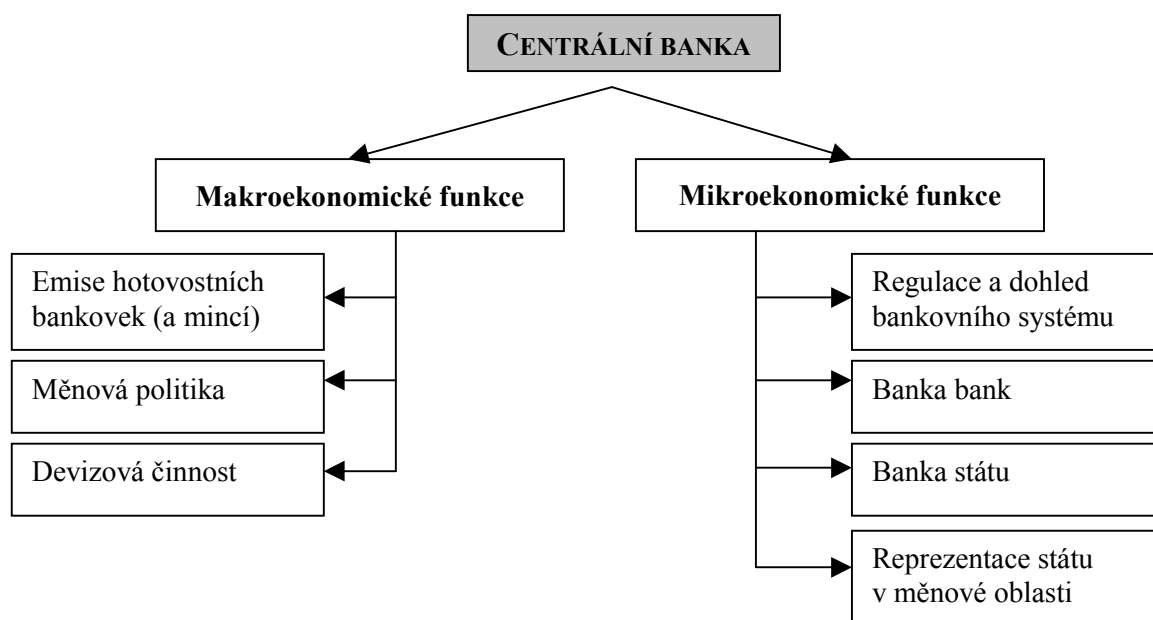
1.4 Instituce bankovní regulace a dohledu jako nástroj potlačení hrozeb a rizik plynoucích z působnosti v oblasti bankovního podnikání

Centrální banka plní v prostředí finančního trhu několik základních funkcí. Tyto funkce lze rozdělit na makroekonomické a mikroekonomické. Makroekonomickou funkcí se rozumí především provádění měnové politiky a dále emise hotovostních peněz a operace s devizovými prostředky. Mikroekonomickou funkcí se rozumí regulace a dohled bankovního systému, platební styk a někdy také postavení centrální banky jako banky státu. Dále ještě v této funkci centrální banka vystupuje vůči veřejnosti a zahraničí jako reprezentant státu v měnové oblasti. [14]

Funkce jsou vzájemně provázané a jsou také hlavními důvody existence centrálních bank v současnosti. Jejich náplň se samozřejmě vyvíjí v čase.⁵

Schematický přehled funkcí centrální banky ukazuje následující obrázek 1.

Obrázek 1: Funkce centrální banky v tržní ekonomice v současnosti

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001, ISBN 80-7261-051-1.

Ačkoli existuje spousta zastánců obou krajních rovin úrovně intenzity bankovní regulace a dohledu, bankovníctví patří ve všech vyspělých ekonomikách mezi nejvíce regulovaná odvětví.

Důvody regulace a dohledu bank jsou jednak makroekonomické – vytváření prostoru pro provádění měnové politiky, a jednak mikroekonomické – podpora bezpečnosti, důvěryhodnosti a efektivnosti bankovního systému v dané zemi. U mikroekonomických důvodů je ještě nutné zvláště zdůraznit ochranu klientů před nadměrnou rizikovostí či případnými podvody ze strany bank.

Bankovní regulace je dle Revendy Z. – Centrální bankovníctví **definována jako koncipování a prosazování podmínek, pravidel a rámce činnosti bankovních institucí v dané ekonomice, dohled (supervize) bank pak popisuje jako kontrolu dodržování pravidel činnosti, včetně případného vyvozování sankcí při neplnění pravidel.** [14]

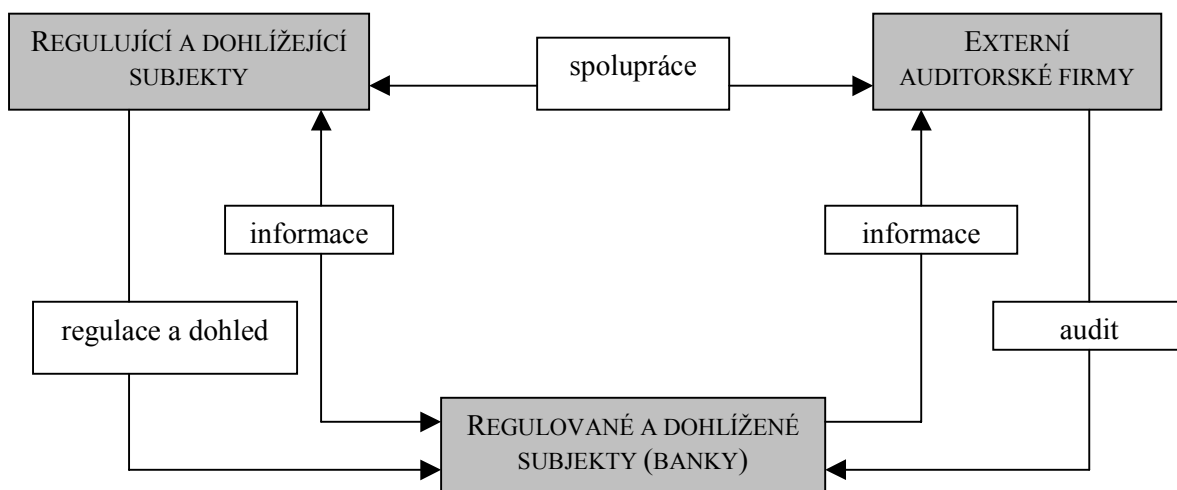
Dle Ekonomického slovníku je bankovní dohled charakterizován jako *dohled nad obchodními bankami s cílem zajistit dodržování zákonných předpisů. Klíčovým cílem bankovního dohledu je snížit*

⁵ Například zákaz přímého úvěrování státu nebo růst samostatnosti centrální banky v měnové politice.

riziko ztráty vkladatelů a udržet důvěru ve finanční systém. Prostředkem k tomu je dobrá správa obchodních společností a transparentnost bank, zajištěná mj. zveřejňováním informací. [4]

Do procesu regulace a dohledu bank vstupují tři skupiny subjektů. Jejich vzájemné vztahy jsou zachyceny na obrázku 2.

Obrázek 2: Subjekty regulace a dohledu bank

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovnictví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-051-1.

Regulující subjekty vždy představují centrální banky (ve formě jedné samostatné instituce nebo ve spolupráci s dalšími institucemi). Reprezentace dohledové instituce již tak lehce vymezitelné není. Dohlížecí subjekt může být součástí buď centrální banky, nebo může být integrován v rámci jiné instituce; nicméně centrální banky se na dohledu alespoň podílejí. Regulujícím a zároveň i dohlížecím subjektem nad bankami v České republice je centrální banka, resp. Česká národní banka. U poboček zahraničních bank může dohled provádět příslušná instituce ze země, kde má banka hlavní sídlo, a to obvykle ve spolupráci s institucí dohledu hostitelské země.

Externí auditorské firmy prověřují především pravdivost, správnost a úplnost účetních výkazů bank. Ověřují také účetní závěrku a výroční zprávu a úplnost, správnost a průkaznost vedení účetnictví příslušné banky. Rovněž se vyjadřují k úrovni řízení rizik bankou. V případech problémových bank je audit mnohem častější. Konečnou odpovědnost za komplexnost a správnost informací však nese vedení dané banky. Zprávy o auditu by měly být k dispozici nejen bankovním supervizorům a členům vedení bank, ale i držitelům cenných papírů bank, vkladatelům a dalším klientům. [14]

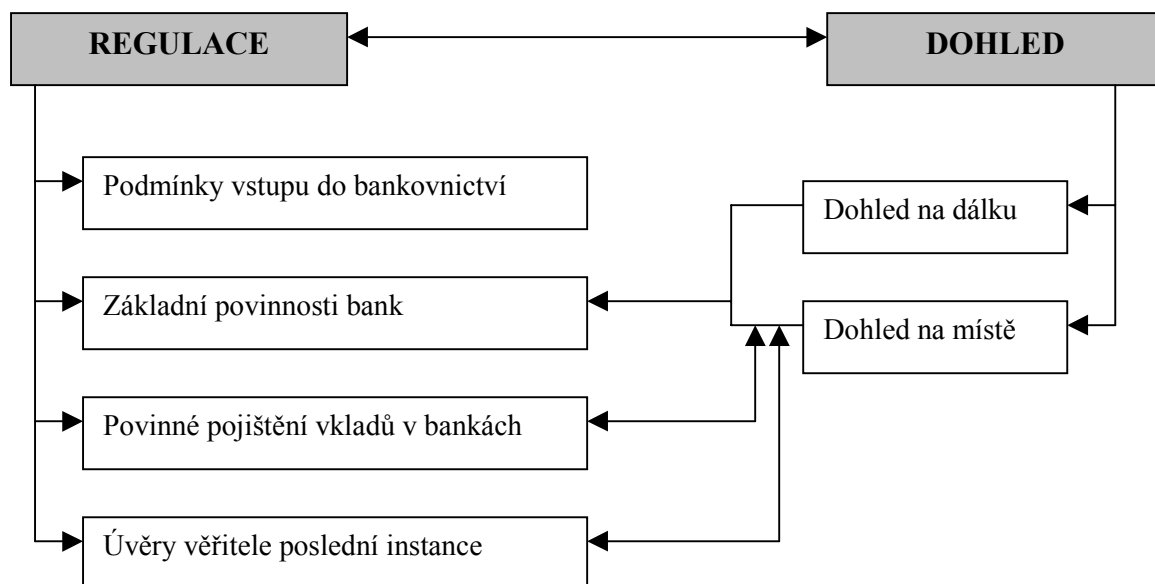
Regulovanými a dohlíženými subjekty jsou všechny banky, tj. instituce s bankovní licencí, včetně spořitelen, mezinárodních bankovních holdingových společností a poboček zahraničních bank. U posledních dvou skupin je nutná vzájemná spolupráce institucí regulace a dohledu jednotlivých zemí.

Základní právní úpravy regulace a dohledu českého bankovnictví jsou vymezeny v zákoně č. 6/1993 Sb., o České národní bance, dle aktuálního znění a v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Legislativní rámec je dále konkretizován operativními vyhláškami centrální banky.

Dohled nad prováděním bankovních činností podle zákona o ČNB spočívá v péči o bezpečné fungování a účelný rozvoj bankovního systému v České republice. Pod tímto obecně definovaným posláním se rozumí především podpora zdravého rozvoje, tržní disciplíny a konkurenceschopnosti bank, předcházení systémovým krizím a posilování důvěry veřejnosti v bankovní systém.

V tržních ekonomikách se systémy regulace a dohledu bank opírají o čtyři základní součásti (obrázek 3). [13]

Obrázek 3: Základní součásti systému regulace a dohledu bank

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001, ISBN 80-7261-051-1.

První součástí regulatorních součástí představují *podmínky pro přidělení bankovní licence*, to jest podmínky oprávnění k bankovní činnosti. Tyto podmínky se také označují za vstupní podmínky do bankovníctví, resp. kritéria autorizace. Jejich prověření má v ČR na starosti Česká národní banka ve spolupráci s Ministerstvem financí.

Druhou součástí je stanovení a prověřování *základních povinností bank*. Především na tuto součást je zaměřen následný dohled. Mezi základní povinnosti bank patří dodržování stanovených pravidel:

- přiměřenosti kapitálu;
- přiměřenosti likvidity;
- úvěrové angažovanosti;
- tvorby povinných minimálních rezerv;
- poskytování informací;
- ochrany před nelegálními praktikami prováděnými bankami nebo jejich prostřednictvím, zejména v oblastech tzv. praní špinavých peněz (money laundering) a tzv. důvěrných (insider) obchodů;
- v dalších oblastech podle zákona nebo vyhlášek institucí ČNB a Ministerstva financí.

Třetí součástí systému regulace (a dohledu) bank je *povinné pojištění vkladů v bankách*, nejčastěji vkladů fyzických a právnických osob. A konečně čtvrtou součástí jsou úvěry (v širším pojetí i další pomoc) ohroženým bankám, tedy *úvěry věřitele poslední instance*.

Cílem dohledu bank je zejména kontrola dodržování základních pravidel činnosti bank. Souvisí však i se zhodnocením situace banky při rozhodování věřitele poslední instance o poskytnutí úvěrové pomoci a s kontrolou za účely výpočtu pojistného, pojistných náhrad a zhodnocení dalších záležitostí u pojištění vkladů. Dohled se realizuje dvěma základními způsoby: [14]

- *dohled na dálku (off-site examinations)* – spočívá v prověřování bankovních a statistických výkazů na základě pravidelně zasílaných údajů bankami orgánům dohledu. Základními a nespornými výhodami tohoto způsobu jsou průběžné informace o situaci v příslušné bance a nízké náklady. Mezi

tyto informace zasílané bankami patří především detailní bankovní bilance, výkaz zisku a ztráty a údaje o tzv. mimobilančních operacích.

Zásadními námitkami proti tomuto způsobu dohledu jsou nejistota o úplnosti a správnosti údajů a nemožnost získat detailnější přehled o situaci příslušné banky. Statistické metody nebývají podle poznatků z vyspělých ekonomik účinné pro včasnou signalizaci úpadku banky, který je způsoben podvody a zneužitím, a nelze jich použít pro zhodnocení nekvantifikovaných údajů. Tento způsob dohledu je tedy spíše jen orientační a lze jej dlouhodoběji používat jako hlavní pouze u bezproblémových bank.

- *dohled na místě (on-site examinations)* – převládá především u problémových bank, nicméně i u zdravých bank je v delších časových intervalech nevyhnutelný. Pomocí dohledu na místě lze získat detailní přehled o aktivitách banky. Bývá zaměřen nejen na prověření poctivosti, správnosti a úplnosti výkazů, ale také na zjišťování dalších skutečností, které statistické metody obvykle nemohou zabezpečit.

Základním nedostatkem dohledu na místě jsou výrazně vyšší náklady ve srovnání s předchozím způsobem, které se stávají hlavním limitujícím faktorem četnosti jeho provádění. Další bariéru může vytvářet nedostatek kvalifikovaných pracovníků dohledu, který může být do určité míry eliminován dohledem ze strany více institucí.

Bankovní dohled nemá právo zasahovat do obchodních rozhodnutí banky a do jejího řízení, které je ve výlučné kompetenci managementu banky, případně též dozorčí rady. Bankovní dohled se pouze snaží prostřednictvím jím vydávaných pravidel obezřetného podnikání bank, důsledným monitoringem na dálku i na místě a vhodnými nápravnými opatřeními usměrňovat činnost bank tak, aby nedocházelo k aktivitám, které by mohly poškodit zájmy klientů bank a stabilitu bankovního systému jako celku.

1.4.1 BANKA JAKO NOSITEL RIZIK A SUBJEKT JEJICH ŘÍZENÍ

Banka je chápána jako systém ve světě neurčitosti a nejistoty, tedy jako systém, s nímž jsou spojena rizika, ať už se jedná o rizika vnější vycházející z bankovního podnikatelského prostředí, tak o rizika spojená s vnitřními procesy v bance. K dosažení zisku a úspěchu v hospodářské soutěži musí banka toto riziko eliminovat nebo alespoň potlačovat získáváním informací, které tuto neurčitost, resp. nejistotu snižují. Tyto informace podává a uchovává účetnictví banky. Nejistotu snižuje i tok agenturních a burzovních informací z veřejných trhů, obsah zpráv a analýz o fungování vnitřních procesů v bance a řadou dalších informačních zdrojů. Informace jsou nástrojem rozhodování i řízení v širším slova smyslu. Řízení rizik je jedním ze základních subsystémů řízení banky.

Následující přehled představuje všechna možná finanční rizika, kterým musí banka čelit. Nutno upozornit, že jde o typologii rizik, nikoliv o taxonomii rizik, a tak některá rizika nejsou jednoznačně ohraničena a mohou se překrývat s jinými riziky. Finanční rizika v podnikání banky lze rozdělit na základní dvě oblasti – bilanční rizika a rizika spojená s vnitřními procesy v bance.

Bilanční rizika jako dominující složka rizik v bankovním podnikatelském prostředí [2]

A) Úvěrové riziko spočívá v nejistotě o tom, zda klient, resp. protistrana v transakci dostojí svému závazku uhradit svůj dluh včas a v plné výši. Vzniká zejména při poskytování úvěrů ale i při neúvěrových obchodech (např. projektové financování, investiční aktivity, platební styk a vypořádání cenných papírů při obchodování na vlastní i cizí účet, úvěrové deriváty, treasury obchody).

Výše úvěrového rizika je dána především schopností a ochotou protistrany dostát svým závazkům, nominální hodnotou transakce a druhem transakce.

Z hlediska faktorů, kterými je vyvoláno, rozlišujeme úvěrová rizika na:

- *systematická rizika*, která spočívají v tom, zda nastanou značné makroekonomické změny, které budou mít nepříznivý vliv na určité odvětví, určitou oblast nebo určitý stát, a
- *nesystematická rizika*, což jsou úvěrová rizika způsobené chybným rozhodováním banky u jednotlivých úvěrových obchodů.

Z hlediska řízení lze dělit úvěrová rizika na:

- *inherentní rizika produktu*, která se dále člení na:
 - přímé úvěrové riziko – spočívá v nejistotě, zda bude v plné výši a ve lhůtě splatnosti splacena jistina a úroky z úvěru, který banka poskytl;
 - riziko neposkytnutého plnění – spočívá v nejistotě, zda bance bude řádně a ve sjednané době poskytnuto plnění vyplývající z uzavřeného derivátového kontraktu;
 - platební riziko je nejistota v tom, zda protistrana vyrovná své závazky;
 - riziko náhradního obchodu je dáno nejistotou, zda bance vznikne tzv. otevřená pozice v důsledku toho, že protistrana nesplní sjednaný kontrakt a banka bude nucena zajistit se novým obchodem, který však může být uzavřen za méně výhodných podmínek;
 - riziko zajištění spočívá v nejistotě tržní ceně aktiv, jimiž je úvěr zajištěn;
 - riziko nevrácení poskytnutých záloh spočívá v nejistotě, že nebudou vráceny poskytnuté zálohy;
- *riziko nesplnění závazku druhou stranou*, jako je
 - riziko výstavce, riziko protistrany a riziko klienta - tato rizika vyplývají z nejistoty, že subjekt, se kterým banka uzavřela smlouvu o uskutečnění nějaké transakce, zbankrotuje ještě před vypořádáním této transakce, aniž došlo k uhrazení jeho závazku;
 - *riziko země* spočívá v nejistotě, zda dojde k situaci, v níž většina subjektů z dané země z určitého společného důvodu nedostojí svým závazkům (ekonomické, politické či přírodní faktory);
 - *riziko transferu* spočívá v nejistotě, zda určitý stát zpřísní devizový režim;
 - *riziko koncentrace* spočívá v souběhu nejistot v důsledku pozitivní korelace výnosů jednotlivých nástrojů v portfoliu.

Úvěrové riziko lze účinně řídit a v důsledku toho omezit využitím některé z těchto metod:

- komplexní prověřování bonity klientů, resp. protistran a její průběžné monitorování a přehodnocování;
- diverzifikace expozic do různých odvětví;
- využití zajištění zastavením hotovosti, cenných papírů, pohledávek, nemovitostí ale i movitých věcí;
- transfer rizika: ručení, bankovní záruky, depozitní směny, blankosměnky, směnky s avalem, zajišťovací převody práva dlužníka ve prospěch věřitele – tzv. fiducie, nebo pojištění;
- tzv. netting expozic (uzavírací započtení) - snižuje riziko tím, že místo placení celkových hrubých částek se provedou vzájemné zápočty plateb ve prospěch a k tíži banky;
- zajišťování prostřednictvím derivátů a
- sekuritizací úvěrů.

B) Tržní rizika spočívají v nejistotě, zda vývoj cen na finančních trzích způsobí snížení cen aktiv v portfoliu banky nebo naopak zvýšení hodnoty závazků banky. Tržní rizika se rozlišují především podle druhu finančních nástrojů. Mezi základní typy tržního rizika patří:

- *akciové riziko*, které spočívá v nejistotě vývoje cen jednotlivých akcií;
- *komoditní riziko*, které spočívá v nejistotě cen komodit;
- *měnové riziko* spočívá v nejistotě vývoje kursů měn, v nichž jsou denominována rozvahová aktiva, pasiva i podrozvahové pohledávky a závazky banky;

- *úrokové riziko* se týká nejistoty vývoje úrokových sazeb;
- *derivátové riziko* související s derivátovými obchody a
- *opční riziko*, které spočívá v nejistotě podmínek doprovázejících dohodnutý kontrakt v budoucnu.

K metodám řízení tržního rizika patří především

- zajišťovací operace;
- vytváření poolů, tj. snížení vlastní expozice podílem dalších účastníků;
- diverzifikace rizik mezi položky s různou citlivostí a
- sekuritizace aktiv a používání proměnlivých úrokových měr u dlouhodobých úvěrů.

C) Riziko likvidity má dvě složky

- *riziko banky ztratit schopnost dostát aktuálně splatným závazkům* a
- *riziko tržní likvidity*, které spočívá v nejistotě rychlé zpeněžitelnosti především veřejně obchodovaných akcií a dluhopisů, které banka drží.

Pravidla pro řízení tohoto rizika jsou empirické povahy a jejich aplikace závisí na skladbě bilance každé individuální banky. Banka toto riziko řídí společně s rizikem úrokovým, protože kroky podnikané k omezení jednoho z těchto rizik snižují i druhé riziko.

Rizika spojená s vnitřními procesy v bance [2]

D) Ostatní rizika tvoří:

- *operační riziko*, což je riziko ztráty vyplývající z nedostatků či selhání interního postupu či procesu, lidského faktoru, technologického systému či v důsledku živelné externí události;
- *právní riziko*, které je složkou operačního rizika, se odvíjí od nejistoty, zda je smlouva úplná natolik, aby si ji každá ze smluvních stran nevysvětlovala jinak;
- *strategické riziko*, resp. riziko špatného obchodního záměru, spočívá v nejistotě, zda strategické záměry banky a její obchodní plán odpovídají poptávce na trhu a zda banka zachytila moderní trendy v rozvoji bankovníctví a nezačala zaostávat za konkurencí, a
- *reputační riziko* je nejistota v tom, zda nastane událost, která poškodí pověst a důvěryhodnost banky v očích veřejnosti.

Základními metodami pro řízení operačního rizika jsou:

- klasická organizační, kontrolní a bezpečnostní opatření;
- provozní kontrola, kterou vykonávají manažeři;
- dostatečně propracované písemné zásady a postupy a kontrola jejich dodržování;
- rozdělení pravomocí, zajištění nezávislosti a zabránění možnému vzniku konfliktu zájmů;
- pravidelné provádění kontrol útvarů vnitřního (vnějšího) auditu;
- efektivní vnitřní kontrolní systém;
- pojištění (nejčastěji pojištění hmotných škod, odpovědnosti osob a podvodů);
- outsourcing různých služeb včetně IT;
- transfer rizika;
- u vybraných bankovních profesí dohody o hmotné zodpovědnosti a
- k omezení rizika slouží také regulatorní požadavky na kapitál, depotní obchody, vedení účetnictví a reportování ve snaze přimět subjekty k aplikaci kvalitní kontroly provádění a dokončování transakcí.

Jako metody pro řízení právního rizika lze uvést:

- typové smlouvy pro opakující se obchody,
- u složitějších obchodů důraz na analýzu smluv z hlediska jejich úplnosti a
- uchování a využití zkušeností z minulých obchodů.

Riziko ztráty dobrého jména lze eliminovat:

- dodržováním zásad transparentnosti (zveřejňování skutečných a pravdivých údajů o společnosti);
- volba spolehlivého auditora a
- smírné urovnání sporů tak, aby se předešlo sporům soudním.

Z výše uvedeného výčtu je zřejmé, že banka podstupuje velkou škálu rizik, které mohou její efektivní fungování více nebo méně narušovat. Ačkoli by se mezi nimi našlo spousta položek, které spadají i do oblasti působnosti jiných podniků, bankovníctví patří k druhům podnikání nejrizikovějším. Nejen z tohoto důvodu jsou podmínky pro vznik a dále pak pro samotnou existenci banky nastaveny přísněji nežli je tomu u běžných podnikatelských aktivit.

1.4.2 TRŽNÍ SELHÁNÍ NA FINANČNÍCH TRŽÍCH A FINANČNÍ REGULACE A DOHLED

Trh selhává tehdy, když princip maximalizace užitku, který sledují všichni účastníci trhu, nevede k Paretovu optimu⁶.

V oblasti finančního zprostředkování se rozlišují čtyři základní typy selhání trhů a ty určují cíle a funkce regulace. Patří k nim a) asymetrie informací, b) zneužití trhů, c) systémové riziko a d) zneužití dominantního postavení na trhu.⁷

Na základě typů tržního selhání se rozlišují čtyři základní obory finanční regulace a dohledu:

- Regulace obezřetného podnikání finančních institucí a dohled nad nimi (prudential regulation and supervision), zaměřená na finanční zdraví, likviditu a solventnost finančních institucí.
- Dohled nad trhy i příslušná regulace jsou zaměřeny na zneužití trhů, a to jak organizovaného kapitálového trhu, tak i trhů přepážkových. Cílem je chránit zájmy klientů finančních institucí (consumer protection).
- Monitorování a analýza stability bankovního sektoru a finančního systému (systemic regulation and supervision) jako celku, které je zaměřeno na snížení pravděpodobnosti materializace systémového rizika zřetězení platební neschopnosti bank popřípadě i jiných finančních institucí.
- Regulace konkurenčního prostředí a dohled nad ním jsou zaměřeny na potírání praktik, které zneužívají dominantní postavení na trhu. [55]

ad a) Mezi bankou a jejími klienty se nachází jev zvaný asymetrie informací. Klienti nemají (např. už z důvodu existence institutu obchodního tajemství) v daném čase (on-line) stejné informace o likviditě a solventnosti finančních zprostředkovatelů jako sami tito zprostředkovatelé a nemají tedy ani rovnocenné podmínky pro rozhodování.

Nákupem finančního nástroje, který finanční instituce nabízí, přebírají riziko utrpění závažné škody, které je dáno tím, že:

- finanční instituce podniká s finančními prostředky, které ji klient (vklady u bank, majetek investorů investovaný do podílového fondu, technické rezervy u pojišťoven, rezervy u penzijních fondů),
- podnikání finanční instituce poté, co s ní klient uzavřel smlouvu, podstatně ovlivňuje výnos i riziko finančního nástroje, který klient koupil, protože ovlivňuje finanční situaci, likviditu a solventnost finanční instituce.

⁶ Paretovo optimum (zvané též alokační efektivnost) je jedním ze základních pojmů mikroekonomie. Zjednodušeně je lze popsat takto: „Takový ekonomický výsledek, při němž nemůže dojít k žádné reorganizaci nebo obchodu, které by zvýšily užitek nebo uspokojení jednoho subjektu, aniž sníží užitek nebo uspokojení jiného subjektu.... Za určitých omezených podmínek vede dokonalá konkurence k alokační efektivnosti“. (SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D.: *Ekonomie*, str. 966, Praha, Svoboda 1991.

⁷ CARMICHAEL, J. *Experiences With Integrated Regulation* [online] [12. 6. 2006] Dostupné z: <www.apra.gov.au>

Primárním cílem dohledu nad obezřetným podnikáním finančních institucí je ochrana vkladatelů, investorů a pojištěnců před škodami způsobenými neobezřetným podnikáním bank, nebankovních obchodníků s cennými papíry a pojišťoven, jakož i prevence systémového rizika. Za likviditu a solventnost finanční instituce nesou základní zodpovědnost její manažeři. Jsou povinni řídit se zásadami řádného řízení firmy (corporate governance). Zaměření obezřetnostního dohledu je dáno rizikovým profilem dohlížené finanční instituce.

Adresátem regulace a dohledu je finanční zprostředkovatel jako nositel rizik a subjekt řízení rizik.

- *Dohled nad obezřetným podnikáním bank* je zaměřen na přiměřenou alokaci kapitálu k úvěrovému riziku a tržním rizikům a na kvalitu jejich pohledávek. Jeho základem je koncept kapitálové přiměřenosti.
- *Dohled nad obezřetným podnikáním nebankovních investičních společností* je primárně zaměřen na tržní rizika. Evropské právo na tyto společnosti aplikuje koncept kapitálové přiměřenosti, a to na rozdíl od amerického systému regulace, jenž spoléhá především na princip ekonomického, právního a účetního oddělení aktiv a pasiv investiční společnosti od majetku spravovaných podílových fondů.
- *Dohled nad obezřetným podnikáním pojišťoven* je primárně zaměřen na pojistná rizika pasivní strany bilance, tj. na krytí pojistných rizik technickými rezervami. Jeho základem je koncept solventnosti, jenž se liší od konceptu kapitálové přiměřenosti. Pojišťovny umísťují technické rezervy i vlastní kapitál do cenných papírů, obchodů s deriváty, úvěrů, nemovitostí i dalších aktiv. Proto je podstatnou součástí dohledu nad pojišťovnami i dohled nad tržními riziky a úvěrovým rizikem. Rizikový profil penzijních fondů se v zásadě shoduje s rizikovým profilem životní pojišťovny, těžištěm jsou pojistná rizika na pasivní straně bilance. Podstatnou součástí dohledu je přitom dohled nad tržním rizikem, které je spojeno s alokací prostředků fondu do cenných papírů a jiných aktiv.

Pojem obezřetného podnikání lze verbálně vymezit takto: „Banka je povinna při výkonu své činnosti postupovat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejich vkladatelů z hlediska návratnosti jejich vkladů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky.“⁸ I pro pojišťovny a penzijní fondy platí, že mají podnikat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejich pojištěnců, resp. účastníků penzijního pojištění z hlediska schopnosti vyplatit pojistné plnění anebo penze. Pro fondy kolektivního investování tato zásada platí jen v míře dané povinností dodržovat statut a deklarovanou strategii fondu. A pro individuálního investora na kapitálovém trhu pochopitelně taková zásada v podobě pravidla vynucovaného veřejnou autoritou neexistuje, protože obezřetnost při individuálním investování je věcí svobodné volby. Je nezadatelným právem každého občana, aby riskoval anebo hazardoval se svými penězi podle svého uvážení. Nicméně, v lidské populaci převažuje averze k riziku a milovníci rizika jsou v menšině.

ad b) K zneužití přepážkových trhů dochází zejména realizací neúplných kontraktů, např. takových, které obsahují klausule zamlžující investiční strategii a rizikový profil podílového fondu nebo klausule, které zamlžují povahu událostí, jež jsou kryty pojistnou smlouvou. Další případ může nastat v situaci klamání zákazníka neúplnými anebo zavádějícími informacemi při nabízení finančního nástroje, resp. produktu, či nekompetentností finanční instituce při podnikání se svěřenými penězi anebo při plnění smlouvy, toto se může týkat např. tuzemského i zahraničního platebního styku, pojistné události apod.

⁸ Zákon č. 21/1992, o bankách, § 12, ve znění pozdějších předpisů

Dohled nad podnikáním na přepážkových trzích se zaměřuje na jednotlivé druhy finančních nástrojů; to znamená na jejich smluvní základ, výnos a riziko a také na dodržování smluvních podmínek platebního styku. Podstatnou součástí je vyřizování stížností klientů finančních institucí. Dohled nad přepážkovými trhy je odůvodněn těmito charakteristikami finančních nástrojů [2]:

- Řadu z nich, např. životní pojistku anebo hypotéku na byt či dům, průměrný zákazník nenakupuje často a tím je omezena možnost učení se metodou pokusů a omylů, která probíhá u často nakupovaných výrobků.
- Odstoupení od smlouvy je obvykle citelně penalizováno (odbytné v životním pojištění apod.).
- Hodnota produktu pro zákazníka není v okamžiku nákupu příliš zřejmá a je poměrně obtížné porovnat ji s tržní cenou a s poměrem hodnoty a tržní ceny u konkurenčních produktů.
- Pochopení obsahu a podmínek smlouvy, na níž je finanční nástroj založen, klade poměrně značné nároky na klienta.
- Výnos a tržní cena bývají často výrazně ovlivněny osobními charakteristikami kupce, to se týká zejména bonity klienta při uzavírání smlouvy o úvěru anebo jeho věku a pohlaví při uzavírání smlouvy o životním pojištění. Nejde o to, že by banky a pojišťovny neměly adekvátně oceňovat rizika spojená s různými klienty, jde o to, aby tak činily systematicky a bez neodůvodněné diskriminace.
- Budoucí blahobyt klienta je často výrazně ovlivněn rozhodnutím nakoupit daný finanční produkt, toto se týká zejména velkých úvěrů a spekulativních investic na kapitálovém trhu. Finanční produkt je s to způsobit obtížně napravitelnou anebo z pohledu klienta nenapravitelnou škodu (bankrot podniku, exekuce majetku domácnosti).
- Klient často vyžaduje při nákupu radu a to nabízí příležitost k využití neúplných anebo zavádějících informací.

Je vhodné upozornit na to, že výše uvedené charakteristiky se vztahují i na jiné produkty, zejména na předměty dlouhodobé spotřeby (dům, automobil atd). Zastánci krajně liberálního pojetí fungování finančních trhů považují za dostatečnou záruku pro ochranu spotřebitele konkurenci, reputaci, kterou má výrobce anebo jeho produkt na trhu, zveřejňování informací a možnost uplatnit právo u soudu. Na tomto základě zpochybňují účelnost regulace a dohledu orientovaných na ochranu zákazníka finančních institucí. Avšak všechny tyto instituty jsou pro zákazníka spojeny s velkými transakčními náklady a navíc často nevedou k uspokojivému výsledku.

1.4.3 ARGUMENTY HOVOŘÍCÍ VE PROSPĚCH ČI NEPROSPĚCH OPODSTATNĚNÉ EXISTENCE REGULACE A DOHLEDU BANK

Regulace činnosti podnikatelských aktivit v oblasti celého finančního systému je v současné době zřejmá. Oblast bankovníctví je jednou z nejvíce nastavenou intenzitou regulatorních pravidel. Ačkoli je tento obor podnikání vystaven silnému tlaku regulatorních institucí, lze v posledních několika letech spatřovat směřování k deregulaci bankovních institucí. Tento trend je spojen zejména s procesy vzájemného sblížování a harmonizace bankovních předpisů mezi vyspělými zeměmi a s pokračující internacionalizací bankovníctví. Avšak i přes tento jednoznačně směřující směr dochází v některých oblastech bankovních aktivit ke zpřísnění požadavků (například u kapitálové přiměřenosti či pravidel ochrany před nelegálními praktikami).⁹

⁹ Systém regulace a dohled bank jsou spojeny v zásadě pouze s tržními ekonomikami. V centrálně plánovaných ekonomikách jsou banky direktivně řízeny rozpisem plánovaných údajů z centra a v žádném případě nevystupují v roli podnikatelských subjektů. Regulace a dohled bank, tak jak je známe z tržních ekonomik, nemají v centrálně plánovaných ekonomikách žádné opodstatnění.

Mezi odbornou veřejností, ale také na akademické půdě, se lze setkat s rozdílnými názory na to, zda a do jaké míry je vhodné bankovní podnikání regulovat a následně dohlížet. Názory ekonomů se pohybují od názorů „ortodoxních liberálů“ až po názory zastánců co nejtvrdší míry regulace bank. Liberálové jsou pro ponechání regulace bank působení tržních sil, zastánci regulace zdůrazňují zcela specifickou roli bank v tržní ekonomice a potřebu vysokého stupně ochrany drobných vkladatelů, která je vyvolána nedokonalostí a konkurenčním bojem na trhu.

K působení tržních sil při (zejména při rozhodování o další budoucnosti problémových bank) realizaci problematiky regulace a dohledu bank částečně připojuje kromě vlivu ekonomického i významná část vlivu politického.

Důvody argumentující ve prospěch existence regulace a dohledu bank [13]

Diskuse nad nutností existence systému regulace a dohledu bank se soustřeďují do čtyř základních oblastí – a) specifičnosti bankovních institucí, b) asymetrie informací, c) procesu poklesu zprostředkování a d) měnové politiky.

ad a) Specifičnost bankovních institucí

Na otázku, zda jsou banky natolik specifické instituce, aby byly regulovány jiným a mnohem přísnějším způsobem, než je tomu u nebankovních institucí, neexistuje jednoznačná odpověď. Není tomu tak z hlediska vlastnictví, ani z hlediska hlavního cíle podnikání. Problém nastává ve specifickém předmětu činnosti.

Nejběžnější formou vlastnictví bank v tržní ekonomice je akciová společnost, čímž se banky nijak neliší od nebankovních podnikatelských subjektů. Hlavním cílem všech těchto subjektů je růst tržní ceny jejich akcií (prostřednictvím maximalizace zisku). Náplň činnosti je ale u bank ve srovnání s nebankovními institucemi diametrálně odlišná z celé řady pohledů:

1. *Banky emitují bezhotovostní peníze.* Celkové množství emitovaných peněz, kde rozhodující podíl připadá na bezhotovostní peníze, je významnou makroekonomickou veličinou, stávají se peníze strategickým zbožím a tzv. „výrobci tohoto zboží“ by měli podléhat zpřísněné regulaci a dohledu.

2. *Banky zabezpečují platební styk v ekonomice.* Přes jistý podíl pošt a některých dalších institucí na této činnosti zabezpečují rozhodující část banky. Platební styk jednak nelze „dovézt ze zahraničí“ a jednak je životně důležitý pro chod každé ekonomiky. Proto je nutné stanovit alespoň základní pravidla pro jeho fungování, v konkrétní podobě například pravidla ochrany před nelegálními transakcemi prováděnými prostřednictvím bank, a kontrolovat jejich dodržování.

3. *Rozhodující podíl na zdrojích bank mají cizí zdroje v podobě vkladů.* Banky na rozdíl od nebankovních podnikatelských subjektů používají ke své činnosti (k financování aktiv) především svěřené peníze, a neměly by tedy s nimi nakládat zcela pouze podle svého uvážení. Případné ztráty by mimo jiné mohly jít na úkor vkladatelů, tedy těch, kteří za tyto ztráty vlastně nemohou. To by podkopalo důvěru v celý bankovní systém a subjekty by preferovaly vytváření peněžních úspor v jiných formách, například v podobě hotovostních úspor. Rozsah redistribuce peněžních úspor prostřednictvím bankovního systému by se tak snížil a banky by měly mnohem omezenější zdroje k poskytování úvěrů či k jiným aktivitám, velká část peněžních úspor by efektivně nevyužita a ekonomický růst by se zpomalil.

V bankovním systému je tedy nutné stanovit základní pravidla sledující preventivní ochranu před ztrátami vkladatelů – především pravidla likvidity, a zmírnit případné ztráty prostřednictvím povinného pojištění vkladů, jehož existencí se současně zmírňuje nebezpečí „nákazy“ zdravých bank při úpadku jiných bank, resp. klesá systémové riziko.

4. *Bankovní aktiva a pasiva mají specifickou časovou strukturu.* Ve srovnání s aktivy a pasivy nebankovních subjektů mají banky v aktivech mnohem větší podíl střednědobých a dlouhodobých a navíc často jen obtížně obchodovatelných aktiv, zatímco v pasivech větší podíl

obvykle připadá na krátkodobá pasiva. Při respektování již známého poznatku o převládající části pasiv v podobě cizích zdrojů je opět nutné stanovit určité rámce vazeb mezi aktivy a pasivy bank a kontrolovat jejich dodržování. Zde je nutné upozornit na to, že regulace specifické časové struktury aktiv a pasiv může omezovat diverzifikaci aktiv a ve svém důsledku vést ke zvýšení potenciální míry rizikovitosti bank. Příkladem jsou omezené možnosti diverzifikace aktiv bank u systémů s odděleným obchodním a investičním bankovníctvím.

5. *Úpadky bank mají pro ekonomiku mnohem horší důsledky než úpadky jiných podnikatelských subjektů.* Systém regulace a dohledu, zejména povinné pojištění vkladů, musí tyto důsledky zmírňovat. V konkrétních případech důsledků úpadků bank svou roli ale také hraje velikost příslušné banky. Někteří ekonomové (a řada politiků) zastávají názor, že u velkých bank nemůže stát, resp. centrální banka, připustit jejich úpadek, neboť by se to s vysokou pravděpodobností projevilo na důvěryhodnosti bankovního systému jako celku. Tyto banky jsou takzvaně „příliš velké na úpadek“ (too-large-to-fail). V praxi celé řady zemí lze skutečně nalézt celou řadu příkladů záchrany velkých bank za každou cenu. Je zřejmé, že častější naplňování tohoto pravidla může velké banky podněcovat k přebírání větších rizik. Dále, v současných systémech regulace a dohledu nemají úpadky malých bank tak nepříjemné dopady na ekonomiku jako úpadek nějaké velké průmyslové či obchodní firmy.

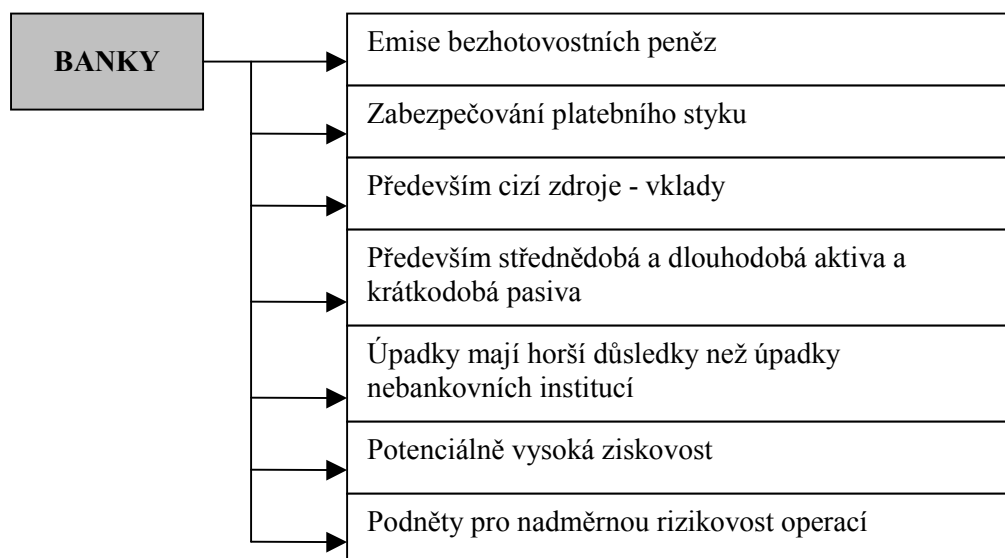
6. *Bankovníctví je oligopolním odvětvím s potenciálně vysokou ziskovostí.* Pokud by byl systém regulace a dohledu příliš mírný, do bankovníctví by pronikaly i subjekty, jejichž jediným cílem je docílit co nejdříve vysokého zisku a v případě neúspěchu snaha co nejrychleji bankovní sféru opustit. Bankovní systém by se tak mohl destabilizovat. Součástí systému regulace a dohledu bank tedy musí být definování a prověřování vstupních podmínek neboli vystavení určité zdi, která bankovní systém ochraňuje před výše uvedenými subjekty. Současně by i výstup z bankovníctví, to je úpadek, měl být spojen s požadavky na hrazení ztrát především vlastníky (akcionáři) dané banky.

Proti této argumentaci lze namítnout, že jsou to právě vstupní podmínky, které zakládají potenciálně vysokou míru ziskovitosti bank, neboť narušují působení tržních sil a vytvářejí jistý stupeň bankovního oligopolu. Volný vstup dalších subjektů do bankovníctví by jednak vedl k poklesu potenciální ziskovitosti (přibližně na úroveň průměrné míry zisku v ekonomice) a jednak k velmi tvrdé konkurenci, která by měla působit proti spekulantům a podvodníkům.

7. *Vysoká potenciální ziskovost bank a tvrdá konkurence v rámci bankovního oligopolu mohou vést k nadměrné rizikovitosti bankovních operací.* Regulace proto musí jednak omezovat případnou nadměrnou ziskovost (resp. rizikovost, která je ziskovosti často přímo úměrná) a jednak snižovat negativní dopady spojené s tvrdostí konkurence. Argumentovat lze ale také přesně opačně – bankovní regulace, která omezuje tyto dopady, vede k nadměrné rizikovitosti.

Přes pronikání nebankovních institucí do bankovních aktivit a některé výše uvedené námitky lze i v současnosti považovat banky z hlediska činnosti za specifické instituce, a jejich regulace a dohled tak mají své opodstatnění. Specifické rysy jsou pro větší názornost shrnuty v následujícím obrázku 4. Důležité je také ovšem zdůraznit, že některé z těchto rysů lze považovat nikoli za příčinu, ale za důsledek existujícího systému regulace a dohledu bank.

Obrázek 4: Základní specifické rysy bankovních institucí

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001, str. 462. ISBN 80-7261-051-1

ad b) Asymetrie informací

Podstatou asymetrie informací je nestejný přístup různých subjektů k informacím v dané oblasti. Není to ani zdaleka doménou pouze bankovníctví, nicméně obhájci nutnosti regulace a dohledu bank zastávají názor, že asymetrie informací se v oblasti bankovníctví jednak vyskytuje ve značné míře a jednak může mít škodlivější důsledky než v jiných oborech podnikání.

V bankovníctví se projevuje zejména tím, že klienti bank (vkladatelé) nemohou získat dostatečné množství informací k tomu, aby mohli správně posoudit zdraví té které banky. Rizikovost uložení jejich prostředků tak roste.

Nejvíce relevantních informací o příslušné bance mají členové nejvyššího vedení a dozorčí rady a největší vlastníci příslušné banky. Na druhém místě by měly následovat instituce, kterým banky musejí zasílat informace o své činnosti (především centrální banka, popřípadě další instituce dohledu, a také externí auditorské firmy). Pak jsou to další banky, které informace o svých konkurentech získávají při transakcích na mezibankovním trhu. Dále přicházejí v úvahu některé další subjekty (například zaměstnanci banky, ministerstvo financí nebo nebankovní subjekty kapitálového trhu) a na posledním místě zůstávají klienti bank, tedy především drobní vkladatelé.

Tito vkladatelé mají k potřebným informacím jen velmi omezený přístup, banky jim v zásadě mohou (v řadě zemí dokonce musí) poskytnout informace v podobě výroční zprávy, včetně souhrnné bilance, výkazu zisků a ztrát a zprávy externího auditora, a některé další běžně dostupné informace – podmínky spojené s ukládáním prostředků, úvěrové podmínky apod. Tyto informace však stále nestačí k dostatečně kvalifikovanému posouzení kvality příslušné banky a rizikovosti jejích operací.

Systém regulace a dohledu bank napomáhá snižovat tuto asymetrii mimo jiné například prověřováním spolehlivosti bankami poskytovaných informací a zmírňováním dopadu případných ztrát na menší vkladatele povinným pojištěním jejich vkladů.

Zde je nutné zdůraznit, že ani instituce dohledu nedokáží vždy a včas odhalit nebezpečí úpadku příslušné banky. Navíc informace o bankách, které institucím dohledu umožňují posoudit zdraví bank, nejsou veřejně dostupné. Důvodem je především snaha vyhnout se iniciování výběrů vkladů z méně spolehlivých bank, u nichž ještě nemusí jít o takové problémy, které by nutně vedly k úpadku.

Poněkud zjednodušeně lze výše uvedené argumenty o negativních projevech a důsledcích asymetrie informací zpochybnit institutem neviditelné ruky trhu. Neexistence regulace nebo alespoň regulace

v mírné podobě by otevřela bankovníctví celé řadě dalších subjektů. Tím by mělo dojít k přitvrzení konkurenčních tlaků a banky, které by chtěly obstát v konkurenci, by samy byly nuceny vkladatelům poskytovat informace v dostatečném množství a potřebné kvalitě. Sami vkladatelé by tak měli mnohem lepší podmínky pro rozhodování, do které banky je s ohledem na výnos i riziko vhodné uložit své prostředky, než je tomu při dosavadní relativně vysoké míře regulace a dohledu bank informační asymetrii spíše prohlubují.

Skepsa o tom, že za situace mnohem většího informování ze strany bank by vkladatelé dokázali kvalifikovaně posoudit bezpečnost svých vkladů, je však zcela na místě. Asymetrii informací lze proto považovat za důležitý argument podporující nutnost existence regulace a dohledu bank.

ad c) Pokles zprostředkování

Další oblastí, na kterou se zaměřuje pozornost při diskusi o nutnosti existence systému regulace a dohledu nad bankami, je pokračující proces poklesu zprostředkování (disintermediation). Podstata tohoto procesu, který probíhá v celé řadě vyspělých ekonomik, spočívá ve snižování podílu bankovních institucí na zprostředkování finančních transakcí v ekonomice. To na druhou stranu znamená rostoucí podíl nebankovních subjektů, především pojišťoven, penzijních fondů, investičních fondů, podílových fondů a fondů peněžního trhu.

Obhájcí existence systému regulace a dohledu nad bankami v této souvislosti argumentují, že různými pravidly lze celý proces výrazně zpomalovat. Například tvrdý zákaz přijímání primárních vkladů nebankovními institucemi může účinně bránit tvorbě bezhotovostních peněžních úspor a jejich multiplikaci mimo bankovní systém. Obdobného efektu lze nepřímou dosáhnout zvýhodněním bank prostřednictvím povinného pojištění vkladů, popřípadě i nouzových úvěrů od centrální banky, kdy se zvyšuje bezpečnost vkladů uložených v bankách a tedy i zájem široké veřejnosti o bankovní služby.

Základní protiargument však spočívá v obecném poznatku o tom, že jakékoliv pravidlo regulace v podstatě automaticky vyvolává snahu regulovaných subjektů o jeho obcházení. Někdy se hovoří o „regulační dialektice“ nebo také o „hře na kočku a myš“ (cat-and-mouse game), kdy bankovní inovace vyvolá vznik nového regulačního pravidla, to zase podnítl jinou bankovní inovaci atd.¹⁰

Někteří ekonomové dokonce vidí přesně opačnou kauzalitu vztahů mezi regulací a dohledem bank na jedné straně a poklesem zprostředkování na druhé straně: je to právě existující systém regulace a dohledu bank, který podporuje a urychluje zprostředkování mimo bankovní systém. Logickým požadavkem v této souvislosti je sjednocení pravidel regulace a dohledu bank a těch nebankovních institucí, které nabízejí bankovní produkty.

Kromě toho, zda regulačními pravidly a dohledem bank lze účinně bránit poklesu zprostředkování, zůstává otázkou, zda je tento proces z makroekonomického pohledu nežádoucí. Konkurence nebankovních institucí může na banky mimo jiné vytvářet tlak na zvyšování kvality bankovních služeb nabízených klientům. Pokles zprostředkování lze navíc považovat za nevyhnutelný, objektivní proces současného vývoje bankovních systémů ve vyspělých zemích. V podobě tzv. „network banking“ může dokonce výrazně modifikovat postavení a činnost bank v budoucnosti, s adekvátními dopady na regulaci a dohled.

ad d) Regulace a dohled bank a měnová politika

Z podstaty měnové politiky v podobě regulace množství peněz v oběhu vyplývá požadavek regulace a dohledu těch institucí, které vedle centrální banky mohou peníze emitovat. Měnová politika tak představuje další argument zastánců nutnosti existence systému regulace a dohledu bank.

¹⁰ Příkladem může být Regulace Q z amerického bankovního systému, která v podstatě zakazovala americkým bankovním institucím účtovat běžné vklady. Tyto instituce reagovaly nabídkou nových bankovních produktů (finančních inovací), například v podobě „smíšených“ běžných a termínovaných vkladů.

Pravomoci centrálních bank (nebo i jiných měnových autorit) se však ve vyspělých zemích vztahují pouze na bankovní systém, což je odrazem jednak toho, že dříve k emisi peněz mimo tento systém nedocházelo, a jednak je v zásadě nemožné systém regulace a dohledu bank vztáhnout na další instituce ve všech jejich rozmanitých formách. Důležité je zmínit, že podnětem pro vznik řady nebankovních finančních institucí byla snaha vyhnout se regulaci a dohledu.

Z makroekonomického pohledu tak vzniká jeden stěžejní problém, a to že část peněz se dostává do oběhu zcela mimo dosah působnosti centrální banky. To za prvé snižuje potenciální výhody regulace a dohledu bank a za druhé omezuje možnosti centrální banky regulovat celkové množství peněz v oběhu.¹¹

Vzniká tak začarovaný kruh; regulace peněz v oběhu vyžaduje existenci regulace (a dohledu) bank, která vytváří podněty pro vznik nových institucí schopných emitovat peníze (pokles zprostředkování), a následně vede k omezení možností regulace množství peněz v oběhu.

I s vědomím těchto komplikací lze argument měnové politiky pro nutnost existence systému regulace (a dohledu) bank považovat za oprávněný. Pokud bychom připustili zrušení regulace uvnitř bankovního systému, byla by další regulace množství peněz v oběhu tradičními postupy v podstatě nemožná, a lze se dokonce domnívat, že ani žádnou jinou možnost alespoň do určité míry kontrolovat množství peněz v oběhu by centrální banka neměla. Alternativami, které se nabízejí, jsou:

- postupné přibližování pravidel regulace a dohledu nad bankovními a nebankovními institucemi, které by vedlo k narovnání asymetrie míry regulace a dohledu mezi těmito institucemi, vyrovnávalo konkurenční podmínky a ve svých důsledcích výrazně snížilo podněty pro zakládání nebankovních institucí podnikajících v bankovní sféře. Obecně řečeno, v bankovníctví by docházelo k další deregulaci a v nebankovní sféře k zpřísnění pravidel. To by mohlo zpomalit pokles zprostředkování a vytvářet relativně příznivé podmínky pro provádění měnové politiky centrální bankou;
- tvrdý zákaz přijímání primárních vkladů jinými institucemi než bankami, který by mohl ve velké míře omezit emisi peněz nebankovními institucemi. Otázkami ale zůstávají přinejmenším účinnost zákazu (vzhledem k celé řadě příkladů vynalézavosti ze strany nebankovních finančních zprostředkovatelů) a náklady na dohled. Opět by tím mohlo dojít ke zpomalení poklesu zprostředkování, nikoli však k jeho zastavení. Navíc je sporné, zda je tato alternativa v tržní ekonomice zdůvodnitelná, představovala by výrazný zásah do tržního prostředí;
- systém svobodného bankovníctví. Znamenalo by to také rezignovat na dosavadní měnovou politiku a převést regulaci množství peněz (v pojetí vysoce strategického zboží) plně na tržní mechanismy;
- systém měnových výborů, které lze považovat za alternativu klasické měnové politiky;
- dolarizace ekonomiky s převedením měnové politiky na centrální banku cizí země, nicméně tím nezaniká potřeba regulovat a dohlížet bankovní systém uvnitř ekonomiky;
- vstup do měnové unie, opět doprovázený sbližováním pravidel regulace a dohledu bankovních a nebankovních institucí.

Argumenty podporující kritiku regulace a dohledu bank

Ekonomové, kteří regulace a dohledu bank zavrhnou, používají jako hlavní argument deformaci přirozené tržní prostředí a chování bank v něm v systému jakéhokoli regulovaného prostředí. Kromě zpochybňování argumentů o specifitě bank, asymetrii informací, poklesu zprostředkování a měnové politice, se proti regulaci a dohledu bank uvádějí především tyto argumenty:

¹¹ Není podstatné, zda pod pojmem peníze v oběhu rozumíme měnovou bázi nebo kterýkoli z měnových či úvěrových agregátů. Emise bezhotovostních peněz mimo bankovní systém kromě jiného zvyšuje nejistotu budoucích hodnot peněžních multiplikátorů neboli predikci vazeb mezi měnovou bází a měnovými agregáty a narušuje vazby mezi krátkodobou úrokovou mírou a úvěrovými agregáty. Jinými slovy tak „zatemňuje“ vazby v transmisních mechanismech měnové politiky.

- *vyšší stupeň nejistoty v bankovním prostředí.* Pravidla regulace se mění a management banky tak nikdy netuší, co je v této oblasti v budoucnu čeká. Platí, že čím častěji dochází ke změnám nebo úpravám existujících pravidel, tím větší je nejistota bank. Tato nejistota může vést až k příliš konzervativnímu chování bank, k destimulaci zavádění nových produktů, nebo naopak ke snaze obcházet dosavadní či nově platná pravidla. [13]

Ovšem dle informací, které mi byly poskytnuty některými představiteli managementu bank, se tento argument nezakládá na pravdě. V řadě případů banky jednak s dostatečným předstihem znají chystané změny, protože jak instituce nadnárodního dozoru, tak i Česká národní banka v pozici národního regulátora, své plány a cíle intenzivně publikuje a jednak se často samotné banky podílejí na koncipování nových pravidel. Spolupráce institucí regulace a dohledu s bankami, resp. jejich reprezentanty, např. bankovními asociacemi, může být výhodná pro obě strany. Na druhou stranu musejí být možnosti bank ovlivňovat pravidla regulace a dohledu omezeny. V praxi se lze setkat s lobbyistickými nátlaky bank na příslušné instituce vedené samozřejmě oběma základními směry – banky se snaží prosazovat pro sebe co nejvýhodnější (nejměkčí) pravidla a pro své konkurenty, zejména další finanční zprostředkovatele, pravidla co nejtvrdí. To lze považovat za zcela přirozený jev, a nikoli za „nezdravé“ chování bank.

- *vysoká nákladovost instituce bankovní regulace a dohledu.* Tak jako v jiných administrativních oblastech, i s existencí instituce bankovního dohledu a regulace souvisí značná část nákladů nutná k zabezpečení provozu (personální, technické, technologické, informační apod.). Tyto náklady se mohou v některých případech přenášet na bankovní sektor, čímž může docházet k navyšování cen nabízených bankovních služeb, nebo do poklesu ziskovosti bank. To představuje pro banky zřejmou konkurenční nevýhodu ve srovnání s jinými finančními nebankovními zprostředkovateli, kteří rovněž nabízejí bankovní služby.

Náklady na dohled jsou hrazeny především příslušnou institucí dohledu bank, tzn. nepřímou ze státního rozpočtu, resp. daňovými poplatníky. Pak lze vznést námitku, proč by se na úhradě nákladů na dohled bank měli podílet i ti poplatníci, kteří nemají své vklady v bankách. Námitka je ale zavádějící, žádná vyspělejší ekonomika se bez služeb bank neobejde, nehledě na to, že obdobně bychom mohli zpochybnit v podstatě kterýkoliv výdaj ze státního rozpočtu. To na druhou stranu neznamená, že nákladům na dohled bank není nutné věnovat pozornost;

- *orientace bank na mimobilanční operace (off-balance-sheet activities).* [13] Tyto operace jsou institucemi bankovního dohledu velmi nesnadno kontrolovatelné, což může být jedním z důvodů, proč se banky v těchto oblastech stále více angažují. Nárůst mimobilančních operací na úkor klasických bankovních operací může vést například k nežádoucímu omezení dostupnosti bankovních úvěrů (popřípadě až k snížení tempa ekonomického růstu) a k rostoucím problémům s „monitorováním“ skutečného zdraví jednotlivých bank.
- *systém regulace vede k obcházení pravidel.* Tendence obcházení pravidel v jakékoli oblasti podnikatelských aktivit je zřejmá. Nejedná se tedy pouze o oblast bankovníctví. Ovšem tento argument by ovšem neměl vést k závěru o jediném možném řešení v podobě zrušení příslušných pravidel;
- *nedodržování pravidel institucemi regulace a dohledu situaci dále komplikuje.* [13] Vzniká také těžko řešitelný problém „kontroly kontrolorů“. Stěžienými dvěma oblastmi jsou:
 - *záchrana velkých bank za každou cenu (too-large-to-fail),* která ve svých důsledcích představuje změkčení podmínek pro tyto banky;
 - *výplaty vkladů nad rámec limitů a procenta pojistného plnění,* nebo dokonce výplaty vkladů subjektům, na které se pojištění vkladů vůbec nevztahuje.

Tuto argumentaci nelze brát na lehkou váhu, jde o narušení stejných konkurenčních podmínek v bankovním systému. Instituce regulace a dohledu by všechny výjimky ze stanovených pravidel

měly minimalizovat v největší možné míře, a nedávat tak odpůrcům regulace příležitost k nesporně oprávněné kritice.

- *některá pravidla bankovní regulace přímo stimulují banky, resp. klienty bank, k přebírání nadměrných rizik.* Oblast bankovních podnikatelských aktivit, které se tento argument může týkat především je systém povinného pojištění vkladů, kdy ztráty z bank hradí někdo jiný – pojišťovny, resp. fondy pojištění vkladů; jde o tzv. morální hazard.

V odborné veřejnosti však převládají názory, že povinné pojištění vkladů v bankovních systémech vyspělých zemí má přes všechny průvodní negativní jevy plné opodstatnění;

- *regulace a dohled nejsou příliš efektivní.*[13] Do této argumentace kromě již uvedené snahy bank obcházet stanovená pravidla patří zejména ta skutečnost, že přes veškeré snahy institucí regulace a dohledu stále dochází k velkým bankovním skandálům. Argument však lze považovat spíše za výzvu ke snaze o zdokonalování systému než k jeho zrušení.

- *zneužití dominantního postavení na trhu a regulace konkurenčního prostředí.* [13] Funkce regulace a dohledu spočívá v tomto případě v ochraně konkurenčního prostředí. V Evropské unii je regulace konkurenčního prostředí pro celý evropský trh zastřešena Evropskou komisí a ve většině zemí světa působí jednotný regulátor konkurenčního prostředí (antimonopolní úřad) pro celou ekonomiku. Zneužití dominantního postavení má ve finančním zprostředkování zejména tyto projevy:

- nabídkově determinované trhy úvěrů, akreditivů, platebních karet a jiných produktů,
- nízká elasticita poptávky vůči zvyšování provizí a poplatků bank a obchodníků s cennými papíry za vedení účtů, za platební styk, za transakce na kapitálovém trhu, za vedení portfoliových účtů a za jiné služby,
- vysoký podíl správních nákladů na pojistném a
- vysoký rozdíl mezi nákupním a prodejním, kursem tedy vysoký bid-offer spread při konverzi deviz i při směně valut.

Jedním ze základních problémů regulace finančních systémů je narušení konkurenčního prostředí stanovením různých požadavků pro finanční zprostředkovatele, kteří si navzájem konkurují nabídkou shodných produktů anebo blízkých substitutů. Různá pravidla regulace narušují rovnost konkurenčního prostředí a vytváří prostor pro regulační arbitráž, to znamená pro situaci, kdy jeden finanční zprostředkovatel získává na trhu konkurenční výhodu, protože podléhá méně přísným regulačním pravidlům. A tak mají rozdílná pravidla a rozdílné metody dohledu povahu takové státní intervence, která nastoluje nerovné konkurenční podmínky. Úsilí o vyrovnaní podmínek regulace a dohledu nad jednotlivými sektory finančního systému je nikdy nekončící proces, a patří ke statutárním cílům každého regulátora.

Dílčí závěr

Bankovnínictví patří k velmi specifickým odvětvím podnikatelských aktivit. Jeho efektivní fungování má vliv nejen na mikroekonomické prostředí dané ekonomiky ve formě zajištění plynulé realizace platebního styku mezi všemi složkami národohospodářských oblastí, ale také na oblast makroekonomickou. Na samotné existenci a efektivitě fungování bankovního sektoru závisí nejen schopnost realizace měnové politiky centrální bankou, ale také umožnění alokace významné části kapitálu v ekonomice, resp. transferu úspor do investic.

S touto specifičností souvisí tedy nejen podstatné riziko efektivního fungování celé ekonomiky daného státu v případě vzniku jakýchkoli problémů v bankovním sektoru. Další rizika, která plynou z této podnikatelské oblasti, se opírají o skutečnost velmi široké obchodní klientely, ať už na straně věřitelské či dlužnické, nestandardní majetkové a kapitálové struktury apod.

I přes výše uvedený výčet kontroverzních bodů, které jsou pro či proti působnosti bankovní regulace a dohledu, je zřejmé, že riziko jakékoli krize, která může v bankovním sektoru nastat by mohlo mít pro celou funkci tak rozsáhlé následky, že drtivá většina tržních ekonomik jistou větší či menší úroveň bankovní regulace a dohledu využívá a snaží se pomocí jejích nástrojů tyto negativní hrozby odvrátit.

Bankovní regulací a dohledem, ať už jejím teoretickým základem, či konkrétními nástroji využívanými v České republice a dalších zemích světa, se zabývá následující kapitola.

2 BANKOVNÍ DOZOR JAKO INSTITUTE CÍLJÍCÍ ROZVOJ EFEKTIVNOSTI BANKOVNÍHO SEKTORU

Bankovní dohled má v České republice relativně krátkou historii. Ve svých začátcích v letech těsně následujících listopadové revoluci a rozdělení Československa, se jeho formování ubíralo cestou postupného přijímání pravidel dle aktuálních událostí v bankovní oblasti. Na základě konkrétních zkušeností fungování počátečních více méně uvolněných podmínek a požadavků, byla jeho obsahová stránka postupem času doplňována o zásadní oblasti, které následně projevily jako příčiny problematických situací bankovního sektoru.

Krátká retrospektiva vývoje bankovního sektoru a návazně také bankovního dohledu v České republice je rozebrána ve stati *Odras vývoje bankovního sektoru České republiky v zaměření aktivit bankovního dohledu* uvedená v příloze A.

2.1 Obecná charakteristika bankovní regulace a dohledu jako dozorového orgánu nad bankami

Systém regulace a dohledu bank je součástí makroekonomické politiky při prosazování základních cílů ekonomického vývoje. Rozhodující složkou této politiky je měnová politika, která musí zabezpečovat především:

- makroekonomickou rovnováhu a stabilitu, zejména pomocí regulace rozpočtové rovnováhy a regulace množství peněz v oběhu;
- efektivnost, bezpečnost a důvěryhodnost finančního systému – regulace a dohled bank zabezpečují tyto cíle v součásti finančního systému, a to v bankovním systému.

Tyto obecné cíle v systému regulace a dohledu bank můžeme specifikovat do šesti konkrétních cílů. [14]

- a) *Podpora efektivního provádění měnové politiky.* Bez oprávnění regulovat a dohlížet činnost bank nelze zajistit dostatečně účinnou regulaci množství peněz v oběhu. Naopak, vhodně stanovenými základními pravidly činnosti bank se zvyšuje potenciální míra účinnosti měnové politiky.
- b) *Zajištění spolehlivosti a bezpečnosti bankovního systému* v dané ekonomice. Bez zdravého („soundness“) bankovního systému dochází v každé ekonomice k závažným poruchám ve zprostředkování finančních toků, v redistribuci dočasně volných peněžních úspor a v jejich efektivní alokaci. To má za následek zpomalení, nebo i zastavení ekonomického vývoje.
- c) *Podpora efektivnosti fungování bankovního systému.* Efektivnost vývoje ekonomiky je nerozlučně spojena s efektivním fungováním bank – mají-li problémy banky, má problémy celá ekonomika. Podmínky, povinnosti, pravidla a rámec činnosti bank je tedy nutné koncipovat tak, aby nebránily zdravému vývoji v bankovní sféře při respektování elementárních požadavků ochrany bankovních klientů.
- d) *Zajištění potřebných informací pro investory.* Bez jisté úrovně informací je rozhodování investorů – vkladatelů, akcionářů bank a v jistém smyslu i dlužníků – velmi nespolehlivé a rizikové. Bez jejich patřičné úpravy – například povinnost zveřejňování informací, nutnost jejich ověření nezávislými auditory apod. – by se snižovala důvěryhodnost bank a zvyšovala rizikovost investic.
- e) *Zajištění základní úrovně ochrany investorů.* Určité bezpečnostní záruky musejí mít především vkladatelé bank, kteří nemají a nikdy ani nemohou mít všechny informace potřebné ke kvalifikovanému rozhodnutí, do které banky peníze uložit a do které nikoliv. Bez těchto záruk by vzrostla rizikovost finančních investic v podobě vkladů v bankách. Základní záruky jsou spojeny

zejména s pojištěním vkladů. Rizika v činnosti bank přitom nelze odstranit, lze je pouze „pochopit, řídit, usměrňovat a rozptylovat“.

- f) Zajištění základní úrovně *ochrany bankovního systému před nekalými praktikami*. Důvěryhodnost bankovního systému by mohla být otřesena, pokud by investoři nabyli přesvědčení, že neexistují alespoň základní záruky ochrany před transakcemi typu důvěrných obchodů, praní špinavých peněz a dalších podobných aktivit prostřednictvím bank.

Mezi jednotlivými cíli regulace a dohledu bank nejsou vyloučeny vzájemné rozpory. Například ochrana vkladatelů pomocí povinného pojištění vkladů na jednu stranu zvyšuje důvěryhodnost bank, na druhou stranu však může vést k orientaci vkladatelů na banky, které nabízejí nejvyšší úrokové sazby z vkladů. Tyto banky ale nemusejí být bankami bez problémů, a vkladatelé tak podstupují morální hazard. Rovněž vědomí bank, že jejich zdroje v podobě vkladů jsou pojištěny a že tedy případné ztráty hradí někdo jiný – pojišťovny, může banky podněcovat k přebírání nadměrných rizik a ve svém důsledku vést k ohrožení spolehlivosti a bezpečnosti bankovního systému v zemi („morální hazard bank“).

Další možný rozpor je spojen s úvěrovou pomocí centrální banky ohrožené obchodní nebo jiné bance. Poskytnutí tohoto úvěru může být jinými bankami vnímáno jak signál toho, že centrální banka pomůže i dalším bankám při případných problémech. To opět může vést k nadměrné rizikovosti bank a snížení bezpečnosti bankovního systému jako celku.

Rozpory se také mohou projevat mezi cíli měnové politiky a cíli regulace a dohledu bank. Nejběžnějším případem jsou opět úvěry centrální banky jako věřitele poslední instance. Poskytnutím úvěru je sice poskytnuta pomoc ohrožené bance, ale současně tím centrální banka emituje další peníze do oběhu, a může tak ohrozit měnovou stabilitu.

Pojem bankovní regulace lze vymezit jako stanovení pravidel chování bankovních institucí.

Existují tzv. základní normativní pravidla pro regulaci – v celé finanční oblasti. Regulace je pozitivním příspěvkem k fungování finančního systému v míře, v níž odpovídá následujícím obecným normativním pravidlům, která vyjadřují vyvažování principu svobody podnikání na jedné straně a regulace a s tím nutně spojeného dohledu na straně druhé.

Pravidla regulace mají být: [1]

- ospravedlněna veřejným zájmem, konkrétně zájmem na prevenci selhání trhů a minimalizaci následků selhání trhů;
- restriktivní jen v nezbytně nutné míře, to znamená, že omezují svobodu podnikání pouze natolik, nakolik je to v daném prostoru a času nezbytně nutné, v praxi je v současném globalizovaném světě minimum regulace vyjádřeno mezinárodními standardy, regulace však může být daleko přísnější, v zásadě platí, že míra regulace je nepřímě úměrná úrovni etiky podnikání v daném prostoru a čase;
- přijatelným řešením daného problému v daném prostoru a čase v tom smyslu, že nemusí jít a ani nemůže jít o řešení ideální;
- formulována ve formě obecně závazných právních předpisů pod sankcí, jinak jsou neúčinná;
- relativně stabilní a srozumitelná pro své adresáty, přičemž změny jsou realizovány na základě trendů ve vývoji finančního systému a inovací ve finančním zprostředkování a naopak nejsou motivovány hoc nebo zájmem na posílení pozice regulátora;
- nestranná, to znamená, že nemají v hospodářské soutěži zvýhodňovat jedny finanční zprostředkovatele vůči druhým a vytvářet prostor pro regulatorní arbitráž;

- přiměřená, to znamená, že užitek z regulace má být vyšší než náklady na její implementaci; krajním příkladem neužitečné regulace je takové pravidlo, které vytváří dodatečnou motivaci pro zintenzivnění jednání, které má omezit anebo jemuž má zamezit;
- odpovídat poptávce regulovaných institucí, rozumí se samozřejmě těch, které jsou solidní a důvěryhodné a zároveň odpovídat odborným kritériím.

Odpověď na otázku úrovně plnění těchto základních normativních pravidel pro regulaci institutem bankovní regulací v České republice, mimo jiné hledá tato práce.

Rozlišujeme následující formy bankovní regulace: [72]

a) podle dopadu na bankovní systém:

- pozitivní, jestliže stimuluje ekonomické aktivity;
- negativní, jestliže zakazuje některé druhy ekonomických činností.

I když v bankovní praxi vyspělých tržních ekonomik dochází ke kombinaci obou přístupů, lze nicméně evropskou kontinentální a japonskou bankovní regulaci označit jako pozitivní, na rozdíl od angloamerického bankovníctví, kde převažuje negativní regulace bank.

b) podle použitých nástrojů:

- diskreční (jedná se například o poskytnutí úvěru obchodní bance bankou centrální);
- smluvní (hlavním nástrojem smluvní regulace je dobrovolné pojištění vkladů);

c) podle stupně závaznosti:

- formální, jež je založena na explicitně stanovených pravidlech a zajišťována institucí bankovní regulace a dohledu;
- neformální, která může být:
 - dobrovolná, tj. bez explicitně stanovených pravidel;
 - samoregulační (self-regulation), kdy pravidla stanovuje instituce vytvořená bankami za tímto účelem.

V obou případech je neformální regulace založena na principu vzájemné důvěry regulovaných a regulujících. Někteří ekonomové shledávají tento druh regulace efektivnějším než formální regulace. Neformální regulace má však velkou nevýhodu v tom, že podporuje tendence k monopolizaci či oligopolizaci bankovního systému (neboť samotné banky nebo jejich regulační instituce mají sklon vyřazovat potenciální konkurenty z trhu) prostřednictvím nastavení příliš tvrdých podmínek vstupu do bankovníctví. Dále pak neformální regulace znesnadňuje proces harmonizace regulačních pravidel na mezinárodní úrovni.

Dalším aspektem efektivního fungování bankovní regulace a dohledu, resp. bankovního sektoru, je především existence tržních mechanismů a jejich vlivu. V rozvinutých ekonomikách nemusí působit čistě pouze regulace ve formě nařízení a předpisů. Je možné stejných cílů dosahovat i působením jiných, resp. v tomto případě tržních sil.

Bankovní regulaci a dohled je možno z tohoto hlediska rozdělit na: [71]

- a) vnitřní tržní bankovní regulaci a dohled;*
- b) vnější netržní bankovní regulaci a dohled a*
- c) vnitřní bankovní regulaci a dohled.*

ad a) Vnitřní tržní bankovní regulace a dohled

Vliv tržního mechanismu představuje vedlejší kontrolu bankovního sektoru. Tento mechanismus působí prostřednictvím věřitelů bank, kteří sledují situaci a aktivity banky spravující jejich finanční prostředky a kteří mají k základním potřebným informacím přístup a vůli tyto údaje zpracovat. Věřitelé sice nemohou ovlivnit rozhodování banky přímo, ale mohou tak činit prostřednictvím konkurenčních nabídek na mezibankovním trhu, mohou tedy přemísťovat peníze mezi bankami podle nabízených služeb. Skutečný stav bankovního sektoru nemusí tomuto modelu odpovídat, tak jako tomu bylo především v době transformace v ČR. Věřitelé neměli přístup k potřebným informacím, věřili ve své schopnosti odborné informace kvalitně vyhodnotit, popřípadě zájem tyto údaje vyhledávat a zpracovávat. Nedokázali ani vyvinout dostatečný tlak na banky, a to ani velcí věřitelé, jako například ostatní banky nebo stát. Tento pasivní přístup vkladatelů může zapříčiňovat systém pojištění vkladů nebo dokonce víra v pomoc státu a vyplacení vkladů v plné výši, tedy bezpečnost vkladů v jakkoliv kvalitní bance. Působí také přesvědčení věřitelů o neschopnosti ovlivnit činnost banky. Tyto faktory stály v českém bankovníctví za nízkou účinností tržního mechanismu kontroly obezřetnosti bank v 90. letech 20. století.

ad b) Vnější netržní kontrola a regulace

Čím více je omezena funkce a možnosti tržní kontroly a regulace, tím více úkolů a zodpovědnosti spadá na netržní kontrolu, tedy státem pověřené instituce, což v České republice představuje ČNB a její sekce bankovního dohledu. Tento typ kontroly se soustředí na vstup nových subjektů do bankovníctví, pravidla obezřetnosti bank a ukončení činnosti bank. Bankovní dohled zároveň definuje informační povinnosti bank vůči veřejnosti, čímž podporuje i tržní způsoby kontroly. Nedostatky vnější netržní kontroly v ČR během transformace byly způsobeny několika faktory.

Nestabilita a nejistota spojená s prudkým vývojem ekonomického prostředí během transformace zvyšovala riziko chyb při rozhodování o poskytnutí úvěrů početným podnikatelským subjektům. Zároveň začal rychle narůstat počet bank, ale i rozsah požadovaných služeb bank, což nemohl nově vznikající odbor bankovní regulace a dohledu úspěšně a bezchybně zpracovat. Rychlý nárůst úvěrů, měnící se účetní postupy bank a neprůhlednost aktivit ztěžovaly bankovnímu dohledu správné posouzení úvěrových aktivit a odhalení potenciálních špatných úvěrů. Z obavy před obviněním ze selhání nezakročila vždy instituce bankovního dohledu proti problematickým bankám včas.

Zároveň je třeba podotknout, že neplatí jednoduchá rovnice čím aktivnější bankovní dohled, tím lepší. Příliš činný bankovní dohled sice může snížit riziko bankovních selhání, může také brzdít svou podstatou riskantní, ale oprávněné aktivity finančního zprostředkování, a tím bankovní sektor poškozovat. Toto vedlejší možné negativum intenzivní bankovní regulace může eliminovat především odbornost regulátora. Taktéž nelze považovat bankovní dohled za zodpovědný za fungování každé jednotlivé banky.

ad c) Vnitřní kontrola regulace

Tento mechanismus předpokládá shodný zájem majitelů banky a managementu na efektivním a úspěšném chodu banky, a tedy i stanovení patřičného systému vnitřní kontroly. Nedostatečně fungující systém této kontroly přispěl k některým potížím bankovního sektoru ČR. Banky manipulují velkým množstvím finančních prostředků, což může vést k nežádoucímu výběru, tedy použití banky majitelem k soukromému obohacení, nebo k morálnímu hazardu, což znamená riskantnější aktivity majitele banky za účelem vyššího zisku. Zrovna tak management bank může upřednostňovat soukromé cíle před správným vedením banky a tím ji ohrožovat.

2.2 Nástroje a metody České národní banky k výkonu bankovního regulace

Získáním bankovní licence, která opravňuje příslušný subjekt k zahájení činnosti, se na tento subjekt začínají vztahovat další povinnosti. Při jejich dočasném či krátkodobém neplnění banka obvykle může pokračovat ve své činnosti, ale někdy pouze v omezeném rozsahu. Některé její aktivity mohou být institucí regulace a dohledu pozastaveny do doby, než dojde k nápravě situace. Při dlouhodobějším a závažném neplnění povinností může dojít až k odebrání bankovní licence a tím k faktickému ukončení činnosti banky.

Základní povinnosti bank postihují všechny hlavní aspekty bankovní činnosti a jsou formulovány tak, aby v co největší míře korespondovaly se základními cíli regulace a dohledu bank. Některé jsou velmi přesně kvantifikovatelné, jiné nikoliv.

Mezi základní povinnosti bank patří povinnost dodržovat přiměřenost kapitálu a likvidity a pravidla úvěrové angažovanosti, poskytovat stanovené informace, respektovat pravidla ochrany před nelegálními praktikami v bankovní sféře a v některých zemích vytvářet a na příslušném účtu u centrální banky udržovat povinné minimální rezervy.

Kontrola dodržování těchto povinností je hlavní náplní činnosti příslušné instituce dohledu. V univerzálních bankovních systémech jsou povinnosti v podstatě jednotné pro všechny bankovní instituce. V zemích s odděleným obchodním a investičním bankovníctvím se mohou povinnosti v konkrétní podobě mezi oběma složkami sice výrazněji lišit, v poslední době ale dochází spíše ke stírání rozdílů. Povinnosti se také mohou lišit v závislosti na různých druzích bank, například mezi obchodními bankami, stavebními spořitelny, hypotečními bankami a pobočkami zahraničních bank.

Základní povinnosti jsou definovány v zákonné podobě, popřípadě dále konkretizovány například vyhláškami příslušných institucí. Přehled legislativy bankovní regulace a dohledu v České republice je uvedena v příloze C.

2.2.1 KAPITÁLOVÁ PŘIMĚŘENOST JAKO ZÁKLADNÍ OBLAST REGULACE BANKOVNÍHO PODNIKÁNÍ

Kapitálová přiměřenost, resp. limit kapitálové přiměřenosti patří k nejdůležitějším obezřetnostním pravidlům, které musí banky dodržovat nejen v České republice. Koncept kapitálové přiměřenosti má sloužit jako nástroj, jehož prostřednictvím je na bankách vynucováno držení dostatečného množství kapitálu, který bance bude sloužit jako polštář v dobách nepříznivého vývoje k pokrytí neočekávaných ztrát (očekávané ztráty pokrývá tvorbou opravných položek).

Obecně se kapitálovou přiměřeností rozumí poměr kapitálu a rizik, kterým je daný subjekt vystaven. Tento poměr by měl být tak velký, aby kapitál pokryl případné ztráty plynoucí z aktivit subjektu, neboli aby tyto ztráty nesli vlastníci kapitálu a nikoli bezprostředně věřitelé subjektu. Kapitálovou přiměřenost lze teoreticky spočítat pro jakýkoliv subjekt. Praktický význam má však při regulaci těch subjektů, které při své činnosti využívají velké množství cizích zdrojů vzhledem ke zdrojům vlastním. Hlavním problémem kapitálové přiměřenosti je určení, jak velkému riziku je subjekt vystaven. Zjištění velikosti kapitálu je již snazší, nicméně i zde se můžeme u některých položek dostat do problému, zda jsou již kapitálem či nikoliv. Proto je koncept kapitálové přiměřenosti předmětem neustálého vývoje a zpřesňování, dochází k zahrnování dalších druhů podstupovaných rizik do jejího výpočtu apod. To bylo také důvodem vydání nové koncepce kapitálové přiměřenosti, označované jako Basel II, která by měla být implementována od poloviny roku 2007. Jejím cílem je umožnit přesnější měření podstupovaných úvěrových rizik (především pomocí vlastních modelů bank) a zahrnout do výpočtu kapitálové přiměřenosti tzv. operační rizika. O této nové koncepci kapitálové přiměřenosti bude pojednáno v dalších částech této kapitoly.

Kapitálu banky se věnuje při regulaci a dohledu mimořádná pozornost především z toho důvodu, že je považován za nejvhodnější zdroj ke krytí případných ztrát, resp. zdroj ochrany banky před insolvencí. Druhou jeho funkcí je sloužit jako jeden ze zdrojů financování aktiv.

Význam kapitálu z pohledu institucí regulace a dohledu bank zesilují ještě další skutečnosti: [2]

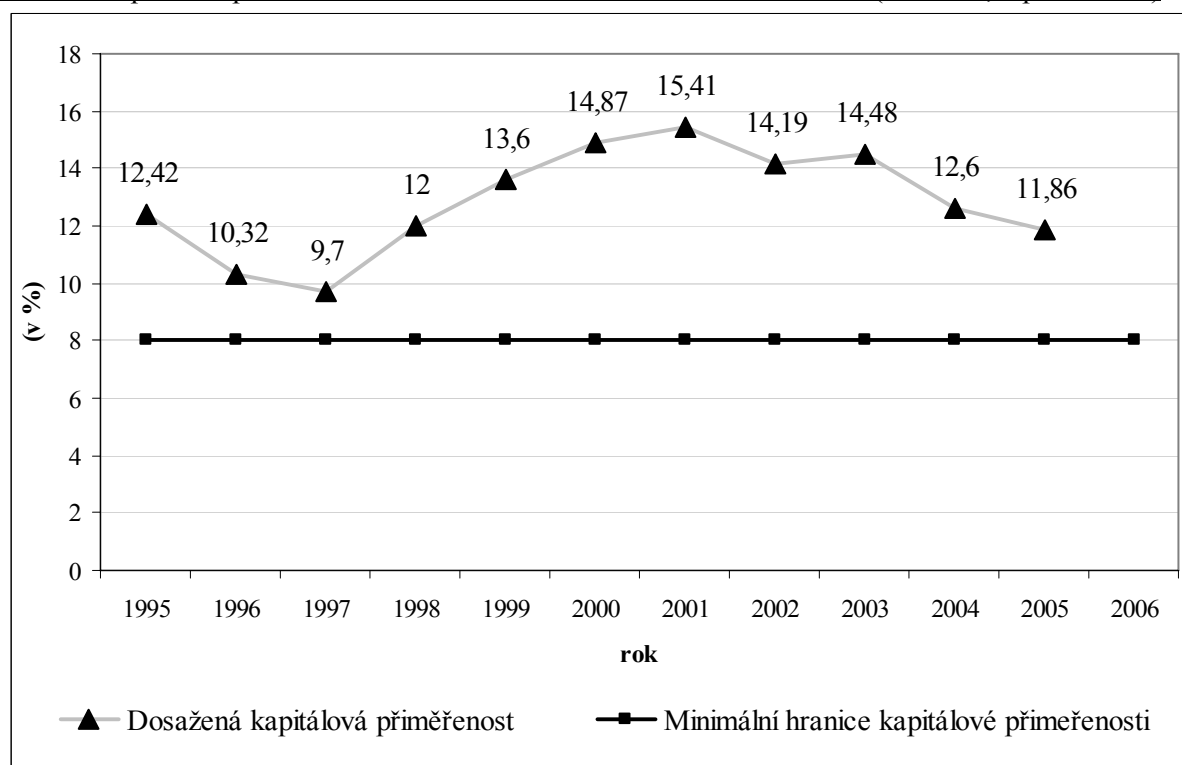
- kapitál je vlastním zdrojem banky – jeho použití na krytí ztrát tak přímo dopadá na akcionáře, resp. vlastníky banky,
- kapitál je přesně kvantifikovatelný,
- udržování kapitálu je nákladné – výše kapitálu a jeho cena mohou bezprostředně ovlivňovat cenu bankovních operací a služeb a tedy konkurenční schopnost banky,
- nákladnost kapitálu – zejména akciového kapitálu – by při neexistenci pravidel mohla vést k jeho minimalizaci,
- vliv na bankovní činnost nemá jen výše, ale i struktura kapitálu, ne všechny jeho složky jsou k úhradám případných ztrát stejně vhodné.

Banky působící na trhu v České republice měly povinnost do konce roku 1993 udržovat poměr kapitálu k rizikově váženým aktivům ve výši nejméně 6,25 %. Opatření ČNB o kapitálové přiměřenosti bank vytvořilo předpoklady pro reální zobrazení aktivit bankovního sektoru v souladu s Basilejským standardem a uložilo bankám, aby dosáhly do konce roku 1996 jeho minimální úroveň ve výši 8 %. Zároveň již od roku 1995 důsledně vyžadovaná praxe vytváření potřebného objemu opravných položek pro krytí ztrát z aktivních operací banky i za cenu účetní ztráty zajistila reálnost tohoto ukazatele.

Do března roku 2000 se do výpočtů kapitálové přiměřenosti promítalo pouze úvěrové riziko. Od dubna 2000, kdy byly banky v návaznosti na nové opatření bankovního dohledu České národní banky povinny při výpočtu kapitálové přiměřenosti zohlednit rovněž tržní rizika, se výpočet kapitálové přiměřenosti bank působících v českém bankovním sektoru dostal do souladu s praxí ostatních tržních ekonomik. Podle nové metodiky mohl být do kapitálu zařazen i nerozdělený zisk, pokud je potvrzen auditorem a schválen valnou hromadou.

Následující graf 2 ukazuje vývoj kapitálové přiměřenosti bankovního sektoru České republiky od roku 1995.

Graf 2: Kapitálová přiměřenost bankovního sektoru v letech 1995 – 2006 (k 31. 12., v procentech)

Zdroj: Česká národní banka [online]. [15.11.2006] Dostupné z: <www.cnb.cz>. Zpracování: vlastní.

Z grafu je patrné, že míra kapitálové přiměřenosti celého bankovního sektoru v ČR se dlouhodobě pohybuje nad její minimální hranicí. Po počátečním trendu poklesu byl v roce 1998 nastartován rostoucí trend zapříčiněný především meziročním poklesem objemu rizikově vážených aktiv zejména v důsledku omezení úvěrových aktivit a preferencí rychle likvidních aktiv.

Klesající tendence posledních pěti let je zapříčiněna snahou jednotlivých bankovních domů o využití co nejvyšší míry efektivnosti svých obchodů (růst úvěrového portfolia). Předpokládá se, že tento trend bude nadále pokračovat a v roce 2009 se bude výše kapitálové přiměřenosti pohybovat okolo devíti procent.

Během sběru informací do disertační práce, resp. konsultace s vrcholnými představiteli jedné ze tří největších bank tuzemského bankovního sektoru, bylo několikrát poukázáno na neexistenci skutečnosti sebemenšího omezování podnikatelských aktivit v důsledku realizace nařízení minimálních požadavků kapitálové přiměřenosti. Naopak, jak již bylo uvedeno, banky se pohybují nad povinnou osmiprocentní hranicí zcela z vlastní vůle s cílem dlouhodobého stabilního působení v bankovní podnikatelské oblasti.

Následující tabulka 2 uvádí přehled rozdělení jednotlivých bank dle dosažené kapitálové přiměřenosti. I z této tabulky je zřejmý přesun k nižším hodnotám míry kapitálové přiměřenosti. Zatímco v roce 2000 se pod hranici 12 procent pohybovalo pouze 6 bank, v roce 2005 je jich již 11. Vysoké rozdíly mezi vykazovanými hodnotami lze zdůvodnit odlišným produktovým a klientským zaměřením jednotlivých bank.

Tabulka 2: Rozdělení bank podle dosažené kapitálové přiměřenosti

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
pod 8 %	0	0	0	0	0	0
8 - 12 %	6	3	6	6	9	11
12 - 15 %	5	7	8	6	7	3
15 - 20 %	6	8	2	5	1	4
20 - 50 %	4	4	7	5	6	4
nad 50 %	4	3	3	4	3	2

Zdroj: *Bankovní dohled 2005*. Praha: Česká národní banka, 2006.

Faktory ovlivňující kapitálovou přiměřenost [14]

Konkrétní výše ukazatele kapitálové přiměřenosti je samozřejmě závislá přímo úměrně na výši kapitálu a nepřímo úměrně na výši rizikově vážených aktiv, úvěrových ekvivalentů mimobilančních položek a (od roku 1999) výši potřebného kapitálového krytí tržního rizika. Banka může výši ukazatele samozřejmě ovlivnit (budeme uvažovat případ zvýšení) dvěma základními způsoby – změnou (zvýšením) kapitálu nebo změnou (snížením) některé ze tří skupin položek ve jmenovateli. Každá z těchto možností je spojena s celou řadou úskalí.

Protože je kapitál zdrojem pro krytí ztrát, může se zdát, že optimální cestou zvýšení kapitálové přiměřenosti je zvýšení kapitálu. Kapitál ale současně je, zejména v podobě akcií, velmi nákladným zdrojem: rendita akcií (podíl dividendových plateb na tržní ceně) bývá ve většině případů vyšší než například úrokové a další náklady u vkladů nebo náklady na jiné cizí zdroje. Je tomu tak především ze dvou hlavních důvodů:

- odměna za držbu akcií (dividenda) se realizuje až ze zisku po zdanění – její relativní výše by měla být vyšší, než je průměrné úročení vkladů nebo průměrná výnosnost jiných forem finančních investic, jinak by v zásadě o investice do akcií bank nebyl větší zájem;
- majitelé akcií nesou nejvyšší riziko, neboť při likvidaci banky jsou jejich nároky vyrovnávány až na posledním místě.

Majitelé akcií tak vyžadují jejich větší výnosnost ve srovnání s výnosy věřitelů. Rozdíl obou výnosů lze mírně zjednodušeně označit za prémii za riziko, která také znamená, že varianta zvýšení kapitálu za jinak stejných okolností zvyšuje celkovou nákladovost banky.

Prémie za riziko je u akcií samozřejmě kladná, bez ohledu na to, zda jde o akcie bank, či nebankovních akciových společností. Nová emise akcií, při neměnné výši zisku, rovněž znamená pokles zisku na jednu akcii, což může být trhem vnímáno negativně a ve svém důsledku vést k poklesu tržní ceny akcií banky.

Obdobné souvislosti lze vysledovat u dalších možností zvyšování kapitálu. S novou emisí akcií může být spojeno emisní ážio, jeho výše ale závisí na ochotě příslušných subjektů zaplatit za akcie při jejich emisí vyšší cenu, než je nominální hodnota. Zvýšení rezervních fondů (nad rámec zákonem vymezených přidělů) či rezerv vyššími přiděly ze zisku lze realizovat pouze na úkor výplaty dividend či dalšího použití zisku. Pokud by banka tuto možnost provedla na úkor nerozděleného zisku, celkový kapitál by se nezměnil. Při využití možnosti emise obligací v podobě podřízeného dluhu musí banka vzhledem k jejich nízké likviditě a vysoké rizikovosti (klauzule podřízenosti) nabídnout potenciálním věřitelům vyšší úrokové výnosy než u běžných obligací. Obdobné problémy jsou spojeny s jinými postupy, a navíc si připomeňme omezení složek kapitálu Tier 2 a Tier 3 výši kapitálu Tier 1.

Samostatnou otázkou, také s možnými dopady na tržní cenu akcií dané banky, pak je, jak budou veřejnost, resp. jiné banky zvýšení kapitálu posuzovat – může totiž jít buď o snahu o posílení pozice na trhu, anebo právě o snahu řešit problémy s nedostatečnou kapitálovou vybaveností.

Snížit objem rizikově vážených aktiv může banka dvěma základními způsoby: snížením absolutní výše aktiv nebo restrukturalizací aktiv v podobě postupného přesunu aktiv s vyššími váhami rizikovosti do aktiv s nižšími váhami rizikovosti, popřípadě kombinací těchto způsobů. Oba způsoby ale mohou vyústit v pokles výnosů banky.

Snížení absolutní výše aktiv je spojeno se ztrátou výnosů z těchto aktiv a se ztrátou z prodeje za nižší než nominální hodnotu. Navíc, prodávat lze obvykle pouze vysoce kvalitní aktiva, čímž banka ztrácí své nejlepší klienty.

Přesun rizikovějších aktiv do aktiv méně rizikových (s nižší váhou rizikovosti) v podstatě znamená, že banka například méně než dříve poskytuje potenciálně výnosnější úvěry nebankovním klientům a více se angažuje v úvěrových obchodech s jinými bankami. Tyto obchody bývají ale méně výnosné.

Konstrukce ukazatele kapitálové přiměřenosti váže růst aktiv s nenulovými váhami rizikovosti na adekvátní zvýšení kapitálu, nemá-li ovšem banka vytvořenu určitou „rezervu“ v podobě vyšší skutečné přiměřenosti, než je požadovaných 8 %. Rostou-li tedy rizikově vážená aktiva (a úvěrové ekvivalenty mimobilančních položek, resp. tržní riziko), musí banka k termínu propočtu ukazatele navýšit kapitál.

Nechce-li banka zvolit emisi nových akcií, má u vlastního kapitálu v zásadě již jen jedinou možnost – vyšší přiděl ze zisku do zákonných rezervních fondů (předpokládáme, že se adekvátně nesníží nerozdělený zisk). Pokud banka nechce připustit dopady na další použití zisku, zejména výplaty dividend, musí samozřejmě dosahovat vyšších výnosů v poměru k aktivům (vyšší výnosnosti aktiv). Z toho za těchto okolností vyplývá závěr, že čím vyšší je ukazatel požadované kapitálové přiměřenosti, tím vyšší výnosnosti aktiv musí každá banka dosahovat.

Zvýšit výnosnost aktiv při současném růstu (rizikově vážených) aktiv může banka následujícími základními způsoby:

- cestou zvýšení cen aktiv (např. zvýšením úrokové sazby z úvěrů),
- zvýšením poplatků za bankovní služby;
- snížením úrokových sazeb z vkladů;
- úsporami režijních a dalších neúrokových nákladů;
- kombinací těchto základních variant.

Všechny možnosti však mohou vést ke sníženému zájmu klientů (dlužníků i vkladatelů) o služby dané banky.

Požadavky na kapitálovou přiměřenost v bankovní sféře tedy kladou důraz na zdraví bank. Pokud jsou ale vyšší než u nebankovních institucí, které rovněž podnikají v bankovní oblasti, snižují ve vztahu k těmto institucím konkurenční schopnost bank.

Protože tlak regulačních orgánů na kapitál lze považovat za správný, je vhodné zavést stejné nebo alespoň obdobné kapitálové požadavky pro všechny instituce, které nabízejí bankovní služby. Některé tyto návrhy byly podány Basilejským výborem bankovního dohledu a dalšími institucemi, ke sjednocení kapitálových požadavků pro banky a investiční firmy již došlo například v Irsku, Švédsku a Velké Británii.

Jak již bylo uvedeno, kapitál chrání banku do jisté míry před nesolventností. Jestliže se některá aktiva banky stávají nedobytnými (např. klient nesplatí úvěr) a banka je musí odepsat (snižují se její aktiva), musí tak učinit na úkor některé z položek na straně pasiv bankovní bilance. Je zřejmé, že čím je relativně větší kapitál banky ve vztahu k aktivům, tím více ztrát v něm lze utlumit (na jeho úkor odepsat) a vklady věřitelů jsou bezpečnější.

Naopak při relativně nízkém kapitálu se může stát, že ztráty z nedobytných pohledávek banky jsou větší než její kapitál. To znamená, že hodnota veškerých aktiv se po započtení ztrát stane nižší než suma celkových závazků banky vůči svým věřitelům a banka se stává technicky nesolventní.

Z uvedeného vyplývá, že musí platit: čím je větší relativní výše kapitálu (kapitálová přiměřenost), tím je banka bezpečnější. Zcela absolutně však tento závěr neplatí. Vezmeme-li v úvahu, že výnosnější aktiva bývají rovněž rizikovější, dojdeme k dalšímu, v tomto případě poněkud paradoxnímu závěru: snahy o splnění požadavků kapitálové přiměřenosti mohou v bankách vést k orientaci na rizikovější aktiva.

Vypovídací schopnost ukazatele kapitálové přiměřenosti z hlediska rizikovosti banky může být dále komplikována především rozdílným vlivem všeobecných rezerv a opravných položek na jeho výpočet.

Všeobecné rezervy nepředstavují stejně kvalitní zdroj ke krytí ztrát jako jiné složky kapitálů, a proto jsou zahrnovány (v limitované výši 1,25 % rizikově vážených aktiv) do kapitálu Tier 2. Pro banky je jejich tvorba výhodnější, tvoří-li se z nákladů. Druhou možností je tvorba všeobecných rezerv (a jiné způsoby zvyšování kapitálu) ze zisku po zdanění.

Zvýšené náklady snižují zisk pro daňové účely, lze také hovořit o daňově uznatelných položkách. V případě zvyšování kapitálu ze zisku jde o daňově neuznatelné položky. Z těchto důvodů je především tvorba rezerv z nákladů upravena příslušnými zákonnými předpisy. Zatímco na jednu jednotku rezerv tvořených z nákladů musí banka vytvořit jednu jednotku výnosů, na jednu jednotku kapitálu vytvářeného ze zdaněného zisku je to při např. 40 % sazbě daně z příjmů přibližně 1,70 jednotky výnosů.

Na druhou stranu, vysoká tvorba rezerv se již na dalším růstu ukazatele kapitálové přiměřenosti nemusí projevit, a může také znamenat takový nárůst nákladů, který dokonce převyší výnosy a banka dosáhne účetní ztrátu. Tato ztráta může být za určitých okolností vyšší než kapitál a banka v takovém případě vykazuje zápornou hodnotu ukazatele kapitálové přiměřenosti, přičemž z hlediska krytí rizik vyplývajících z nedobytných úvěrů je na tom relativně dobře.

Opravné položky, které banky vytvářejí podle stanovených předpisů ke konkrétním pohledávkám za účelem krytí potenciálních ztrát, upravují (snižují) nominální výši těchto pohledávek – objevují se tedy na aktivech, ale se záporným znaménkem. Jsou součástí nákladů bank, avšak ve většině vyspělých zemí – na rozdíl od rezerv tvořených z nákladů – nesnižují daňový základ. Jejich další nevýhodou z pohledu bank je to, že nejsou zahrnovány do kapitálu pro potřeby výpočtu ukazatele kapitálové přiměřenosti.

Pouze na základě výše ukazatele kapitálové přiměřenosti tedy není vhodné vyvozovat závěry o rizikovosti jednotlivých bank.

Nová basilejská kapitálová dohoda

Vzhledem ke stále rychleji se vyvíjející oblasti finančního trhu, kdy se dostávají do popředí globalizační trendy, nové nástroje a změny účetních postupů, banky podstupují nová a stále větší rizika. Jako reakci na tento vývoj vypracoval Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basel Committee on Banking Supervision – BCBS) v roce 1999 první návrh nových pravidel pro stanovení potřebné minimální výše kapitálu, nazvaný Nová basilejská kapitálová dohoda (The New Basel Capital Accord - Basel II, resp. NBCA).

Tento první konzultativní návrh nového konceptu byl však příliš obecný a řada postupů nebyla dostatečně rozpracována. BCBS k ní obdržel mnoho kritických komentářů z celého světa. Na základě obdržených připomínek uveřejnil Výbor v lednu 2001 druhý konzultativní dokument, avšak některé problémy z předchozí verze nadále přetrvávaly. Jedním z hlavních problémů nového konceptu byl mimo jiné výrazný nárůst kapitálového požadavku pro banky. Další, již třetí verze, byla publikována v dubnu 2003.

Konečná verze byla po odsouhlasení guvernéry centrálních bank a představiteli regulatorních orgánů zemí G 10 publikována 26. června 2004 (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, A Revised Framework).

Nový koncept kapitálové přiměřenosti znamená ve srovnání s konceptem kapitálové přiměřenosti platným v současné době několik zásadních změn. Oproti dosud platnému dokumentu – Basel Capital Accord (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards – Basel I) je nová verze více komplexnější a flexibilní možnostem pro měření podstupovaných rizik. Cílem nového konceptu je zvýšení bezpečnosti a stability finančních systémů, zavedení přesnějších a citlivějších pravidel pro řízení rizik a výpočet regulačního kapitálu, sblížení regulačních kapitálových požadavků s měřením rizik, které si provádějí samy banky, zavedení průběžného revidování řízení bank, zejména řízení rizik, a motivace ke zveřejňování zevrubnějších informací o rizicích podstupovaných bankou tak, aby roli regulátora sehrával částečně i trh. Tyto cíle se promítají v citlivějším přístupu k měření rizik v závislosti na rizikovém profilu banky a v přesnějších postupech kvantifikace regulačního kapitálu. Kromě rizika úvěrového a tržního nově také zahrnuje i riziko operační. Došlo také k rozšíření působnosti Accordu tak, aby plně pokrýval nejen riziko banky samotné, ale riziko celé bankovní skupiny. Koncept by měly uplatňovat na konsolidované bázi mezinárodně aktivní banky. V některých zemích se však předpokládá plošná aplikace nových pravidel na všechny banky, obdobně jako je tomu v současné době.

Implementace Basel II v jednotlivých zemích a plný přechod na nová pravidla je předpokládán od roku 2007.

Národní regulátoři, kteří nejsou členy Comitee, začali zvažovat vhodnost nového systému pro své působnosti a plánují implementaci Basel II. K tomuto procesu byl vydán dokument „Implementation of Basel II: practical considerations“ vydaný v červenci roku 2004. Česká republika dostala možnost podílet se společně s cca 13 dalšími vybranými zeměmi na tvorbě NBCA – aktivně se zapojuje do jednání pracovních skupin BCBS, tj. Core principles Liaison Group – CPLG a pracovní skupiny Working Group on Capital ustavené při CPLG.

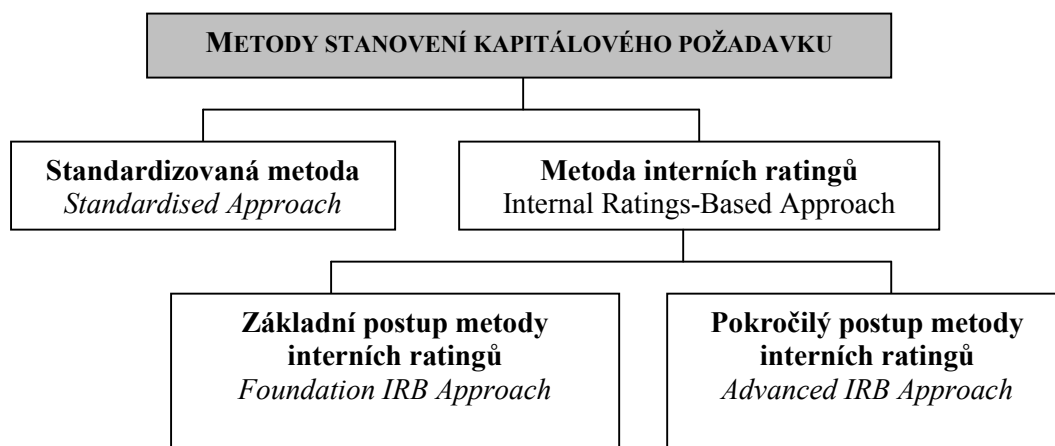
Nová basilejská kapitálová dohoda je postavena na třech pilířích. Ve srovnání s dosavadním konceptem, který využívá jednoduché metody měření rizika, klade nový návrh důraz na vlastní metodologie bank, proces prověřování regulátorem a tržní disciplínu, které má být dosaženo tím, že banky budou zveřejňovat větší množství informací.

Pilíř 1 – Minimální kapitálové požadavky

Tento pilíř se soustřeďuje na nové metody měření rizik a stanovení kapitálového požadavku nejen pro úvěrové a tržní riziko, ale jak již bylo uvedeno výše, nově i pro riziko operační.

Měření úvěrového rizika je ve srovnání s dosavadním konceptem kapitálové přiměřenosti rozpracováno. Nově navrhované postupy umožňují bankám použít pro výpočet kapitálových požadavků kromě standardní metody také metodu interních ratingů, založenou na využití vlastních bankou prováděných ratingů klientů, která obsahuje ještě dvě varianty – základní nebo pokročilý postup. Graficky znázorněné rozdělení těchto metod je uvedeno na obrázku 5.

Obrázek 5: Metody stanovení kapitálového požadavku pro úvěrové riziko

Zdroj: vlastní.

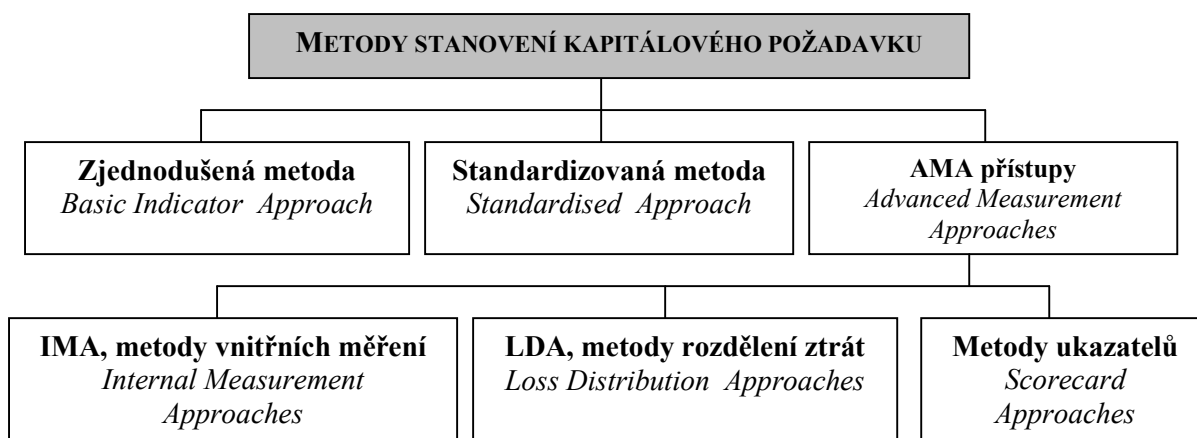
Standardizovaná metoda je určitou modifikací současného přístupu k měření úvěrového rizika, ovšem s citlivějším přístupem k riziku. Rizikové váhy subjektů se odvíjejí od ratingů, které stanoví exportní agentury a externí ratingové agentury.

U *základního postupu metody interních ratingů* banky používají interní odhady pro pravděpodobnost selhání klienta (PD – probability of default). Ostatní rizikové charakteristiky stanovuje regulátor.

Využitím *pokročilého postupu metody interních ratingů* banky samy odhadují všechny prvky, které vstupují do výpočtu při stanovení rizikových vah. Používání vlastních postupů je však podmíněno souhlasem regulátora. Pro možnost využívání tohoto způsobu banky musejí splnit přísnější minimální regulační požadavky.

Nově zahrnuté operační riziko disponuje také několika přístupy ke stanovení jeho velikosti. Jedná se o metodu zjednodušenou, standardizovanou nebo některou z metod pokročilých. Grafické rozdělení těchto metod je opět uvedeno na obrázku 6.

Obrázek 6: Metody stanovení kapitálového požadavku pro operační riziko

Zdroj: vlastní.

Zjednodušená metoda využívá pouze jeden indikátor operačního rizika. Kapitálový požadavek k operačnímu riziku stanoví jako pevné procento z hrubého příjmu banky, pomocí tzv. koeficientu alfa.

Při využití *standardizované metody* jsou bankovní aktivity rozděleny do 8 stanovených obchodních linií. Kapitálový požadavek se stanoví z hrubého příjmu, který generuje daná obchodní linie, stanoveným koeficientem beta. Indikátory jsou pro různé obchodní linie odlišné.

IMA – metody vnitřních měření umožňují bankám použít ke stanovení kapitálového požadavku k operačnímu riziku vlastní interní metody či modely, avšak po schválení regulátorem. Určení kapitálového požadavku vychází z předpokladu, že neočekávaná ztráta je konstantní násobek ztráty očekávané. Kapitálový požadavek se zohledňuje koeficientem gama, jehož výši navrhuje banka a schvaluje regulátor.

LDA – metody rozdělení ztrát jsou pokročilejší varianta IMA. Jsou to metody typu VaR (Value at Risk). Vstupem pro LDA je rozdělení četnosti ztrátových jevů a rozdělení velikostí ztrát, výstupem je složené pravděpodobnostní rozdělení hodnot ztrát vážených jejich výskytem. Banka si sama stanoví rozdělení ztrát, obchodní linky a typy rizik.

Využitím *metody ukazatelů* si banka určuje výchozí úroveň kapitálu ke krytí operačního rizika, a to buď celkem a nebo samostatně pro jednotlivé obchodní linie. Velikost regulačního kapitálu pak banka koriguje na základě hodnot stanovených ukazatelů.

Kvalifikační podmínky zahrnují jak kvalitativní, tak kvantitativní požadavky. Ke kvalitativním se řadí například začlenění a využívání modelu v rutinním systému řízení rizik a pravidelné přezkušování modelu. Kvantitativní požadavky specifikují například požadovanou spolehlivost měření a čtyři složky pokročilého systému měření operačního rizika: vnitřní data, vnější data, analýzy scénářů a faktory postihující podnikatelské prostředí a vnitřní kontrolní faktory. Na rozdíl od předchozích verzí neobsahuje závěrečný konzultativní návrh NBCA již žádné popisy či příklady konkrétních metodologií pokročilých měření operačního rizika.

Řízení a měření operačního rizika je poměrně novou oblastí, na kterou se v poslední době soustřeďuje pozornost bank i regulátorů v zahraničí. Vzhledem k tomu, že toto riziko nebylo doposud bankovním dohledem ČNB zkoumáno, bude třeba věnovat mu značnou pozornost.

Do prvního pilíře dále nově patří problematika sekuritizace aktiv, tedy stanovení potřeby kapitálu pro pokrytí rizik vyplývajících ze sekuritizace.

Metody měření tržního rizika zůstávají beze změny. Nově je zahrnuto pouze úrokové riziko bankovní knihy. Mění se definice obchodního portfolia. Nově bude možné zařadit všechny nástroje, které banka drží za účelem obchodování a je schopna je minimálně denně přeceňovat.

Pilíř 2 – Proces prověřování regulátorem

Druhý pilíř se zabývá výkonem bankovního dohledu a vymáháním ustanovení a požadavků nového konceptu, stanovením rizikového profilu bank a individuální kapitálové přiměřenosti. Upravuje kvalitativní kontrolu metod alokace kapitálu v bankách, kontrolu souladu se standardy. Bankovní dohled se bude zaměřovat na posuzování, zda má banka dobrý proces ohodnocování rizik, a na hodnocení potřeb kapitálu v poměru k rizikům. Na vlastní odpovědnost banky a jejího managementu se v Pilíři 2 klade důraz, dohled pouze postupy banky kontroluje; v případě zjištění nedostatků stanoví odpovídající opatření k jejich nápravě.

Pilíř 2 je založen na tezi, že subjekt s větší tolerancí k riziku je potenciálně zranitelnější a měl by být proto lépe kapitálově vybaven. Pilíř 1 navíc nezohledňuje všechna rizika (např. riziko úvěrové koncentrace, úrokové riziko bankovní knihy a podnikatelské a strategické riziko, hospodářský cyklus), která by měla být brána v úvahu při posuzování kapitálové vybavenosti banky. Limit kapitálové přiměřenosti osmi procent bude proto nadále považován za jakési absolutní minimum, pod které by

banka neměla za žádných okolností klesnout. Standardně by se tak měla kapitálová přiměřenost banky pohybovat v určité výši nad touto hranicí v závislosti na jejím rizikovém profilu.

Pilíř 3 – Tržní disciplína

Třetí pilíř se týká zejména transparentnosti a problematiky zveřejňování informací bankami. Stanoví zejména požadavky na údaje, které by měly banky zveřejňovat. Základní doporučení na zveřejňování informací se aplikují na všechny banky s tím, že podrobnější informace budou vyžadovány od bank, které používají vlastní postupy měření úvěrového rizika, techniky na snížení úvěrového rizika a sekuritizaci aktiv.

Nový koncept kapitálové přiměřenosti publikovaný Basilejským výborem pro bankovní dohled je rovněž součástí legislativy Evropské unie, kterou bude muset Česká republika implementovat. Protože nový koncept počítá s individuálním přístupem k jednotlivým bankám, zvýší se také odpovědnost regulátora. Bankovní dohled se musí připravit na zásadní změnu, vypracovat co nejobjektivnější postupy, zapracovat je do zákonných či podzákonných norem a následně aplikovat v praxi. Většina bank na území České republiky je vlastněna zahraničními společnostmi a tyto banky jsou nuceny přizpůsobit se co nejdříve novým pravidlům platným pro jejich zahraniční mateřské společnosti. Banky proto potřebují mít možnost přizpůsobit se novým postupům regulátora s dostatečným předstihem.

Implementace NBCA má významný dopad na bankovní dohled, na banky i auditory. Je proto žádoucí dosáhnout jednotného chápání pravidel a požadavků stanovených v NBCA a zajistit dostatečnou transparentnost postupů, zejména tam, kde bude mít bankovní dohled možnost individuálního přístupu k bankám (např. při posuzování rizikového profilu a stanovování individuální kapitálové přiměřenosti). Aby bylo tohoto cíle dosaženo, je v České republice příprava na zavedení NBCA realizována prostřednictvím společného trilaterálního projektu České národní banky, České bankovní asociace a Komory auditorů ČR, který byl zahájen v září 2002 a pokračoval až do doby implementace (2006-2007). Projekt je zaměřen na implementaci NBCA v českém bankovním sektoru. Na bázi tohoto projektu jsou diskutovány jednotlivé požadavky nového konceptu, terminologie, jsou formulovány některé dotazy a připomínky a společně jsou nacházena také řešení některých problémů.

Podle nového konceptu budou všechny banky muset více dbát na sledování svých klientů, expozic i na jejich zajištění, zvýší se věcná i technická náročnost používaných postupů, což se promítne do požadavků na změny dosavadních postupů risk managementu i do požadavků na interní informační systémy. Úloha vnitřní kontroly a auditu vzroste.

Nový koncept by měl banky podněcovat k aplikaci nových pokročilejších metod řízení rizik. Jejich zavedení si sice vyžádá značné náklady, pravděpodobně však vzrostou nároky i na ty banky, které si z nabízené škály možností měření kapitálové přiměřenosti pro úvěrové riziko vyberou tu nejjednodušší, tj. standardizovanou metodu, protože sice ušetří na zavádění novinek, avšak požadavky na kapitál se jim pravděpodobně zvýší.

Protože nový koncept počítá s individuálním přístupem k jednotlivým bankám, zvýší se nároky nejen na banky, ale také na odpovědnost regulátora. Aby posuzování bank a jejich metod probíhalo transparentně, budou muset být principy a postupy posuzování zveřejňovány. Bude také nezbytné vypracovat co nejobjektivnější postupy validace pokročilých metod, změny vyplývající z přijetí evropské směrnice zapracovat do zákonných či podzákonných norem a implementovat v praxi.

Basilejský výbor pro bankovní dohled zjišťoval po zveřejnění každé z verzí nové basilejské dohody kvalitativní dopady na bankovní sektor prostřednictvím kvantitativních studií (QIS – Quantitative Impact Studies).

Během přípravy nového konceptu bylo provedeno celkem pět takových studií, přičemž jejich výsledky významně přispěly k doladění četných počátečních připomínek jednotlivých zúčastněných zemí.

Jedna z posledních kvantitativních dopadových studií QIS 3 byla zveřejněna 5. května 2003. Zapojilo se do ní téměř 400 bank ze 43 zemí světa, z toho v České republice čtyři banky (Česká spořitelna, Komerční banka, Citibank a HVB Bank). Cílem studie bylo ověřit dopady konceptu na banky i bankovní sektor jednotlivých zemí. Byla zaměřena hlavně na úvěrové a operační riziko, jichž se Basel II dotýká především.

Výsledky byly publikovány v následujícím kritériálním rozdělení. Kritérium země zahrnovalo tři skupiny zemí: země G10, země EU a ostatní (v té době Česká republika). Další členění rozdělovalo banky na dvě skupiny. Banky skupiny 1 byly velké, diverzifikované mezinárodně aktivní banky s kapitálem Tier 1 převyšujícím 3 mld. EUR. Banky skupiny 2 tvořily všechny ostatní banky. Posledním hlediskem bylo členění dle jednotlivých *nově navrhovaných metod výpočtu kapitálového požadavku pro úvěrové riziko*. Výsledné kategorie byly tedy standardizované metody, metody založené na interním ratingu – základní a pokročilá.

Výslednými charakteristikami byly změny celkových kapitálových požadavků vůči současnému přístupu uvedené jako prosté průměry za jednotlivé skupiny a maxima a minima hodnot bank. Nutno zdůraznit, že výsledky jednotlivých zemí mohly být do určité míry ovlivněny rozhodnutími národních regulátorů, tzv. národní diskrece; dále pak, že byly prezentovány na konsolidované bázi a že informační systémy bank nebyly schopné vždy podat všechny informace potřebné pro výpočet dopadů NBKA. Celkové změny v kapitálových požadavcích jsou uvedeny v tabulce 3.

Tabulka 3: Světové výsledky – celkové změny v kapitálových požadavcích (v %)

	Standardizovaná			IRB základní			IRB pokročilá		
	Průměr	Max	Min	Průměr	Max	Min	Průměr	Max	Min
G10 Skupina 1	11%	84%	-15%	3%	55%	-32%	-2%	46%	-36%
Skupina 2	3%	81%	-23%	-19%	41%	-58%			
EU Skupina 1	6%	31%	-7%	-4%	55%	-32%	-6%	26%	-31%
Skupina 2	1%	81%	-67%	-20%	41%	-58%			
Ostatní země	12%	103%	-17%	4%	75%	-33%			
Skupiny 1 a 2									
Česká republika	30%	41%	7%	24%	25%	22%			

Zdroj: SÚVOVA, H. Jak dopadnou nová kapitálová pravidla na banky? *Bankovníctví*, 2003, roč. XI. (39), č. 10, s. 16-18. ISSN 1212-4273.

Jak je zřejmé z velmi velkých rozdílů mezi minimem a maximem, výsledné hodnoty celkových změn v kapitálových požadavcích vykazovaly velkou variabilitu. Nižších kapitálových požadavků dosáhly především banky s vyšším zastoupením expozic vůči drobné klientele. Jedním z hlavních rysů studie dále bylo významné zvýšení celkového kapitálového požadavku vlivem nově zavedeného požadavků pro operační riziko. Pokročilejší metody jako IRB vykazovaly potenciál v průměru snížit kapitálové požadavky.

Poznatky z výsledků studie a zkušenosti z jejího průběhu svědčí o tom, že dopady na banky ve skupině ostatních, méně vyvinutých zemí, kam patří i ČR, budou celkově tvrdší. Dále pak studie ukázala, že pro některé banky mohou být dopady velmi závažné. Během vyplňování a zpracování údajů pro potřeby QIS 3 se potvrdilo, že banky i regulátoři musí věnovat pochopení těchto metod a implementaci Basel II potřebnou pozornost a zdroje. Bude důležité s dostatečným předstihem připravit potřebné počty kvalifikovaných pracovníků i zdroje technické. [33]

Zájmy mnoha bank směřují k používání pokročilejších postupů, zejména v rámci konsolidovaných skupin, proto regulátoři musí být dobře připraveni na přeshraniční spolupráci. Banky by však neměly podceňovat ani přípravu na standardizovanou metodu, která nadále zůstane aktivně používanou metodou pro banky, jimž by se zavádění pokročilejších postupů nevyplatilo.

Výsledky dosažené studií QIS 3 v širším slova smyslu potvrdily záměry, které si BCBS v návrhu NBCA položil, tzn. zejména nezvyšovat celkové kapitálové požadavky a mírně motivovat k přechodu na vyšší metody.

Konkrétní dopady na jednotlivé banky a bankovní sektory však mohou být různé. Porovnání světových a českých výsledků ukázalo, že zvýšení kapitálového požadavku v ČR je významně vyšší než u průměrů všech skupin zemí a bank. QIS 3 potvrdila, že kapitálový požadavek bude muset být navýšen o 30 procent. Nejvýznamnějším faktorem způsobujícím toto navýšení je kapitálový požadavek pro operační riziko (nárůst o 21 %), který v současné kapitálové dohodě není zahrnut a který banky v ČR zřejmě nebudou moci kompenzovat snížením kapitálového požadavku pro úvěrové riziko. Faktor nově zavedeného operačního rizika byl navíc v České republice mnohem významnější než u ostatních skupin zemí z důvodů vysokých marží a poplatků. [23]

Prostor pro ovlivnění kapitálové přiměřenosti a zachování její výše i při tendenci určitého růstu kapitálových požadavků však existuje. Navýšení kapitálu banky by bylo relativně nejjednodušším řešením, které se však může setkat s výrazným zvažováním na straně akcionářů. Dalším řešením, ovšem ale náročným na čas, je restrukturalizace portfolia banky. Ne zcela neatraktivním řešením zejména pro širokou veřejnost by byla snaha omezit kapitálový požadavek pro operační riziko prostřednictvím snižování výše hodnoty přijatých marží a poplatků, tedy hrubého příjmu, podle kterého je výše kapitálového požadavku stanovována.

Poslední kvantitativní dopadová studie QIS 5 byla publikována 16. června 2006. Tato studie hodnotila dopady nových požadavků v celkem 31 zemích. Oproti QIS 3 byly změněny požadavky na zařazení vybraných bank do studie. Z české republiky se výzkumu zúčastnilo celkem šest bank s celkovým podílem na aktivech bankovního sektoru přes 60 %. Výsledky studie QIS 5 ukazuje tabulka 4.

Tabulka 4: Průměrná změna minimálního kapitálového požadavku ve srovnání se současným stavem (v procentech)

	Standardizovaná	IRB základní	IRB pokročilá	Nejpoužívanější metoda
G10 Skupina 1	1,7	-1,3	-7,1	-6,8
Skupina 2	-1,3	-12,3	-26,7	-11,3
CEBS Skupina 1	-0,9	-3,2	-8,3	-7,7
Skupina 2	-3,0	-16,6	-26,6	-15,4
Ostatní Skupina 1	1,8	-16,2	-29,0	-20,7
Skupina 2	38,2	11,4	-1,0	19,5

Poznámka: CEBS - Committee of European Banking Supervisor (mezi jinými i Česká republika)

Zdroj: *Results of the fifth quantitative impact study (QIS 5), 16 June 2006, Basel Committee on Banking Supervision* [online] [20.11.2006]. Dostupné z: <<http://www.bis.org/bcbs/qis/qis5results.pdf>>.

Ze zpráv, které byly v polovině června 2006 publikovány, vyplývá, že na úrovni G10 i CEBS shodně došlo k určitému poklesu kapitálového požadavku proti úrovni stanovené podle pravidel Basel I. Jedním ze záměrů konceptu Basel II bylo ponechat celkovou úroveň kapitálového požadavku v globálním bankovním sektoru zhruba na existující úrovni, rozhodnutí nezpřísnit současnou kalibraci je opřeno zejména o následující skutečnosti:

- realizace studie QIS 5 se uskutečnila za příznivých makroekonomických podmínek;
- studie QIS 5 nezohlednila efekty Pilíře II, pomocí něhož lze kompenzovat pokles kapitálového požadavku, pokud by tento pokles byl reálně na újmu obezřetnosti;
- dodatečné bezpečnostní pojistky jsou představovány prahy, pod které nesmí kapitálový požadavek banky v průběhu prvních tří let aplikace nového konceptu poklesnout.

V ČR však došlo v průměru k mírnému nárůstu kapitálového požadavku (v řádu několika procent). Zdá se tedy, že v ČR je prostředí pro bankovní aktivity odlišné od modelového prostředí, ze kterého koncept Basel II vzešel. Při porovnání výsledků dosažených v ČR a průměru výsledků za EU či G10 je

však třeba brát v úvahu skutečnost, že mezi jednotlivými zeměmi a mezi jednotlivými typy bank existuje značný rozptyl výsledků.

Výše uvedené studie poukázaly na řadu problémů se zavedením NBCA. Dopady zavedení NBCA mohou být také částečně ovlivněny rozhodnutím regulátora v oblastech národních diskrecí (po určitém zvažování bude však počet diskrecí v evropské direktivě zřejmě redukován).

Obecně je možné předpokládat zejména následující změny (v ČR) vyplývající ze zavedení NBCA.

Mezi očekávané pozitivní efekty, které by implementace měla přinést patří:

- zkvalitnění procesu řízení rizik a posílení odpovědnosti managementu za tuto oblast jeho činnosti;
- citlivější přístup k riziku (ale i náročnější, co do používaných metod) a zahrnutí dříve nezohledňovaných rizik (tj. nových oblastí provozních rizik);
- zohlednění rizikovosti úvěrového portfolia v požadované výši kapitálu;
- konvergence systémů řízení a měření rizik s regulatorními pravidly;
- snížení rizikové váhy pro subjekty s dobrým ratingem a tím zlepšení jejich přístupu k finančním zdrojům (vzhledem k malé rozšířenosti používání ratingu v ČR se tato výhoda uplatní patrně až u metody interních ratingů, kde budou moci banky používat vlastní rating);
- posílení tržní disciplíny a transparentnosti trhu díky zpřísněným požadavkům na výkaznictví a uveřejňování informací;
- jednoznačně pozitivním dopadem je zkvalitnění řízení operačního rizika;
- v současné době nejsou v ČR zkušenosti s měřením operačního rizika. Banky v ČR neprovádějí alokaci kapitálu pro operační riziko; zavedení kapitálové regulace operačního rizika je provázáno zvýšenou pozorností a tlakem na kvalitu řízení a kontrolu operačního rizika bankami, což napomáhá k omezování operačního rizika, včetně účelného zajišťování se bank proti tomuto riziku;
- nárůst kapitálového požadavku vlivem zavedení požadavku k operačnímu riziku nebude sice možné plošně eliminovat, budou-li banky schopny použít pouze tzv. zjednodušenou metodu, avšak v případě použití pokročilejších metod by nárůst mohl být nižší a nepředpokládá se, že zavedení kapitálového požadavku pro operační riziko bude znamenat ohrožení činnosti bank.

Lze ovšem očekávat i vznik některých negativních efektů plynoucích ze zavedení Nové basilejské kapitálové dohody:

- zpočátku pravděpodobný nárůst kapitálového požadavku u většiny našich bank,
- možné zhoršení přístupu k externím zahraničním zdrojům a možný negativní vliv na mezibankovní trh,
- zvýšení nákladů – nové metody, technologie, software, kvalifikace zaměstnanců, zdražení externích zdrojů (v konečném důsledku však může být převáženo pozitivními efekty),
- možné zhoršení pohledu obchodních partnerů na rizikovost bank ze střední Evropy,
- pro malé instituce, které nejsou ani členy větších bankovních nebo finančních skupin, v mnoha případech nedosažitelnost metody interních ratingů (finančně náročné, náročné požadavky na množství a kvalitu dat), a tím nemožnost těžit z kvality portfolia,
- konečné dopady na malé podniky budou ovlivněny také tím, jak velká jejich část bude zařazena do skupiny malých a středních podniků (SME), pro kterou mohou banky uplatnit určitou úlevu na kapitálovém požadavku,
- neochota bank poskytovat úvěry (v případě nedostatku kapitálu, obava ze zhoršení kapitálové přiměřenosti) – banky budou obezřetnější při poskytování úvěrů klientům a zpřísní své požadavky,

- rizikovějším klientům se může zdražit přístup k financím, protože budou-li mít špatný rating, banky na riziko z nich plynoucí budou muset tvořit více kapitálu,
- budou-li banky více vyžadovat externí rating, musí podniky počítat s náklady na jeho provedení (tím se naopak zvýší příjmy ratingových agentur),
- přísnými požadavky na posuzování korporátních klientů mohou být zasaženy malé a střední podniky, resp. podniky nově vznikající (tj. bez dlouhé historie), podniky bez zázemí mateřské společnosti, obecně podniky kapitálově slabé, které nebudou schopny dostat se do vyšších tříd ratingu a banky nebudou mít zájem je úvěrovat;
- banky působící v ČR uvažují o použití všech tří navrhovaných přístupů k měření operačního rizika. Zpočátku budou zřejmě využívat tzv. základní metodu a ve střednědobém horizontu pokročilejší, tzv. standardizovanou metodu. Využití výsledků vlastních měření – tzv. AMA přístupů (Advanced Measurement Approaches) není jednoduché, ale několik bank v ČR o jejich implementaci uvažuje hned z počátku (nedostatek odpovídajících dat o operačním riziku, náklady na implementaci, nedostatečná motivace pro banku z hlediska dosažitelné kapitálové úspory);
- předpokládá se, že kapitálový požadavek pro operační riziko bude minimálně na počátku zavedení nového konceptu zvyšovat potřebu kapitálu bankovního sektoru jako celku (banky nebudou schopny kompenzovat zavedení kapitálové regulace operačního rizika snížením potřeby kapitálu pro pokrytí úvěrového rizika, objem pohledávek bank vůči např. firmám s nízkým ratingem není významný, nebudou mít možnost využít sofistikovaných postupů stanovení kapitálového požadavku pro operační riziko znamenající nižší potřebu kapitálu zejména proto, že nebudou mít k dispozici příslušná data, stávající návrhy BIS pro kapitálovou regulaci operačního rizika nevytvářejí žádný prostor pro národního regulátora k eventuální dílčí korekci dopadů);
- výrazněji negativní dopady by za určitých okolností mohla navrhovaná pravidla kapitálové regulace operačního rizika mít (vlivem odvozování kapitálového požadavku z objemu relevantního ukazatele výnosu) na úzce specializované, respektive specifické banky (stavební spořitelny, Hypoteční banka, ČMZRB), které mají specifické, relativně omezené a značně standardizované produktové portfolio a jejichž skutečně podstupované operační riziko tak může být i výrazněji nižší než průměrné odvětvové.

2.2.2 PŘÍMĚŘENOST LIKVIDITY JAKO NÁSTROJ ZABEZPEČUJÍCÍ SCHOPNOST BANK DOSTÁT SVÝM ZÁVAZKŮM

Jednou z hlavních zásad podnikatelské činnosti bank je dodržování určité úrovně likvidity. Likvidita obecně vyjadřuje schopnost dostát svým závazkům v době jejich splatnosti.

Likvidita se v jednoduchém vyjádření dostává do přímého konfliktu s dodržováním rentability. Růst rentability je podmíněn vysokým zastoupením výnosnějších aktiv v portfoliu banky (od výnosů z mimobilančních operací je abstrahováno), přičemž platí přímo úměrný vztah mezi výnosností aktiv a jejich rizikovostí. Banky mohou preferovat například poskytování dlouhodobějších úvěrů, které jsou méně likvidní, ale výrazně výnosnějšími aktivy než třeba vysoce likvidní rezervy. Vyšší výnosnost a tedy i rizikovost tak mohou jít na úkor likvidity. Ovšem i naopak, čím likvidnější chce daná banka být, tím bezpečnější a tedy potenciálně méně výnosná aktiva musí mít. V extrémním případě se ale může stát, že příliš opatrná banka se v důsledku málo výnosných aktiv dostane do ztráty.

Popsané souvislosti ale nemusejí nutně platit, například banka, která dlouhodobě nemá žádné problémy s likviditou, může být pro nebankovní veřejnost vysoce důvěryhodná, což jí umožňuje získávat levnější vklady. Úspora úrokových nákladů na vklady pak za jinak stejných okolností zvyšuje rentabilitu banky.

Bez existence regulace by banky mohly v určité míře preferovat rentabilitu před likviditou (ovšem dle základních zásad by pravděpodobně nepodstupovaly extrémně rizikové obchody). K potlačení této skutečnosti obsahují systémy regulace pravidla, která upravují a do jisté míry zabezpečují likviditu

bank. Tato pravidla zesilují tlak na bezpečnost, důvěryhodnost a nakonec i efektivnost bankovního systému jako celku.

Pravidla, která upravují přiměřenost likvidity a jejichž využití je podmíněno především vhodným informačním systémem, spočívají ve stanovení závazné struktury pasiv a aktiv a závazných vazeb mezi nimi v bilancích bank. Jejich základním cílem je diverzifikace bilančních a mimobilančních položek neboli rozložení rizik bankovní činnosti. Banky proto musejí členit své položky podle následujících základních kritérií: [14]

- lhůta splatnosti položek,
- odhadovaný vývoj položek,
- zkušenosti s chováním vkladatelů a pravděpodobnost obnovování vkladů v době splatnosti,
- stupeň likvidity aktiv, včetně jejich možné přeměny na nejlikvidnější aktiva,
- stupeň zabezpečení rizikovějších aktiv rezervami bank (na straně pasiv),
- druh měny, ve které jsou jednotlivé položky denominovány (likvidita v domácí měně a devizová likvidita, resp. někdy také devizová pozice¹²).

Za jedno z pravidel likvidity můžeme považovat samotný ukazatel kapitálové přiměřenosti, neboť váhy rizikovosti svým způsobem odrážejí likviditu aktiv. Nicméně vzhledem k funkci kapitálu jako zdroje krytí potenciálních ztrát je v tomto případě vhodnější používat pojem solventnost, a nikoli likvidita. Zatímco likvidita vyjadřuje schopnost dostát závazkům při každodenní činnosti („day-to-day business“), solventnost představuje schopnost dostát svým závazkům v krizových situacích.

Pro stanovení pravidel likvidity platí stejná doporučení jako pro ukazatele kapitálové přiměřenosti. Nevhodně stanovená pravidla nemusejí zabezpečovat likviditu, pokud jsou příliš mírná, a v opačném případě, jsou-li příliš tvrdá, mohou vést ke ztrátě konkurenční schopnosti bank ve srovnání s nebankovními institucemi, které rovněž podnikají v bankovní sféře.

Další často kladenou otázkou je, zda by pravidla likvidity měla být jednotná pro všechny bankovní instituce, nebo by měla být selektivní. I zde sice došlo k jistému stupni harmonizace v bankovních systémech jednotlivých zemí, konkrétní výklad je však stále záležitostí té které země. Obecně platí, že banky s obdobnou činností a velikostí (měnou zejména výší aktiv) mají obdobná pravidla likvidity.

V některých bankovních systémech, včetně českého, jsou bankám stanoveny pouze obecně formulované požadavky na likviditu. Její vývoj a způsoby zabezpečování pravidelně sledují instituce dohledu bank formou dohledu na dálku, které rovněž disponují systémem následných sankcí v případě, že nejsou tato pravidla naplňována.

Požadavky kladené na řízení likvidity vycházejí celosvětově zejména z doporučení Basilejského výboru pro bankovní dohled. Tento výbor již v roce 1992 zveřejnil dokument nazvaný „A Framework for Measuring and Managing Liquidity“, ve kterém byly stanoveny základní, všeobecně platné požadavky na řízení likvidity v bankách.

Rychlý vývoj v bankovním sektoru v průběhu devadesátých let přinutil Basilejský výbor tento dokument revidovat. V roce 2000 vydal Basilejský výbor pro bankovní dohled materiál nazvaný „Sound Practices for Managing Liquidity in Banking Organisation“, který tento předchozí dokument nahradil. Nový materiál reaguje na aktuální vývoj ve světovém bankovníctví a formou 14 základních principů, které jsou dále detailněji rozpracována, určuje mezinárodní standardy pro řízení rizika likvidity a pro její regulaci.

V EU žádný předpis stanovující požadavky na řízení likvidity bank vydán nebyl, nicméně mnohé evropské státy (např. Nizozemí, Francie, Velká Británie, Německo) zakomponovaly doporučení Basilejského výboru do svého národního regulatorního rámce.

¹² Devizová pozice může být uzavřená v případě rovnosti mezi devizovými aktivy a devizovými pasívy nebo otevřená v případě jejich nerovnosti. Jsou-li devizová aktiva větší než devizová pasíva, jde o tzv. dlouhou pozici, pokud jsou devizová aktiva menší než devizová pasíva, hovoříme o tzv. krátké pozici.

Na výše zmíněný dokument reagovala i Česká národní banka, která připravila a v roce 2001 vydala nové opatření o standardech řízení likvidity bank, které nahradilo dosavadní opatření upravující tuto problematiku a které plně zohlednilo obsah výše zmíněného materiálu Basilejského výboru pro bankovní dohled.

Opatření o standardech řízení likvidity bank stanovuje hlavní principy resp. zásady pro obezřetné řízení likvidity bank. Standardy stanovené v tomto opatření je však nutno brát pouze jako základní standardy řízení likvidity a banka je musí dále přizpůsobit své velikosti a způsobu řízení stejně jako typu, povaze a složitosti činnosti, které vykonává.

Toto opatření obsahuje zejména základní požadavky pro řízení likvidity, jež musí banka při jejím řízení dodržovat, mezi něž jsou řazeny zejména:

- povinnost banky mít vhodnou strategii pro řízení likvidity, se kterou musí být obeznámeni příslušní zainteresovaní pracovníci,
- povinnost představenstva schvalovat strategii a ostatní nejdůležitější vnitřní předpisy a zabezpečit jejich praktické naplňování,
- požadavek na informovanost představenstva o likviditě banky,
- požadavek na přizpůsobení řídicí struktury požadavkům strategie řízení likvidity banky a
- požadavek na informační systém banky.

Dále je zde vymezen požadavek fungování odpovídajícího systému měření a sledování čistých peněžních toků tak, aby bylo možné specifikovat kroky banky potřebné k řízení její likvidity.

Opatření také vymezuje požadavky kladené na řízení likvidity bankou za standardních i nestandardních podmínek. Jsou zde stanoveny základní požadavky kladené na banku při řízení likvidity v jednotlivých měnách. Banka musí mít pro tyto účely systém umožňující sledování, měření a kontrolu likvidity v každé z hlavních měn, se kterými pracuje. Vedle limitů stanovených na agregovaném základě by banka měla mít rovněž samostatné limity pro každou hlavní měnu, se kterou pracuje. Jsou zde určeny podmínky pro tvorbu základního a alternativních scénářů pro řízení likvidity a požadavky na ověřování správnosti předpokladů banky ohledně vývoje objemu a struktury aktiv, pasiv, podrozvahových položek a dalších důležitých faktorů za standardních i nestandardních podmínek.

Systém efektivní vnitřní kontroly, jež je součástí procesu řízení likvidity, je také jedním z požadavků, které toto opatření bankám stanovuje. Tento systém by měl zahrnovat pravidelné a nezávislé posuzování efektivnosti řízení likvidity a generovat případné náměty na úpravy, doplnění či změny systému.

Na závěr je zde upraven požadavek na banku stanovit si odpovídající politiku zveřejňování informací, a to zejména prostřednictvím zajištění dostatečné informovanosti veřejnosti a velkých věřitelů a stanovení jasných postupů vůči tisku a médiím tak, aby neohrozila svoji likviditu.

Oproti předcházející úpravě opatření o standardech řízení likvidity bank nově klade důraz na vlastní strategii banky v oblasti řízení likvidity a minimální standardy, které musí splňovat. Dále jsou nově stanoveny požadavky na předpisovou základnu a na samostatné řízení likvidity v jednotlivých hlavních měnách. Explicitně je stanovena nutnost existence soustavy limitů omezující velikost rizika likvidity a povinnost brát při řízení likvidity do úvahy alternativní možnosti vývoje podmínek majících vliv na likviditu banky. V neposlední řadě byly detailněji formulovány požadavky na vnitřní kontrolní systém a nově byl zapracován požadavek na informační politiku banky ve vztahu k likviditě. Vydané opatření plně vychází z materiálu Basilejského výboru pro bankovní dohled, přičemž na základě praktických zkušeností z kontroly bank byly navíc doplněny požadavky na předpisovou základnu.

V rámci opatření o standardech řízení likvidity jsou stanoveny pouze kvalitativní požadavky na banky. Stanovení kvantitativních požadavků v podobě limitů je, z důvodu poměrně značné různorodosti sektoru bankovního v rámci České republiky, ponecháno na bankách samotných resp. na jejich vedoucích pracovnících. Nicméně Česká národní banka je v odůvodněných případech oprávněna

požadovat po bance dodržování ukazatelů k zabezpečení likvidity (např. poměr rychle likvidních aktiv vůči krátkodobým pasivům).

Vliv existence bankovní regulace a dohledu na efektivní naplňování cílů měnové politiky prostřednictvím likvidity

Většina makroekonomických teorií vychází z předpokladu, že centrální banka se prostřednictvím nástrojů měnové politiky snaží o kontrolu nad peněžní nabídkou. V praxi ale není peněžní nabídka jediným předmětem, kterému měnová politika daného státu obvykle věnuje pozornost.

D. E. Lindsey a H. C. Wallich¹³ definují monetární politiku jako oblast týkající se aktivit centrálních bank s vlivem na měnové a ostatní finanční podmínky se snahou o dosažení širších cílů, jako je udržitelný růst reálného výstupu, vysoká zaměstnanost a cenová stabilita.

Ortodoxní měnová teorie vnímá měnovou politiku jako jednoduchou kombinaci každodenních intervencí uvnitř finančních trhů. V její nejjednodušší formě je pak monetární politika vnímána jako změna polohy a sklonu křivky LM v modelu IS-LM, kterou zapříčiňují exogenní změny v peněžní nabídce způsobené intervencemi centrální banky.

Je zřejmé, že centrální banka může pomocí nástrojů měnové politiky nejlépe, resp. nejefektivněji ovlivňovat právě cenovou stabilitu. V makroekonomické oblasti je tedy stanoveno poslání centrální banky jako péče o zdravý měnový vývoj v širokém slova smyslu. Stabilitu měny je třeba chápat ve dvou rovinách:

- vnitřní stabilita měny nachází svůj odraz ve stabilitě cen v tuzemské měně a její úroveň je tedy vyjadřována mírou inflace,
- vnější stabilita měny se odráží ve vývoji měnového kurzu dané měny k zahraničním měnám.

V některých zemích je tento cíl centrální bance explicitně v zákoně ukládán jako jediný, v jiných zemích se můžeme naopak setkat s širší formulací cílů. Může jít o naplnění cílů jako například plné využití zdrojů, rozumná stabilita všeobecné cenové úrovně všech druhů zboží a služeb, trvalý ekonomický růst a stabilní platební bilance země se zbytkem světa.

I když z těchto rozdílů můžou vyplývat určité praktické konsekvence (např. má-li banka odpovědnost za ekonomický růst či nikoliv apod.), je třeba si uvědomit, že tak, jak je měnový vývoj úzce spojen s celkovým ekonomickým vývojem dané země, musí se centrální banka starat i o širší ekonomické cíle. Stabilita měny by však měla být cílem primárním.

Způsob formulace cílů centrální banky se stává velmi důležitým zejména v dobách určitých ekonomických či měnových problémů, protože v těchto situacích z něho do značné míry vyplývá, jaké kroky může nebo by měla centrální banka provádět a rovněž jaká je její odpovědnost.

Tradiční měnové analýzy obvykle rozlišují měnovou a finanční neboli regulační politiku. Měnová politika se zabývá řízením měny s cílem udržení dlouhodobé finanční stability, zatímco finanční regulace se snaží o realizaci efektivního a stabilního fungování celého finančního sektoru. Ortodoxní ekonomové považují finanční regulaci za negativní faktor, který zapříčiňuje, že finanční zprostředkování je dražší či méně efektivní. Někdy se setkáme s argumenty, které bankovní regulaci (nebo spíše přeregulaci) přičítají vznik situací, jako je nedostatek peněžní nabídky nebo tzv. credit crunch. Další ekonomové viní regulaci centrální banky z přílišného zdanění bankovních transakcí. Opatrnostní finanční regulace tedy není vnímána jako důležitá součást celé oblasti monetární politiky samé ani jako pozitivní faktor, který může podporovat důvěru ve fungování finančního systému.

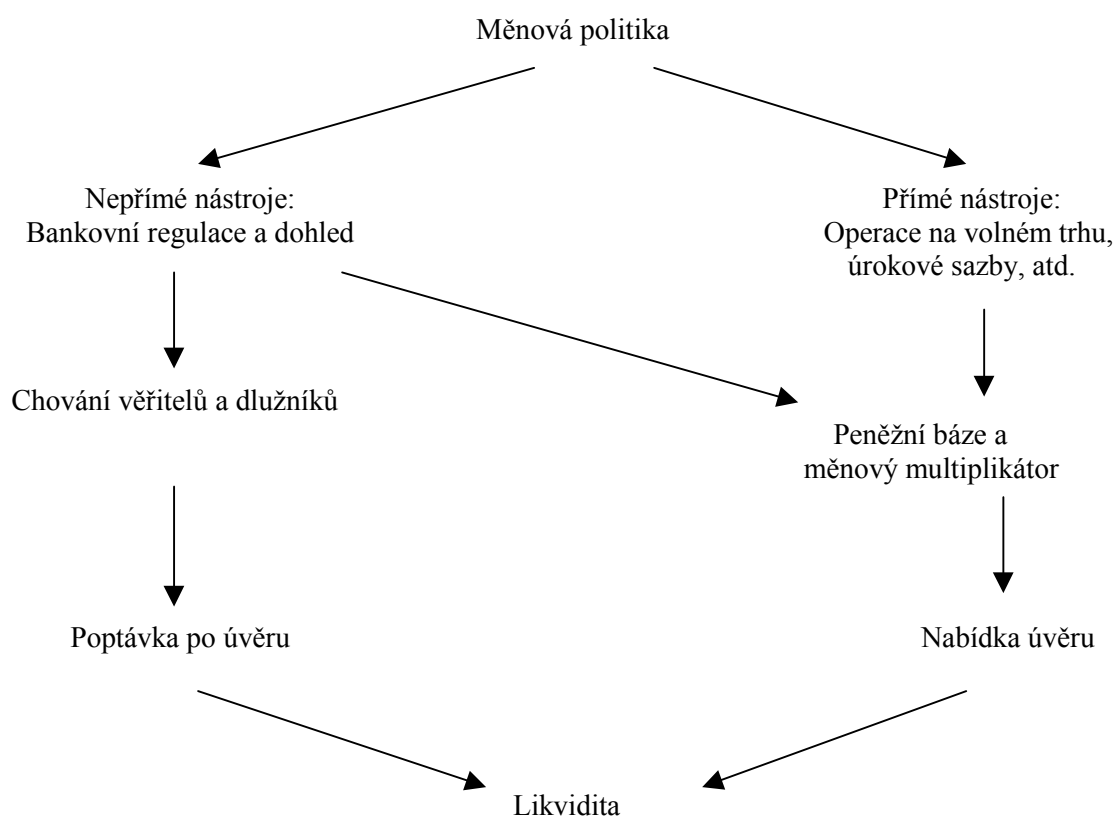
Avšak pouhá existence regulatorní instituce může vzbuzovat důvěru finanční veřejnosti z hlediska ujištění, že za celým finančním systémem stojí jistá měnová autorita.

¹³ LINDSEY, D.E., WALLICH, H. C. *Monetary Policy*. In: The New Palgrave. A Dictionary of Economics.

Důležité je tedy udržovat rovnováhu mezi regulací pro účely řízení měny a regulací opatrnostní. První forma regulace dosahuje lepších výsledků spíše v méně rozvinutém bankovním systému. Využití té druhé je vhodnější ve více rozvinutém bankovním systému. To ovšem neznamená, že centrální banka musí odmítat využití nástrojů řízení měny ve vyšším stupni bankovního vývoje. Je vhodné využívat obě formy politik ke kontrole úrovně likvidity, protože banky mohou přímé řízení měny obcházet. V období vývoje finančního systému by měl být systém řízení měny více zaměřen na ovlivňování chování bank a věřitelů prostřednictvím intervencí centrální banky, než na jednoduchá měnová omezení.

Ačkoli mají tyto dvě formy politiky odlišné úkoly a cíle, mohou být využívány současně. Dokonce se mohou vhodně doplňovat a podporovat. Prostředky řízení bankovního dohledu mohou výrazně prospět účinnosti prováděné měnové politiky. Existují totiž dvě různé cesty, kterými se monetární politika snaží ovlivnit úroveň likvidity finančního trhu (viz. obrázek 7).

Obrázek 7: Vliv měnové politiky na likviditu

Zdroj: Dow, S. - Rodríguez-Fuentes, C. The political economy of monetary policy. In Arestis, P. - Sawyer, M.: *The Political Economy of Central Banking. Papers from an international conference held at the University of East London in 1997*. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 1998. s. 1–19. ISBN 1 85898 742 3.

První cestu, vedoucí k ovlivnění likvidity, tzv. přímý kanál, je vhodné využívat v méně rozvinutém bankovníctví. Jeho fungování lze výstižně vyjádřit prostřednictvím modelu IS-LM. Tento přímý kanál působí na likviditu prostřednictvím multiplikátoru, který předpokládá exogenní a úplnou kontrolu centrální banky nad množstvím peněžní nabídky. Tento koncept se dá srovnat s nejrestriktivnějším pohledem centrální banky a dobře funguje v prostředí dosud nerozvinutého bankovního systému. Avšak s vývojem bankovního systému a s vyšší četností využití tohoto způsobu redukce peněžní nabídky centrální bankou, se jeho efektivita snižuje.

V okamžiku, kdy centrální banka ztrácí moc nad dokonalým ovlivňováním likvidity, snaží se využívat jiných, alternativních prostředků. Takovým prostředkem může být tzv. nepřímý kanál, který je vhodné

aplikovat ve více rozvinutém bankovním systému. V takové úrovni rozvoje bankovníctví centrální banka ovlivňuje likviditu lépe prostřednictvím působení na chování účastníků finančního trhu (věřitelů a dlužníků), nežli za pomoci modelu multiplikátoru. Centrální banka se tedy snaží prostřednictvím své monetární politiky změnit fixní chování účastníků finančního trhu. Často však bývá poukazováno na skutečnost, že tímto způsobem dochází spíše k ovlivňování chování finančních zprostředkovatelů než koncových spotřebitelů.

Dalším diskutovanou problematikou je fakt, že peněžní autority spoléhají na účinky tzv. efektu očekávání, kdy mohou mít exogenní měnové intervence vliv na očekávání účastníků finančního trhu. Dále tvrdí, že změny v úrokových sazbách nejsou to podstatné v transmisním mechanismu měnové politiky. Každopádně zde existuje sporná otázka týkající se možnosti ovlivnění finančního trhu pomocí úrokových sazeb. Když jsou nastaveny požadavky minimálních povinných rezerv na nízké úrovni, změny v úročení těchto rezerv mají minoritní efekt na bankovní náklady a tedy vliv na tržní úrokové sazby je téměř rozptýlen. Změny v bankovních sazbách jsou finančním trhem brány primárně pouze jako signál. Ale záleží hlavně na aktuální situaci na trhu a na tržním vnímání chování centrálních bank, jestli bude tento signál brán v úvahu. Úspěšně tedy může být trh ovlivněn pouze za podmínky existence endogenního chování a očekávání trhu.

Efekt úrokových sazeb na poptávku po úvěrech bude záviset na úrokové elasticitě poptávky: čím větší úroková elasticita, tím silnější bude výsledný efekt. Důležité je také si uvědomit existující rozdíly mezi úrokovou elasticitou poptávky jednotlivce, společností nebo spekulantů. Poptávka po úvěrech spekulantů a jednotlivců má menší úrokovou elasticitu nežli poptávka společností, které bývají v období očekávání růstu úrokových sazeb vytlačeni z úvěrového trhu. Toto vytlačení se týká hlavně malých firem, protože právě ty bývají především závislé na bankovním financování.

Efekt účinnosti měnové politiky tzv. těžkých peněz, na možnost omezení úvěrové poptávky, bude mimo jiné záviset i na úrovni bankovní vyspělosti. Politika hůře dostupných peněz v podmínkách nižší úrovně bankovní vyspělosti bude znamenat vyšší schopnost omezit úvěrovou expanzi. V situaci, kdy velikost bankami poskytovaných úvěrů nebude záviset na výši povinných minimálních rezerv (protože banky mají i další možnosti, jak se vyhnout účinkům řízení měny centrální bankou, a to například využitím inovativních nebo alternativních zdrojů likvidity), přímé omezování úvěrů nejspíš nebude fungovat, aniž by bylo současně ovlivňováno očekávání bank a tím i bankovní úvěrová politika. Záleží tedy i na vlivu nepřímých měnových nástrojích, jako je například opatrnostní bankovní regulace, zda centrální banka dosáhne svých cílů.

Dalším způsobem, kterým může centrální banka dosáhnout omezení úvěrové politiky bank, je společné využití politiky těžko dostupných peněz a politiky bankovního dohledu. Tato společná politika může úvěrovou expanzi výrazně zdražit a tím i znepříjemnit bankám další rozvoj úvěrové politiky, a co je důležitější, může ovlivnit celý postoj bank k úvěrové politice (bankovní preferenci likvidity).

Schopnost měnové politiky ovlivnit úroveň likvidity bude záviset na těchto proměnných:

1. úroková elasticita poptávky po úvěrech, protože ta určuje, zda vyšší úrokové sazby sníží poptávku po úvěrech či nikoli,
2. úroveň bankovní vyspělosti, jako určující faktor při použití měnových restrikcí ve snaze omezit úvěrovou expanzi politiku bank,
3. odezva bank a jejich klientů na měnové změny, protože ty budou určovat, zda poptávka po úvěrech bude růst či nikoli. Tyto odezvy budou nakonec záviset na tom, jak měnová politika ovlivní jednak preferenci likvidity bank a jejich klientů, a také očekávání účastníků celého finančního trhu. Tedy důležitá je i míra využití opatrnostní bankovní regulace.

Centrální banka v prostředí plně rozvinutého bankovního systému tedy pro své efektivní fungování a naplňování svých vytyčených cílů potřebuje kromě nástrojů přímých také vyžívat nástrojů nepřímých – tedy nástrojů, které realizuje prostřednictvím politiky bankovní regulace a dohledu. Tyto dva prostředky musí ovšem vhodně nastavit tak, aby vzájemně neomezovaly svoji účinnost.

2.2.3 LIMITY ÚVĚROVÉ ANGAŽOVANOSTI JAKO VÝZNAMNÝ PROSTŘEDEK POTLAČENÍ ÚVĚROVÉHO RIZIKA OBCHODNÍCH BANK

Další základní oblast upravená pravidly instituce regulace bank je stanovení limitů úvěrové angažovanosti. Tyto pravidla představující konkretizaci limitů likvidity se ovšem netýkají pouze úvěrového portfolia, nýbrž také dalších pohledávek a v některých případech také na mimobilanční položky bank. Mezi hlavní cíle stanovení a kontroly předepsaných pravidel v této oblasti patří: [13]

- diverzifikace pohledávek a mimobilančních položek banky a z toho vyplývající minimalizace úvěrového rizika a některých dalších rizik;
- regulace, resp. limitování pohledávek banky vůči svým majitelům (akcionářům), členům vedení, členům dozorčí rady a zaměstnancům;
- limitování úvěrů, které ústředí banky poskytuje svým pobočkám či sesterským a dceřiným společnostem.

Do úvěrové angažovanosti tedy nemůžeme zahrnovat limitování úvěrových aktivit bank, a zejména limity úvěrů centrální banky, které slouží jako nástroje měnové politiky k regulaci množství peněz v ekonomice.

Limity úvěrové angažovanosti představují maximálně přípustné poměry pohledávek a mimobilančních položek bank ke kapitálu bank, definovaného podle pravidel kapitálové přiměřenosti, to je v podobě vlastního a dodatkového kapitálu, resp. i krátkodobého podřízeného dluhu.

Diverzifikace úvěrových a dalších aktivit, která tvoří první hlavní cíl této regulace je spojen se stanovením limitů pohledávek a mimobilančních položek vůči jednomu dlužníkovi a skupině ekonomicky spjatých dlužníků. Ve druhém případě buď jeden z dlužníků má přímou či nepřímou kontrolu nad ostatními prostřednictvím jiné osoby, nebo jsou vzájemné vztahy dlužníků takové povahy, že finanční problémy jednoho z nich mohou způsobit finanční problémy ostatním. Banky tedy musejí správně a přesně identifikovat možná spojení mezi svými dlužníky.

Konkrétní stanovení limitů je plně v kompetenci každé jednotlivé země, ovšem nastavené limity jsou většinou velmi podobné. Celkový stav úvěrů poskytnutých bankou jednomu dlužníkovi nesmí přesáhnout obvykle 25 % kapitálu banky a banka musí instituci dohledu pravidelně informovat o všech dlužnících s úvěry ve výši 10 – 25 % kapitálu banky. Toto jsou limity obecně platné pro širokou veřejnost, která nemá s bankou žádné jiné přímé či nepřímé vztahy. Úvěry a pohledávky vůči akcionářům, členům vedení, členům dozorčí rady a zaměstnancům banky jsou obvykle limitovány na nižší úroveň. To samé platí pro úvěry, které ústředí banky poskytuje svým pobočkám a sesterským a dceřiným společnostem. Všechny tyto limity (snad s výjimkou úvěrů zaměstnancům a pobočkám) současně sledují cíl prevence před jednou z možností rozpůjčování si vkladů samotnou bankou.

Limity mohou mít celou řadu modifikací, které například berou v úvahu to, zda jde o dlužníka v podobě jiné banky, z jaké země dlužník pochází, zda a jak jsou úvěry a další pohledávky zajišťovány apod.

Základní povinností banky je především sledovat veškerá svoje aktiva ve vztahu k jedné osobě (dlužníkovi) zařazená do bankovního portfolia. Součet všech nástrojů (např. dluhopisy, směnky) včetně akcií dlužníka, které banka vlastní a které jsou rozvahovými a podrozvahovými aktivy, včetně pohledávek z poskytnutých příslibů úvěrů a půjček, záruk apod. se označuje jako hrubá angažovanost bankovního portfolia banky. Deriváty se započítávají do hrubé angažovanosti bankovního portfolia vůči smluvnímu partnerovi kontraktu v hodnotě úvěrového ekvivalentu.

Od hrubé angažovanosti bankovního portfolia, kterou má banka vůči dané osobě, lze odečíst tu část angažovanosti, která je zajištěna typy zajištění definovanými regulátorem – např. zástavní právo k pohledávkám na vyplacení vkladu z účtu vedeného u banky. Zajištěnou část angažovanosti lze pak převést do angažovanosti vůči jiným osobám – poskytovateli záruky, emitentovi dluhopisu apod. Od hrubé angažovanosti bankovního portfolia lze také odečíst např. nepoužité části úvěrových příslibů za předpokladu, že právo banky kdykoliv zrušit úvěrový příslib je bezpodmínečné, neměnitelné a neodvolatelné.

Čistou angažovaností bankovního portfolia banky vůči dané osobě se rozumí hrubá angažovanost bankovního portfolia po odečtení zajištění. Čistou angažovaností banky vůči jiné bance se rozumí hrubá angažovanost bankovního portfolia vůči této bance po odečtení příslušného zajištění násobená koeficientem 0,2.

Čistá angažovanost bankovního portfolia banky vůči jedné osobě nebo jedné ekonomicky spjaté skupině osob nesmí přesáhnout 25 % kapitálu banky sníženého o využitý tier 3.

Čistá angažovanost bankovního portfolia banky nesmí přesáhnout 20 % kapitálu banky sníženého o využitý tier 3 vůči osobě, která má k bance zvláštní vztah, např. mateřské bance nebo právnické osobě, ve které má banka přímý nebo nepřímý podíl na kapitálu nebo na hlasovacích právech více než 10 %.

Dále musí banka sledovat, aby úhrn čistých angažovaností bankovních portfolií banky vůči osobám (firmám) nebo ekonomicky spjatým skupinám osob, vůči nimž čistá angažovanost dosahuje 10 a více procent kapitálu banky, nepřesáhla 800 % kapitálu banky sníženého o využitý tier 3.

U pravidel úvěrové angažovanosti lze uvést dvě základní možné nevýhody, které se týkají především úvěrů: [13]

- limity úvěrů mohou bránit specializaci bank na některé druhy úvěrů. V tomto případě je vhodné limity stanovit například pro hypoteční banky jiným způsobem než pro univerzální obchodní banky;
- limity mohou znevýhodňovat banky před nebankovními institucemi, které rovněž podnikají v bankovní oblasti, a podporovat tak proces poklesu zprostředkování. V této souvislosti se doporučuje zavést stejné limity pro všechny instituce poskytující úvěry, tedy nejen pro banky. Stanovení stejných pravidel však může působit proti odlišnému (lepšímu, odvážnějšímu, s většími sklony k inovacím) chování různých institucí na úvěrovém trhu.

Obdobné problémy jsou spojeny s harmonizací pravidel úvěrové angažovanosti mezi různými zeměmi a se stanovením stejných, resp. odlišných pravidel pro domácí a zahraniční banky. V zásadě platí, že pravidla pro zahraniční banky jsou stanovena po dohodě domácí a zahraniční instituce regulace bank.

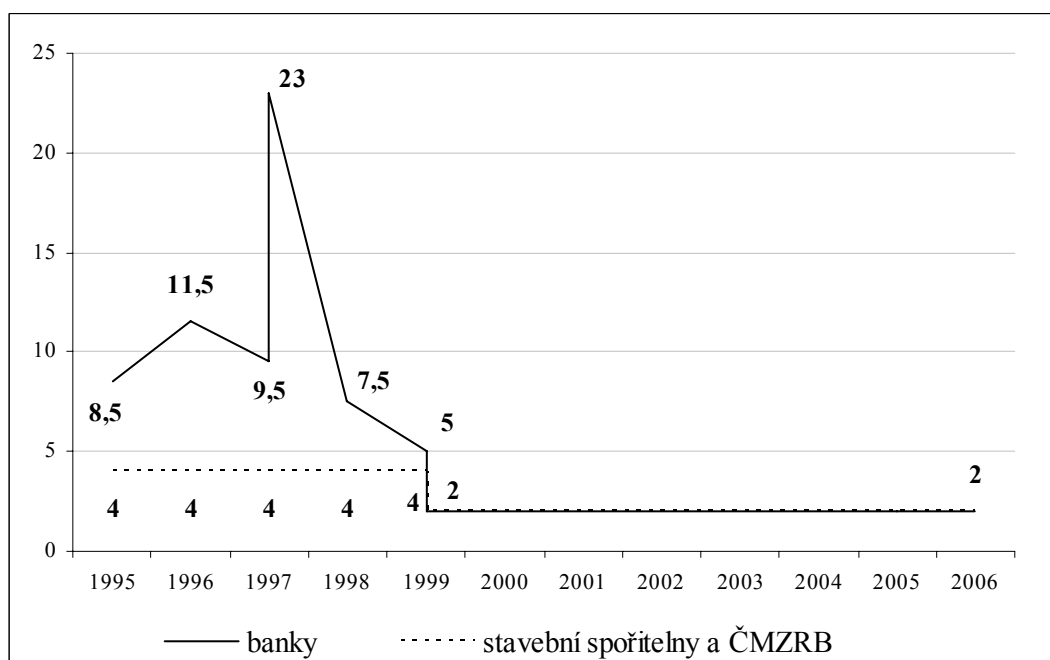
2.2.4 TVORBA POVINNÝCH MINIMÁLNÍCH REZERV JAKO PROSTŘEDEK ZAJIŠŤUJÍCÍ PLYNULOST MEZIBANKOVNÍHO STYKU

Všechny banka a pobočka zahraniční banky, která má v ČR bankovní licenci nebo se rozhodne v ČR podnikat na základě tzv. jednotné licence, je povinna držet na svém účtu u ČNB určitý předem stanovený objem likvidních prostředků, tzv. povinné minimální rezervy. Banky v současné době udržují povinné minimální rezervy na svém účtu ve Zúčtovacím centru ČNB (tzv. účet platebního styku) a též na účtu pro výběry a skládání hotovostí, mají-li tento účet zřízen. Předepsaný objem povinných minimálních rezerv je stanoven na 2 % ze základny pro výpočet povinných minimálních rezerv. S platností od 12. 7. 2001 je touto základnou objem primárních závazků dané banky (tj. především vkladů od nebankovních subjektů), jejichž splatnost nepřevyšuje 2 roky. Příslušná banka je povinna udržovat na účtech pro držení povinných minimálních rezerv takový denní zůstatek, který je v průměru za udržovací období (přibližně 1 měsíc - začíná první čtvrtek v měsíci a končí ve středu před prvním čtvrtkem v následujícím měsíci) roven minimálně stanovené povinné minimální rezervě pro dané udržovací období. Prostředky na tomto účtu až do výše předepsaného objemu

povinných minimálních rezerv jsou počínaje 12. 7. 2001 bankám úročeny dvoutýdenní repo sazbou ČNB (dříve úročeny nebyly).

Funkce povinných minimálních rezerv jako měnověpolitického nástroje je v současné době nízká. Prostředky deponované bankami v ČNB za účelem plnění povinných minimálních rezerv však mají jinou významnou úlohu: slouží jako "polštář" zajišťující plynulost mezibankovního platebního styku v Zúčtovacím centru ČNB. V roce 1999 dokončila ČNB proces postupného snižování sazby povinných minimálních rezerv na úroveň 2%, která je shodná s výší sazby povinných minimálních rezerv stanovenou Evropskou centrální bankou pro banky v Hospodářské a měnové unii (EMU). Historické úrovně této sazby ukazuje následující graf 3.

Graf 3: Vývoj sazeb povinných minimálních rezerv z primárních vkladů (v %)

Zdroj: Česká národní banka [online]. [5.10.2006] Dostupné z: <www.cnb.cz>. Zpracování: vlastní.

Aby byla zachována plynulost mezibankovního platebního styku i po snížení sazby povinných minimálních rezerv na současnou úroveň, byla zavedena kolateralizovaná (tj. poskytovaná bankám výměnou za cenné papíry) vnitrodenní úvěrová facilitu. V jejím rámci ČNB, jakožto operátor platebního systému a systému vypořádání obchodů s krátkodobými dluhopisy, poskytuje bankám krátkodobé úvěry v průběhu dne tak, aby byly schopny plynule provádět platby i v případě, že v daný okamžik nemají na svém účtu platebního styku u ČNB dostatek prostředků. Vnitrodenní úvěr je poskytován za sazbu 0 % a v případě nesplacení automaticky přejde v marginální zápůjční facilitu.

2.2.5 REGULATORNÍ PŘÍSTUP K UVEŘEJŇOVÁNÍ INFORMACÍ BANKAMI

Jednou ze součástí regulace a dohledu bank, která byla zakotvena do systému nařízení v pozdější době, je povinnost uveřejňování stanovených informací ze strany regulovaných a dohlížených subjektů. Toto regulatorní opatření úzce souvisí s existencí tzv. asymetrie informací, kdy klienti bank (ať už potenciální, tak již smluvně daní) nemají dokonalý přístup ke všem informacím týkajících se hospodaření banky a jejich dalších aktivit.

Problémem v této oblasti jsou citlivá data na obou stranách bankovních vztahů. Na straně informací týkajících se klientských vztahů je to neodmyslitelná povinnost uchovávat bankovní tajemství. Na druhou stranu, informace získávané při dohledu na dálku i dohledu na místě týkající se hospodaření banky mají ovšem velmi často čistě důvěrný charakter. Jde například o informace mající vliv na

strategii rozvoje banky, které by se neměly dostat k rukám konkurence apod. Důvěrnost je posilována tím, že banky jako instituce, které hospodaří se svěřenými prostředky, jsou potenciálně vysoce zranitelné ze strany svých vkladatelů. Ti mohou neadekvátně reagovat náhlými, neočekávanými a objemově významnými výběry svých peněžních prostředků, dostanou-li zprávy (často nepotvrzené a nadsazené) o problémech té které banky. Tyto tzv. „runy na banky“ mají nezřídka přímo destruktivní důsledky i pro relativně zdravé banky.

Pravidla regulace v této oblasti musí tedy upravovat nejen rozsah informací a způsoby jejich získávání, resp. poskytování, ale také způsoby nakládání s nimi a jejich uchovávání.

Mezi informace, ke kterým má přístupnost široká veřejnost, patří obvykle výroční zprávy bank, které musejí povinně mimo jiné obsahovat agregovanou bilanci, výkaz zisku a ztráty a vyjádření externího auditora. Banky rovněž dávají k dispozici své vlastní hodnocení činnosti za uplynulé období a zamýšlenou, ovšem jen velmi obecně formulovanou strategii rozvoje na nejbližší období. Vysoce žádoucí je poskytování informací o hlavních akcionářích. Zveřejňování všech těchto informací nemusí být povinné, nicméně banky jsou k tomu nepřímou tlačeny jistou bankovní etikou, svými vlastními klienty a nakonec nepřímou svými konkurenty, kteří informace o sobě poskytují.

Neveřejné informace, které banky poskytují institucím dohledu, úzce souvisí především se způsobem dohledu. Velmi významnou roli v této oblasti hrají externí auditorské firmy, které ověřují pravdivost, správnost a úplnost nejvýznamnějších bankovních výkazů. Konečnou odpovědnost za komplexnost a správnost informací ovšem nese vedení dané banky.

Centrální banky publikují rovněž informace o bankovním sektoru jako celku. Jedná se o pravidelné informace pro veřejnost týkající se stavu a vývoje v této oblasti v obecné poloze. S cílem zabránit případným bankovním runům nezveřejňují centrální banky svá vlastní hodnocení jednotlivých bank pomocí různých metod. Hodnocením bank a zveřejňováním výsledků se zabývají specializované ratingové agentury.

Banky samotné mají stanovenou informační povinnost především k centrální bance, popřípadě další instituci dohledu. Množství a periodicitu zasílání informací upravují nejčastěji různé vyhlášky a opatření centrálních bank. Ve většině zemí je ovšem stanovena povinnost poskytovat následující výkazy v uvedených periodách:

- údaje o všech bilančních a mimobilančních položkách po každé uplynulé dekádě, přičemž zasílání některých údajů (například o devizové pozici) může být stanoveno dokonce denně,
- konsolidovanou bilanci, výkaz zisku a ztráty ke konci každého měsíce, resp. čtvrtletí (nutné například pro výpočet ukazatele kapitálové přiměřenosti), popřípadě další informace (počet zaměstnanců, vývoj mezd apod.),
- výroční zprávu, včetně zprávy auditora, ke konci každého kalendářního roku.

Instituce dohledu mají navíc právo vyžadovat v podstatě kdykoli další informace a být informovány například o personálních změnách ve vedení a dozorčí radě bank, o změnách podílů akcionářů bank apod. Informační povinnost bank je v těchto případech přísnější, podléhají-li personální změny či změny vlastnických podílů schválení ze strany centrální banky.

Pravidelné uveřejňování informací je základem tržní disciplíny, jejíž význam je markantní zejména v zemích, kde je bankovní regulace založena na liberálním přístupu. Obsah pojmu „tržní disciplína“ je konkretizován jak ve směrnici Evropského společenství (směrnice ES/635/EEC o účetních závěrkách a konsolidovaných účetních závěrkách bank a dalších finančních institucí), tak i v doporučeních Evropské komise. Podle doporučení Evropské komise z 23. června 2000 k uveřejňování informací o finančních nástrojích by banky měly minimálně ročně uveřejňovat jak všeobecné informace kvalitativního charakteru usnadňující uživatelům lepší orientaci a porozumění uveřejňovaným informacím o hospodářských výsledcích banky a přístupech managementu banky k řízení rizik (např. uplatněné účetní metody, zásady a postupy řízení jednotlivých rizik v bance), tak i informace kvantitativního charakteru týkající se rizikových expozic banky (např. celková úvěrová

expozice banky a úvěrová expozice banky v rozlišení podle různých typů, výše opravných položek na krytí znehodnocení aktiv).

Požadavky na uveřejňování informací bankami jsou také běžnou součástí každého mezinárodního účetního standardu.

Transparentnost oblasti bankovního podnikání je rovněž prioritou instituce Basilejského výboru pro bankovní dohled, který ji považuje za jeden ze základních kamenů zdravého a bezpečného bankovního sektoru. Návrh nového konceptu kapitálové přiměřenosti (Basel II, resp. NBCA) zveřejněný Basilejským výborem pro bankovní dohled proto klade velký důraz na tržní disciplinu. Tzv. Pilíř 3 NBCA předpokládá, že banky budou uveřejňovat např. informace o charakteru vztahů mezi společnostmi zahrnutými do konsolidačního celku, základní údaje o každé společnosti zahrnuté do konsolidačního celku, informace související s kapitálovou přiměřeností (včetně popisu strategie banky v oblasti kapitálu, informací o podřízených závazcích, které jsou součástí kapitálu a dalších faktorech ovlivňujících kapitálovou přiměřenost), jakož i informace o rizikových expozicích banky a o jejich ohodnocení (např. kvalitativní informace o strategii a cílech řízení rizik, o zásadách a postupu sledování, řízení a kontroly jednotlivých typů rizik a údaje o reálné hodnotě derivátů a o hodnotách podkladových aktiv). Pokud jde o frekvenci uveřejňování informací podle Pilíře 3, Basilejský výbor doporučuje uveřejňovat kvantitativní informace čtvrtletně. Roční periodicita se doporučuje pro uveřejňování kvalitativních informací (např. charakteristika zásad a postupů banky v oblasti řízení rizik, uplatňované účetní metody apod.) Výše uvedené požadavky budou rovněž důležitou součástí novely evropské směrnice 2000/12/EC, která upravuje činnost úvěrových institucí.

Česká republika má v současné době požadavky na uveřejňování informací zapracovány v právních předpisech, jakož i v pravidlech regulátorů či organizátorů finančního trhu (Česká národní banka, Burza cenných papírů Praha). Jejich dodržování je příslušnými institucemi kontrolováno. Např. obchodníci s cennými papíry a emitenti registrovaných cenných papírů jsou povinni podle zákona o podnikání na kapitálovém trhu uveřejnit výroční zprávu včetně účetní závěrky za příslušné účetní období a za dvě bezprostředně předcházející účetní období. Kromě toho emitenti registrovaných cenných papírů uveřejňují pololetně informace o svém hospodaření ve formě rozvahy a výkazu zisku a ztráty. V případě přijetí cenného papíru k obchodování na Burzu cenných papírů je emitent povinen podle podmínek burzy uveřejňovat výsledky hospodaření čtvrtletně.

Banky mají dle Zákona o účetnictví povinnost uveřejnit účetní závěrku i výroční zprávu do 30 dnů po ověření auditorem a schválení příslušným orgánem účetní jednotky, nejpozději však do konce bezprostředně následujícího účetního období, a to bez ohledu na ověření auditorem či schválení příslušným orgánem účetní jednotky. Z účetních předpisů tudíž pro banku plyne povinnost uveřejnit každou účetní závěrku, což v případě sestavování řádných účetních závěrek znamená roční periodicitu uveřejňování. Obsah účetní závěrky je konkretizován ve Vyhlášce Ministerstva financí č. 501 ze 6. listopadu 2002, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou bankami a jinými finančními institucemi. Rozsah informací zveřejňovaných podle vyhlášky Ministerstva financí byl s účinností od roku 2003 pro banky a jiné finanční instituce, např. pro obchodníky s cennými papíry, družstevní záložky, investiční společnosti, penzijní, investiční a podílové fondy, významně rozšířen.

Česká národní banka vyžaduje vydala opatření ČNB č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami uveřejňují banky v současnosti informace o bance samotné (včetně informací o struktuře konsolidačního celku, jehož je banka součástí), informace o vztazích se spřízněnými stranami (včetně informací o vztazích se členy dozorčí rady, členy představenstva a s dalšími vedoucími zaměstnanci banky) o hospodaření a o řízení rizik (včetně např. rozvahy a výkazu zisku a ztráty, informací o výši posuzovaných pohledávek podle kategorií a o výši vytvořených opravných položek k pohledávkám), poměrové a další ukazatele (zejména o kapitálu a kapitálové přiměřenosti). Uvedené informace banky uveřejňují čtvrtletně. Opatření specifikuje rovněž požadavky na výroční zprávu banky.

Toto opatření nahradilo dřívější opatření č. 1 ze dne 10. července 2002, které stanovilo informační požadavky pro banky a pobočky zahraničních bank. Důvodem vydání nového opatření byly technické změny. Šlo zejména o pozbytí účinnosti k 31. 12. 2003 opatření Ministerstva financí o individuální účetní závěrce, které stanovilo některé požadavky na uveřejňování informací bankami týkající se kapitálové přiměřenosti a specifikovalo požadavky na výroční zprávu. Začleněním těchto požadavků do nového opatření ČNB byla zachována jejich kontinuita. Nové opatření ČNB stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací pouze bankám, nikoli pobočkám zahraničních bank.

Detailněji rozpracován obsah tohoto opatření je v příloze D. Seznam výkazů předkládaných bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance, vyhlášený na základě Opatření České národní banky č. 2 ze dne 19. prosince 2005, kterým se stanoví předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance, je uveden spolu s přehledem Variant rozsahu vykazování pro výkazy bank a poboček zahraničních bank předkládané České národní bance, v příloze E.

Pravidelnému zveřejňování informací je v bankovním sektoru ČR přikládán velký význam. ČNB je vedena snahou o dosažení stavu, aby banky působící v České republice uveřejňovaly informace na srovnatelné úrovni jako banky působící v zahraničí. Volí přitom cestu postupného promítání požadavky na uveřejňování informací vyplývajících z návrhu NBCA. Vydáním opatření byl učiněn další významný krok k zajištění kompatibility s právem Evropského společenství, neboť do opatření bylo zapracováno doporučení Evropské komise týkající se uveřejňování informací o finančních nástrojích, které navazuje na směrnice Evropského společenství upravující účetní závěrky bank a dalších finančních institucí.

Důležitým aspektem opatření je i to, že informace, které banky uveřejní podle tohoto opatření bude moci současně používat i ke splnění informačních povinností, které jí stanovují ostatní regulátoři a organizátoři trhu. Tato propojenost mezi informacemi předkládanými bankami regulátorovi pro účely výkonu bankovního dohledu a informacemi poskytovanými veřejnosti plně odpovídá doporučením Basilejského výboru i směrům úprav legislativy Evropské komise zohledňující nový koncept kapitálové přiměřenosti.

2.2.6 PRAVIDLA OCHRANY PŘED NELEGÁLNÍMI PRAKTIKAMI V BANKOVNÍ SFÉŘE

Důležitou oblastí, která je řazena do mladších reguloovaných oblastí je vytváření účinných bariér ochrany před nelegálními praktikami v bankovní sféře. Existence těchto praktik ve větším rozsahu a četnosti by mohla ohrozit zdraví, bezpečnost a důvěryhodnost celého bankovního systému v zemi.

Stanovení zcela dokonale účinných pravidel ochrany před podvody, zneužitím a dalšími nelegálními operacemi bank však není možné. Osoby, které takové nekalé praktiky realizují, jsou a vždy budou nesmírně vynalézaví a bankovní sféra jako potenciálně velmi výnosná oblast podnikání je pro ně značně přitažlivá. To však vůbec neznamená rezignaci na vytváření účinných bariér proti nelegálním praktikám v bankovní sféře nebo alespoň mechanismů, které výrazně snižují rizika spojená s těmito praktikami. Spíše je tomu naopak, instituce bankovní regulace a dohledu se snaží z negativních zkušeností vytěžit co nejvíce, implikovat konkrétní hrozbu do ochranného systému a zamezit tak jejímu následnému opakování, či jejímu zintenzivnění.

Pro vzájemnou spolupráci mezi jednotlivými zeměmi navzájem je nutné mít systém ochrany nastaven co možná nejjednodušší, a to zejména z důvodu maximálního využití účinnosti těchto bariér proti nelegálním praktikám. Při nekoordinovaném přístupu k těmto činnostem může docházet k přesouvání klientů ze zemí s dostatečně účinnými zábranami, do bankovního sektoru zemí, kde jsou pravidla méně účinná nebo liberálnější.¹⁴

¹⁴ Tato možnost je spojena s termínem konkurence v nedbalosti (competition in laxity). Opakem je konkurence v přísnosti (competition in stringency), kdy tvrdá regulační pravidla doprovázená přísným dohledem bank potenciálně zvyšují důvěryhodnost a renomé bankovního systému, a přitahují tak poctivé investory z jiných zemí.

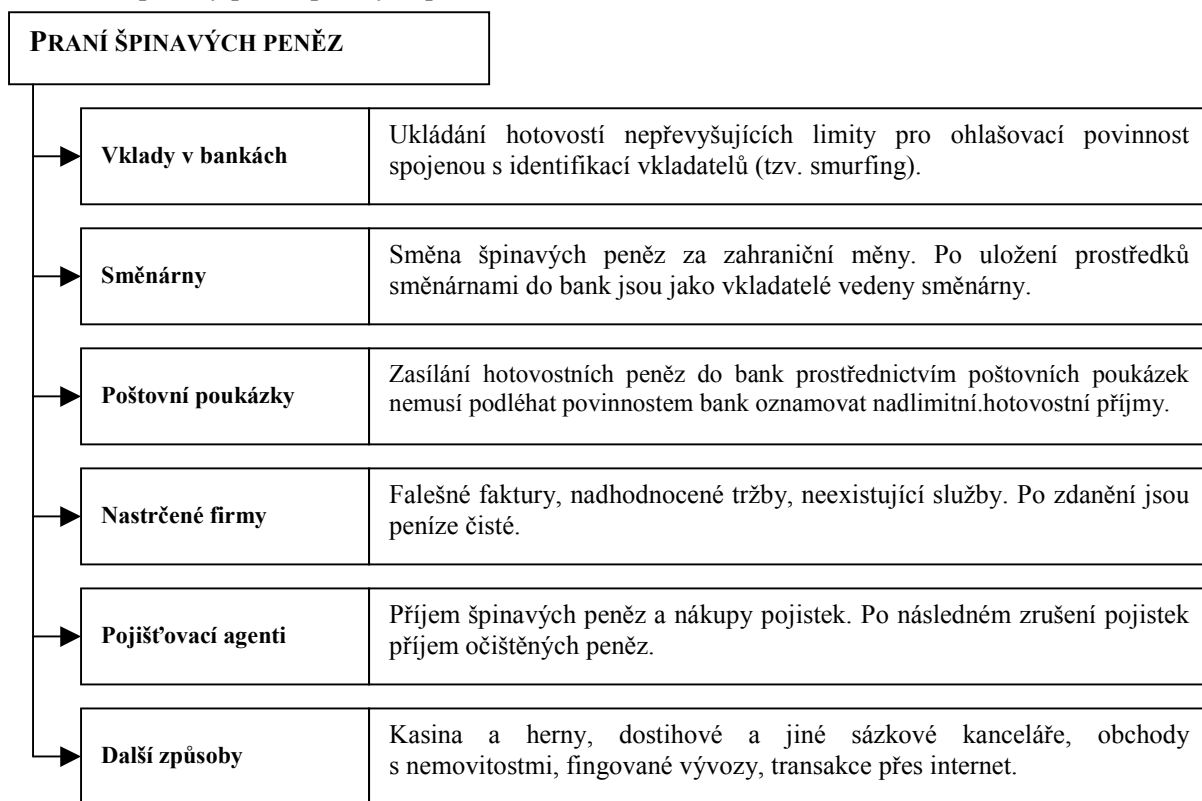
Rozsah nelegálních praktik bank je diskutabilní, neboť není znám a ani nikdy znám nebude jeho skutečný stav. S rozvojem nových finančních instrumentů a bankovních aktivit, zejména mimobilančních, dále rostou na jedné straně potenciální možnosti spekulace a obcházení stanovených pravidel a na druhé straně všeobecná nejistota na finančních trzích, která často nutí banky ve snaze udržet konkurenční schopnost do riskantních činností, které mohou být na hraně zákona. Tento princip je ovšem platný i pro jiné instituce, které podnikají v bankovní sféře.

Dominantní typy nelegálních praktik představují zejména praní špinavých peněz, obchodování s důvěrnými informacemi, podvody ze strany členů vedení a akcionářů bank atd.

Money lanudering, neboli „praní špinavých peněz“ znamená legalizaci příjmů z nezákonných činností, resp. z nezákonných obchodů se zbraněmi, drogami, prostitucí, z nelegálních heren, sázkových a dostihových kanceláří a dalších forem obchodů organizovaného zločinu, včetně terorismu. Smyslem této činnosti je získání legitimacy, tedy přeměna hotovosti na aktiva se zdánlivě legitimním původem.

Následující obrázek 8 uvádí konkrétní příklady způsobů praní špinavých peněz.

Obrázek 8: Způsoby praní špinavých peněz

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001, s. 497. ISBN 80-7261-051-1

Princip regulace této oblasti spočívá ve stanovení a důkladné kontrole dodržování dostatečně účinných předpisů o nutnosti prokázat identitu prostředků, které jsou ukládány na bankovní konta nebo používány k dalším transakcím prostřednictvím bank. Tedy je nutné zrušit, resp. výrazně omezit, možnosti otevírání anonymních bankovních kont a dispozice s nimi. Dále je třeba stanovit dolní limity pro ohlašovací povinnost, spojenou s identifikací vkladatelů.

Zásadu patřičné ostražitosti, resp. zásadu „znej svého klienta“, která je reprezentována zákazem vytváření anonymních bankovních kont (a dále například i pronájmu anonymních úschovných schránek) má ve svých směrnicích implementovanu již většina bankovních sektorů plně rozvinutých

ekonomik.¹⁵ Limity pro ohlašovací povinnost jsou z celé řady důvodů zatím v různých zemích různé. Ve Spojených státech amerických je to nyní 10.000 USD, v zemích Evropské unie 15.000 EUR, stejně tak v České republice.¹⁶ Banky mají navíc obvykle povinnost hlásit jakékoliv neobvyklé transakce i pod stanoveným limitem.¹⁷

Aby mohla být pravidla ochrany před praním špinavých peněz realizována v praxi, musejí rovněž obsahovat právo banky odmítnout provedení transakce a zmrazit nebo uzavřít účet (to vše bez následné povinnosti hradit vzniklé ztráty v případech, kdy se praní peněz neprokáže), znát klienty, kteří používají bezpečnostní sejfy, povinnost banky informovat orgány činné v trestním řízení apod.

Otázkou je, zda by banky měly trvat na prokázání legálního nabytí ukládaných peněžních prostředků. Například Basilejský výbor bankovního dohledu to nepovažuje za vhodné řešení. Zkoumat původ peněz by měly nebankovní instituce, především finanční a daňové úřady, resp. finanční policie. Banky by jim měly být pouze nápomocné v tom, že na požádání těchto institucí (ale i dalších subjektů, například vyšetřovacích orgánů v případech podložených podezření z majetkově trestné činnosti) jim poskytnou veškeré, v zákoně přesně stanovené informace.¹⁸

Tyto dva základní přístupy omezující nelegální praktiky oblasti praní špinavých peněz v podobě zákazu vytváření anonymních bankovních kont a limitů pro ohlašovací povinnost představují mezi zásadou bankovního tajemství na jedné straně a informačními povinnostmi bank na straně druhé určitý kompromis. Dokonce i v Lichtenštejnsku a Švýcarsku, tedy v zemích, kde tato zásada byla až do nedávné doby považována za nedotknutelný pilíř bankovního systému, byla přijata řada kroků omezujících zásadu bankovního tajemství.

Zavádění těchto a dalších předpisů do praxe naráží na poměrně tvrdý odpor ze strany bank, který se zvyšuje zejména tehdy, pokud jiné země realizují příslušné bankovní předpisy v liberálnější formě. Obava bank o ztrátu konkurenční schopnosti je jeden z dalších důvodů, proč instituce regulace a dohledu bank kladou velký důraz na harmonizaci pravidel a koordinaci postupů mezi jednotlivými zeměmi.

Relativně novou oblastí, kde lze očekávat velký prostor možnosti praní špinavých peněz se může stát prudký rozvoj internetu a s ním spojený vznik tzv. „cyberbank“ neboli „počítačových (kybernetických) bank“. Prostřednictvím těchto bank lze platit za zboží objednané přes internet, a přesunovat tak velké sumy peněz po celém světě, aniž by transakce zanechávaly jakékoliv stopy.

Je zřejmé, že stanovení pravidel boje proti praní špinavých peněz představuje ve větší míře spíše odstraňování následků. Mnohem účinnější léčba by měla být založena na odstraňování příčin, což ale pochopitelně není a ani nemůže být úkolem bankovních institucí nýbrž orgánů výkonné moci. Navzdory této myšlence však banky, resp. instituce bankovního dohledu, s tímto problémem bojují. Jednou z nezbytných podmínek zdravého vývoje bankovních systémů totiž je, důvěra veřejnosti, v tomto případě důvěra v to, že banky nejsou vtahovány do činnosti souvisejících s kriminalitou.

Zákony oblati bankovníctví většiny vyspělejších zemí mezi důvody k odnětí bankovní licence řadí i prokázané vědomé podílení se příslušné banky na praní špinavých peněz.

¹⁵ „Due diligence“, resp. „know your customer“, resp. „trust but control (verify)“. Termín „due diligence“ se také používá šířeji pro vyjádření komplexního poznávání finančních a dalších charakteristik příslušného subjektu.

¹⁶ Evropská unie – směrnice Statement of principles 91/308/EC. Česká republika – zákon 61/1996 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Vztahuje se na všechny instituce přijímající hotovost, včetně např. sázkových kanceláří. Dále zákon 183/1996 Sb. o plnění oznamovací povinnosti finančními institucemi.

¹⁷ Zákon 61/1996 Sb. (Hlava první, § 4) definuje neobvyklé transakce jako „neobvyklé obchody“, tedy „jednání, které svojí povahou, obsahem nebo výjimečností zjevně vybočuje z běžného rozsahu nebo charakteru obchodů určitého druhu nebo určité osoby“. Tato jednání ale nemusejí být nakonec nijak spojena s nezákonnými činnostmi.

¹⁸ Zákon proti praní špinavých peněz ve vyspělých zemích stanovuje povinnost každé banky zaměstnávat pracovníky, kteří se specializují na sledování podezřelých transakcí a kteří v případě potřeby poskytují informace příslušným institucím a úřadům.

Další oblastí nelegálních praktik jsou *obchody s využíváním důvěrných informací*. Obchodování s cennými papíry prostřednictvím burzy může být spojeny s využíváním tzv. důvěrných (insider) informací. Tyto informace, v menším měřítku, mohou být ale využívány i v případě jiných, například úvěrových operací.

Banky, které se mohou účastnit takovýchto obchodů, mohou disponovat důvěrnými informacemi, které jsou exkluzivní a jiným subjektům nedostupné. Jejich využití (resp. zneužití) tak představuje nezasloužené konkurenční výhody. Protože je mohou využívat i banky, systémy regulace a dohledu bank obsahují pravidla také v této oblasti.

Subjekty, které potenciálně mají přístup k důvěrným informacím, se označují za zasvěcené (insider subjekty, resp. insider osoby). Zasvěcené osoby jsou dvojího druhu. Primární zasvěcení jsou buď přímo úzce spjati s danou firmou, nebo mají takové postavení, na jehož základě mohou získávat důvěrné informace. Příkladem mohou být v prvním případě ředitelé a náměstci daných firem, ve druhém výše postavení pracovníci příslušného ministerstva. Sekundární zasvěcení jsou příjemci důvěrných informací od primárních zasvěcených. Vymezení zasvěcených osob není ale zcela jasné. Například banky mají dobré informace o svých klientech, jsou tedy potenciálními primárními zasvěcenými. Pak je otázkou, zda tyto znalosti mohou, nebo nesmějí využít při rozhodování o investicích do cenných papírů svých klientů. V této souvislosti se v zemích Evropské unie zvažuje přijetí zvláštních předpisů právě pro využívání důvěrných informací bankami.

Kritickou oblastí problematiky insider obchodů zůstávají možnosti jejich přesné a včasné identifikace (o jejich prokázání ani nemluvě. Teoretickým základem je zejména teorie racionálních očekávání, v tomto případě aplikovaná na tvorbu cen cenných papírů. Východiskem je teze, že při nákupu cenných papírů nelze očekávat vyšší než rovnovážný výnos. Pokud má někdo permanentní úspěch, resp. dosahuje permanentně vyšších výnosů než jiní účastníci na trhu, může to být způsobeno tím, že má k dispozici běžně nedostupné informace nebo že informace získává s předstihem.

Na kapitálových trzích se vždy pohybují jak profesionálové, tak laici. V tom případě nelze mluvit o využívání důvěrných informací, ale o informační nadřazenost (symetrii). Nelze také příliš omezovat obchody lépe informovaných, například vedoucích pracovníků investičních firem, neboť ti by mohli ztrácet motivaci. Jinak řečeno, jde o střet požadavků na spravedlnost a principu efektivnosti a přílišná kontrola insider osob by se mohla stát kontraproduktivní. Problémem také zůstává, kdo a jak by měl hradit ztráty spojené s postavením obchodů do vyšetření podezřelých skutečností, pokud by nebylo prokázáno nic protizákonného.

V bankovní sféře se problematika důvěrných informací koncentruje především do oblastí poskytování úvěrů na jedné straně a správy majetkových účastí na straně druhé. Mezi těmito oblastmi mohou být postaveny bariéry, nejčastěji v podobě tzv. „čínských zdí“ nebo „požárních zdí“. V prvním případě dochází mezi oběma oblastmi k vytvoření personálních a informačních bariér, v druhém případě je navíc oddělen kapitál. Ani tyto bariéry ale samozřejmě nemohou využívání důvěrných informací zcela zabránit.¹⁹

Třetí z oblastí, která spadá do oblastí nelegálních praktik je *defraudace a podvody členů vedení banky a akcionářů*. Krádeže a podvody nejsou doménou pouze oblasti bankovní, nýbrž lze tuto problematiku nalézt ve všech typech obchodování. V bankách k nim může docházet jak na straně klientů, což částečně řeší jeden z požadavků pro udělení bankovní licence, a to existence adekvátního bezpečnostního systému. Rovněž se jich však mohou dopouštět i samotní zaměstnanci bank (v tomto případě hraje roli především systém vnitrobankovní kontroly).

¹⁹ Jistou podpůrnou roli proti zneužívání důvěrných informací i proti praní špinavých peněz mohou sehrát dobrovolné dohody bank o zásadách etického chování vůči svým klientům, např. Kodex bankovní etiky.

Zřejmě nejhorší variantou jsou defraudace (krádeže) a podvody členů vedení dané banky a (majoritních) akcionářů – vlastníků bank. Systém regulace a dohledu bank proti těmto možnostem vytváří bariéry především v podobě: [13]

- požadavků na kvalifikační a morální způsobilost osob navrhovaných do vedení banky;
- striktního požadavku dodržování tzv. „principu čtyř očí“ (four-eyes principle), kdy každou bankovní operaci schvalují a nesou za ní odpovědnost alespoň dva na sobě z hlediska podřízenosti nezávislí zaměstnanci banky. Stejný požadavek se vztahuje na důležitá jednání s klienty, zástupci jiných bank apod.;
- stanovení pravidel, resp. limitů podílů jednoho vlastníka či navzájem úzce propojené skupiny vlastníků na akciovém kapitálu banky;
- stanovení pravidel úvěrové angažovanosti.

Nekalé aktivity těchto skupin osob jsou dále podchyceny především trestním právem a přímo v systému bankovní regulace případně doplněny dalšími sankcemi, včetně možnosti odebrání bankovní licence.

Takovýmto praktikám by právě měla podstatně zabránovat pravidla úvěrové angažovanosti a kvalitní dohled. Nutnou podmínkou pro správné fungování této ochranné regulace je však adekvátní právní systém, resp. právní normy v trestním právu.

2.2.7 POVINNÉ POJIŠTĚNÍ VKLADŮ JAKO JEDEN Z KONTROVERZNÍCH NÁSTROJŮ BANKOVNÍ REGULACE A DOHLEDU

Pro správné fungování jedné z nejdůležitějších makroekonomických funkcí, které mohou banky realizovat – transformace úspor do investic – je důležité vytvořit stabilní a důvěryhodný bankovní sektor, ve kterém zejména důvěryhodnost této sféry tvoří motivaci veřejnosti k ukládání svých peněžních úspor. Jednotliví vkladatelé, zejména fyzické osoby, z celé řady objektivních důvodů nemají a ani nemohou mít dostatek informací a často ani znalostí nutných ke kvalifikovanému posouzení kvality té které banky. V bankovním systému však existuje poměrně značná míra informační asymetrie.

Jednou ze základních součástí systémů regulace a dohledu bank ve vyspělých tržních ekonomikách je systém povinného pojištění vkladů v bankách prostřednictvím státní pojišťovny nebo státního pojistného fondu. V případě likvidace banky má tato instituce částečně, či dokonce plně kompenzovat ztráty vkladatelů, resp. snižovat míru rizika této formy finančních investic. Zavedením povinného pojištění vkladů jsou sledovány i některé další cíle.

Ovšem pojistná ochrana vkladatelů je také spojena s některými negativními doprovodnými jevy, jejichž důsledky lze do určité míry usměrňovat prostřednictvím limitů pojištěných vkladů, mírou pojistných náhrad a způsobem stanovení pojistných sazeb.

Povinné pojištění vkladů jako součást systému regulace a dohledu bank respektuje základní cíle celého systému, tedy makroekonomickou rovnováhu a stabilitu, včetně rovnováhy a stability v měnové oblasti, a efektivnost, bezpečnost a důvěryhodnost bank. Zvláště je pak nutné zdůraznit, že povinné pojištění vkladů sleduje následující cíle: [13]

- v případě úpadku banky částečně či plně kompenzovat ztráty vkladatelů, na jejichž vklady se pojištění vztahuje (sociální aspekt),
- a tím i zvyšovat důvěryhodnost a následně konkurenční schopnost bank v zemi ve srovnání s nebankovními institucemi, které sice rovněž nabízejí bankovní služby, ale do systému povinného pojištění vkladů nespádají.

Zavedením povinného pojištění vkladů dochází také k určité modifikaci tzv. dvojité odpovědnosti (double responsibility) držitelů akcií dané banky, kdy akcionáři jednak ručí svými prostředky vloženými do akcií bank a jednak mají povinnost podílet se na úhradě (části) ztrát vkladatelů při úpadku dané banky, a to nad rámec svého akcionářského podílu ručením svým dalším majetkem – a právě tuto část odpovědnosti nahrazuje pojištění vkladů.

Pojistná ochrana vkladatelů nemůže být samozřejmě zadarmo. Hlavními náklady jsou: [13]

- *pojistné placené bankami*, které se nutně musí projevit jedním ze tří následujících základních způsobů (popřípadě jejich kombinací):
 - snížením ziskovosti bank,
 - zdražením poskytovaných úvěrů (zvýšením kreditní úrokové míry) a bankovních služeb (zvýšením cen poplatků),
 - zlevněním vkladů (snížením debetní úrokové míry),
- *morální hazard* (moral hazard):
 - morální hazard vkladatelů,
 - morální hazard bank,
- *nepříznivý výběr* (adverse selection).

Pojistné placené bankami představuje další dodatečný náklad v hospodaření banky, který se nutně musí promítnout do vztahu mezi cenami poskytovaných a půjčovaných peněz.

Morální hazard lze obecně považovat za snahu ekonomického subjektu o maximalizaci svého výnosu (užitku) v situaci, ve které nenese plnou odpovědnost za svá rozhodnutí. [13]

Morální hazard může existovat jak na straně vkladatelů, tak ovšem také na straně bank. Morální hazard vkladatelů se konkrétně projevuje v tom, že vkladatelé, kteří mají své vklady v bankách pojištěné, nemají nutnost rozlišovat mezi dobrou a špatnou bankou. To může podporovat sklon vkladatelů k rizikovějšímu chování v tom smyslu, že jejich hlavním kritériem pro uložení prostředků jsou nabízené úrokové sazby z depozit, a nikoli finanční zdraví banky. Přitom obecně platí, že vyšší úročení vkladů nabízejí banky, které nemají dostatek zdrojů.

Takovéto banky potom také obvykle poskytují dražší úvěry a lze u nich předpokládat, že jsou potenciálně rizikovější než banky s nižším úročením vkladů. Pojištění vkladů tak snižuje či může dokonce až eliminovat kritérium finanční situace banky pro rozhodování vkladatelů a preferuje kritérium výše nabízených úrokových sazeb z depozit. Existence systému pojištění vkladů tedy umožňuje pojištěným vkladatelům morálně hazardovat. Sama míra morálního hazardu vkladatelů je závislá na konkrétních aspektech (pravidlech) systému povinného pojištění vkladů; je ovlivněna především limity pojištěných vkladů a mírou pojistných náhrad.

Morální hazard na straně bank souvisí s modifikací dvojité odpovědnosti držitelů akcií dané banky, kdy povinnost podílet se na úhradě části ztrát vkladatelů při úpadku příslušné banky z dalšího majetku akcionářů je nahrazována pojištěním vkladů. Akcionáři tedy ručí pouze do výše prostředků vložených do akcií. Banky, kterých se povinné pojištění týká, resp. akcionáři a management se proto nemusejí tolik obávat rizikovějších operací – případné ztráty vkladatelů uhradí pojišťovna, resp. příslušný pojistný fond.

Proti morálnímu hazardu bank ovšem působí celá řada vlivů. Mezi nimi je nutné uvést především tzv. reputační efekt, kdy si banky nedovolí příliš morálně hazardovat, neboť by mohly ztratit renomé jak na mezibankovním trhu, tak u veřejnosti. V prvním případě by to brzy vyvolalo problémy v likviditě – příslušné bance by byly uzavřeny úvěrové linky od jiných bank, v druhém případě by mohlo dojít dokonce k ohrožení solventnosti v důsledku zvýšených výběrů zejména nepojištěných vkladů. Za operace navíc různými způsoby nese odpovědnost management banky, a to včetně odpovědnosti trestněprávní.

Morální hazard bank i vkladatelů lze téměř odstranit zrušením pojištění vkladů – pak ale nejsou vkladatelé chráněni proti případným ztrátám. Sice se podstatně zvýší jejich tlak na disciplínu bank, jenže stále platí: [13]

- existence asymetrie informací – zrušením pojištění vkladů by výrazně vzrostla potenciální nestabilita bankovního systému, vkladatelé by byli mnohem náchylnější k výběrům vkladů při získání (i nepřesných a neověřených) informací o potížích příslušné banky,
- případná panika doprovázená hromadnými výběry vkladů by vedla k výraznému zvýšení nebezpečí kolapsu bankovního systému jako celku – může dojít k tzv. nákaze, resp. domino-efektu, kdy úpadek několika bank vede k úpadkům jinak zdravých bank. Kolaps bankovního systému je pak spojen s vysokými ztrátami pro celou ekonomiku, zejména v podobě ztráty důvěryhodnosti v banky, poklesu míry peněžních úspor a zpomalení tempa ekonomického růstu,
- nemožnost výraznějšího a přímého ovlivňování banky ze strany vkladatelů – ovlivňovat banky mohou vkladatelé pouze nepřímo tím, že by do nedůvěryhodných bank (nebo bank, které o sobě dávají veřejnosti k dispozici minimum informací) neukládali své prostředky. Z celé řady důvodů se však vkladatelé velice často a ve velké míře rozhodují zcela laicky (v mnoha případech povzbuzeni masivní reklamní kampaní) a jsou ochotni pod vidinou nabízených vysokých výnosů svěřit své peněžní prostředky do naprosto neznámých a neprůhledných bankovních a jiných institucí (či projektu typu „letadla“ atp.).

Existence morálního hazardu vkladatelů a bank je tedy nutným negativním doprovodným jevem efektivního naplňování cílů systému povinného pojištění vkladů, ale rovněž i cílů systému bankovního dohledu a regulace. Diskutabilní zůstává míra únosnosti morálního hazardu, což je současně otázka konkrétní konstrukce, popřípadě některých možných alternativ celého systému povinného pojištění vkladů.

Nepříznivý výběr, jako další negativní doprovodný jev systému povinného pojištění vkladů, je spojen v podstatě s jakýmkoliv pojištěním. Charakterizuje ho přímá úměrnost mezi snahou pojistit se a mírou pravděpodobnosti, že nastane příslušná pojistná událost. (Například sjednávání životních pojištění je mnohem častější u starších nebo nemocných lidí než u mladších či zdravých lidí.) U povinného pojištění vkladů v bankách nepříznivý výběr představuje: [13]

- větší zájem o co nejvyšší stupeň pojistné ochrany ze strany rizikovějších bank;
- vyšší podněty ke vstupu do bankovníctví, resp. bankovní instituce v systému povinného pojištění získávají proti nebankovním a nepojištěným institucím konkurenční výhodu;
- z důvodu existující ochrany vkladatelů vstup i vysoce rizikových podnikatelských subjektů do sféry bankovníctví – hlavním cílem těchto „hit and run raiders“ („nájezdníků“) je vysoký (mimořádný) zisk, zisk za každou cenu. Riziko jejich úpadku je pak pochopitelně vyšší než u normálních bank, což ve svých důsledcích ohrožuje stabilitu bankovního systému jako celku.

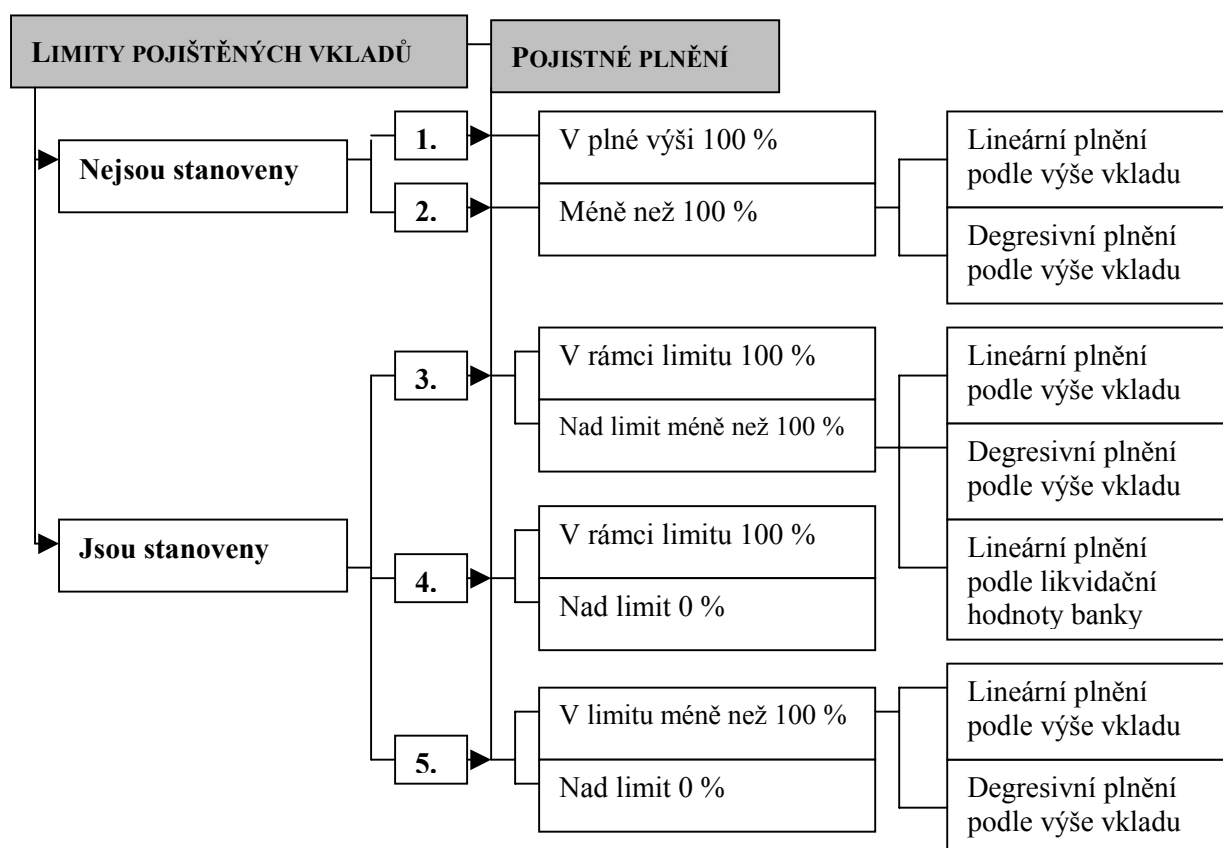
Zejména vybudováním bariér proti vstupu do bankovního odvětví lze snížit prostor pro působení nepříznivého výběru. To jest například zpřísněním podmínek pro přidělení bankovní licence, zvýšením postihu členů vedení a hlavních akcionářů (majitelů) banky. Tyto sankce ovšem představují vysoce komplikovanou právní záležitost, a to zejména v případech, kdy se neprokáže úmysl, či dokonce ani nedbalost. Navíc, čím vyšším objemem vkladů banka disponuje, tím relativně méně se mohou v případě jejího úpadku majitelé a členové vedení podílet na úhradě ztrát vkladatelů.

Limity pojištěných vkladů a míra pojistných náhrad

V systému povinného pojištění vkladů hraje velmi důležitou roli stupeň ochrany vkladatelů, který je závislý především na limitech pojištěných vkladů a míře pojistných náhrad (viz obrázek 9). Ve vztahu k míře negativních jevů v podobě morálního hazardu a nepříznivého výběru pak platí přímá úměrnost mezi těmito jevy a stupněm ochrany vkladatele.

Pakliže se bude dohledová instituce snažit o vytvoření co nejdůvěryhodnější bankovní systém prostřednictvím povinného pojištění vkladů je zřejmé, že stupeň ochrany vkladatelů bude vyšší. V tom případě, za jinak stejných okolností, je ale nutné smířit se s potenciálně vyšší mírou morálního hazardu (vkladatelů i bank) a nepříznivého výběru. Za určitých okolností může vysoký stupeň ochrany vkladatelů dokonce působit kontraproduktivně v tom smyslu, že doprovodné negativní jevy mohou ve svých důsledcích vést až k neúměrné rizikovosti bank a narušení stability bankovního systému jako celku. Proto je ochrana vkladatelů prostřednictvím povinného pojištění vkladů většinou omezena, a to oběma základními způsoby – výše vkladů, na které se pojištění vztahuje, je limitována a náhrady v případě likvidace banky jsou nižší než 100 %.

Obrázek 9: Varianty limitů pojištěných vkladů a pojistného plnění

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovnictví*. 1. vydání. Praha: Management Press, 1999, s. 511. ISBN 80-85943-89-1.

Dalším problémem je stanovení vhodného minimálního limitů pojištěných vkladů. Jsou-li totiž nastaveny příliš nízké, lze očekávat jednak rozložení vkladů do více bank, což lze chápat i jako nepřímou podporu relativně méně známých nebo nových bank, a jednak nižší míru spoření prostřednictvím bank.

Míra pojistné ochrany vkladatelů je kromě limitů a výše pojistného plnění dále závislá především na druzích pojištěných vkladů, členěných podle formy, subjektů a bank: [13]

- a) *Druhy pojištěných vkladů podle formy* – nejčastěji jsou pojištěny pouze neanonymní (obvykle běžné a termínované) vklady v bankách v domácí měně. Pojistnou ochranu lze případně rozšířit na neanonymní vklady v zahraničních měnách a vklady v podobě cenných papírů (depozitních certifikátů, vkladových listů apod.). Teoreticky lze chránit také anonymní vklady či vklady v podobě cenných papírů na doručitele, nicméně z důvodu boje proti praní špinavých peněz se jednoznačně preferují – v tomto případě pojistnou ochranou – neanonymní vklady.
- b) *Druhy pojištěných vkladů podle subjektů* – povinné pojištění se vztahuje na vklady fyzických osob a v řadě zemí (Evropská unie, od roku 1998 i Česká republika) také na vklady řady právnických osob – nebankovních subjektů. V některých zemích, například v USA a Kanadě, jsou povinné pojištěny i mezibankovní vklady.
- c) *Druhy pojištěných vkladů podle bank* – v některých zemích se pojištění vztahuje pouze na domácí banky, v jiných zemích jsou pojištěny vklady u poboček domácích bank v zahraničí a/nebo vklady u poboček zahraničních bank v domácí zemi.

Míru morálního hazardu bank a nepříznivého výběru dále ovlivňuje způsob stanovení sazeb (explicitního) pojistného. Pojistné bank (určené k pojištění vkladů) má dvě základní formy: [13]

- implicitní pojistné – nehradí se, ale je spojeno s požadavky na přiměřený kapitál a likviditu, které také do jisté míry chrání vkladatele před náhlým úpadkem banky,
- explicitní pojistné – banky jej platí pravidelně a přímo do příslušné pojišťovny, resp. pojistného fondu. Sazby mohou být stanoveny dvěma základními způsoby:
 - podle nominální výše aktiv, pasiv, či vkladů, popřípadě dalších kritérií (size-related premiums)²⁰,
 - podle rizikovitosti operací, především na straně aktiv banky (risk-related, resp. risk-sensitive, resp. risk based premiums).

Jednou z nejhorších situací pro každou z bank je tzv. *bankovní run*, tedy *náhlý a hromadný výběr vkladů z bank*. Tyto runy mohou vyústit až v kolaps příslušných bank a v některých případech se lavinovitě šířit na další, jinak zdravé banky.²¹ Výsledkem může být otřes bankovního systému jako celku, s velmi destruktivními účinky na ekonomiku.

Právě proto se mezi hlavní cíle systému pojištění vkladů i celého systému regulace a dohledu bank řadí ochrana vkladatele a v širším pojetí podpora důvěryhodnosti bank. Nicméně se v této souvislosti nabízejí dvě základní otázky: [14]

- Do jaké míry je vhodné a nutné chránit banky před úpadkem?
- Je cílem systému pojištění vkladů chránit banky před runy?

Z racionálního hlediska je jasné, že banky by měly být chráněny jen v takové míře, která nevede k poklesu jejich finanční disciplíny. Banky by tedy neměly spoléhat (například na základě minulých případů) na to, že v případě nesnázi mohou vždy očekávat pomoc, ať již od centrální banky, či od státu.

Bankovní runy, tedy riziko hromadných výběrů vkladů, jsou spojeny především s mezibankovními vklady, protože banky mají jedna o druhé mnohem lepší a podrobnější informace než veřejnost. Při

²⁰ Tento způsob se používá v současné praxi bankovních systémů ve vyspělých tržních ekonomikách i v České republice. Jeho jednoznačnou výhodou je jednoduchost a nevýhodou především necitlivost k míře rizikovitosti, resp. morálního hazardu bank. Bankám jsou obvykle stanoveny stejné sazby, nicméně lze využít selektivních sazeb dle vybraných kritérií (např. nominální výše aktiv, pasiv či vkladů; lhůta splatnosti vkladů; druh měny, ve které je vklad denominován; druh banky, odhadovaná nutná výše celkově vybraného pojistného apod.).

²¹ Systémové riziko nebo také riziko nákazy, resp. domino-efekt.

případných problémech jedné z nich reagují ostatní okamžitě výběry vkladů nebo neobnovením vysoce krátkodobých vkladů, v obou případech nepojištěných a představujících vysoké částky. To může na rozdíl od výběru vkladů široké veřejnosti, resp. drobných vkladatelů k mnohem prudšímu zhoršení situace dané banky. Navíc, jsou-li vklady drobných vkladatelů pojištěny, o hromadných výběrech z důvodu ohrožení zdraví příslušné banky můžeme uvažovat pouze v hranicích daných rozdílem celkového a pojištěného vkladu u každého vkladatele. Je-li tedy limit například 400.000,- CZK a pojistné plnění ve výši 100 %, nemá subjekt, který disponuje částkou přesahující daný limit, v podstatě žádné podněty pro výběr vkladu při problémech banky. Jinak bude ovšem probíhat rozhodování o předčasném výběru depozit klient v systému nároku jen na poměrnou část svého vkladu. Nicméně při relativně vysokém pojistném plnění, například v zemích Evropské unie (90 %), není riziko hromadných výběrů pojištěnými vkladateli také příliš velké. Podněty pro výběry pojištěných vkladů mohou být i další faktory, jako třeba snaha o minimalizaci časové ztráty dané obdobím, které uplyne od zmrazení vkladu do jeho výplaty, a další možné ztráty, například na úrocích, nejsou-li ke dni výplaty také pojištěny.

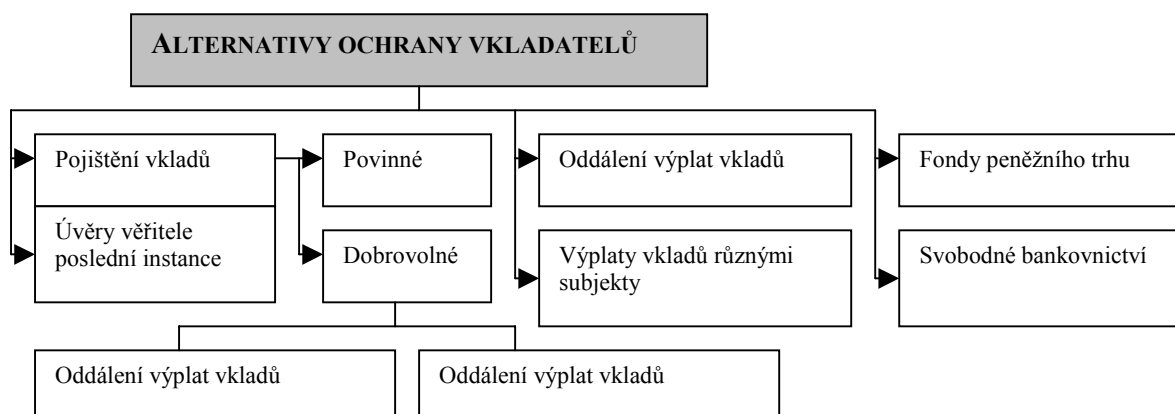
Nebezpečí bankovních runů je tedy ve vyspělých zemích nyní spojeno především s mezibankovními vklady a v této souvislosti se logicky nabízí rozšíření pojistné ochrany na tato depozita. Připomeňme si, že povinné pojištění se nejčastěji vztahuje na vklady fyzických a často i právnických osob a že mezibankovní vklady jsou pojištěny (z vyspělých zemí) jen v USA a Kanadě. Ovšem rozšíření této pojistné ochrany by mělo za následek nárůst míry morálního hazardu bank a nepříznivého výběru a zdražení pojištění ve smyslu zvýšení pojistných sazeb, ať již odvozovaných podle nominální výše, či podle rizikovosti. Na druhou stranu se může zdát, že by se výrazně snížilo riziko bankovních runů. Ovšem tento případný pokles by mohl mít za následek zvýšení nestability bankovního systému – nízké riziko bankovních runů by bylo zapláceno poklesem finanční disciplíny bank, resp. růstem míry jejich morálního hazardu, popřípadě i nepříznivého výběru. Zvýšenou ochranu by pak bylo nutné doplnit tvrdšími regulačními pravidly v jiných oblastech.

Systém povinného pojištění vkladů v bankách prostřednictvím státní pojišťovny, resp. státního pojistného fondu je součástí systému regulace a dohledu bank téměř v každé vyspělé tržní ekonomice. To ale neznamená, že ochrana vkladatelů musí nutně mít tuto jedinou formu. Nyní se soustředíme na možné alternativy, které, a to je nutné zvlášť zdůraznit, mohou být jak doplňkem systému povinného pojištění vkladů, tak dokonce jeho náhradou. Při posuzování všech alternativ je především nutné zvažovat: [13]

- **náklady** – zejména v podobě míry morálního hazardu a nepříznivého výběru a
- **výnosy** – stupeň ochrany vkladatelů a důvěryhodnost bankovního systému jako celku.

Při vyřazení varianty nulové ochrany vkladatelů se kromě povinného pojištění vkladů nabízí ještě šest základních možností (viz. obrázek 10).

Obrázek 10: Základní alternativy ochrany vkladů v bankách

Zdroj: Revenda, Z., Dvořák, P. *Analýza systému regulace a dohledu bank v České republice: se zaměřením na pojištění vkladů, věřitele poslední instance a finanční deriváty*. Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky. Praha: VŠE, 1997, str. 18.

Dobrovolné pojištění vkladů může být realizováno buď soukromými pojišťovnami, nebo garančními fondy bank.

V případě dobrovolného pojištění vkladů prostřednictvím soukromých pojišťoven lze očekávat zvýšení tržní disciplíny, resp. pokles míry morálního hazardu nepojištěných bank, které navíc musejí nabízet kvalitnější služby a výhodnější podmínky než banky s pojištěnými vklady. Další možnou výhodou je nižší morální hazard vkladatelů, kteří budou v tomto systému věnovat zřejmě větší pozornost výběru banky. Ve srovnání s povinným pojištěním však tato alternativa s sebou nese dvě velká nebezpečí: [13]

- zájem pojistit vklady budou mít spíše rizikovější banky (nepříznivý výběr). Paradoxně by pak vkladatelé mohli při ukládání svých prostředků preferovat právě tyto banky na úkor zdravých bank s nepojištěnými vklady;
- v případech problémů více bank může být ohrožena sama pojišťovací instituce, přičemž je zřejmé, že riziko úpadku bude u soukromé pojišťovny mnohem větší, než je tomu u státní, v případě potíží státem dotované nebo alespoň úvěrované pojišťovny. (To potvrzují např. empirické údaje z USA).

Pakliže je dobrovolné pojištění vkladů realizováno prostřednictvím garančních fondů, (guarantee funds, resp. protection funds system) pojištěné banky samy stávají podílníky těchto fondů. To obvykle vede k většímu stupni vzájemné kontroly členů fondů a ve svém důsledku to může zvýšit tržní disciplínu. Nicméně i tento systém v sobě skrývá nebezpečí úpadku samotných fondů v případě problémů více členských bank.

Ať již prostřednictvím soukromých pojišťoven, nebo garančních fondů, dobrovolné pojištění se vyskytuje ve vyspělých tržních ekonomikách obvykle jako doplněk k pojištění povinnému. Nesporné pozitivum bank připojištěných jedním z těchto dvou způsobů proti bankám pojištěným pouze na povinné bázi lze spatřovat v určitých konkurenčních výhodách v podobě větší důvěryhodnosti. Na druhou stranu však mají vyšší náklady spojené s placením pojistného.

Alternativou k povinnému pojištění vkladů jsou dále tzv. *úvěry věřitele poslední instance*, nejčastěji centrálních bank. Úvěrová pomoc ohroženým bankám má především ze dvou důvodů své meze: [13]

- centrální banka provádí měnovou politiku – rozsáhlé nebo časté úvěrování bank by mohlo narušit plnění měnových cílů,

- morální hazard bank – je přímo úměrný pravděpodobnosti úvěrové pomoci, resp. ochotě centrální banky řešit případné problémy bank. I kdyby centrální banka nechala některou banku zbankrotovat, a následně sama vkladatele vyplatila, závěry o morálním hazardu se výrazněji nezmění.

Úvěry věřitele poslední instance nelze tedy položit jako adekvátní alternativu systému povinného pojištění vkladů. Představují pouze doplňující nástroj krátkodobé pomoci dočasně nelikvidním bankám.

Ochranou před náhlými a nečekanými hromadnými výběry vkladů může spočívat i v oddálení výplat vkladů z běžných účtů za předem stanovených podmínek. Zde je však nutné rozlišovat mezi příčinami problémů bank. Trpí-li banka pouze dočasnou ztrátou likvidity, může oddálení výplat běžných vkladů například o jeden měsíc vést k ozdravení finanční situace banky a hromadné výběry nemusejí vůbec následovat. Postihnou banku jen ztráty spojené s poklesem renomé. Pokud jde o banku s problémy dlouhodobějšího charakteru, ani oddálení výplat z běžných účtů banku nezachrání, nýbrž hromadné výběry a úpadek se pouze oddálí. Je tedy zřejmé, že oddálení výplat vkladů nepředstavuje plnohodnotnou alternativu povinného pojištění vkladů.

U možnosti *výplaty vkladů různými subjekty* může v případě úpadku banky dojít k rozložení povinnosti vyplácet vklady na: [13]

- *členy vedení banky* v podobě hmotné odpovědnosti za ztráty vzniklé nejen z vědomého porušení předpisů, ale i za ztráty z nedbalosti či nedostatečné kvalifikační způsobilosti – podíl členů vedení by však mohl být spíše jen velmi nízký, a to i v případech možností zabavení majetku apod.;
- *akcionáře banky*, jejichž podíl na výplatách může být opět minimální, a navíc by tato povinnost značně znevýhodnila investice do akcií bank – cena těchto akcií by byla relativně nižší než u jiných cenných papírů a náklady na bankovní kapitál by vzrostly; nicméně striktně by měl být v příslušných regulačních pravidlech zakotven princip, že ztráty banky musejí být v první řadě hrazeny akcionáři;
- *centrální banku* jako věřitele poslední instance, která by za tímto účelem vytvářela rezervy – jejich případné použití má však nežádoucí měnové účinky, jde o emisi nových peněz do oběhu; na druhou stranu by centrální banka jako instituce dohledu měla nést za kvalitu této činnosti jistou odpovědnost;
- *další banky* – při důkladně propracovaných pravidlech povinného se podílení na výplatách vkladů bankrotující banky by třejmž vzrostla vzájemná kontrola bank, zde je však vhodné zdůraznit, že na výplatě vkladů bankrotující banky se další banky již podílejí
 - nepřímou, a to prostřednictvím zvýšených příspěvků do pojišťovny nebo pojistného fondu u povinného, popřípadě i dobrovolného pojištění vkladů, nebo v podobě ztrát svých vkladů v bankrotující bance, pokud je nestačily včas vybrat (od faktorů určujících výši této ztráty, například tržní hodnoty a likvidity aktiv, je zde abstrahováno),
 - přímo, v některých konkrétních případech na základě výzvy ze strany centrální banky;
- *státní rozpočet*, který by se měl podílet na úhradě vkladů zejména při úpadku státem vlastněných bank, resp. bank se státním podílem na kapitálu. Zde je však opět nutné upozornit, že stát se často na úhradě ztrát vkladatelů skutečně podílí, zejména formou dotace pojistnému fondu. Poslední případy rozsáhlé pomoci státu (buď výplatou vkladů u bankrotujících bank, nebo financováním sanace bank) jsou známy ze Skandinávie a Japonska a dříve zejména ze Spojených států amerických; v našem bankovním systému se stát podílí formou návratné pomoci Fondu pojištění vkladů a některými dalšími způsoby.

Alternativa by měla být spojena s přenesením určitého podílu ztrát na samotné vkladatele v podobě nevyplacení částí vkladů, což by mělo snížit morální hazard vkladatelů. Tento způsob je však již zapracován do systému povinného pojištění vkladů formou limitování výše pojištěných vkladů a stanovení pojistného plnění nižšího než 100 %.

Fondy peněžního trhu (money market funds) představují z hlediska bankovních zákonů nebankovní instituce, které ale nabízejí celou řadu bankovních služeb, včetně přijímání krátkodobých vkladů. Jsou rozvinuty především ve Spojených státech amerických, kde mohou dokonce přijímat šekovatelné vklady. Hodnota vkladů v těchto fondech je odvozena od tržní hodnoty aktiv. Při poklesu tržní hodnoty aktiv ztrácejí vkladatelé podněty své vklady (s nižší hodnotou) vybírat, protože by utrpěli ztráty. Vkladatelé tedy spíše vyčkávají na konsolidaci finanční situace fondů peněžního trhu a následný růst tržní hodnoty aktiv, a tedy i vkladů.

Část svých aktiv musejí fondy držet v likvidní podobě. Pokud nedojde k ozdravení situace, má vkladatel, resp. podílník, zaručenu výplatu alespoň části svého vkladu. To ale také znamená, že ani v případě uložení svých prostředků do fondů peněžního trhu nejsou vkladatelé zcela chráněni před ztrátou, což je v podstatě to samé jako v případě pojistného plnění nižšího než 100 % v systému povinného pojištění vkladů.

Řada ekonomů však na základě analýz současně upozorňuje na to, že hodnota aktiv těchto fondů je poměrně přesně predikovatelná a vkladatelé si mohou sami odhadnout, jak se bude hodnota jejich vkladů vyvíjet. U bank hodnota aktiv vkladatele v podstatě příliš nezajímá, neboť neurčuje hodnotu jejich vkladů.

Ukládání u fondů peněžního trhu krátkodobé prostředky, či dokonce vypisování šeků do celkové výše podílů činí z těchto institucí velmi lukrativní alternativu pro vytváření peněžních úspor. Odvozování hodnoty vkladů od tržní hodnoty aktiv podporuje stabilitu zdrojů fondů a následné investice do dlouhodobějších a tedy potenciálně výnosnějších druhů aktiv. Vkladatelé jsou tak přímo zainteresováni na držbě, a nikoli předčasných výběrech svých vkladů.

Velkou konkurenci vůči bankovním vkladům v současné době představují právě fondy peněžního trhu. Nekonkurují jim ovšem v oblasti platebního styku a zúčtování, avšak jejich malá zranitelnost z nich činí vhodnou alternativu k povinnému pojištění vkladů. Pro bankovní systém jsou výzvou v dvojím slova smyslu; mohou existovat bez povinného pojištění vkladů, a pokud jim banky chtějí být rovnocenným konkurentem na trhu peněžních úspor, měly by rovněž nabízet formy vkladů, jejichž hodnota je závislá na tržní hodnotě aktiv. Absence nutnosti povinného pojištění vkladů u institucí typu fondů peněžního trhu by tak zvýšila tržní disciplínu a minimalizovala nevýhody morálního hazardu, nepříznivého výběru apod. Na druhou stranu, hlavním nebezpečím je možnost podvodného vylákání prostředků od vkladatelů, jak jsme tomu byli svědky u obdobných institucí i v naší ekonomice v dobách transformace, nicméně to je otázka kvality regulačních pravidel a dohledu. Navíc, nebezpečí podvodů ve fondech peněžního trhu nemusí být nutně větší než v bankách.

Fondy peněžního trhu tedy představují vhodnou alternativu povinného pojištění vkladů. Vzhledem k zatím relativně nevýznamnému podílu těchto institucí na finančním zprostředkování však ani tato alternativa nemůže v současnosti systém povinného pojištění vkladů v bankách plně nahradit.

Poslední alternativou ochrany vkladatelů je *svobodné bankovníctví*. Jako celek je zatím pro vyspělé tržní ekonomiky pouze teoretickou alternativou. Povinné pojištění vkladů by v tomto systému bylo nahrazeno dobrovolným pojištěním mezi bankami nebo pomocí opčních doložek, popřípadě kombinací obou možností. Protože dobrovolné pojištění by se v tomto systému nijak významně nelišilo od dobrovolného pojištění prostřednictvím soukromých pojišťoven nebo garančních systémů v bankovníctví současných tržních ekonomik, je nutno zaměřit pozornost na opční doložky.

Emitenti vlastních bankovek by na dobrovolné bázi uváděly na těchto bankovních opční doložky, které by jim umožňovaly oddálit výplatu vkladů nebo výběru za bankovky jiných bank v případě dočasných problémů. Oddálení výplat by současně znamenalo proplacení provize držitelům bankovek v pozdější době. Nicméně ani tyto opční doložky by v případě vážnějších problémů zřejmě nezabránilo možným útokům na ohrožené banky.

Povinné pojištění vkladů v bankách prostřednictvím státní pojišťovny nebo státního pojistného fondu nemá v současných podmínkách dostatečně rovnocennou alternativu. Jako nejnadějnější se jeví fondy peněžního trhu, jejichž významnější role je ale v řadě zemí, včetně naší, spíše budoucností, a systém garančních fondů – ovšem pouze jako doplněk k povinnému pojištění. Případné zdokonalování ochrany vkladatelů v bankách se tedy týká především konkrétních otázek spojených se systémem povinného pojištění vkladů. Hlavním kritériem musí být plnění cílů, které touto ochranou sledujeme, dalšími kritérii pak snižování nevýhod plynoucích z asymetrie informací a udržování únosné míry morálního hazardu a nepříznivého výběru ve vztahu k finanční disciplíně bank.

2.2.8 VĚŘITEL POSLEDNÍ INSTANCE JAKO ZÁKLADNÍ NÁSTROJ POMOCI OHROŽENÝM BANKÁM [13]

Centrální banka jako věřitel poslední instance nastupuje v situaci, kdy banka nemůže získat chybějící prostředky ani na mezibankovním trhu. Ovšem tato pomoc je vázána na splnění určitých podmínek. Existence takového mechanismu je nutná jako jedna z podmínek cesty k realizaci cíle bankovní regulace a dohledu.

Tato pomoc má obvykle úvěrovou podobu, ve spíše výjimečných případech může jít také o nenávratné poskytnutí prostředků. Za určitých okolností může přijít pomoc od státu, resp. ze státního rozpočtu, mnohem běžnější je však úvěr od centrální banky v rámci její funkce banky bank.

Banka, která se dostane do problémů s likviditou, a není tedy v daném okamžiku schopna dostát svým závazkům, se nejdříve pokusí získat chybějící prostředky buď na mezibankovním trhu, nebo od centrální banky, v obou případech úvěrem nebo prodejem (státních) cenných papírů. V případě úvěru od centrální banky přichází v úvahu nejdříve krátkodobý (diskontní) úvěr, který sice bývá, co se týče úrokové míry, levnějším zdrojem než půjčka na mezibankovním trhu, nicméně jeho čerpání je obvykle omezeno velmi nízkým limitem. Pak přicházejí v úvahu další druhy úvěrů od centrální banky, které jsou však ve srovnání s mezibankovními úvěry dražší.

Banka s vážnějšími problémy se na mezibankovním trhu může setkat s odmítavými postoji jiných bank k své žádosti o úvěr. Vážnější problémy současně znamenají, že banka již v zásadě nemá žádné vhodné cenné papíry, které by mohla prodat. Další možnost, která se jí na mezibankovním trhu nabízí, je prodej méně likvidních aktiv (pohledávek). To ale může být již poměrně nákladná cesta k obnovení, resp. doplnění likvidity – pokud jsou totiž jiné banky ochotny některé pohledávky odkoupit, pak jen relativně málo rizikové pohledávky a za nižší než tržní cenu.

Obdobné závěry platí pro případ odkoupení aktiv specializovanými (často státními) institucemi s tím rozdílem, že tyto instituce odkupují spíše problémová aktiva. Tyto operace představují pro banky nejen možné řešení problémů s likviditou, ale často vedou jak k snížení rizikové vážených aktiv a následnému zvýšení ukazatele kapitálové přiměřenosti, tak k snížení institucemi dohledu sledovaného podílu tzv. špatných úvěrů na celkových úvěrech, resp. aktivech banky.²²

Specializované státní instituce mohou bankám rovněž pomoci převzetím některých závazků v kombinaci s převzetím některých aktiv. V tomto případě je prioritní snahou obou zainteresovaných subjektů (banky a specializované instituce) obnovení likvidity, resp. dokonce životaschopnosti banky. Příkladem tohoto řešení u nás je založení Konsolidační banky (1991), která spolu s některými závazky převzala od dvou našich bank vysoce problematické úvěry na tzv. trvale se obracející zásoby.

Poslední základní možnost představuje pomoc ze státního rozpočtu, která může mít několik forem. Na úkor státního rozpočtu je možné hradit některé závazky příslušné banky, například splácet bankou přijaté úvěry. Státní rozpočet může také bance poskytnout další zdroje, nejčastěji v podobě dotace na

²² V roce 1997 byla v České republice založena Česká finanční, s.r.o., za účelem odkupu nekvalitních pohledávek od bank zařazených do tzv. stabilizačního programu, v tomto případě ale jako dceřiná společnost centrální banky. K 1. 1. 1993 byla založena státní Česká inkasní jednotka na převzetí pohledávek Československé obchodní banky.

zvýšení kapitálu banky (nebo doplnění rezervních fondů banky za účelem případného odpisu špatných úvěrů), zejména má-li v ní vlastnický podíl. U akciových bank bez státního podílu má kapitálová dotace spíše podobu odkoupení dalších (nově emitovaných) akcií státem, v tom případě však dochází ke změně vlastnické struktury ve prospěch státu, nebo jde opět o dotaci do rezervních fondů banky.

Státní rozpočet může také od banky převzít (a na svůj účet odepsat) některé ztrátové pohledávky nebo poskytnou ohrožené bance úvěr – věřitelem poslední instance se pak stává stát. Nejradikálnějším řešením je sanace, která v zásadě představuje komplexní využití všech předchozích možností a často je doprovázena převedením banky pod režim nucené správy. Pomoc od státu i od centrální banky bývá v celé řadě případů rovněž podmíněna výměnou členů vrcholného vedení problémové banky.

Stát, často ve spolupráci s centrální bankou, zasahuje především v těch případech, kdy se do vážných problémů dostává větší počet bank. Pomoc pak má obvykle podobu sanací.

Pomineme-li pomoc od státu, pak v zásadě jediným řešením pro banky s vážnějšími problémy je úvěr od věřitele poslední instance. V této roli nejčastěji (včetně ekonomiky ČR) vystupují centrální banky, ale existují výjimky. První z nich je možnost více věřitelů poslední instance. Příkladem jsou Spojené státy americké, kde v této funkci vystupuje jednak Federální rezervní systém (centrální banky) a jednak Federální korporace pojištění vkladů (která si do roku 1991 ale mohla za účelem úvěrové pomoci bankám vypůjčit prostředky od Federálního rezervního systému).

Jinou možností je pověřit funkcí věřitele poslední instance jinou instituci, než je centrální banka. Například v Německu v této funkci vystupuje od svého založení v roce 1974 Likviditní konsorciální banka (Liquiditäts-Konsortialbank GmbH.). Německá centrální banka tedy není věřitelem poslední instance, dokonce to má ze zákona zakázáno.

Specifická situace byla ve Velké Británii. Centrální banka zde až do března 1997 neúvěrovala přímo obchodní a další banky, ale diskontní domy, které mimo další činnosti rovněž vyrovnávaly každodenní potřebu hotovostí mezi Bank of England a ostatními bankami. V krizových případech však Bank of England mohla a může přímo poskytnout úvěr ohrožené bance.

Zcela specifická je situace v Austrálii, kde funkci věřitele poslední instance neplní žádná instituce, tedy ani centrální banka.

Následující obrázek 11 ukazuje výčet možností pomoci ohroženým bankám.

Obrázek 11: Základní možnosti pomoci ohroženým bankám

POMOC OHROŽENÝM BANKÁM	
Jiné banky	Úvěrová pomoc, odkoupení aktiv
Centrální banka	Úvěrová pomoc, garance na vklady, nenávratná pomoc
Specializovaná (státní) instituce	Odkoupení aktiv, návratné převzetí aktiv, nenávratné převzetí aktiv a závazků
Stát (státní rozpočet)	Převzetí závazků a pohledávek, kapitálová dotace, odkoupení akcií, odpis potenciálních ztrát, úvěr garance na vklady, sanace,...
Vzájemné kombinace uvedených možností	

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 1. vydání. Praha: Management Press, 1999, s. 529. ISBN 80-85943-89-1

Existence věřitele poslední instance je založena na přesvědčení, že úpadek banky může vést k řetězovému úpadku dalších bank a celkovému kolapsu bankovního systému v zemi. Hovoříme o tzv. systémovém riziku (systemic risk) či riziku nákazy (contagion risk), resp. domino-efektu, s nímž úzce souvisí tzv. pravidlo „příliš velká na úpadek“.

Systémové riziko spočívá v nebezpečí ohrožení likvidity zdravých bank z důvodu úpadku nějaké jiné, spíše velké banky. Případné ztráty krachující banky mohou vyvolat obavy nebankovních vkladatelů o své vklady u jiných bank. Pak mohou nastat dvě základní situace, které ve svých konečných důsledcích mohou povzbudit proces poklesu zprostředkování:

- tzv. „útěk k hotovosti“ (*flight to currency*) – hromadné výběry vkladů a jejich úschova mimo finanční sektor, zejména držba peněžních úspor v hotovosti. Jistými modifikacemi jsou peněžní úspory v nebankovních institucích nebo (v případě externě směnitelné měny) přesuny peněžních úspor do zahraničních bank. Zkušenosti z vyspělých tržních ekonomik nyní nepoukazují na žádnou větší pravděpodobnost tohoto jevu, především z důvodu existence povinného pojištění vkladů;
- tzv. „útěk ke kvalitě“ (*flight to quality*) – vkladatelé za vybraná depozita nakupují cenné papíry. Do jejich pozic se tak dostávají prodávající, kteří obvykle peněžní prostředky získané za prodané cenné papíry přemístí do jiných důvěryhodnějších bank (je zde ovšem vycházeno z faktu, že prodávající mají mnohem lepší informace z bankovního sektoru než běžní vkladatelé, často náchylní k panikám). Tím dojde ovšem pouze k restrukturalizaci vkladů v bankovním systému ve prospěch lepších bank, nikoli k úbytku vkladů. Pokud dochází k těmto přesunům od menších bank do větších bank, zvyšuje se stupeň oligopolizace bankovního systému se všemi dalšími negativními důsledky. Ani útěk ke kvalitě není v současném vyspělém bankovním světě příliš pravděpodobný díky existujícímu systému regulace a dohledu (existence povinného pojištění vkladů).

Větší nebezpečí systémového rizika je spojeno zejména s náhlými výběry ze strany jiných bank či velkých investorů. Tyto subjekty mají ale jednak lepší informace než drobní vkladatelé a jednak by důsledkem výběrů byla opět spíše restrukturalizace vkladů mezi bankami. Ohrožená banka by sice mohla bankrotovat, ale zbývající banky by neměly propadnout panice. Jako pojistka je zde právě centrální banka, která by měla nebezpečí této situace dále snižovat případným doplněním likvidity jinak zdravým bankám. Nejběžnějším způsobem je poskytnutí úvěrů, velmi časté jsou také nákupy cenných papírů. V úvahu rovněž přichází dočasné snížení povinných minimálních rezerv a některé další možnosti.

Tzv. „*too-large-to-fail*“ („příliš velká na úpadek“) je nepsané pravidlo, kdy centrální banka nemůže připustit úpadek velké bankovní instituce. Vychází se z úvah, že čím větší daná banka je, tím těžší jsou potenciální důsledky jejího úpadku pro celý bankovní systém, a tím vyšší je systémové riziko.

Přes určité výjimky skutečně lze v řadě ekonomik vysledovat snahy o záchranu ohrožených bank přímo závislé na velikosti těchto bank. Zvýšená ochrana velkých bank je ovšem zjevně diskriminačním jevem v tržním prostředí ve vztahu k malým bankám. Navíc může vést k méně obezřetnému chování velkých bank (narušení tržní disciplíny) a k přesunům depozit z malých a nechráněných do velkých a víceméně chráněných bank.

Základní otázkou je, zda při úpadku velké banky musí nutně dojít k ohrožení dalších bank, popřípadě bankovního systému jako celku. V bankovních systémech vyspělých tržních ekonomik existují kromě úvěrů centrální banky další bariéry před tímto nebezpečím, a to především opět pojištění depozit. Úvěry věřitele poslední instance by pak měly být poskytnuty těm bankám, u kterých došlo k dočasnému ohrožení likvidity z důvodu úpadku jiné banky, nikoli tedy té bance, která tuto situaci vyvolala.

Záchranné akce u nesolventních ve Spojených státech amerických bank skončily často neúspěšně, bez ohledu na velikost banky. Pouze se na záchranu velkých bank vynaložilo více prostředků než u malých bank. Někteří ekonomové v této souvislosti dokonce velice ostře vystupují proti jakýmkoli snahám prodlužovat pomocí úvěrů centrální banky život nesolventní banky kvůli její velikosti.

Pravidlo „příliš velká na úpadek“ se také může přesunovat do politické polohy, zejména tehdy, pokud někteří politici spojují své politické ambice se snahou o záchranu příslušné banky v zájmu celé společnosti. V této souvislosti svou roli hraje samostatnost centrální banky – pokud jí může být rozhodnutí vnuceno, lze čekat preferenci politických zájmů před ekonomickými neboli větší pravděpodobnost naplnění pravidla příliš velké banky na úpadek.

Likvidita a solventnost jako kritéria pro úvěrovou pomoc centrální banky

Při rozhodování o poskytnutí úvěrové pomoci by centrální banky měly sledovat výhradně ekonomické kritéria a mezi nimi především:

- nebezpečí systémového rizika;
- náklady na záchranu příslušné banky,;
- likviditu a solventnost,
- důvody problémů banky – pokud jde například o podvodné machinace členů vedení či vlastníků, je z tohoto pohledu vhodné banku co nejrychleji uzavřít (a pohnat k odpovědnosti příslušné osoby).

Jeden z cílů regulace a dohledu bank v podobě zabezpečování efektivnosti, bezpečnosti a důvěryhodnosti bankovního systému tedy rozhodně nelze vykládat jako povinnost věřitele poslední instance pomoci kterékoliv bance. Věřitel poslední instance sice hraje významnou roli při podpoře uvedeného cíle téměř v každé vyspělé tržní ekonomice, to však vůbec neznamená, že v řadě případů není ekonomicky mnohem správnější pomoc některým bankám odmítnout.

V zásadě lze skutečně zachránit každou banku, otázkou ale je skutečnost, jak nákladná bude taková operace, a také jaký příklad případná záchrana dá dalším bankám. Snaha o záchranu bank za každou cenu je nejen neefektivní a velmi nákladná, ale může vést také k přesvědčení dalších bank, že budou vždy zachráněny. To v nich posiluje přesvědčení o tom, že mohou podstupovat jinak neúnosná rizika. Celková tržní disciplína bank klesá, a existence věřitele poslední instance tak dokonce může působit proti bezpečnosti a zdraví bank v dané ekonomice. V této souvislosti je nutné připomenout termín morální hazard bank.

Klasické a dodnes platné zásady pro funkci věřitele poslední instance zformulovali již Thornton a Bagehot.²³

- Cílem je ochrana peněžní zásoby a zajištění likvidity bankovního systému.
- Centrální banka půjčuje jen solventním komerčním bankám, a to proti zajištění kvalitními, resp. dobře obchodovatelnými cennými papíry. Tato zásada je předmětem diskuzí. Zvláště v poslední třetině 20. století se opakovaně zdůrazňovalo, že existují likvidní mezibankovní trhy, které jsou navíc mezinárodně propojené, a pojem „nelikvidní, ale solventní banka“ obsahuje tzv. „*contradictio in adjecto*“. Banka, která je schopna nabídnout kvalitní zajištění, by měla mít i důvěru na mezibankovním trhu a nemá důvod poptávat peníze u centrální banky. To znamená, že každá banka, která poptává u centrální banky urgentní likviditní podporu, se zároveň vystavuje reputačnímu riziku, že je pravděpodobně nesolventní. Nesolventní banky je nutné nechat zbankrotovat.
- Dodatečná likvidita se poskytuje za sazbu, která je vyšší než cena půjček na mezibankovním trhu za běžných okolností.
- Transparentnost: Centrální banka oznámí předem (to znamená nikoliv až v reakci na likviditní krizi) principy, jimiž se bude řídit ve funkci věřitele poslední instance tak, aby snížila nejistotu účastníků trhu. Toto prohlášení by mělo vyjadřovat její připravenost poskytnout komerčním bankám úvěry v prakticky neomezené výši, avšak zároveň by
- mělo respektovat princip konstruktivní nejistoty ve vztahu ke každé jednotlivé bance tak, aby akcionáři a manažeři bank byli udržováni v nejistotě, jaké ponesou v případě likviditní krize náklady a aby se tímto způsobem předcházelo morálnímu hazardu.

Uvedené zásady do značné míry vymezují prostor, v němž se diskuze o funkci věřitele poslední instance pohybuje i v současném světě charakterizovaném globálně propojenými platebními systémy a devizovými trhy, liberalizovaným devizovým režimem a nebývale širokou paletou finančních nástrojů užívaných v bankovníctví.

Při této pomoci by centrální banka měla také postupovat diskrétně a informace o potížích dané banky by měla uvolnit až po zažehnutí problémů, a tím snížit nebezpečí výběrů prostředků z banky nepojištěnými vkladateli. To by také mělo snížit náklady spojené s řešením daných problémů.

Rozeznáváme základní čtyři druhy úvěrů bankám – lombardní úvěry, krátkodobé úvěry na povinné minimální rezervy, střednědobé a dlouhodobé nouzové úvěry a zcela výjimečně hotovostní úvěry.

Z uvedených úvěrů jsou lombardní úvěry prvním možným a také nejlevnějším zdrojem krytí nedostatečné likvidity. Lombardní sazba sice bývá o několik procentních bodů vyšší než diskontní sazba, ale ve srovnání s úrokovými sazbami z dalších úvěrů může být značně výhodná. Může se dokonce stát, že se dostane výrazně pod úroveň tržní úrokové sazby z krátkodobých úvěrů na mezibankovním trhu a centrální banka se ocitá v tzv. „lombardní pasti“.

Úvěry na povinné minimální rezervy se poskytují v případě nižší skutečné výše rezerv, než je jejich předepsaná výše, a to (u jinak bezproblémových bank) sice v podstatě automaticky, ale za sankční, to je značně vysoký úrok.

V případech dlouhodobějšího neplnění povinných minimálních rezerv, resp. permanentního debetního salda na účtu rezerv u centrální banky může být další poskytování tohoto úvěru odmítnuto. Tyto situace jsou jedním ze signálů dlouhodobějších problémů příslušné banky. Úvěry na povinné minimální rezervy mají proto pouze krátkodobý charakter.

²³ BABOUČEK, I. Funkce věřitele poslední instance a bankovní regulace a dohled. In Aktuální vývoj finančních trhů, jejich regulace a dozor. Sborník z 2. ročníku mezinárodní konference pořádaného Vysokou školou finanční a správní, a.s. 14. – 15. června 2005 v Praze. s. 76. ISBN 80-86754-39-1. (jako zdroj uvádí tyto publikace:

BAGEHOT, W. *Lombard Street*. Reprint, John Murray, 1873, London.

THORNTON, H. *An Enquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit in the Great Britain*. 1802, London.)

Banky s dlouhodobějšími problémy s likviditou mohou také žádat o střednědobé a dlouhodobé nouzové úvěry, pro které platí:

- centrální banka by je neměla poskytnout nesolventním bankám;
- odmítnutí v podstatě znamená ukončení činnosti příslušné banky, pokud ovšem pomoc neposkytne stát, resp. státní rozpočet.

Poskytnutím nouzového úvěru centrální banka jednoznačně vstupuje do role věřitele poslední instance. I tyto úvěry by měly být kryty kvalitními aktivy ohrožené banky, neboť zde samozřejmě existuje poměrně vysoké (v závislosti na rozsahu problémů banky) riziko nesplacení. Centrální banka by současně měla na tyto úvěry vytvářet rezervy.

Úrokové sazby se liší případ od případu. Měly by mít sice sankční charakter, na druhou stranu je však nutné zvážit skutečný smysl poskytnutého úvěru. Příliš vysoký úrok by tuto formu pomoci z pohledu příslušné banky relativizoval.

Za určitou modifikaci nouzových úvěrů lze považovat úvěry, které centrální banka poskytne bance, která přebírá problémovou banku. Úvěry jsou poskytnuty za účelem dočasné výpomoci při problémech vzniklých s převzetím. To se ovšem týká případů, kdy má centrální banka na tomto převzetí zájem.

Úvěrová pomoc centrální banky ohroženým bankám a měnová politika

Kromě otázek záchrany ohrožených bank jsou úvěry centrální banky jako věřitele poslední instance spojeny s měnovou politikou. Za jinak stejných okolností vede poskytnutí úvěrů (resp. i nenávratné finanční pomoci) bankám k zvýšení bankovních rezerv jako složky měnové báze a následně k multiplikovanému zvýšení měnových agregátů prostřednictvím jiných bank.

Banka, která úvěr získá, prostředky nenechá pouze ve svých rezervách, ale použije je. Nelze však předpokládat použití na další úvěry. V úvahu přicházejí dvě základní možnosti použití. Banka těmito prostředky může hradit své závazky vůči jiným bankám, u kterých tak dojde k růstu rezerv. V případech uhrazení jiných závazků (například výplat vkladů) lze také očekávat, že se alespoň jistá část z těchto prostředků dostane do jiných bank, kterým opět vzrostou rezervy.

Při obou možnostech se stav celkových rezerv dále nemění, v druhém dokonce může klesnout ve prospěch hotovostního oběhiva. Nicméně došlo k přesunu rezerv od dlužnické banky k jiným bankám, které již tyto prostředky mohou prostřednictvím úvěrů multiplikovat.

Za situace, kdy centrální banka provádí restriktivní měnovou politiku (snaží se nezvyšovat tempo růstu měnové báze) a současně je postavena před žádost jedné nebo více bank o poskytnutí úvěrové pomoci, může dojít k zřejmé kolizi, při které je centrální banka postavena před obtížné rozhodování mezi dvěma protichůdnými cíli:

- pokud centrální banka úvěry poskytne, neudrží, resp. nemusí udržet stanovené tempo růstu měnové báze, ale pomůže ohroženým bankám;
- pokud úvěry neposkytne, má větší šanci udržet měnovou bázi ve stanovených mezích, ale současně tím odmítne ohroženým bankám pomoc, a tím je v podstatě odsuzuje k likvidaci.

Souvislosti s měnovou politikou se týkají i postupu, kdy se centrální banka zaměřuje na regulaci krátkodobé úrokové míry. Poskytnutí úvěru ohrožené bance, za jinak stejných okolností, vytváří tlak na pokles této míry a následný růst úvěrových a měnových agregátů. Úvěry centrální banky také zvyšují devalvační tlaky na domácí měnu.

Realizace funkce věřitele poslední instance spadá do oblasti krizového řízení. Je to tedy výjimečný postup ve výjimečné situaci. V literatuře²⁴ se uvádějí mimo jiné následující případy:

- Bank of New York, 21. listopadu 1985, selhání informačního systému pro vypořádání obchodů se státními pokladničními poukázkami. Fed poskytl urgentní likviditní podporu v objemu 22,6 mld. USD. Situace se hodnotí tak, že potřeba likvidity přesahovala možnosti postižené banky a byla natolik nenadálá, že v krátkém čase nebylo možné zorganizovat syndikovaný úvěr ostatních komerčních bank.
- Likvidace banky doprovázená urgentní likviditní podporou trhu a vybraným bankám:
 - Herstatt bank v roce 1974, likviditní podporu poskytla německá centrální banka.
 - Banka Barings v roce 1995, likviditní podporu poskytla britská centrální banka.
- Případy, kdy urgentní podpora likvidity byla součástí plánu na záchranu insolventní banky na účet daňových poplatníků:
- Crédit Lyonnais v devadesátých letech 20. století ve Francii (z politických důvodů).
- Continental Illinois v roce 1984 v USA (z obav spuštěním řetězové platební neschopnosti bank, resp. před materializací systémového rizika).

Aktuálním a instruktivním případem je postup amerického Fedu a Evropského systému centrálních bank o teroristickém útoku v New Yorku 11. září 2001. Útok vyvolal turbulence na finančním trhu a Fed na ně reagoval přesně v duchu klasických zásad pro funkci věřitele poslední instance. V onen tragický den a ve dnech, které po něm následovaly, americká centrální banka dvěstěkrát zvětšila denní objem úvěrů komerčním bankám z normálních 200 milionů USD na 40 miliard USD. A následně zvětšila i objem repo operací o dalších 80 miliard USD. Centrální banka zároveň vydala komuniké, v němž oznámila, že je připravena poskytovat likviditu podle poptávky bank. Evropská centrální banka vydala shodné komuniké. Technika dodání likvidity se v evropském případě ukázala ještě pružnější než v USA, protože ECB má otevřenou facilitu – jde o lombardní úvěr, z něhož mohou banky automaticky čerpat likviditu za sazbu, jen o málo vyšší než dvoutýdenní repo sazba, která je hlavním měnovým nástrojem ECB. Přesto po dva dny, jež následovaly po 11. září 2001, peněžní trh zaznamenal citelné zvýšení jednodenních, tzv. O/N sazeb. ECB reagovala tím, že zorganizovala dva mimořádné repo tendry tak, aby uspokojila zvýšenou poptávku evropských bank po penězích. Po této intervenci sazby velmi rychle poklesly na normální úroveň. Kromě toho ECB realizovala s americkou centrální bankou opravdu velkou swapovou operaci, aby uspokojila poptávku evropských bank, včetně dceřiných společností amerických bank, po dolarech.

Tyto operace centrálních bank jsou hodnoceny jako klasická úspěšná realizace funkce věřitele poslední instance.

²⁴ ROCHET, J.CH. *Lender of last resort, theory and practice*, L'institute d'économie industrielle. Toulouse: Université de Toulouse, 2004.

2.3 Bankovní dohled jako prostředek kontroly dodržování regulatorních opatření

Dohled nad činností banky lze rozdělit na dvě základní formy:

- dohledem na dálku (off-site) a
- dohlídkami na místě (on-site).

Vzájemný poměr mezi oběma těmito formami se v jednotlivých zemích různí a většinou vyplývá z historického vývoje. Zpravidla však platí, že dohled na dálku existuje vždy a liší se především míra zapojení dohledu na místě, která může být např. nahrazena výsledky práce externích auditorů. Mezi země, kde je výrazněji zastoupen dohled na dálku patří např. Spolková republika Německo nebo Velká Británie, naopak větší spoléhání se na výsledky dohlídek na místě je typické např. pro Spojené státy americké. Ve většině zemí však zpravidla existuje v zásadě rovnoměrné zastoupení dohledu na dálku a dohledu na místě.

2.3.1 DOHLED NA DÁLKU JAKO PASIVNÍ SOUČÁST DOHLEDOVÝCH AKTIVIT

Dohled na dálku je založen jednak na licencování a povolovací činnosti, tj. zejména na posuzování vstupu nových akcionářů do sektoru, jednak na monitoringu a analýze činnosti bank, tj. vyhodnocování finančních výkazů a hlášení obezřetného podnikání pro bankovní dohled a dalších dostupných informací o bance.

Dohled na dálku je založen především na informacích, které jsou dostupné z pravidelného reportingu banky vůči regulátorovi a dalších veřejných zdrojů. Mezi základní zdroje patří především:

- pravidelné výkazy a hlášení předkládané bankovnímu dohledu bankami;
- výsledky externího auditu účetní závěrky a další zprávy externího auditora v návaznosti na ustanovení zákona o bankách;
- výsledky dohlídky na místě;
- informace získané od ostatních regulátorů, domácích i zahraničních;
- vývoj makroekonomických ukazatelů;
- informace z tisku a ostatních médií apod.

Základním zdrojem informací jsou především pravidelné výkazy a hlášení předkládané bankovnímu dohledu. Jejich okruh a periodicita je dána potřebou analyzovat průběžně všechna rizika podstupovaná bankou při současné snaze nezatěžovat nadměrně banky příliš expanzivními požadavky na předkládání dat. Základem systému výkazů jsou zpravidla základní účetní výkazy, tj. bilance a výsledovka, které umožňují především posouzení základního zaměření banky ze struktury aktiv a pasiv a určení jejich hospodářských výsledků. Podkladem pro hodnocení rizikovosti bankovního podnikání jsou potom hlášení, která monitorují jednotlivé oblasti činnosti a navazují na jednotlivá opatření bankovního dohledu, která tyto oblasti regulují. Tato hlášení jsou zaměřena především na: [2]

- *oblast kapitálu* se zaměřením na sledování struktury kapitálu, vymezení kapitálových požadavků k jednotlivým typům rizika (kreditního a tržního), strukturu aktiv bankovního portfolia podle rizikovosti, strukturu obchodního portfolia podle rizikovosti, propočet kapitálové přiměřenosti apod.
- *oblast kvality aktiv*, která zahrnuje především údaje o klasifikaci úvěrového portfolia, které je zpravidla pro činnost banky rozhodující, údaje o tvorbě opravných položek ke krytí znehodnocení jednotlivých pohledávek, údaje o zajištění pohledávek, důvodech přírůstků a úbytku klasifikovaných pohledávek apod. Podstatné je i sledování velké úvěrové angažovanosti vůči jednotlivým dlužníkům, které vymezuje riziko koncentrace aktiv. Aktiva nejsou tvořena pouze úvěrovými pohledávkami, proto je třeba sledovat i ostatní typy aktiv, zejména strukturu cenných papírů v portfoliu bank z hlediska jejich určení pro obchodování, k prodeji nebo držení do splatnosti. Pro určení rizikovosti bankovních operací je důležité i sledování měnové struktury aktiv, expozici

banky vůči nerezidentům podle jednotlivých zemí apod. S rozvojem podrozvahových operací vystupuje stále více do popředí potřeba sledovat i tyto operace a z nich především deriváty.

- *oblast likvidity*, kde je podstatné především určení struktury aktiv a pasiv podle skutečné (reziduální) splatnosti charakterizující očekávaný příliv a odiv finančních prostředků do a z banky, vymezení okruhu rychle likvidních aktiv, tj. těch aktiv, které jsou drženy v hotovostní formě nebo je lze do této formy rychle přeměnit, strukturu zdrojů z hlediska jejich původu (bankovní a nebankovní klienti, obyvatelstvo, podniková sféra apod.), sledování struktury vkladů podle velikosti a jejich koncentrace u jednotlivých velkých vkladatelů apod.
- *oblast organizace banky*, kam patří informace o akcionářské struktuře banky, majetkových účastech v jiných společnostech, představenstvu banky a dozorčí radě banky, zapojení vedoucích pracovníků v orgánech jiných společností, počty poboček banky a pracovníků aj.
- *oblast konsolidace*, která zahrnuje v zásadě stejné oblasti uvedené výše, ale týkající se celého konsolidačního celku banky, tj. i jejích dceřiných a přidružených společností. Na konsolidované bázi jsou zpravidla předkládány bilance a výsledovka, hlášení o kapitálové přiměřenosti, velkých úvěrových angažovanostech a majetkových účastech.

Informace, které během své činnosti zjistí externí auditor, jsou nepochybně jedním z důležitých zdrojů informací pro dohled na dálku. V České republice pro banky jako akciové společnosti latí povinnost ročního ověření účetní závěrky externím auditorem. Ten je kromě toho podle § 22 zákona č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů povinen ověřit i řídicí a kontrolní systém banky včetně systému řízení rizik a vypracovat zprávu o ověření účetní závěrky a řídicích a kontrolních systémů podle písmene b) a předložit tyto zprávy České národní bance. Česká národní banka může ověření systémů prominout nebo omezit pouze na některé jejich součásti. Především informace o systému řízení rizik jsou dobrým zdrojem kvalitativních informací o bance, které doplňují poněkud jednostranný pohled finančních ukazatelů používaných v rámci dohledu na dálku. Nevýhodou je, že tyto informace jsou k dispozici zpravidla pouze v roční periodicitě. Obdobný význam mají i výsledky dohlídky na místě, které poskytují detailní informace o činnosti banky a především o systémech řízení a vnitřním kontrolním systému bank, o kvalitě informačních systémů a informačních technologií, strategii banky apod. Pro pravidelné hodnocení off-site však lze tyto informace využít v omezeném rozsahu vzhledem k delší periodicitě dohlídek (zpravidla jednou za 2 až 3 roky).

V návaznosti na rozvoj finančních skupin a zahraniční majetkovou účast v bankách má stále větší význam i spolupráce s ostatními regulátory v tuzemském i zahraničním měřítku. Pro posouzení situace v bance má zásadní význam sledování situace v celé finanční skupině, tj. bankovní dohled na konsolidovaném základě. Zhoršení pozice jednotlivých členů skupiny může zásadním způsobem ovlivnit situaci v bance, a to nejen z finančního hlediska, ale také z důvodu ztráty důvěry, která posléze může vést k problémům v činnosti banky. Spolupráce se zahraničními regulátory je důležitá především v těch bankovních sektorech, kde je významný podíl zahraničních akcionářů. To se ve značné míře týká České republiky, kde zahraniční akcionáři spravují více než 90 % bilanční sumy bankovního sektoru. Rozhodujícími akcionáři jsou zejména zahraniční banky, proto by se dohled na dálku v těchto případech měl týkat i mateřských bank, v případě poboček zahraničních bank pak jejich zahraničních centrál. Znalost situace v těchto bankách je nezbytným předpokladem pro kvalitní analýzu samotné banky. Spolupráce se zahraničními dohledy se zpravidla rozvíjí na základě dohod se zahraničními regulátory (Memorandum of Understanding), jež vymezují základní aspekty spolupráce při dohledu nad bankou.

Pro posouzení především budoucího vývoje banky je důležité i sledování makroekonomického vývoje, který zásadním způsobem předurčuje míru jednotlivých rizik bankovního podnikání. Banky jsou nedílnou součástí ekonomiky, ve které fungují jako zprostředkovatel finančních zdrojů. Pokles výkonnosti ekonomiky např. významně zvyšuje kreditní riziko, nepříznivý vývoj úrokových sazeb ovlivňuje úrokové riziko, situace na kapitálovém trhu může ovlivnit činnost banky v oblasti obchodování s cennými papíry, pohyb cen nemovitostí může mít negativní vliv na hodnotu zajištění

apod. Určitým zdrojem informací pro posouzení celkového postavení banky jsou i informace z médií, které mohou do značné míry ovlivnit situaci banky, zejména z hlediska likvidity. Vytvoření situace nedůvěry v bance může vést postupně až k runu na banku.

Základními formami dohledu na dálku jsou především: [2]

- pravidelná finanční analýza banky prostřednictvím finančních ukazatelů;
- tzv. systém včasného varování (early warning system), který slouží k rychlé identifikaci problémů v činnosti banky;
- rating bank, umožňující srovnání bank mezi sebou navzájem podle jednotných kritérií;
- sledování limitů pravidel obezřetného podnikání.

Rozhodujícím prvkem dohledu na dálku je *pravidelná finanční analýza banky*. Vychází především z finančních ukazatelů, které jsou propočítávány z výkazů a hlášení předkládaných bankami. Finanční ukazatele umožňují posoudit míru jednotlivých rizik pro konkrétní banku vzhledem k její velikosti, struktuře obchodních aktivit. Finanční analýza se provádí zpravidla ve čtvrtletní periodicitě, v případě potřeby však může být prováděna i častěji, tj. v měsíční periodicitě, protože většina výkazů a hlášení je bankovnímu dohledu předkládána měsíčně. Tato čtvrtletní analýza umožňuje detailní pohled na pozici banky a využívá i ostatních zdrojů, zejména dohlídky na místě, pokud v daném období byla realizována, informace z kontaktu s bankou apod. Výsledkem analýzy je případné vytipování problémových oblastí v činnosti banky, posouzení míry jednotlivých rizik a návrh dalšího postupu vůči bance, pokud je nezbytné přijmout nějaké řešení. Příkladem opatření vůči bance může být např. návrh na dohlídku na místě v konkrétní oblasti, uložení bance přijmout potřebná nápravná opatření apod.

Prostředkem pro rychlé zachycení případných negativních tendencí v činnosti banky je tzv. *systém včasného varování*. Velký význam má především v bankovních sektorech, které se skládají z velkého počtu bankovních subjektů. I v menších bankovních sektorech má však tento systém význam, protože umožňuje především efektivněji využívat dostupné kapacity bankovního dohledu. V České republice je early warning system založen na sledování měsíčních změn vybraných ukazatelů postihujících oblast kapitálu, likvidity, kvality aktiv, ziskovosti a bilanční sumy. Negativní změny příslušných ukazatelů jsou bodovány podle stanovené stupnice, která bere v úvahu nejen velikost změny, ale i úroveň, kterou banka v daném ukazateli dosáhla a délku negativního vývoje. Celkový počet negativních bodů je pak rozhodující pro další postup. Při překročení stanoveného limitu musí příslušný inspektor zpracovat stručnou analýzu, která vysvětluje zjištěné negativní tendence a v případě potřeby navrhnout příslušná opatření, např. diskusi s bankou, dohlídku na místě, vyžádání nápravy apod.

Rating bank slouží především ke srovnání jednotlivých bank mezi sebou. Jeho cílem je rozdělení bank do skupin podle jejich pozice v bankovním sektoru, přičemž pro každou skupinu je rovněž charakteristická míra pozornosti, kterou je třeba věnovat jejímu dalšímu vývoji. Rating používaný v České republice je založen na sledování pěti oblastí – kapitálu, likvidity, managementu, kvality aktiv a ziskovosti. Pro každou oblast je stanovena skupina 3 až 4 ukazatelů, které jsou ohodnoceny stupnicí 1 (nejlepší) až 5 (nejhorší). V rámci každé oblasti je současně přiřazena jednotlivým ukazatelům váha podle významu ukazatele v dané oblasti. Podobně jsou pro výsledné hodnocení váženy i jednotlivé oblasti. Výsledkem je potom souhrnné ohodnocení ve stupnici 1 až 5. Používaný rating do určité míry spojuje kvantitativní hodnocení prostřednictvím finančních ukazatelů s kvalitativním hodnocením. To se týká hodnocení likvidity, jehož součástí je ohodnocení postavení banky na trhu, kde jednotliví inspektoři posuzují přístup banky na mezibankovní trh, tj. ochotu ostatních bank této bance poskytnout v případě potřeby potřebné zdroje, schopnost akcionářů banky podpořit likviditu banky, plnění povinných minimálních rezerv apod. Velký význam kvalitativního hodnocení je u hodnocení managementu, kde jsou relativně kvantitativní ukazatele změny ratingu proti předcházejícímu období a sledování dodržování předepsaných limitů, doplněny i pohledem na kvalitu řízení banky, strategii banky, kvalitu vnitřního kontrolního systému, informačního systému, personální politiku, spolupráci s bankovním dohledem apod.

Obecně lze říci, že banky s ohodnocením vyšším než 4 body mají velmi vážné problémy, které zpravidla nejsou schopny řešit samy bez zásadní pomoci zvenčí, banky s ohodnocením 3 až 4 body mají problémy, které mohou vyřešit samy, pokud zásadním způsobem změní některé skutečnosti – např. navýší kapitál banky, změní akcionáře, zkvalitní řízení banky apod. Banky s ratingem 2,5 až 3 body vyžadují detailnější monitoring s cílem předejít případnému zhoršení situace. Banky s ratingem nižším než 2,5 bodu jsou zpravidla bezproblémové banky vyžadující standardní monitoring.

Nedílnou součástí dohledu na dálku je i *sledování dodržování limitů*, které jsou stanoveny v opatřeních České národní banky, která určují pravidla obezřetného podnikání. Jedná se především o limit kapitálové přiměřenosti, limity úvěrové angažovanosti a limity otevřených devizových pozic. Kromě toho je sledováno i dodržování ustanovení Zákona o bankách týkající se majetkové účasti banky v jiných společnostech a zapojení vedoucích pracovníků v orgánech jiných společností. Nedodržování stanovených limitů vede k určitému postihu banky formou pokuty nebo jiného opatření podle závažnosti a rozsahu možného negativního ovlivnění stability banky.

Dohled na dálku je založen především na kvantitativních informacích. To je jeho hlavní výhodou a zároveň i nevýhodou. Kvantitativní informace je možné získávat pravidelně formou výkazů a hlášení, které banky v požadovaných termínech zasílají bankovnímu dohledu. Bankovní dohled si v zásadě určuje rozsah informací tak, aby mu umožňoval postižení všech oblastí bankovního podnikání a posouzení jejich rizikovosti pro stabilitu banky. Kvalita dohledu na dálku je však tímto závislá na kvalitě těchto dat. Dohled na dálku se spoléhá na to, že banky vykazují všechny údaje tak, aby věrně zobrazovaly reálnou situaci v bance. Spolehlivost dat předkládaných bankami je podpořena detailní metodikou, která přesně vymezuje náplň jednotlivých ukazatelů a definuje vazby mezi nimi. Kromě toho je správnost předkládaných dat kontrolována v rámci dohlídek na místě. Většina požadovaných informací vychází z účetních údajů, které jsou rovněž pravidelně ověřovány v rámci externího auditu.

Nevýhodou dohledu na dálku je především skutečnost, že ne všechny důležité faktory, které ovlivňují stabilitu banky a její dobré finanční výsledky jsou postižitelné kvantitativními ukazateli. Ty nejsou schopné zohlednit především kvalitu řídicích mechanismů, systému řízení rizik, vnitřního kontrolního systému apod. Proto se může stát, že případné problémy nebudou zachyceny včas tak, aby bylo možné přijmout potřebná nápravná opatření, protože nedostatky ve výše uvedených oblastech zpravidla bezprostředně nezhorší sledované kvantitativní ukazatel, ale projeví se až s určitým zpožděním, jehož následkem už může být neřešitelnost situace nebo příslušné řešení bude velmi nákladné.

Proto je nezbytné doplňovat dohled na dálku dohledem na místě, v rámci kterého je možné získat potřebné kvalitativní informace, nezbytné k doplnění pohledu na banku a vytipování možných rizikových oblastí banky. Včasné přijetí nápravných opatření je pak základním předpokladem udržení stability banky a bankovního sektoru jako celku.

Propojení dohledu na místě a dohledu na dálku v rámci zajištění celkového hodnocení banky je v současné době základním směrem, který se v bankovním dohledu prosazuje. Akcentuje zejména nezbytnost postižení možných rizik v činnosti banky a odhad jejich míry v budoucnu. Je založen na stanovení tzv. rizikového profilu banky sestavovaného zpravidla po dohlídce na místě, což umožňuje zohlednění všech kvantitativních i kvalitativních aspektů. Na základě tohoto rizikového profilu je pak určován další postup vůči bance, tj. zejména periodicita dohlídek na místě, jejich komplexnost nebo zaměření na vytipované rizikové oblasti, hloubka monitoringu mezi jednotlivými dohlídkami apod. Zaměření na rizika bankovního podnikání a identifikace hlavních rizik pro jednotlivé banky umožňuje správné cílování jednotlivých aktivit bankovního dohledu vůči bance a nastavení optimálního harmonogramu, což přispívá ke zvýšení efektivnosti bankovního dohledu a vyššímu využití stávajících kapacit.

2.3.2 DOHLED NA MÍSTĚ JAKO AKTIVNÍ DOHLEDOVÁ AKTIVITA INSTITUCE BANKOVNÍHO DOHLEDU

Další formou soustavného dohledu nad činností banky po dohledu na dálku jsou dohlídky, konané přímo v bance. Tyto tzv. dohlídky na místě se uskutečňují v souladu s § 25 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, a § 44 a dalšími ustanoveními zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů. Řídí se částí zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole. Dohlídky jsou prováděny prostřednictvím návštěv v jednotlivých bankách. To je také hlavní důvod pro označování této formy dohledu jako dohlídky na místě (on-site). Komplexní dohlídky na místě vyžadují nasazení značných lidských zdrojů, proto se uskutečňují v každé bance zpravidla jen jednou za dva až tři roky.

Podle rozsahu se dohlídky na místě mohou dále dělit na komplexní dohlídky, zahrnující základní rizikové oblasti činnosti banky a na dílčí dohlídky, zaměřené jen na některou z rizikových oblastí.

Komplexní dohlídka na místě je zaměřena na následující oblasti: [2]

- řízení úvěrového rizika;
- řízení tržních rizik a rizik spjatých s obchodováním na finančních trzích, s cennými papíry a majetkovými účastmi;
- vnitřní řídicí a kontrolní systém a interní audit;
- předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti a informační systémy a informační technologie.

Při *sestavování plánu kontrol* se vychází především z posouzení rizik, která jednotlivé banky podstupují, dále z minimální frekvence návštěv banky (zhruba jednou za dva roky, frekvence návštěv však závisí i na velikosti a typu banky) a z dalších informací, které má bankovní dohled k dispozici. V bance může být uskutečněna komplexní kontrola nebo kontrola zaměřená na řízení vybraných rizik.

Prvním krokem při přípravě na naplánovanou dohlídku je *sestavení týmu pracovníků*, kteří se dohlídky zúčastní. Za každou kontrolovanou oblast (úvěrové riziko, tržní riziko, atd., dle konkrétního naplánovaného rozsahu a zaměření dohlídky) je jmenován gestor, který má na starosti přípravu za danou oblast a zodpovídá pak také za průběh dohlídky v bance a za vyhodnocení zjištění a vyvození závěrů pro danou oblast.

Tým má zpravidla následující složení (závisí však na účelu plánované dohlídky): [2]

- vedoucí kontroly v bance, plní především roli reprezentanta ČNB v bance a organizuje celkový průběh kontroly na místě, zúčastňuje se klíčových jednání či jednání s vrcholovým managementem banky, obvykle však neprovádí samotné kontrolní úkony, tj. např. kontrolu úvěrových složek anebo se této činnosti věnuje jen v omezeném rozsahu;
- zástupce vedoucího kontroly, podle své specializace se účastní na kontrole, v případě nepřítomnosti vedoucího jej zastupuje;
- vedoucí kontroly pro jednotlivé výše uvedené oblasti, to znamená pro úvěrové portfolio banky a úvěrové riziko, pro portfolia cenných papírů a derivátů a tržní rizika, pro systém vnitřní kontroly a fungování vnitřního auditu, pro informační systémy a informační technologie; jejich úkolem je organizovat průběh celé kontroly za jimi svěřenou oblast, zajišťovat komunikaci s pracovníky banky a plánování pohovorů s nimi; v případě pracovníka zodpovědného za kontrolu úvěrového portfolia je pak jeho povinností i rozdělit úvěrové složky klientů jednotlivým členům týmu, zajistit převzetí a zpětné odevzdání složek banky, přebírání hodnocení jednotlivých klientů a složek od členů týmu, evidence základních problémů objevených při kontrole a sumarizace zjištění pro účely sepsání protokolu, v případě volné kapacity se také zapojuje do kontroly složek;
- inspektoři, jejichž úkol spočívá v realizaci kontrolních úkonů podle plánu dohlídky na místě a interních předpisů ČNB, to znamená podle manuálů pro výkon dohlídek na místě, konkrétně to znamená např. kontrolu úvěrových složek, jejich vyhodnocení, které se realizuje prostřednictvím vyplnění tzv. úvěrového dotazníku v počítači, pořizování fotodokumentace, předání vyhodnocení a

veškerých podkladů, které má banka o klientovi k odsouhlasení pověřenému pracovníkovi, jímž je vedoucí kontroly v bance, jeho zástupce anebo člen týmu pověřený prací metodika;

- inspektor dohledu na dálku, zpravidla jde o inspektora, který má danou banku na starosti, tento kontroluje vybrané úvěrové složky podle vlastního uvážení a podle svých časových možností, nepracuje totiž v útvaru pro dohlídky na místě a i v průběhu dohlídky v bance pokračuje v plnění svých běžných pracovních povinností;
- metodik, tento zaměstnanec nebývá po celou dobu dohlídky na místě v předmětné bance, protože může poskytovat konzultace po telefonu nebo prostřednictvím elektronické pošty, vstupuje zejména do diskusí o hodnocení sporných případů, to znamená např. tehdy, když nedojde ke shodě o klasifikaci daného úvěrového obchodu, nebo o podstatě a rizicích spojených s nějakým obchodem s cennými papíry, popřípadě k problému s hodnocením spolehlivosti určitého prvku informačního systému, když se objeví nějaký specifický problém právní povahy atd.;
- zaměstnanec zodpovědný za chod počítačové sítě týmu, tým je vybaven přenosnými počítači a při dohlídce na místě si vytváří svou vlastní miniaturní síť, tento zaměstnanec tedy zajišťuje její bezporuchový chod a ochranu dat a řeší i problémy technického charakteru, zpracovává sestavy o počtu zkontrolovaných úvěrů, zpracovává sestavy o portfoliích nástrojů v obchodní knize banky, v případě potřeby zajišťuje tisk dokumentů, připojení na internet (např. pro účely ověřování některých informací, vyhledávání v obchodním rejstříku apod.), podle svých časových možností se účastní také kontroly;
- zaměstnanec odboru nestandardních činností ČNB, jehož úkolem je kontrola dodržování zákona č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti.

Při plánování kapacit týmu je třeba vzít do úvahy řadu faktorů, k nimž patří zejména velikost banky, její rizikový profil, zjištění získané prostřednictvím dohledu na dálku, zjištění z přecházející dohlídky na místě, specifická situace, v níž se banka v daném čase nachází, očekávaná pracnost prověřování jednotlivých obchodů banky, existence speciálních produktů, nároky na porozumění a případné překlady cizojazyčných dokumentů atd.

Při přípravě dohlídky na místě se shromažďují všechna dostupné zdroje o situaci banky a analyzuje se její finanční situace i organizační struktura. Základním zdrojem informací jsou zprávy, které banky zasílají pravidelně do ČNB v rámci dohledu na dálku, korespondence s bankou a zápisy o jednání s bankou, které jsou uloženy u inspektorů pro dohled na dálku, výroční zprávy, obchodní plán banky, zápisy z předchozích informačních návštěv a také materiály dodané bankou pro předcházející dohlídku na místě a různé statistické výkazy. Důležitým zdrojem informací jsou také protokoly z předchozích kontrol na místě, případné námitky banky a rozhodnutí ČNB o jejich vypořádání, eventuálně odvolání banky a opatření uložená bance na základě zjištění z předcházejících kontrol. K aktuálním údajům, které je třeba při zpracování analýzy banky vzít do úvahy, patří také signální informace a ostatní informace od inspektora pro dohled na dálku. Tento inspektor je také zodpovědný za zpracování analýzy banky, protože podnikání banky dlouhodobě sleduje, jedná s čelnými představiteli banky, vyřizuje korespondenci s bankou a proto má o bance největší znalosti. Inspektor pro dohled na dálku je tudíž povolán k tomu, aby upozornil na problémové oblasti, na které by se měla dohlídka na místě soustředit. Nutno dodat, že při přípravě dohlídky na místě se berou do úvahy i informace z veřejných zdrojů, to znamená informace získané prostřednictvím internetu, Obchodního rejstříku a Obchodního věstníku. Pro vyhledávání informací z veřejně přístupných zdrojů se využívá i specializovaný software (např. Ariadna). Význam mají i informace publikované o bance v tisku, televizi a rozhlase a to hlavně proto, že ovlivňují obraz banky v očích veřejnosti (image), jenž je důležitý pro důvěryhodnost banky.

Kromě údajů, které má ČNB již k dispozici, je třeba vyžádat si další aktuální údaje přímo od banky. Za tímto účelem se do banky před plánovanou dohlídkou zasílá dopis, označovaný interně jako tzv. FDL (First Day Letter), jímž se oznamuje bance plánovaný termín uskutečnění dohlídky. Dopis zpravidla obsahuje datum, hodinu a místo zahájení dohlídky, žádost o sdělení kontaktní osoby

(zpravidla člena představenstva), která bude mít na starosti zajištění koordinace mezi bankou a bankovním dohledem ČNB v případě potřeby. Dále bývá oznámeno, kdy se uskuteční tzv. informační návštěva a na jaké oblasti bude kontrola zaměřena. Přílohou dopisu je seznam vnitřních předpisů a údajů, které musí banka před zahájením dohlídky dodat. Konkrétní seznam požadovaných údajů a dokumentů závisí na zaměření dohlídky. Materiály by měly být pokud možno co nejaktuálnější, nejlépe k datu, ke kterému se provádí dohlídka.

Mezi materiály, jejichž dodání se v příloze „FDL“ zpravidla po bance požaduje, patří např. aktuální výpis z obchodního rejstříku, seznam akcionářů, zápisy z valných hromad, aktuální stanovy banky, strategie a zásady pro oblast, která bude předmětem kontroly, organizační řád, organizační schéma včetně jmen vedoucích pracovníků a seznam příslušných pracovníků včetně telefonického kontaktu (to je zvláště důležité pro celkovou orientaci a naplánování pohovorů v bance, ale také pro posouzení možnosti vzniku konfliktu zájmů), platný podpisový a schvalovací řád a aktuální podpisové vzory, které se využívají při kontrole úvěrových složek pro ověření dodržování stanovených pravidel a také funkčnosti vnitřního kontrolního systému, vnitřní předpisy, směrnice a manuály vztahující se ke kontrolovaným oblastem, dopis externího auditora vedení banky (tzv. Management Letter), zápisy z jednání interních výborů a komisí z kontrolované oblasti, zápisy z jednání představenstva, dozorcí rady, interního auditu. Důležitou součástí požadovaných informací jsou také údaje z informačního systému banky týkající se např. jejich rozvahových a podrozvahových pohledávek, ekonomicky spjatých skupin, cenných papírů, apod.

Na základě shromážděných podkladů o bance pak vybraný člen týmu zpracuje analýzu činnosti bank. Analýza by měla vycházet z časových řad dlouhých minimálně dva roky a zaměřovat se zejména na zhodnocení aktuálního stavu, trendů a změn za období od poslední dohlídky v bance a na dodržování limitů obezřetného podnikání stanovených regulátorem. Může obsahovat i porovnání se srovnatelnými bankami. Měla by zmapovat zjištění z minulých dohlídek (zjištění, námitky banky, rozhodnutí ČNB, uložená opatření, stav jejich plnění) a upozornit na případná zjištění auditorů či inspektorů v rámci dohledu na dálku. Dále je třeba posoudit vnitřní předpisy banky, jejich úplnost, srozumitelnost, aktuálnost, provázanost a zejména jejich soulad se zákony, opatřeními, úředními sděleními či vyhláškami ČNB a soulad skutečné činnosti banky s předpisovou základnou a se strategií banky. Na základě takto provedené analýzy se identifikují nedostatky a problémové oblasti, na které by se měli inspektoři při dohlídce zaměřit.

Po stanovení cíle dohlídky, analýze situace v bance a určení složení týmu se plánuje postup dohlídky a konkretizují se úkoly členů týmu. Po zvolení varianty průběhu dohlídky je třeba ještě stanovit základní rozvrh pohovorů s vedoucími pracovníky banky. V praxi to znamená, že plán vymezí tvary, které bude třeba navštívit, a stanoví přibližný počet pohovorů a členů týmu, kteří se jich zúčastní. Jde ovšem jen o předběžný záměr, jenž se operativně upřesňuje v průběhu dohlídky na místě a na základě kontrolních zjištění v jednotlivých oblastech.

Před zahájením dohlídky je třeba dořešit ještě technické záležitosti a dojednat s bankou konkrétní průběh dohlídky. Za tímto účelem se uskutečňuje informační návštěva v bance. Během informační návštěvy zaměřené na technickou stránku dohlídky je možné např. zodpovědět dotazy banky týkající se požadavků v dopise FDL zaslaném na banku, zejména dotazy ohledně datové části. Cílem návštěvy je také přesné definování požadavků na data předkládaná bankou v elektronické podobě a získání informací o informačním systému banky a případně následné zpřesnění požadavků ČNB na podklady. Během této návštěvy může být také dojednáno organizační zabezpečení dohlídky, tj. předpokládaný časový harmonogram dohlídky, vybavení místnosti, v nichž bude pracovat kontrolní tým, a v nichž budou probíhat i některé pohovory se zaměstnanci banky, apod. Této návštěvy se z banky i z ČNB účastní vždy alespoň jeden pracovník specializovaný na výpočetní techniku. Přítomna by měla být i osoba, která zajistí, aby požadavky, které ČNB vznáší v souladu se zákonem o bankách, zákonem o státní kontrole a dalšími právními předpisy, byly zaměstnancům banky řádně vysvětleny.

Po uskutečnění „technické“ informační návštěvy se zpravidla koná ještě informační návštěva úvěrová. Ze strany banky se jí účastní zpravidla člen vrcholového vedení a pracovník dobře obeznámený

s úvěrovým procesem v bance. Cílem této návštěvy je především zmapovat úvěrový proces v bance a seznámit se způsobem vedení úvěrových složek (spisů) u různých typů produktů či klientů. Po uskutečnění návštěvy její účastníci seznámí ostatní účastníky plánované dohlídky se svými zjištěními, zejména se stavem složek, jejich uspořádáním, základními dokumenty a odlišnostmi u jednotlivých produktů a klientů, a vysvětlí jim základní mechanismy poskytování produktů (především úvěrů) klientům. Na této návštěvě se také doladují i organizační záležitosti dohlídky.

Před zahájením dohlídky je třeba kromě zaslání „FDL“ informujícího o plánovaném zahájení kontroly také bance sdělit, kteří pracovníci z ČNB se zúčastní kontroly. Za tímto účelem se bance zasílá dopis adresovaný vrcholovému vedení banky. Tento dopis obsahuje pověření k výkonu bankovního dohledu vydaná jmenovitě pro členy týmu. Dohlídku je třeba oznámit nejen bance, ve které se kontrola uskuteční, ale na základě „Dohody o spolupráci mezi ČNB, KCP a MF ČR při výkonu bankovního dohledu a státního dozoru“ také Komisy pro cenné papíry, a to i v tom případě, když kontrola není zaměřena jen na problematiku obchodování s cennými papíry.

Dohlídka na místě má dvě základní části (ať již v tomto pořadí, a nebo dle jiné varianty časového harmonogramu): [2]

1. kontrolní činnost týmu, která pokrývá výše uvedené základní oblasti činnosti banky anebo (v případě, že jde o dílčí dohlídku) jen některou z nich, u komplexní dohlídky je vždy základem kontrola vybraného vzorku úvěrového portfolia banky;
2. pohovory s managementem a pracovníky banky.

Po stanovení cíle dohlídky, který může být ovlivněn i výsledky analýzy banky před dohlídkou, a zjištění celkové kapacity kontrolního týmu se vybere konkrétní vzorek portfolia banky. Výběr vzorku je ovlivněn především cílem dohlídky. Cílem může být např. zhodnocení přístupu banky k jednotlivým typům úvěrů a prověření obezřetnosti úvěrových procesů, zhodnocení dostatečnosti pokrytí rizik portfolia banky tvorbou opravných položek, nebo zhodnocení některé předem vytipované rizikové oblasti.

Vzorek klientů se vybere v závislosti na cíli, např. tak, aby byly zahrnuty všechny typy úvěrů, které banka poskytuje, různé typy klientů, z různých odvětví, apod. Zkoumá-li se přístup banky k zohledňování zajištění, jsou součástí vzorku zejména klasifikované úvěry s vysokou hrubou úvěrovou angažovaností (tj. s vysokou výší expozice) a nízkými opravnými položkami. Vzorek by měl zahrnovat co největší část portfolia banky. Jeho struktura podle jednotlivých kategorií klasifikace podle pravidel ČNB by měla alespoň přibližně odpovídat celkové struktuře portfolia banky. Je třeba s zaměřit také na klienty, kteří se na základě informací z jiných zdrojů (interních zdrojů ČNB, médií apod.) jeví jako riziková. Pokud je dohlídka zaměřena jen na určitou konkrétní, předem vytipovanou rizikovou oblast, je vzorek vybrán především z této oblasti, s cílem prověřit funkčnost určitých kontrolních prvků apod.

Seznam pohledávek (klientů) vybraných ke kontrole je přibližně jeden až dva týdny před zahájením dohlídky oznámen bance tak, aby mohla připravit úvěrové složky ke kontrole.

Kontroly vybraného vzorku úvěrového portfolia se vzhledem k časové náročnosti tohoto úkolu účastní všichni členové týmu, bez ohledu na to, na jakou oblast dohlídky na místě jsou jinak specializováni. Cílem je zjistit, zda jsou složky vedeny v souladu s vnitřními předpisy banky, zda jsou dodržovány zásady a postupy stanovené bankou, zejména průběh schvalovacího procesu, schvalovací pravomoci, zda nedochází ke konfliktu zájmů, apod. Prověřuje se také způsob klasifikace klientů, zejména hodnocení bonity, a soulad se zákony a s opatřeními ČNB. Délka trvání této části dohlídky závisí na velikosti kontrolované banky a jejího úvěrového portfolia. Obvyklá je doba 10 – 20 pracovních dní.

V průběhu kontroly složek musí být zajištěn také přístup do databází banky, aby byla možnost ověřit některé údaje, zjistit aktuální stav pohledávky a hodnocení klienta apod. a prověřit fungování systému. Banka za tímto účelem zpravidla určí jednoho či několik pracovníků, kteří jsou schopni a oprávněni

inspektorům požadované údaje dohledat. V případě nejasností je možné také již v průběhu kontroly portfolia uskutečnit krátké pohovory s pracovníky banky zodpovědnými za vedení kontrolované složky, hodnocení daného klienta apod. Vždy se však dodržuje tzv. zásada „čtyř očí“, tj. ze strany regulátora musí být jednání přítomny alespoň dvě osoby.

V části dohlídky zaměřené na pohovory s řídicími pracovníky a ostatními zaměstnanci banky se již neúčastní kontroly celý tým inspektorů najednou. Tým se rozdělí podle kontrolovaných oblastí. Vedoucí za danou oblast vypracuje a průběžně doplňuje podrobný plán pohovorů, sjednává schůzky s příslušnými zaměstnanci banky a rozhoduje, kdo z členů týmu se jich zúčastní. Zde, tak jako i v jiných případech, je nutné dodržovat zásadu „čtyř očí“, což znamená, že pohovorů se zúčastní vždy alespoň dvě osoby z ČNB. Doba trvání této části dohlídky bývá opět 10 – 20 pracovních dní, případně i déle, v závislosti na velikosti banky a zjištěných problémech.

Plán pohovorů musí vycházet především z cíle dané dohlídky, tj. oblastí (rizik), které mají být předmětem kontroly, a ze specifické situace v dané bance. Musí se zohlednit konkrétní organizační struktura, velikost banky a také fakt, zda se dohlídka uskutečňuje v místě pracoviště inspektorů a zda se jedná o domácí banku, pobočku zahraniční banky či její dceřinou společnost. Cílem pohovorů je zmapovat fungování banky a objevit případná rizika a problémy v prověřované oblasti.

Na každý pohovor se musí jeho účastníci řádně připravit. Je třeba rozhodnout, kdo pohovor povede, jakou měrou se budou do diskuse zapojovat ostatní účastníci, jaká budou hlavní projednávaná témata, kdo připraví zápis z jednání. Ze zápisu musí být zřejmé, kdy se jednání uskutečnilo (datum a čas), kdo se jej účastnil, jaká byla projednávaná témata. Na závěr by měla být shrnuta zjištění a problémy, které z pohovoru vyplynuly.

Úvodní pohovory se většinou vedou s vedoucími představiteli banky, tj. s členy představenstva, dozorčí rady, vedoucími pracovníky přímo podřízenými představenstvu (senior managementem). Tyto pohovory jsou obvykle zaměřeny na obecnější témata jako je strategie, celkový systém řízení banky apod. Poté se navštěvují další útvary podle naplánovaného časového harmonogramu, např. útvary zabývající se obchodní činností (Front Office), vkládáním dat do systému, výkaznictvím, útvary zodpovědné za vedení složek klientů, sledování a analyzování bonity klientů a klasifikaci, výpočet opravných položek a rezerv, sledování ekonomicky spjatých skupin klientů, řízení a sledování hodnoty zajištění, útvary zodpovědné za správu ohrožených úvěrů a řízení úvěrového rizika, zejména je-li cílem dohlídky kontrola úvěrového rizika. Pohovory se vedou také se zaměstnanci útvaru vnitřního auditu, účtárny, a jinými útvary dle aktuální potřeby. Na závěr dohlídky se uskuteční informativní schůzka s vrcholovým managementem banky, na které pracovníci bankovního dohledu shrnou základní zjištění z uskutečněné dohlídky. Ze strany regulátora se tohoto jednání účastní zpravidla především vedoucí kontroly a pracovníci pověření gesci za jednotlivé kontrolované oblasti.

Závěrečné pohovory s vedoucími pracovníky přímo podřízenými představenstvu a členy představenstva jsou obvykle zaměřeny na konkrétní zjištění při dohlídce. Konání těchto závěrečných pohovorů není ještě v praxi dohlídek na místě zcela obvyklé a směřuje spíše k výměně a vyjasnění názorů, které bankovní dohled získal v průběhu dohlídky na místě. Závěrečné pohovory jsou proto spíše koncipovány jako prezentace poznatků, získaných při dohlídce na místě se snahou získat již v této fázi – tedy před vypracováním závěrečného protokolu – názor představitelů banky na zjištění bankovního dohledu z této dohlídky.

Po formálním oznámení o ukončení dohlídky v bance se zpracují jednotlivá zjištění do dokumentu označovaného jako „protokol“ z dohlídky na místě. Obsah protokolu závisí na cílech a zaměření konkrétní dohlídky a oblastech, které byly předmětem kontroly. Podle § 15 zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, ve znění pozdějších předpisů, musí protokol obsahovat zejména popis zjištěných skutečností s uvedením nedostatků a označení ustanovení právních předpisů, které byly porušeny. Zpravidla obsahuje celkové zhodnocení činnosti banky a jejích systémů z hlediska obezřetnosti a dodržování zákonů a opatření ČNB a měl by vymezit problematické oblasti a rizika, která byla v průběhu dohlídky zjištěna. Tvzení obsažená v protokolu musejí vždy obsahovat odkazy na právní předpisy a musejí být doložitelná.

Na základně zjištění z dohlídky je možné uložit bance opatření k nápravě. Plnění uložených opatření v termínech odpovídajících uloženému opatření průběžně kontroluje inspektor dohledu na dálku.

Doba zpracovávání protokolu závisí na velikosti banky, rozsahu dohlídky a množství zjištění. V posledních letech je tendence ke zkracování doby, potřebné ke zpracování protokolu. Každý vedoucí zpracovává část protokolu, za kterou má gesci. Postupná formulace jednotlivých zjištění a sestavování protokolu, za kterou má gesci. Postupná formulace jednotlivých zjištění a sestavování protokolu probíhá prakticky již v průběhu dohlídky. Protokol, podepsaný kontrolními pracovníky, kteří se kontroly zúčastnili, se předá kontrolované bance. Banka má právo na seznámení s obsahem protokolu a předání jednoho stejnopisu, což je povinna potvrdit podpisem protokolu. V případě, že by banka odmítla seznámit se zjištěním či jej potvrdit podpisem protokolu, bylo by třeba tuto skutečnost v protokolu vyznačit.

Po seznámení s protokolem má banka na základě § 17 zákona č. 552/1991 Sb., možnost do pěti dní ode dne seznámení s protokolem zaslat ČNB písemně námitky k protokolu. ČNB má právo stanovit bance delší lhůtu pro zaslání námitek. Námitky se musejí vztahovat ke konkrétním tvrzením uvedeným v protokolu a musejí obsahovat odůvodnění, proč banka s daným tvrzením nesouhlasí.

ČNB musí prověřit všechny bankou uvedené námitky a podle § 18 odst. 1 zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, ve znění pozdějších předpisů, rozhodne o námitkách. Námitky je možné přijmout, nebo zamítnout, nemá-li např. sdělení banky charakter námitky či neexistují-li podklady dokládající pravdivost tvrzení uvedeného v protokolu. Zamítnutí námitky banky je třeba opět řádně zdůvodnit.

2.3.3 KONSOLIDOVANÝ DOHLED JAKO NOVĚ REALIZOVANÝ FENOMÉN DOHLEDOVÝCH AKTIVIT [2]

Dohled nad bankami je prováděn na tzv. individuálním i na tzv. konsolidovaném základě. Dohled na individuálním základě spočívá v dohledu nad jednotlivými bankami. Takový dohled pak mimo mnoha dalších činností zahrnuje i sledování, zda banka dodržuje stanovené limity čisté angažovanosti a limit kapitálové přiměřenosti na individuálním základě. Dodržování limitů na individuálním základě znamená, že banka při propočtu např. kapitálovém přiměřenosti vychází pouze ze svých obchodních aktivit, které zaznamenává ve svém účetnictví.

Bankovním dohledem na konsolidovaném základě se pak rozumí sledování a regulace rizik u konsolidačních celků, jejichž součástí je banka, za účelem omezení rizik, kterým je banka vystavena z hlediska její účasti v konsolidačním celku. Tento dohled není dohledem nad jednotlivými osobami zahrnutými do konsolidačního celku a nenahrazuje se jím výkon bankovního dohledu na individuálním základě nad bankami. Spočívá v posuzování charakteru vlivu ostatních firem, které jsou členy konsolidačního celku, na banku – člena konsolidačního celku. Při výkonu dohledu na konsolidovaném základě orgány dohledu vzájemně spolupracují na národní i mezinárodní úrovni, vyměňují si informace apod. Zatím účelem uzavírají memoranda o spolupráci, která jsou základem této spolupráce. Regulatorní orgány se mohou navzájem požádat o provedení kontroly přímo v osobách zahrnutých do konsolidačního celku – kontrola na místě (on-site). Zároveň od členů konsolidačních celků vyžadují dohledy příslušná data, která dále analyzují, čímž je naplňován dohled na dálku (off-site). V závislosti na charakteru konsolidačních celků se rozlišují tři jejich typy – skupina ovládací banky, skupina finanční holdingové společnosti nebo skupina smíšené holdingové společnosti (konsolidační celek tvoří nejméně dvě osoby).

Skupinou ovládací banky je skupina tvořená bankou jí ovládanými osobami a přidruženými společnostmi. Ovládací bankou je banka, jejíž ovládané osoby nebo přidružené společnosti jsou bankami, finančními institucemi nebo podniky pomocných bankovních služeb. Ovládané osoby jsou osoby, které jsou pod přímým nebo nepřímým (vykonávaným prostřednictvím jiné osoby) rozhodujícím vlivem ovládací osoby. Ovládací osoba má vliv na řízení nebo provozování podniku ovládané osoby. Přidružené společnosti jsou právnické osoby, ve které má jiná osoba, např. banka, přímý nebo nepřímý podíl nejméně 20 % na základním kapitálu. nebo hlasovacích právech. Finanční

institucí se rozumí jiná osoba než banka, která jako svou rozhodující či podstatnou činnost nabývá nebo drží podíly na právnických osobách nebo provádí některou z činností vymezených bankám, jako např. poskytování úvěrů, investování do cenných papírů na vlastní účet, finanční leasing, vydávání a správa platebních prostředků, například platebních karet a cestovních šeků, poskytování záruk.

Mezi finanční instituce se dále zahrnují investiční společnosti, investiční fondy, penzijní fondy, pojišťovny a zajišťovny.

Skupinou finanční holdingové společnosti je skupina tvořená finanční holdingovou společností a jí ovládanými osobami a přidruženými společnostmi. Finanční holdingovou společností je ovládající osoba, která je finanční institucí jinou než pojišťovnou, jejíž ovládané osoby jsou výlučně nebo převážně bankami nebo finančními institucemi nebo bankou, a jí ovládané osoby zahrnují alespoň jednu banku.

Skupinou smíšené holdingové společnosti je skupina tvořená smíšenou holdingovou společností a jí ovládanými osobami a přidruženými společnostmi. Smíšenou holdingovou společností je ovládající osoba, která není finanční holdingovou společností nebo bankou, a jí ovládané osoby zahrnují alespoň jednu banku.

Pouze ovládající banka a finanční holdingová společnost sestaví vedle konsolidačního celku *regulovaný konsolidační celek*, který se skládá z ní samé a dále z ovládaných osob, které jsou bankami, finančními institucemi s výjimkou pojišťoven a podniky pomocných bankovních služeb. Do tohoto celku je třeba dále zahrnout tzv. *společně řízené podniky*²⁵.

Ovládající banky a finanční holdingové společnosti dodržují pravidla obezřetného podnikání, kterými jsou kapitálová přiměřenost a čistá angažovanost. Limity – kapitálová přiměřenost ve výši 8 % a čistá angažovanost 25 %, resp. 20 % - na konsolidovaném základě se aplikují konsolidovaná data členů regulovaného konsolidačního celku. Tzn. provádí se propočty např. hrubé angažovanosti z dat zachycených nejen v účetnictví ovládajících osob, ale i v účetnictví ovládaných osob a společně řízených podniků (bankou vlastněných firem), které byly s použitím metod účetnictví nejdříve konsolidovány.

Ovládající osoba používá metodu plné konsolidace pro konsolidaci dat jí samotné (ovládající osoby) a ovládané osoby. Touto metodou se rozumí sestavení finančních výkazů za regulovaný konsolidační celek, jako by šlo o jediný subjekt. Metoda poměrné konsolidace se používá pro konsolidaci dat ovládající osoby a společně řízených podniků. Touto metodou se rozumí zahrnutí příslušných složek majetku, závazků, výnosů a nákladů společně řízeného podniku do finančních výkazů ovládající osoby v poměrné výši odpovídající vlastnickému podílu ovládající osoby na společně řízeném podniku.

V České republice je konsolidovaný dohled prováděn nad bankovními skupinami, tj. skupinami, v jejichž čele stojí banka, a nad skupinami, v jejichž čele stojí jiná finanční instituce (finanční holdingová osoba) nebo nefinanční instituce (smíšená holdingová osoba). Vzhledem k tomu, že ve finančním sektoru působí ve velké míře subjekty kontrolované zahraničními vlastníky, má velký význam i spolupráce se zahraničními regulátory. Pravidla takovéto spolupráce jsou obsažena v jednotlivých dvoustranných a mnohostranných dohodách o spolupráci (tzv. Memoranda of understanding).

Pravidla obezřetného podnikání bank na individuálním a konsolidovaném základě v České republice upravují příslušné aktuální vyhlášky České národní banky²⁶.

²⁵ Společně řízeným podnikem je přidružená společnost, která je charakterizována tím, že na řízení takové přidružené společnosti se podílí člen regulovaného konsolidačního celku spolu s alespoň jednou osobou nezahrnutou do regulovaného konsolidačního celku, a zároveň odpovědnost nebo ručení osoby nebo osob nezahrnutých do regulovaného konsolidačního celku podílejících se na řízení přidružené společnosti a závazky přidružené společnosti jsou omezeny výší jejich podílu na základním kapitálu této přidružené společnosti.

²⁶ Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. července 2002, o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě.

Pokud by bankovní dohled zjistil nedostatky v činnosti členů konsolidačního celku, např. osoba zahrnutá do konsolidačního celku neposkytla požadované informace pro účely bankovního dohledu na konsolidovaném základě nebo poskytla informace neúplné, nepravdivé či zkreslené, může uložit takové osobě pokutu až do výše 50 mil. Kč. Stejně tak pokud by bylo zjištěno porušení nebo obcházení zákonů a předpisů, dále provádění obchodů v rámci konsolidačního celku nebo navenek způsobem, který poškozuje zájmy vkladatelů banky – člena konsolidačního celku, nebo způsobem, který ohrožuje bezpečnost a stabilitu banky, může bankovní dohled vyžadovat, aby byla ve stanovené lhůtě zjednána náprava nebo zajištěn mimořádný audit na náklady ovládající osoby. Dále může bankovní dohled uložit pokutu do 50 mil. Kč nebo i zakázat nebo omezit provádění operací s osobami, které jsou součástí stejného konsolidačního celku.

2.3.4 SPOLUPRÁCE BANKOVNÍHO DOHLEDU S EXTERNÍMI AUDITORY

Externí auditorské firmy prověřují především pravdivost, správnost a úplnost výkazů bank. Ověřují také účetní závěrku a výroční zprávu a úplnost, správnost a průkaznost vedení účetnictví příslušné banky. Rovněž se vyjadřují k úrovni řízení rizik bankou. V případech problémových bank je audit mnohem častější. Konečnou odpovědnost za komplexnost a správnost informací však nese vedení dané banky. Zprávy o auditu by měly být k dispozici nejen bankovním supervizorům a členům vedení bank, ale i držitelům cenných papírů bank, vkladatelům a dalším klientům.

Externí auditoři úzce spolupracují se supervizory a například v členských zemích Evropské unie musejí upozorňovat příslušné instituce na všechny zjištěné skutečnosti, které by mohly poškodit klienty bank, samotné banky nebo bankovní systém jako celek.

Výsledek externího auditu může mít čtyři základní podoby:

- *výrok bez výhrad* – auditor potvrzuje, že nemá žádné námitky k pravdivosti, správnosti a úplnosti účetních výkazů a současně nemá žádné pochybnosti o schopnosti banky pokračovat v činnosti v nejbližší budoucnosti, to je minimálně 1 rok;
- *výrok s výhradou* – auditor opět nemá žádné pochybnosti o schopnosti banky pokračovat v činnosti v blízké budoucnosti, ale současně upozorňuje, že neměl možnost dostatečně prověřit všechny potřebné skutečnosti nebo nesouhlasí s některými účetními výkazy;
- *záporný výrok* – auditor vyjadřuje zásadní nejistotu či zásadní nesouhlas k úplnosti, průkaznosti a správnosti účetnictví, a nemůže tak potvrdit, že nemá žádné pochybnosti o schopnosti banky pokračovat v činnosti v nejbližší budoucnosti;
- *odmítnutí výroku* – auditor má takové nejistoty nebo u něj ze strany banky došlo k takovému omezení činnosti, že se k úplnosti, průkaznosti a správnosti účetnictví nemůže vyjádřit.

Výsledek auditu v obecnější a stručné podobě je povinnou součástí výroční zprávy příslušné banky. Podrobný výsledek, včetně různých doporučení bance (například zvýšit rezervy na rizikové pohledávky), ve výroční zprávě obvykle není, má „důvěrnější charakter“. Je součástí zprávy vedení (management letter), kterou dostávají k dispozici vrcholné orgány banky a instituce dohledu, včetně centrální banky.

V poslední době se stále více uplatňuje zásada, že audit všech složek jedné banky (ústředí, pobočky, dceřiné společnosti apod.) by měla provádět vždy pouze jedna externí auditorská firma, která je pro každou banku schvalována institucí regulace a dohledu (centrální bankou). Instituce regulace a dohledu také výrazně více než v minulosti vycházejí při hodnocení bank z výsledků externího auditu a velmi často potvrzují doporučení auditorů, čímž se tato doporučení stávají pro banky závaznými. Kromě externího auditu musí každá banka zabezpečovat interní audit. Příslušné kontrolní oddělení

Vyhláška č. 333 České národní banky ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě, ve znění pozdějších předpisů.

banky by přitom mělo být nezávislé, oddělené od provozní činnosti banky a mělo by mít určité pravomoci, včetně přijímání exekutivních rozhodnutí. Samozřejmostí by měly být dostatečná kvalifikační úroveň personálu a kvalitní technické vybavení.

Externí audit hraje významnou roli při regulaci podnikání bank. Zatímco dohlídky na místě se uskutečňují zpravidla jednou za dva roky, externí auditor zkoumá činnost banky při každém ověřování pravdivosti výkazů, tj. pokaždé, když se sestavuje účetní závěrka, resp. auditorem ověřovaná mimořádná účetní závěrka. Vypracování a předkládání zprávy o ověření systémů ČNB tak usnadňuje výkon obezřetného dohledu nad bankami.

Vzájemné vztahy regulátora a externích auditorů v České republice se řídí auditorskou směrnicí č. 51 – Vzájemné vztahy mezi bankovním dohledem a auditory, platnou od 1.1.1995. Na mezinárodním poli usměřuje vzájemné vztahy Mezinárodní výbor pro auditorskou praxi (International Auditing Practices Committee – IAPC) a Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basel Committee on Banking Supervision – BCBS). Jak česká směrnice, tak i obě mezinárodní instituce považují spolupráci bankovního dohledu a auditorů za velmi žádoucí a přínosnou. Pochopení vzájemných rolí a zlepšení komunikace by pomohlo zvýšit efektivnost auditu i dohledu.

Auditorská směrnice č. 51 především definuje roli tří subjektů, které se podílejí na obezřetném vedení banky, a to vedení banky, auditorů a bankovního dohledu, a dále se zabývá vztahem bankovního dohledu a auditorů a mechanismem k zefektivnění a zlepšení koordinace jejich činnosti. Tato směrnice vychází kromě českých zákonů²⁷ také z mezinárodního auditorského standardu „Vztahy mezi bankovním dohledem a externími auditory“.

Jak externí auditor, tak i bankovní dohled zkoumají účetní závěrku banky, účetní systém a vnitřní řídicí a kontrolní systém. Hledisko zkoumání je však poněkud odlišné. Zatímco auditorovi jde především o ověření správnosti a souladu vykazovaných údajů s realitou, bankovní dohled hodnotí stabilitu banky, ochranu zájmu vkladatelů a posuzuje obezřetnost řízení bankovních činností. Musí brát v úvahu také různé další skutečnosti, např. subjektivnost některých odhadů, které se promítají do účetní závěrky, události následující po sestavení účetní závěrky, odlišný záměr auditora a dohledu při posuzování vnitřního kontrolního systému. Přes tato omezení však mohou být výsledky práce externího auditora přínosné i pro bankovní dohled. Proto mají banky povinnost předkládat auditorské zprávy dohledu.

Auditorské zprávy poskytují např. informaci o věrohodnosti účetní závěrky. Také auditor při provádění auditu přihlíží k opatřením a úředním sdělením ČNB a může využít konzultací s bankovním dohledem. Pokud zjistí auditor významné nedostatky v činnosti banky nebo rizika, o nichž se domnívá, že nejsou bankovnímu dohledu známy, měl by dohled informovat o těchto skutečnostech. Může se jednat např. o fakta, která mohou ohrozit existenci banky, nesprávnosti, ze kterých by mohla bance vzniknout škoda značného rozsahu, nebo pokud auditor zamýšlí odstoupit v průběhu auditu, má na důležitý aspekt účetní závěrky názor, který je neslučitelný s názorem vedení banky a nechce proto vydat výrok bez výhrad, nebo se domnívá, že by určitá skutečnost měla být dohledu známa, avšak vedení banky i přes žádost auditora takové oznámení neučinilo.

V případě potřeby navázat kontakt s bankovním dohledem je však obvyklé, že setkání se účastní také vedení banky, případně dozorčí rada nebo výbor pro audit, nebo jsou o něm alespoň informováni. Pouze pokud dá vedení banky souhlas se svou neúčastí na jednáních, nebo existuje-li smluvní dohoda nebo předpisy opravňující ke spolupráci auditora a dohledu, nemusí toky informací mezi auditorem a dohledem probíhat prostřednictvím banky. Při uzavírání dohody s dohledem však musí auditor zvážit případný konflikt zájmů (pokud by k němu mohlo dojít, je možné vyřešit problém získáním souhlasu vedení banky s uzavřením dohody). Také k předávání zpráv auditora bankovnímu dohledu se vyžaduje souhlas banky.

²⁷ Zákon č. 6/1993 Sb., o ČNB, v aktuálním znění

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 254/2000 Sb., o auditorech a Komoře auditorů ČR, ve znění pozdějších předpisů

Auditor kromě zprávy k účetní závěrce a zprávy o ověření zprávy o hospodaření banky předkládá na žádost banky nebo v případech stanovených ČNB ještě zvláštní zprávy. Ověřuje např. správnost hlášení zasílaných ČNB, ověřuje či vypracovává speciální zprávy pro bankovní dohled. Při splnění kritérií stanovených v auditorské směrnici č. 51 může auditor plnit částečně i roli bankovního dohledu, resp. doplňovat jeho činnosti. Nepřejímá však odpovědnost vedení banky ani neplní povinnost dohledu, pouze mu napomáhá při výkonu dohledu tím, že ověří určité informace a zvýší tak jejich důvěryhodnost.

Spolupráce auditora s bankovním dohledem však nesmí narušovat hlavní činnost auditora. Musí být zpravidla pouze doplňkem jeho běžné činnosti a podmínkou je, že je auditor schopen provést danou činnost rychleji nebo úsporněji, než bankovní dohled. Nesmí však být porušena důvěrnost informací, které auditor získal při svém kontaktu s jinými subjekty, pokud tyto informace nejsou bance nebo veřejnosti přístupné.

Bankovní dohled vychází při dohledu na dálku i dohlídkách na místě mj. z účetních závěrek a hlášení banky a využívá proto také zjištění externího auditora. V případě specifické spolupráce s auditorem je možné využít např. ověření hlášení banky pro ČNB, hodnocení účetního systému a vnitřního a řídicího kontrolního systému, vnitřního auditu, hodnocení vhodnosti používaných účetních postupů a přiměřenosti metod vytváření rezerv a opravných položek na krytí případných ztrát z pohledávek, apod.

Také auditoři by měli být informováni o poznatcích bankovního dohledu. Vzájemná spolupráce dohledu a auditorů založená na vzájemné důvěře může významně přispět k zvýšení efektivnosti činnosti dohledu i auditorů. Zkušenosti z 2. poloviny 90. let však až příliš často ukázaly, že auditoři a bankovní dohled měli na hodnocení hospodaření bank rozdílný názor. ČNB se proto zabývala a nadále bude zabývat otázkou, jak zkvalitnit spolupráci dohledu s auditory, aby byl vytvořen efektivnější systém regulace bankovního sektoru.

Problematikou spolupráce auditorů a regulátorů v jednotlivých zemích světa se zabýval také Basilejský výbor pro bankovní dohled. Ve spolupráci s výborem Mezinárodní federace účetních IAPC (International Auditing Practices Committee) vypracoval studii nazvanou Vztah mezi bankovním dohledem a externími auditory bank (The relationship between banking supervisors and banks' external auditors) shrnující poznatky jednotlivých zemí v této oblasti.

Ze studie vyplynulo, že většina zemí uplatňuje rozdílný přístup ke spolupráci s externími auditory, obecně však lze říci, že velká část zemí služeb externích auditorů využívá, a to výrazně nad rámec požadavků na audit účetní závěrky. Mnoho zemí využívá zapojení externích auditorů do systému regulace a hodnotí je jako oboustranně výhodné. Zpravidla v rámci existujícího legislativního rámce zadává bankovní dohled prostřednictvím banky požadavky na audit, ve kterých přesně specifikuje oblasti auditu a zároveň definuje standardy funkčnosti a účinnosti kontrolních systémů, které externí auditor ověřuje.

Ve vyspělých zemích se míra spolupráce bankovního dohledu s externími auditory značně liší. Někde se dohled spoléhá pouze na vlastní zjištění (např. USA), v jiných zemích je naopak výsledek činnosti auditorů jedním ze základních zdrojů informací (např. Velká Británie, Německo, Nizozemí). Ze zemí střední a východní Evropy bankovní dohled ve větší míře spolupracuje s externími auditory např. v Maďarsku, kde se auditor často účastní i dohlídek na místě.

Při efektivní spolupráci externího auditora a dohledu se může zefektivnit celý systém regulace bankovního sektoru. Působení auditorů v bankovním sektoru je nezastupitelné, protože auditor při auditu účetní závěrky současně provádí verifikaci primárních účetních dat, zpravidla má i dostatečné zkušenosti pro ověřování vnitřních řídicích a kontrolních systémů bank, včetně systémů řízení rizik a poskytuje tak určitý nezávislý pohled na situaci společnosti.

Dílčí závěr

Nástroje bankovní regulace a dohledu zasahují do všech důležitých oblastí podnikatelských aktivit, ve kterých by mohlo dojít byť i k částečnému pochybení v hospodaření, jehož následky by měly pro existenci bank a následně i celého bankovního sektoru větší či menší negativní následky.

Je zřejmé, že tak jak se rozvíjí bankovní sektor, vyvíjí se současně s ním i kritéria jednotlivých nástrojů bankovní regulace. V současné době je pro banky zapojené v projektu kapitálové přiměřenosti New Basel Capital Accord aktuální spuštění legislativy, která by právě tyto nové požadavky, resp. nové možnosti jejího sledování a výpočtu, implementovala do zákonů a nařízení regulátorů daných zemí.

Nejvýznamnější posun při zavádění konceptu Nové basilejské kapitálové dohody shledávám právě ve formě systému, který zavádí do obecného přístupu bankovní regulace. Za velmi významný považuji schéma individuálního způsobu regulace na principu stanovení určitého konečného stavu, do kterého by se regulované subjekty měly dostat, ovšem zároveň poskytuje širokou nabídku cest, kterými lze tohoto cíle dosáhnout, a jejich konkrétní výběr nechává zcela na rozhodnutí dané bankovní instituce. V tomto přístupu je vidím velmi důležitý posun systému bankovní či jakékoli jiné formě regulace. Skutečnost, že ponechává výběr cesty vedoucí ke striktně stanovenému cíli plně v kompetenci regulovaného subjektu, je velmi pozitivní z hlediska jejího vstřícnějšího přístupu plynoucího z určitého uvolnění pravidel a možnosti individuálního přístupu.

Až na několik kontroverzních výjimek, jako například nařízení týkající se systému povinného pojištění vkladů, či institutu věřitele poslední instance, korespondují výše uvedená regulatorní opatření plně s potřebami jednotlivých bank pro jejich zdravé fungování a efektivní seberealizaci na finančním trhu, nelze tedy striktně systém bankovní regulace odmítat jako příčinu negativního působení na podnikatelské aktivity bankovního sektoru.

Výše zmíněné dvě problematické oblasti narážejí nejčastěji na kritiku týkající se jejich efektivity ve smyslu „výchovy“ veřejnosti k uváženému výběru mezi jednotlivými bankovními domy a úmyslného podstupování fenoménu morálního hazardu ze strany drobných vkladatelů.

Na druhou stranu regulace v oblasti limitů úvěrové angažovanosti nenaráží jistě ze strany bank k přílišné kritice, jelikož je i v zájmu každé banky nepodstupovat příliš vysoké riziko angažovanosti u klienta ve větší míře nežli je například stanovená v regulatorních limitech.

Činnost bankovního dohledu je v odhalování ať již prvotních náznaků, či již vzniklých problémů v hospodaření banky, velmi efektivní. Bankovní dohled realizovaný na dálku velmi účinně odhaluje prvotní náznaky blížící se kritické situace, která by mohla vést k závažnějším problémům. Následná důkladná prohlídka realizovaná na místě slouží k podrobnému prozkoumání celkového hospodaření vybrané společnosti, přičemž na základě jejich výsledků je možné konkrétní příčinu vzniklé varovné situace odhalit a včas na její průběh zareagovat – jak z pozice regulátora, tak z pozice konkrétního bankovního domu. V tomto principu zajisté mají dohledové aktivity velmi velké opodstatnění.

Ovšem dle mého názoru by dohlídky na místě měly být realizovány pouze jako reakce na varovný signál zjištěný na základě pravidelných poskytovaných údajů institucí bankovního dohledu. Podrobné dohlídky, které jsou prováděny v bankovních domech z důvodu preventivního jsou jak ze strany dohledového orgánu, tak ze strany bankovního subjektu velmi časově a tedy i finančně náročné.

Prostor pro zefektivnění činnosti bankovního dohledu tedy spatřuji v nastavení systému dohledu na dálku na takovou úroveň, o níž by se mohlo opřít tvrzení absolutně bezproblémového fungování konkrétní zkoumané banky. Tedy je nutné důkladně analyzovat data, která banky musejí pravidelně dohledové instituci předávat, a to v efektivní potřebné míře a kvalitě. V důsledku tohoto bezvadného fungování analýzy a následného vyhodnocení informací by bylo možné zcela upustit od náhodných preventivních dohlídek na místě, což by vedlo k velmi velkému nárůstu celkové efektivity instituce bankovního dohledu.

3 AKTUÁLNÍ PROBLEMATIKA OBLASTI BANKOVNÍHO DOZORU

Oblast bankovníhonictví je nejen v podmínkách finančního trhu České republiky velmi dynamickým odvětvím, které se neustále vyvíjí jak na základě aktuálních potřeb a impulsů přicházejících ze strany klientů, tak v závislosti na vlivu nadnárodních uskupení. Stejně tak instituce bankovního dozoru podléhá těmto vlivům a tedy i v této oblasti došlo a stále dochází k důležitým změnám vedoucím ke zvýšení efektivity jejího působení ve snaze o zvyšování stability a důvěryhodnosti celého bankovního sektoru.

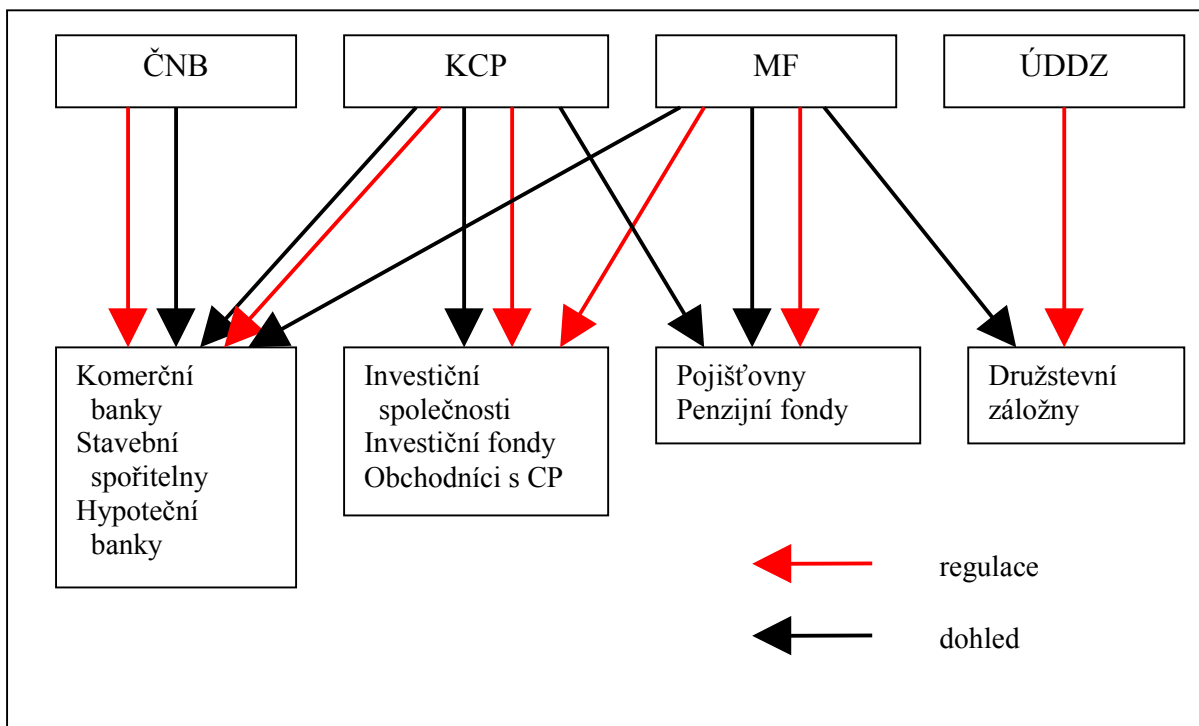
Následující kapitola si klade za cíl deskripci a analýzu základních oblastí, ve kterých došlo, resp. stále dochází, k důležitým změnám v českém bankovnínictví. Jedná se především o nové institucionální uspořádání dohledových aktivit nad celým finančním trhem, nové alternativní možnosti bankovního dozoru či vliv nadnárodních institucí bankovního dozoru na bankovní regulaci a dohled národního úrovně.

3.1 Postavení bankovního dohledu v systému dohledových a regulatorních orgánů finančního trhu

Ačkoliv je český finanční trh tvořen cca ze 60 procent bankami, existují zde ještě další čtyři velké oblasti, které tvoří nedílnou součást finančního prostředí v naší zemi. Jedná se o oblast kapitálovou, oblast pojišťovnictví, dále oblast penzijních fondů a v neposlední řadě pak oblast družstevních záložen, i když tato oblast v současné době není již tak významná, jako tomu bylo před rokem 2001. Všechny tyto oblasti byly donedávna regulovány a dohlíženy samostatnými státními orgány. Avšak v posledních několika letech iniciovali zejména představitelé těchto dozorových orgánů myšlenku integrace dohledových institucí do jedné jediné. Tato myšlenka je v současné době aktuální nejenom v České republice, nýbrž v mezinárodní finanční komunitě.

Na finančním trhu v České republice existovaly do 31. března 2006 celkem čtyři regulační a dohledové orgány, které byly zodpovědné za regulaci a dohled prováděný ve čtyřech oblastech finančního trhu. Jedná se o Českou národní banku, která měla v kompetenci dozor nad komerčními bankami, stavebními spořitelny a hypotečními bankami. Dále pak zde existovala Komise pro cenné papíry, do jejíž působnosti patřil kapitálový trh (makléři, depozitáři, zprostředkovatelé investičních služeb, subjekty kolektivního investování, obchodníci s cennými papíry, osoby provádějící vypořádání obchodů s cennými papíry, provozovatelé registrů cenných papírů, ratingové agentury, organizátoři veřejných trhů). V oblasti pojišťovnictví a penzijních fondů působil Úřad státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění – odbor 32 Ministerstva financí České republiky. Posledním dohledovým orgánem byl Úřad pro dohled nad spořitelny a úvěrovými družstvy, který dohlížel nad družstevními záložnami.

Obrázek 12: Orgány regulace a dohledu v České republice do března roku 2006

Zdroj: vlastní.

Z obrázku 12 je patrné, že působnosti regulace a dohledu ovšem nebyly vymezeny takto přímo, nýbrž že se velmi překrývaly.

Spolu s ČNB regulovala a dozorovala banky i KCP v oblasti licencování banky, která žádala o udělení povolení obchodovat s cennými papíry, dále pak kontrolovala ty banky, které vykonávají činnost depozitáře investičních společností a penzijních fondů. Do oblasti stavebního spoření také mimo ČNB zasahovalo MF, které dozorovalo účelovost poskytování a správnost používání státní podpory stavebního spoření a také stanovovalo podmínky jeho poskytování. Specializované hypoteční banky patřily také mimo ČNB do působnosti KCP, která schvalovala emisní podmínky vydávaných dluhopisů.

Subjekty kapitálového trhu byly regulovány Ministerstvem financí a na jejich správné fungování dohlížela Komise pro cenné papíry.

Regulaci i dohled nad pojišťovnami zajišťovalo Ministerstvo financí. Ovšem na penzijní fondy dohlížela i Komise pro cenné papíry.

Také družstevní záložny měly odlišný regulační a dohledový orgán.

Až do poloviny července roku 2005 měl být realizován plán integrace dozorových institucí připravovaný Výborem pro koordinaci dozoru nad finančním trhem už od roku 2003, který počítal s následujícím časovým harmonogramem. Nejprve mělo dojít ke sloučení dohledu nad bankami a dozoru nad družstevními záložnami do České národní banky nejpozději do konce roku 2005. Druhá etapa počítala s integrací státního dozoru nad kapitálovým trhem se státním dozorem v pojišťovnictví a v penzijním připojištění do Komise pro cenné papíry. Tato etapa měla být splněna do 31. prosince 2006. Celková integrace byla naplánována nejpozději na dobu přistoupení České republiky k Hospodářské a měnové unii okolo roku 2010.

19. července 2005 přišla Česká národní banka spolu s Ministerstvem financí s novou, rychlejší variantou integrace. Jednotný regulátor pro celý finanční trh podle tohoto návrhu měl vzniknout již v roce 2006.

Dne 7. 12. 2005 schválila Poslanecká sněmovna ve třetím čtení návrh Ministerstva financí a České národní banky integrovat dohled nad finančními trhy do České národní banky. Návrh dále schválil Senát dne 2. února 2006 a 21. února 2006 jej podepsal prezident Václav Klaus. **Počínaje 1. dubnem 2006 (účinnost zákona) převzala ČNB agendu Komise pro cenné papíry (KCP), Úřadu pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním (ÚDPP) a Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami (ÚDDZ) a vznikl jednotný dohled nad finančním trhem v České republice.**

Spolu s integrací dohledu došlo s účinností od 1. dubna 2006 i ke změnám v procesu přípravy právních předpisů upravujících finanční trh. Výraznou změnu oproti dřívějšímu stavu představuje přesun odpovědnosti za přípravu zákonů v oblasti finančního trhu do kompetencí Ministerstva financí. Do této doby návrhy zákonů v oblasti bankovníhonictví připravovala ČNB. ČNB se na přípravě zákonů nadále podílí ve formě expertní spolupráce. Návrhy prováděcích právních předpisů pro všechny sektory finančního trhu naopak připravuje ČNB za expertní spolupráce MF.

Jako poradní orgán bankovní rady ČNB byl po 1. dubnu 2006 zřízen Výbor pro finanční trh. Výbor je složen ze sedmi členů, z nichž tři jsou voleni rozpočtovým výborem Poslanecké sněmovny na návrh profesních asociací působících na finančním trhu, dva jsou jmenováni ministrem financí; dále je členem výboru finanční arbitr a jeden z členů bankovní rady ČNB. Toto složení má zajistit, aby byla ve výboru zohledněna celá škála odborných názorů a zájmů trhu, státu i spotřebitelů. Na této platformě mají být diskutovány obecné koncepční otázky dohledu nad finančním trhem, nové trendy v této oblasti a případné systémové problémy při výkonu dohledu. Výbor se má vyjadřovat ke zprávě o výkonu dohledu, kterou ČNB každoročně předkládá Vládě a Parlamentu.

Organizační struktura ČNB byla od 1. dubna 2006 rozšířena o dvě nové sekce (sekce jsou přímo odpovědné bankovní radě, tedy BR-1). Jedná se o sekci regulace a dohledu nad kapitálovým trhem a sekci regulace a dohledu nad pojišťovnami. Dohled nad penzijními fondy, který doposud vykonávaly Ministerstvo financí i Komise pro cenné papíry, bude sjednocen do sekce regulace a dohledu nad kapitálovým trhem a dohled nad družstevními záložnami se stane součástí stávající sekce bankovní regulace a dohledu.

O novém rozmístění útvarů v budově ČNB bylo rozhodnuto již v polovině listopadu 2005 a v prvním čtvrtletí následujícího roku bylo realizováno. V této souvislosti došlo v rámci budovy ústředí k redislokaci některých stávajících útvarů s cílem optimálního využití prostor a jejich lepšího logistického provázání.

Zbytek roku 2006 byl věnován zejména detailním analýzám, které mají vést ke sjednocení regulatorního výkaznictví a metodiky kontrolní činnosti, sladění postupů v licencování a lepší provázanosti legislativy. Během následujících dvou let budou být vyhodnocovány zkušenosti, detailněji prozkoumána legislativa a v roce 2008 má dojít k promítnutí integrace do zákonů o ČNB a doзору nad finančním trhem.

3.1.1 ARGUMENTY VYJADŘAJÍCÍ HLAVNÍ POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ EFEKTY PLYNOUCÍ Z INTEGRACE DOZOROVÝCH INSTITUCÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Ačkoli je už otázka integrace finančních dohledových orgánů v České republice definitivně vyřešena, není jistě nezajímavé zmínit některé hlavní argumenty, které vyjadřují kladné a záporné stránky vzniku jedné integrované finanční instituce.

Mezi argumenty, které jasně hovoří pro vznik jednotné dohledové instituce, patří zejména:

- Hlavním faktorem, který vede k myšlence sjednocení všech dohledových institucí je globalizace ve finančním sektoru – naprostá většina bank působících na území České republiky fungují jako banky

univerzálního typu, což znamená, že neposkytují svým klientům výhradně produkty čistě bankovní, ale také produkty investiční, pojištění, důchodové připojištění aj. Integrace také může usnadnit mezinárodní spolupráci v oblasti dohledu v důsledku růstu objemu přeshraničních toků.

- S tím souvisí i nutnost konsolidovaného dohledu nad celou finanční skupinou. Většina bank nestojí na finančním trhu samostatně, ale jako součást rozsáhlého holdingu, proto by mělo být její hospodaření dozorováno z celkového pohledu.
- Překrývání dohledových aktivit – jak je vidět z obrázku 12, každý z finančních subjektů, který podléhal jakémukoli finančnímu dohledu a doзору, podléhal více než jedné instituci. To může vést například k neefektivnímu byrokratickému překrývání informačních požadavků, kdy finanční instituce stejná či podobná data musejí poskytovat každému dohledovému subjektu zvlášť.
- Harmonizovaný systém regulace – cíle a úkoly jedné instituce jsou snázeji stanovitelné a proveditelné nežli je tomu u společných cílů více institucí. Také jednotná pravidla a požadavky na finanční instituce pomohou ke zlepšení efektivity výkonu dohledu.
- Úspory z rozsahu – jedna velká instituce má menší personální náklady, náklady na informační systém, menší výdaje na kontrolu, budovy, infrastrukturu atd. Dalším zdrojem úspor z rozsahu je zavádění jednotných pracovních postupů tam, kde je to účelné, to znamená zejména v oblasti licencování a ukládání nápravných opatření.
- Jasná odpovědnost za výkon doзору – v neintegrovaném systému dohledových institucí nebylo přesně definováno, které problémy má řešit která instituce.
- Posílení výměny a využití informací – do dubna roku 2006 bylo využíváno jen 50 procent informací, které poskytovaly finanční instituce dohledovým orgánům. Jak už bylo zmíněno u jednoho z předchozích bodů argumentů zabývajících se překrýváním dozorových aktivit, dříve musely banky, které nabízely klientům i jiné služby nežli výlučně bankovní (např. pojištění), poskytovat nepřehledné množství informací každé dohledové instituci zvlášť.
- Dále existuje potřeba uplatňovat konsistentní politiku regulace a dohledu ve vztahu k různým odvětvím finančního zprostředkování tak, aby se omezilo působení regulace a dohledu na hospodářskou soutěž v situaci, kdy na jednom trhu často působí bankovní i nebankovní finanční instituce a nebo kdy se rozvíjejí některé formy konkurence. Zde se jedná zejména o nabídku substitutů, nabídku komplementů a sdružené využívání distribučních kanálů.

Existují ale i argumenty, které integraci dohledových institucí do jedné jediné zpochybňují:

- Problémy v počátečním období integrace – v období těsně následujícím po integraci čtyř dohledových orgánů může dojít k některým neočekávaným krizovým situacím. Ať už se jedná o špatné legislativní podmínky, odchod klíčových pracovníků, nedokonalé technologické zajištění, v období těsně po sjednocení byla pozornost upřena výhradně na integrační proces a standardní činnosti dohledu nebyla tou zásadní prioritou. V době, kdy se integrovali dohledové instituce např. Velké Británii, v roce následujícím klesla efektivita výkonu dohledu na 30 – 40 procent.

Zatímco rizika se dostávají od začátku integračního procesu, očekávané přínosy integrace se dostávají postupně a s významným zpožděním (zde lze vést analogii s „J“ křivkou původně známou z teorie vnější rovnováhy ekonomiky). Proto je velmi důležité, aby rozhodnutí o integraci finanční regulace a dohledu bylo podloženo jak objektivní analýzou stavu ve finanční regulaci a dohledu, tak i analýzou trendů ve vývoji finančního systému dané země.

Integrace může přispět ke zlepšení jen tehdy, když nové institucionální uspořádání ztělesňuje klíčové předpoklady pro efektivní finanční regulaci a dohled. Tyto předpoklady spočívají zejména:

- a) v jasném vymezení cílů finanční regulace a dohledu a v návaznosti na to i statutárních cílů regulatorních institucí, resp. sjednocené regulatorní instituce,
- b) v nezávislosti regulatorní instituce, které je přiměřeně vyvážená zodpovědností a transparentností,

- c) v dostatečných finančních zdrojích,
- d) ve vzdělaných, zkušených a odborně zdatných zaměstnancích,
- e) v adekvátním právním rámci, který podporuje dodržování zákonů a regulačních pravidel,
- f) spojení pravomoci vydávat na základě zákona právně závazná regulatorní pravidla s výkonem dohledu,
- g) ve vysokém stupni implementace uznávaných mezinárodních standardů finanční regulace a dohledu.

3.1.2 MODEL Y INSTITUCIONÁLNÍHO USPOŘÁDÁNÍ A INTEGRACE FINANČNÍ REGULACE A DOHLEDU²⁸

Je možné rozlišit dva základní modely institucionálního uspořádání finanční regulace a dohledu a v návaznosti na to i dvě varianty jejich integrace:

1. *Sektorový, resp. odvětvový model*, v němž jsou finanční regulace a dohled institucionálně uspořádány podle základních sektorů finančního zprostředkování a jenž má tři základní varianty:

- a) uspořádání založené na oddělených regulatorních institucích pro bankovníctví, kapitálový trh a investiční služby a pro pojišťovnictví a penzijní připojištění;
- b) částečná integrace dohledu, příkladem je spojení bankovního dohledu s regulací a dohledem nad pojišťovnictvím anebo tzv. dvoupilířový systém, kdy bankovní dohled vykonává např. centrální banka a jiná, samostatná regulatorní instituce vykonává dohled nad nebankovními finančními institucemi a kapitálovým trhem;
- c) úplná integrace – jedna instituce vykonává dohled nad všemi základními odvětvími finančních služeb i nad kapitálovým trhem.

Tento model má čistě empirický základ, neboť se historicky opírá o vývoj základních odvětví finančního zprostředkování.

2. *Funkcionální model*, jenž má rovněž tři základní varianty:

- a) uspořádání založené na oddělených regulátorech. Zde existuje jedna instituce pro ochranu investorů a spotřebitelů zaměřená na férové využívání trhů, jedna instituce pro obezřetnostní regulaci a dohled, dále centrální banka jako věřitel poslední instance, jenž zároveň zodpovídá za stabilitu finančního systému, a konečně regulátor pro hospodářskou soutěž;
- b) částečná integrace, kdy je např. dohled nad obezřetným podnikáním bank i nebankovních finančních institucí soustředěn v centrální bance a v důsledku toho je spojen s dohledem nad finanční stabilitou a funkcí věřitele poslední instance, vedle toho působí samostatný regulátor pro férové využívání trhů a další regulátor pro hospodářskou soutěž;
- c) úplná integrace, která znamená, že jedna regulatorní instituce je pověřena jak dohledem nad obchodováním na finančních trzích, tak i obezřetnostním dohledem, úplná integrace tudíž vede k uspořádání, které je prakticky totožné s úplnou integrací dohledu po odvětvové linii.

²⁸ Metodická studie ČNB. *Institucionální uspořádání finanční regulace a dohledu v Evropské unii a úloha bank Evropského systému centrálních bank ve finanční regulaci a dohledu. leden 2005* [online]. [10. 4. 2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_dohled/metodicke_studie/download/fin_regulace_eu.pdf>.

Tento model má teoretický základ. Opírá se totiž o typologii tržních selhání. V oblasti finančního zprostředkování se rozlišují čtyři základní typy selhání trhů. Patří k nim asymetrie informací, zneužití trhů, systémové riziko a zneužití dominantního postavení na trhu. [25] Na základě uvedených typů tržního selhání se rozlišují čtyři základní obory finanční regulace a dohledu:

- a) *Prudential regulation and supervision* – regulace obezřetného podnikání finančních institucí a dohled nad nimi, která je zaměřená na finanční zdraví, likviditu a solventnost finančních institucí.
- b) *Consumer protection* - dohled nad trhy i příslušná regulace, které jsou zaměřeny na zneužití trhů a to jak organizovaného kapitálového trhu, tak i trhů přepážkových. Cílem je chránit zájmy klientů finančních institucí.
- c) *Systemic regulation and supervision* – monitorování a analýza stability bankovního sektoru a finančního systému jako celku, jejímž cílem je snížení pravděpodobnosti materializace systémového rizika zřetězení platební neschopnosti bank popřípadě i jiných finančních institucí.
- d) *Regulace konkurenčního prostředí a dohled nad ním*, která je zaměřena na potírání praktik které zneužívají dominantní postavení na trhu.

Sektorový model v různých variantách v celosvětovém měřítku převažuje. Kromě značného počtu zemí s plně integrovaným dohledem, v nichž odvětvový model vlastně splývá s modelem funkcionálním, je od devadesátých let 20. století zaveden funkcionální model např. v Austrálii. Jednoznačně ale lze vypozařovat trend přesunu od sektorového uspořádaní odděleného typu k uspořádaní integrovanému.

Nicméně i přes tento trend existují odlišné názory na optimální institucionální strukturu regulace a dohledu, rovněž i přístupy v jednotlivých zemích při hledání takové optimální struktury vykazují patrné rozdíly, v každém případě je institucionální uspořádaní považováno za jeden z významných faktorů determinujících efektivnost regulace dohledu. Jeho nevhodné uspořádaní se může projevit zejména v tom, že: [3]

- některé oblasti nejsou pokryty a naopak u jiných může docházet k překrývání regulace a dohledu, (například v České republice docházelo až do konce března 2006 k překrývání dohledových aktivit – viz výše; dále pak bankovní dohled nově od začátku dubna 2006 pokrývá regulaci oblastí jako jsou nebankovní finanční instituce, jak úvěrové, tak leasingové, které doposud do působnosti regulace nespadaly),
- systém regulace a dohledu není komplexní a vnitřně konzistentní, což může mít za následek, že regulační pravidla pro příbuzné oblasti nemusí být stejná či dohled může být prováděn i izolovaně dle jednotlivých produktů či subjektů,
- rostou náklady spojené s fungováním regulace a dohledu i ztráty vzniklé v důsledku jejich špatného výkonu,
- klesá prestiž a kredibilita regulace a dohledu.

Jak vyplývá ze zkušeností ostatních zemí, oba systémy uspořádaní mohou velmi dobře fungovat. V posledních deseti letech některé země integrovaly systém svých dohledových institucí do jedné specializované instituce (Financial Supervisory Authority – FSA). Navzdory tomuto trendu si spousta centrálních bank ponechává poměrně výrazný vliv na regulaci bank dohledu nad nimi, a to i v zemích, kde došlo ke spojení regulátorů a vznikl integrovaný dozor.

V následující tabulce 5 jsou uvedeny různé typy uspořádaní dohledu nad finančním trhem v zemích Evropské Unie.

Tabulka 5: Typ uspořádání dohledových institucí v zemích Evropské Unie

Typ uspořádání	Země
Sektorové uspořádání s více regulátory a dohledem nad bankami v centrální bance	Řecko, Španělsko, Portugalsko, Francie (částečně), Slovensko, Kypr, Litva, Slovinsko
Dvě dohledové instituce bez bankovního dohledu v centrální bance	Belgie, Finsko*, Lucembursko, Polsko
Jedna dohledová instituce pro celý finanční trh	Dánsko, Irsko*, Rakousko, Německo, Švédsko, Velká Británie, Estonsko, Maďarsko, Lotyšsko, Malta, Česká Republika
Funkcionální model uspořádání	Nizozemí, Itálie

* Bankovní regulátor využívá infrastrukturu centrální banky.

Zdroj: FRAIT, J. *Bankovní dohled a stabilita finančního systému* [online]. [13.1.2004]. Dostupné z: <www.cnb.cz/tisk.php?stranka=frait_bd_fs_020903>.

3.1.3 INSTITUT BANKOVNÍ REGULACE A DOHLEDU – DISKUZE O UMÍSTĚNÍ V RÁMCI NEBO MIMO RÁMEC CENTRÁLNÍ BANKY

Jedním z kontroverzních bodů diskuse v době sestavování podoby integrovaného dohledu nad finančním trhem bylo jeho umístění. Z mezinárodních zkušeností je zřejmé, že bankovní dohled může dobře fungovat jak v rámci centrální banky, tak mimo ni. I když v posledních letech došlo k určitým posunům směrem ke sjednocování regulátorů, lze říci, že celosvětově si centrální banky ponechávají poměrně výrazný vliv na regulaci bank a dohledu nad nimi, a to i v zemích, kde došlo ke spojení regulátorů a vznikl integrovaný dozor. Pokud se podíváme na celosvětovou praxi, tak zjistíme, že bankovní dohled je ve většině zemí vykonáván centrální bankou. OECD v roce 2002 publikovala výsledky průzkumu ve 123 zemích, přičemž v 70 procentech případů centrální banky vykonávají dohled nad bankami nebo nad finančním sektorem jako celkem (dále tabulka 6).

Tabulka 6: Mezinárodní struktura dohledu

Rozsah odpovědnosti	Centrální banka	Jiná instituce
Bankovní sektor	51%	6%
Bankovní a pojišťovací sektor	13%	11%
Bankovní sektor a kapitálový trh	6%	5%
Bankovní sektor, pojišťovací a kapitálový trh	2%	6%
Celkem	72%	28%

Zdroj: OECD: *Supervision on Financial Market in the OECD Area*. OECD 2002.

Nakonec byla jako místo působnosti orgánu regulace a dohledu nad celým finančním trhem vybrána Česká národní banka. Krátce proti této variantě protestovali představitelé Komise pro cenné papíry, ale i oni posléze uznali přednosti této varianty.

Existuje mnoho argumentů pro i proti umístění integrovaného dohledu právě do České národní banky. V následujícím přehledu jsou uvedeny některé z nich:

- *Omezení reputačního rizika pro centrální banku* - výkon bankovního dohledu je spojen se specifickým, resp. dodatečným reputačním rizikem. To může být nežádoucí, protože důvěryhodnost centrální banky má zásadní význam pro řízení měnové politiky, což je jejím hlavním posláním. V této souvislosti je vhodné zdůraznit, že starší argumentace, která rozvíjela teorii možného konfliktu mezi měnověpolitickým cílem a výkonem bankovního dohledu (například v situaci, kdy je

potřeba uplatnit nástroje monetární restrikce a bankovní sektor není zrovna v dobré situaci), se dnes již považuje za překonanou.²⁹

- *Efektivita dosažená soustředěním zdrojů na hlavní činnost* - vyčlenění bankovního dohledu z centrální banky umožňuje větší míru zaměření k plnění hlavního cíle a své hlavní činnosti, tj. realizace měnověpolitického cíle a řízení měnové politiky.
- *Omezení morálního hazardu* - regulatorní instituce ustavená mimo centrální banku není vystavena riziku, že investoři a veřejnost očekávají, že plní funkci věřitele poslední instance nejen ve vztahu k bankám, nýbrž i ve vztahu k nebankovním finančním institucím.
- *Zamezení přílišné koncentraci moci v centrální bance.*

Naopak ve prospěch integrace bankovního dohledu v centrální bance hovoří tyto argumenty:

- *Český finanční trh je z 80 procent tvořen bankovními subjekty, tzv. bank based system.*
- *Vytvoření institucionálních předpokladů pro řešení krizových situací* – spojení finanční regulace a dohledu s řízením měnové politiky je velmi dobrým uspořádáním pro koordinaci opatření na stabilizaci měny a finančního systému v období finanční krize. S tím souvisí výkon funkce centrální banky jako *věřitele poslední instance* – centrální banka může jen stěží vykonávat řádně svoji funkci v situaci, kdy je bankovní dohled umístěn mimo centrální banku.
- *Přístup k informacím bankovního sektoru* – zaměstnanci instituce bankovního dohledu musí mít přístup k informacím z centrální banky. V případě, kdy by bankovní dohled nebyl umístěn v centrální bance, by musel být zabezpečen dokonalý informační tok. To je ovšem téměř nemožné.
- *Transmisní mechanismus monetární politiky* – k dokonalému fungování potřebuje centrální banka přesné informace. Je zapotřebí znát bezprostřední reakce komerčních bank (např. v situaci, kdy se centrální banka rozhodne změnit úrokové sazby).
- *Informace měnové politiky* – bankovní dohled také potřebuje informace týkající se měnové politiky centrální banky.
- *Nefunkce dokonalého informačního toku* – instituce mají přirozenou tendenci uzavírat se do sebe a chránit své postavení vůči okolí (př.: integrovaný dozor vs. centrální banka).
- *Doporučení mezinárodních institucí* – mnoho mezinárodních institucí doporučuje malým dosud plně nerozvinutým zemím, aby ponechaly bankovní dohled umístěný v centrální bance. Ani legislativa Evropské unie striktně nevyžaduje vyčlenění bankovního dohledu z centrální banky, přičemž Evropská komise to dokonce v současné době ani nedoporučuje.
- *Mezinárodní standardy* – jedním ze silných argumentů pro zachování a posílení bankovního dohledu v centrální bance jsou dlouhodobě vytvářené mezinárodní standardy, znalosti a kontakty mezi centrálními bankami, zejména prostřednictvím Bank for International Settlements.

V kontextu Evropské měnové unie názor o vhodnosti integrace finanční regulace a dohledu v centrální bance prezentovala Evropská centrální banka.³⁰ Ta vychází z toho, že institucionální uspořádání dohledu je třeba přizpůsobit měnové unii a odpovědnosti, kterou Evropský systém centrálních bank nese za zajištění její finanční stability. Váhu argumentů pro a proti začlenění bankovního dohledu do centrální banky Evropská centrální banka hodnotí tak, že: „Neexistuje takový všeobecně uznávaný

²⁹ For example, the argument that there could be conflicts of interest between banking supervision and monetary policy if undertaken within a single institution was rejected as having little or no substance in practice.
BRIAULT, C.: *Revisiting the rationale for a single national financial services regulator* [online]. FSA, Occasional paper 16, February 2002. Dostupné z: <<http://www.fsa.gov.uk/pubs/occpapers/OP16.pdf>>.

³⁰ The role of central banks in prudential supervision [online]. ECB Press release, 22 March 2001. Dostupné z: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/prudentialsupcbole_en.pdf>.

rámec pro zvážení argumentů pro a proti, jenž by vedl k jednoznačným (uncontroversial) závěrům, zkušenost ukazuje, že nákladné kroky ke změně struktury dohledu byly často odpovědí na signály o špatném fungování předešlého uspořádání. Dosavadní zkušenost nejen v eurozóně, nýbrž i v USA ukazuje, že centrální banky plnily svou funkci v oblasti dohledu efektivně. Zároveň lze konstatovat, že zatím bylo získáno jen málo zkušeností s výkonností jednotného regulátora typu FSA. Zavedení eura bilancí argumentů zásadně mění. Argumenty pro vyčlenění bankovního dohledu z centrální banky ztratily na síle, zatímco argumenty pro začlenění se staly ještě silnějšími než předtím.“ Evropská centrální banka doporučuje:

1. rozšířit sféru působnosti centrální banky v oblasti dohledu nad obezřetným podnikáním.
2. v každém případě zachovat široké pravomoci centrální banky v oblasti dohledu.

Právo ES a názor Evropské komise se v otázce institucionálního uspořádání finanční regulace a dohledu řídí principem subsidiarity. To znamená, že tato otázka je ponechána plně v kompetenci členských států a neupravuje ji žádná z řady směrnic ES. Evropská centrální banka tento princip respektuje.

Přitom zároveň platí, že centrální banka, která je součástí Evropského systému centrálních bank, může být pověřena finanční regulací nebo dohledem. Svědčí o tom stanovisko, které Evropská centrální banka v roce 2004 vydala k integraci obezřetnostního dohledu nad celým nizozemským finančním systémem v tamní centrální bance, výše zmíněné stanovisko k novému uspořádání v Itálii i připravované stanovisko k integraci finanční regulace a dohledu v Národní bance Slovenska. Evropská centrální banka se v těchto případech odvolává na článek 14.4 statutu ECB a systému ESCB. Zároveň zdůrazňuje, že centrální banky systému ESCB plní úlohu regulatorní instituce ve své kompetenci a na vlastní zodpovědnost a že tato funkce není součástí funkcí ESCB.

V následující tabulce 7 jsou uvedeny varianty úloh centrální banky v bankovním dohledu tak, jak existují v dalších zemích Evropy.

Tabulka 7: Varianty úloh centrální banky v bankovním dohledu

Úloha	Země
Centrální banka je sektorový regulátor	Řecko, Španělsko, Portugalsko, Itálie, Nizozemí, Slovinsko
Centrální banka je sama integrovaným regulátorem	Irsko, Slovensko
Centrální banka je pověřena výkonem dohledu nad finančním trhem	Německo, Francie, Rakousko
Centrální banka hostí rozhodující část dohledu nad finančním trhem	Finsko

Zdroj: FRAIT, J. *Bankovní dohled a stabilita finančního systému* [online]. [13.1.2004]. Dostupné z: <www.cnb.cz/tisk.php?stranka=frait_bd_fs_020903>.

Bankovní dohled je umístěn mimo centrální banku ve 13 členských zemích Evropské unie, v centrální bance v 12 zemích. To znamená, že v EU mírně převažuje umístění bankovního dohledu mimo centrální banku a to v poměru 52 % : 48 %.

3.2 Regulace a dohled na nepovinné bázi

Systém regulace a dohledu na povinné bázi je založen na explicitně stanovených pravidlech ve formě zákona a závazných předpisů. Regulace a dohled bank na nepovinné bázi mají dvě základní formy: [13]

- dobrovolnou, bez explicitně právně stanovených pravidel;
- seberegulaci (self-regulation), kdy pravidla regulace a dohledu stanoví instituce vytvořená bankami (obvykle stejného druhu) za tímto účelem.

V obou případech je neformální regulace (a dohled) založena především na vzájemné důvěře regulovaných a regulujících, která může vést ke zvýšení efektivnosti na takovou míru, že někteří ekonomové tento systém považují za mnohem vhodnější, než je formální regulace. Nepovinný základ regulace a dohledu má však dvě zásadní nevýhody. [13]

1. Podporuje tendence k monopolizaci či oligopolizaci bankovního systému, neboť samotné banky nebo jejich regulační instituce mají sklon vyřazovat potenciální konkurenty z trhu, v tomto případě pomocí nastavení příliš tvrdých podmínek vstupu do bankovníctví.
2. Znesnadňuje harmonizaci pravidel regulace a dohledu mezi zeměmi.

Nepovinný systém tak lze využít pouze jako doplněk formální regulace, obvykle pro stejné druhy bankovních institucí. Pak by existoval společný povinný základ pro druhý stupeň bankovního systému jako celek a nadstavba v podobě stanovení přísnějších pravidel, dobrovolně přijatých bankami. Nepovinný systém by tak mohl zvýšit důvěryhodnost bank, které se jej účastní. Jedním z verzí je již výše zmíněný systém dobrovolného pojištění vkladů.

Neformální systém regulace a dohledu se v širokém měřítku (ale jako doplněk povinného základu) využívá především ve Velké Británii v podobě tzv. selfregulatory organisations a recognized professional bodies, které působí na jednotlivých segmentech bankovního a finančního trhu pro různé typy finančních zprostředkovatelů.³¹ Určitým paradoxem je, že každá banka (a další finanční zprostředkovatelé) musí povinně spadat pod některý z těchto okruhů nepovinného systému.

Bankovní segment České republiky sice nedisponuje přímo takovýmto obdobným systémem neformální regulace, ale i v naší republice existují instituce a instituty, které bezpečnost bankovního sektoru, a tedy i hlavní cíle bankovní regulace a dohledu, doplňují.

Jednou z těchto institucí je Česká bankovní asociace, která se snaží sladit zájmy jejích členů (právnických osob finančního sektoru) se zájmy jak veřejnosti, tak zájmy státními.

Dalším institutem podporující nejenom zdravé podnikatelské prostředí bankovního sektoru, ale také zvyšující jeho transparentnost a bezpečnost jsou v poslední době vzniklé a velmi intenzivně se rozvíjející bankovní i nebankovní registry.

Mezi další sdružení subjektů podnikajících na finančním trhu patří asociace sdružující především společnosti podnikající v oblasti kapitálového trhu, penzijního připojištění a pojištění, které sice také spadají do působnosti bankovních domů univerzálního typu, ovšem tato práce se na ně nezaměřuje.³²

³¹ Self-regulatory organisations: The Securities Association (T.S.A), Financial Intermediaries, Manager & Brokers Regulatory Association (FIMBRA), Life Assurance and Unit Trust Regulatory Organisation (LAUTRO), Investment Management Regulatory Organisation (IMRO) a Association of Futures Brokers and Dealers (AFBD) – role a činnost některých z nich byly omezeny v souvislosti s vytvořením nového uspořádání bankovního dohledu a založením Financial Services Authority. Recognized professional bodies: například Law Society, Insurance Brokers Registration Council, Institute of Chartered Accountants aj.

³² Asociace fondů a asset managementu České republiky (AFAM ČR), Asociace českých pojišťovacích makléřů, Asociace finančních zprostředkovatelů a finančních poradců ČR (AFIZ), Asociace penzijních fondů ČR, Asociace pro kapitálový trh

3.2.1 ČESKÁ BANKOVNÍ ASOCIACE

Česká bankovní asociace byla vznikla v roce 1990 pod původním názvem Bankovní asociace. Od roku 1992 působí Česká bankovní asociace jako dobrovolné sdružení právnických osob, podnikajících v peněžnictví a v oblastech úzce navazujících. Členství má dvě formy:

- plné členství je vyhrazeno bankám a pobočkám zahraničních bank s licenci ČNB;
- přidružené členství je otevřeno zejména reprezentacím zahraničních bank a pomocným organizacím se vztahem k bankovníctví;

V současné době Česká bankovní asociace (ČBA) sdružuje v rámci plného členství 34 bank, které reprezentují více než 99% bankovního sektoru.

Předmětem činnosti asociace je zejména:

- zastupovat a prosazovat společné zájmy členů ve vztahu k Parlamentu, vládě, České národní bance a dalším právním subjektům;
- prezentovat roli a zájmy bankovníctví vůči veřejnosti a zahraničí;
- podílet se na standardizaci postupů v bankovníctví a na vytváření odborných usancí, podporovat harmonizaci bankovní legislativy s legislativou Evropské unie.

Osu činnosti ČBA tvoří angažovanost v průběhu přípravy zákonných a podzákonných norem (v oblastech bankovního dohledu, platebního styku, kapitálového trhu a cenných papírů, hypotečního bankovníctví, účetnictví a daňové problematiky, vnitřního auditu), spolupráce v prevenci bankovní a finanční kriminality a legalizace výnosů z trestné činnosti, pořádání odborných seminářů, rozvoj pracovních vztahů s regulačními orgány a ostatními subjekty finančního trhu, vydávání doporučujících standardů bankovních aktivit (většina je zaměřena na oblast bankovní a finanční bezpečnosti).

Od 1. července 2004 se ČBA, po osmi letech korespondenčního členství, stala plným členem Evropské bankovní federace (FBE). FBE je sdružení asociací komerčních bank členských zemí EU a Norska, Švýcarska a Islandu (plní členové) a dalších bankovních asociací z Andorry, Monaka, zemí východní a jihovýchodní Evropy včetně Ruska a Turecka (přidružení členové).

Evropská bankovní federace (FBE) představuje nejvýznamnějšího nevládního partnera orgánů EU v oblasti bankovníctví. FBE reprezentuje zájmy více než 4500 evropských bank s celkovými aktivy převyšujícími 20 000 mld. EUR a zaměstnávající více než 2,3 miliony lidí.

Zároveň 1. června 2004 vstoupila ČBA do Evropské rady pro platby (European Payments Council – EPC). EPC je rozhodovacím a koordinačním orgánem, který zastřešuje evropský bankovní sektor v oblasti platebního styku. Jeho základním posláním je podílet se na vytvoření Jednotného eurového platebního prostoru (Single Euro Payments Area /SEPA/ - oblast, v níž budou základní typy plateb v euro prováděny za stejných podmínek, tj. jednoduchost, cena, bez ohledu na to, zda půjde o platby uvnitř státu nebo služby přeshraniční). EPC sdružuje 64 členů z 27 evropských zemí – banky a bankovní sdružení reprezentující různé segmenty bankovníctví. EPC prosazuje rozvoj celoevropských platebních instrumentů cestou samoregulačních aktivit bankovního sektoru, úzce spolupracuje s regulačními orgány EU – zejména Evropskou centrální bankou, Evropskou komisí a Eurosystémem.

Jedním z dokumentů, resp. Standardem, který Česká bankovní asociace vydává a členské subjekty se k jeho dodržování svým přistoupením zavazují, je Kodex chování mezi bankami a klienty (viz příloha H). Tento dokument obsahuje mimo jiné práva klientů ve vztahu k bankám, ale i práva bank ve vztahu ke klientům, v neposlední řadě pak postupy řešení sporů s klientem.

(AKAT), Česká asociace obchodníků s cennými papíry, Česká asociace pojišťoven, Česká kancelář pojistitelů, Český institut interních auditorů, Finanční arbitr, Mezinárodní asociace dozorčích orgánů v pojišťovnictví.

Cílem existence tohoto kodexu je dosažení jednotného přístupu členských bank ke specifickému postavení individuální klientely a nastavení určitého minimálního standardu péče o klienta tohoto typu. Česká bankovní asociace vydává tento Kodex, s tím, že je ponecháno na vůli jednotlivých členských bank, zda budou vůči svým klientům uplatňovat standard ještě vyšší. ČBA je přesvědčena o tom, že tento Kodex může významným způsobem přispět k tomu, že si klienti budou svých práv ve vztahu k bankám nejen vědomi, ale budou je také náležitě využívat.

3.2.2 BANKOVNÍ REGISTR JAKO ROZŠÍŘUJÍCÍ NÁSTROJ ŘÍZENÍ BANKOVNÍCH RIZIK

V posledních letech zažívají úvěrové obchody bank v ČR velký rozmach. Jako hlavní příčinu této situace lze uvést dlouhodobý pokles úrokových sazeb souvztažně s mimořádně dobrou výkonností české ekonomiky (hrubý domácí produkt za rok 2005 vykazoval meziroční nárůst o 6 %). Nízká úroveň úrokových sazeb zapříčiňuje pravděpodobně primárně růst počtu hypotečních úvěrů, ale jako vedlejší efekt růstu počtu těchto úvěrů rostou i výdaje na vybavení domácností, tedy úvěry spotřebitelské. Na nárůst počtu poskytnutých spotřebitelských úvěrů má zajisté vliv i současná psychologie potenciálních klientů, kdy přesun radosti z budoucích příjmů do současnosti představuje jakýsi nynější trend. Za příčinami růstu úvěru stojí ale i bankovní politika. Jako reakci na pokles firemních úvěrů na přelomu tisíciletí se začaly banky orientovat spíše na úvěry určené domácnostem. K tomu jim dopomohl významnou částí i zahraniční kapitál a zkušenosti zahraničních investorů bank a v neposlední řadě přidal svoji pozitivní složku i nově vzniklý bankovní registr, který do jisté míry začal snižovat úvěrová rizika bank.

Vyjádříme-li poměr spotřebitelských úvěrů na HDP, nejvyšší hodnotu tohoto ukazatele za rok 2005 dosáhly Spojené státy americké – 17 procent. Průměrná hodnota eurozóny je přitom více než poloviční – pouze 6,71 procent, přičemž Česká republika se pohybuje na velmi podprůměrných 2,41 procentech HDP.

Zatímco tempo růstu podnikových úvěrů začalo dosahovat kladných hodnot v první polovině roku 2004 a v současné době se pohybuje lehce nad úrovní 10 procent, hypoteční a spotřebitelské úvěry zaznamenávají každoroční přírůstek pohybující se okolo 30 – 40 procent. Například v roce 2005 si domácnosti půjčily přibližně 12 mld. Kč, což představuje oproti předcházejícímu roku nárůst zhruba o 30 procent.

Jedním z hlavních důležitých úkolů Bankovního dohledu ČNB je zaměření se na řízení úvěrového rizika u obchodních bank. Nutnost tohoto zaměření vyvstává z faktu, že nejčastější příčinou bankrotů bank v posledních letech bylo právě nesprávné zohledňování úvěrového rizika, které je v oblasti bankovníctví rizikem dominantním. Vysoká rizikovost úvěrů byla a je hlavní brzdou rozvoje úvěrové aktivity bank. V České republice je riziko, vzhledem k převažujícím aktivitám bank v úvěrové oblasti obzvláště významné. Jak vyplývá z hodnot uvedených v tabulce 8, podíl klasifikovaných úvěrů obchodních bank na údaj o celkové výši poskytnutých úvěrů se pohyboval v letech 2000 a 2001 nad dvaceti procentní hranicí, což není zanedbatelný údaj. V dalších letech pak tento podíl začal klesat. Největší vliv na tento pokles měl velký úbytek úvěrů ztrátových.

Tabulka 8: Objem klasifikovaných úvěrů bankovního sektoru České republiky v letech 2000- 2005

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Klasifikované úvěry celkem (v mil. Kč)	245 132	199 350	147 166	114 009	118 826	127 738
<i>v tom: sledované</i>	<i>83 488</i>	<i>71 091</i>	<i>71 332</i>	<i>64 400</i>	<i>74 320</i>	<i>80 657</i>
<i>nestandardní</i>	<i>53 440</i>	<i>31 859</i>	<i>27 515</i>	<i>19 298</i>	<i>19 344</i>	<i>17 988</i>
<i>pochybné</i>	<i>26 807</i>	<i>29 447</i>	<i>11 689</i>	<i>6 913</i>	<i>5 306</i>	<i>7 624</i>
<i>ztrátové</i>	<i>81 397</i>	<i>66 953</i>	<i>36 630</i>	<i>23 398</i>	<i>19 857</i>	<i>21 481</i>
Podíl klas. úvěrů na úvěrech celkem v %	28,9	20,8	15,8	11,2	10,8	11,7

Poznámka: Objem klasifikovaných úvěrů je uváděn v hrubé hodnotě, tj. bez zohlednění opravných položek.

Zdroj: *Bankovní dohled 2002*. Praha: Česká národní banka, 2003.

Bankovní dohled 2003. Praha: Česká národní banka, 2004.

Bankovní dohled 2004. Praha: Česká národní banka, 2005.

Bankovní dohled 2005. Praha: Česká národní banka, 2006.

Centrální registr úvěrů

Centrální banka se přijetím legislativních úprav snaží úvěrové riziko potlačovat. Takovou snahou se v roce 2002 stalo přijetí legislativních úprav umožňujících provozování bankovního registru. Nyní tedy mohou obchodní banky při hodnocení bonity svých klientů využívat od roku 2002 kromě interního ratingu a scoringu také služeb Centrálního registru úvěrů. Zprovoznění a stabilizace této nové instituce si Bankovní dohled ČNB stanovil jako jeden z prioritních cílů pro rok 2002.

Centrální registr úvěrů byl jako jeden z rozšiřujících nástrojů řízení úvěrového rizika připravován Českou národní banku ve spolupráci s Českou bankovní asociací již na konci 90. let. Po úspěšném proběhnutí zkušebního provozu, který byl odstartován počátkem května roku 2002, byl 1. listopadu 2002 spuštěn do běžného provozu.

Centrální registr úvěrů (CRÚ) je informační systém, který soustřeďuje informace o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob a umožňuje operativní výměnu těchto informací mezi účastníky CRÚ. Účastníkem CRÚ jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank, působící na území České republiky a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon (v současné době Česká konsolidační agentura). Údaje poskytnuté těmito účastníky do registru musí být pravidelně každý měsíc aktualizovány.

Obsahem centrálního registru úvěrů jsou identifikační údaje o klientech (právní forma podnikání, IČO, adresa,...), identifikační údaje pohledávky (číslo pohledávky, datum vzniku, současný stav pohledávky,...), hodnoty pohledávky (výše pohledávky, její úvěrový rámec, aktuální zůstatek, jistina po splatnosti,...) a další údaje (měna, způsob zajištění pohledávky,...). Do registru se ovšem nezapisují debety u běžných účtů klienta.

Banka, která si zažádá o klientské informace, obdrží údaj o celkovém úvěrovém zatížení klienta a další údaje, které účastník do databáze vložil. Účastníci kromě odpovědí na svoje On-line dotazy také dostávají pravidelný měsíční výstup o úvěrovém zatížení jejich klientů.

Při zavádění úvěrového registru se mezi bankovními domy ale i širokou veřejností objevily úvahy o možnosti zneužití takto navzájem poskytovaných osobních údajů. Avšak poskytování bankovních informací mezi bankami také samozřejmě podléhá bankovnímu tajemství, takže tyto obavy se ukázaly jako zbytečné.

Bankovní registr klientských informací

Vedle Centrálního úvěrového registru vznikl v roce 2002 ještě další bankovní registr. Jedná se o Bankovní registr klientských informací, který provozuje společnost Czech Banking Credit Bureau, a. s. vlastněná pěti bankami, které registr zakládaly. Jsou to Česká spořitelna, a. s., Československá obchodní banka, a. s., GE Capital Bank, a. s., Komerční banka, a. s. a HVB Bank Czech Republic, a. s. Dalšími členy, kteří přistoupily k účasti v tomto registru jsou Citibank, a. s. a Živnostenská banka, a. s.

a další. Mezi další účastníky kromě ostatních bankovních institucí patří i hypoteční banky a stavební spořitelny, které také vlastní bankovní licenci.

Tento projekt připravovaný čtyři roky v úzké spolupráci s Českou národní bankou a Úřadem pro ochranu osobních údajů byl zprovozněn 10. června 2002.

Úvěrový registr představuje databázi údajů o úvěrových vztazích, resp. o úvěrových smlouvách uzavřených mezi bankami a klienty, podle nichž bankám vzniklo nebo může vzniknout právo na vrácení poskytnutých peněžních prostředků a na zaplacení úroků ze strany klientů. Úvěrový registr je vytvořen na základě informací, které banky poskytují společnosti Czech Banking Credit Bureau, a. s. a které jednotlivě nebo ve svém souhrnu vypovídají o bonitě a důvěryhodnosti klientů bank.

Spolupráce na vytvoření a provozu úvěrového registru se účastní i další subjekty. Získané klientské osobní údaje banky poskytují společnosti Czech Banking Credit Bureau, a. s., která tato údaje dále zpracovává, a to i s využitím systému pro automatické zpracování údajů společnosti Centrale Risch Finanziaria Crif S. p. A. se sídlem v Bologni, Itálii. V Itálii jsou údaje také finálně automaticky zpracovávány. Takto zpracované osobní údaje zpřístupňuje společnost provozující registr ve formě úvěrových zpráv dalším bankám, které se účastní projektu, a to výlučně za účelem vzájemného informování bank podle ustanovení § 38a odst. 1 Zákona o bankách o záležitostech vypovídajících o bonitě a důvěryhodnosti jejich klientů. V souladu s příslušnými ustanoveními Zákona o bankách a v souladu s příslušnými ustanoveními Zákona o ochraně osobních údajů lze osobní údaje zpracovávat pro účely vzájemného informování se bank o záležitostech vypovídajících o bonitě a důvěryhodnosti jejich klientů i bez souhlasu klienta. Ochrana osobních údajů je tedy právně velmi dobře zajištěna. Za dosavadních čtyři roky provozu Bankovního registru klientských informací nebyl zaznamenán jediný pokus o zneužití dat z registru nebo ilegální průnik do databáze.

Informace jsou v úvěrovém registru pravidelně měsíčně aktualizovány a uchovávány pro potřebu vzájemného informování bank po dobu trvání úvěrového vztahu mezi bankou a jejím klientem a po dobu dalších čtyř let po jeho řádném ukončení; v řadě evropských zemí se období uchovávání klientských informací pohybuje od tří do sedmi let. Po uplynutí této doby jsou takovéto informace pouze archivovány a nejsou poskytovány pro účely vzájemného informování bank.

Zatímco Centrální registr úvěrů je určen pouze pro firmy, tento registr obsahuje databázi údajů o fyzických osobách občanech i podnikatelích.

Informace obsažené v registru jsou uváděny od začátku fungování databáze (tedy ne historicky) a od tohoto okamžiku se vyvíjí časová řada. Registr shromažďuje tzv. pozitivní i negativní informace o klientských pohledávkách, tzn. že jsou evidovány jak rizikové úvěry, tak i ty co jsou v naprostém pořádku. Obsahuje ovšem informace pouze o kreditních operacích; nehledí tedy na aktivní zůstatky klientů bank. Kromě údajů o úvěrech budou záznamy samozřejmě také obsahovat identifikační data klienta.

Jelikož je tato nová instituce institucí podnikatelskou, banky platí za dotaz týkající se jejich klienta poplatek ve výši 50 Kč; přičemž doba od odeslání žádosti do obdržení informace musí být kratší než 35 sekund.

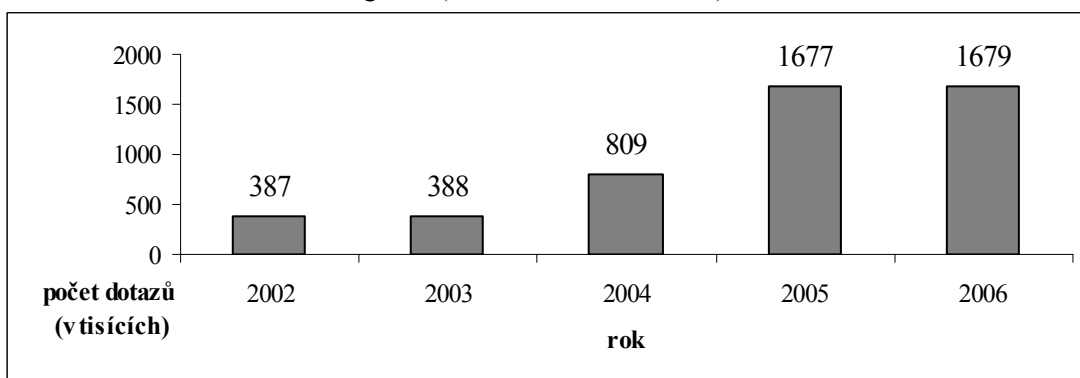
Podobně jako o Centrálního registru úvěrů mohou i zde klienti, o nichž jsou v databázi vedeny záznamy, požádat prostřednictvím Klientského centra o výpis z registru, který je jednou ročně poskytován zdarma. Žádá-li o poskytnutí informací uvedených v registru o své osobě samotný klient více než jednou za rok, je mu účtován poplatek v rozmezí 100 Kč až 200 Kč v závislosti na rychlosti zpracování žádosti.

Díky existenci Bankovního registru klientských informací se u některých typů úvěrů urychlil proces posuzování žádostí o úvěry. V určitých konkrétních žádostech o úvěr není nutné vyžadovat od klientů čestné prohlášení o tom, zda mají závazky v jiných bankách. V případě, že má klient pozitivní úvěrovou historii, není pro banku již neznámým rizikovým subjektem. Pravděpodobnost, že se instituce dozví něco o žadateli o půjčku, dosahuje nyní 65 procent. Disciplinovaní klienti tedy

nedoplácí na nedůvěryhodné klienty se špatnou platební morálkou, jejichž chování může v současné době snižovat ochotu bank poskytovat úvěry. V dlouhodobém horizontu napomáhá úvěrový registr také ke snížení ceny peněz po fyzické osoby a drobné podnikatele (díky důkladnější znalosti klientů může dojít dlouhodobě ke snížení průměrné úrokové sazby krátkodobých úvěrů). Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že u spotřebitelských úvěrů může pro klienty s vynikající úvěrovou historií cena peněz klesnout až o čtyři procentní body. Zároveň se prý o 11 procent zvyšuje počet akceptovaných úvěrových smluv.

O rozrůstající se spolupráci bank s Bankovním registrem klientských informací svědčí i podstatné navýšení počtu dotazů obchodních bank (viz. graf 14). Tento ukazatel vzrostl v roce 2005 oproti roku předcházejícímu o více než 107 procent. Od začátku roku 2006 do měsíce září bylo zaregistrováno celkem 1,679 milionů dotazů do bankovního registru, což tvoří hodnotu dotazů za celý rok 2005.

Graf 4: Počet dotazů v úvěrovém registru (2002 – 2006, v tisících)

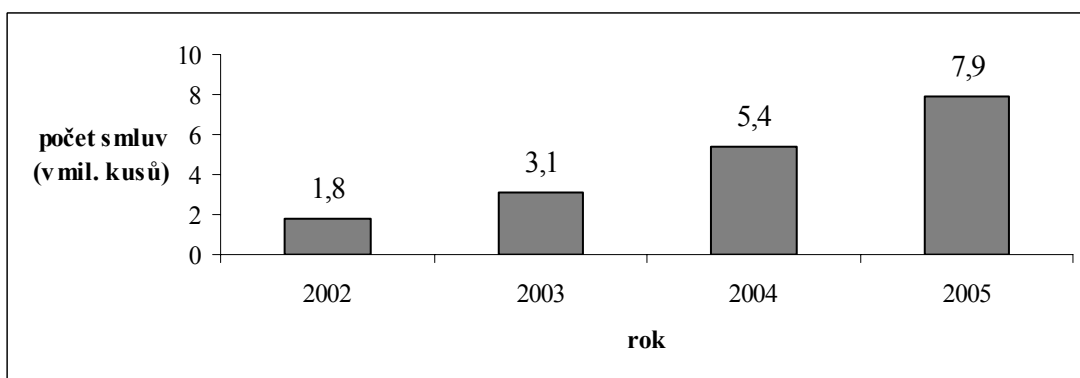

Poznámka: Údaje za rok 2006 jsou za období leden až září.

Zdroj: vlastní.

Každoročně se podstatným způsobem zvyšuje také počet záznamů v úvěrovém registru. Z grafu 15 je zřejmé, že tento trend má rostoucí charakter a že každým rokem stále dochází k přírůstku zhruba o 30 až 40 % údajů o bankovních úvěrech klientů.

Graf 5: Počet záznamů v úvěrovém registru (2002 – 2005, v milionech kusů)

Zdroj: vlastní.

Pro stanovení kvality a vypovídající schopnosti úvěrového registru je nejdůležitějším ukazatelem hit-rate, tzn. procentní úspěšnost nalezení klienta v registru. U Bankovního registru klientských informací tento ukazatel v roce 2006 stoupl na 80,4 procenta, což je hodnota srovnatelná s registry fungujícími podstatně déle ve vyspělých zemích Evropské unie.

Zajímavým údajem je také průměrný počet kontraktů na jednu osobu. Zatímco na konci roku 2004 připadalo na jednoho občana v bankovním registru průměrně 1,7 úvěrové smlouvy, na konci roku 2005 to již bylo 2,01 smlouvy, což představuje 18 procentní meziroční nárůst.

V zahraničí je situace již o poznání dále. Zatímco v zemích střední a východní Evropy je Česká republika hned po Polsku mezi prvními, kteří služeb podobných registrů využívají, v řadě vyspělých zemí světa a západní Evropě je bankovní registr již běžnou součástí. Výjimku tvoří Francie, kde obdobný registr nefunguje. Existuje zde ale systém provozovaný centrální bankou, ale ten má ke zde popisovanému modelu bankovních registrů velmi daleko.

V zahraničí existují v zásadě dva základní druhy bankovních registrů:

- registr založený a provozovaný centrální bankou, jakožto regulátorem bankovního trhu dané země a
- komerční úvěrový registr založený společně bankami a spoluprovozaný specializovanou společností, která dodává nejčastěji informační systém pro výsledné zpracování.

Ve většině zemí existuje více komerčních úvěrových registrů, přičemž jeden je hlavní s dominantní pozicí na trhu. Celosvětově se k největším provozovatelům komerčních úvěrových registrů řadí společnosti Equifax, Experian a Trans Union, které soustřeďují neuvěřitelně rozsáhlé databáze informací o klientech věřitelských subjektů finančního i nefinančního sektoru.

V České republice byl v lednu roku 2006 propojen bankovní registr s nebankovním registrem, takže do bankovního registru nyní nahlíží i nebankovní domy. Tato praxe je u zahraničních registrů již běžná. Uživatelé bankovních registrů jsou všechny různé organizace, které poskytují či spravují finanční a obchodní úvěry. Patří mezi ně zejména banky, leasingové společnosti, společnosti zabývající se splátkovým prodejem, telekomunikační společnosti, poskytovatelé platebních a kreditních karet, rozvodné společnosti, společnosti zabývající se velkoobchodem apod.

Registry existující ve většině zemí EU a po celém světě fungují až na výjimečné drobné problémy dobře. Důležitý je ovšem fakt, že v žádné zemi, ve které byl obdobný bankovní registr založen, dosud nebyl z jakýchkoli důvodů zrušen. Registry se spojují či rozdělují, jsou předmětem akvizice, ale služba jako taková je nepřetržitá. Hlavním důvodem této situace je fakt, že na fungování systému bankovních registrů mají zájem a profit banky jako uživatelé, ale i klienti.

Jak už bylo zmíněno výše, na finančním trhu v České republice neprovozují činnost pouze registry bankovní, ale také *registry nebankovní*, které obsahují informace klientů nejen nebankovních finančních společností, ale také klientů některých telekomunikačních společností a v poslední době uvažují o vstupu do registrů i energetické společnosti. Nejvýznamnějšími v této oblasti jsou Nebankovní registr klientských informací a registr neplatičů SOLUS.

V době kdy Bankovní registr klientských informací vznikl, předpokládali bankovní odborníci, že po uplynutí šesti až dvanácti měsíčního provozu budou mít natolik zkušeností s prací v tomto registru, že si budou moci dovolit rozlišení úrokových sazeb pro tzv. dobré a špatné klienty. Za poslední roky sazby celkově skutečně poklesly, to však nemůže být připisováno pouze právě zmíněnému registru. Bankami propagované základní (či minimální) úroky jsou ale jen spodní hranicí, skutečná výše zúročení vždy závisí na individuálním posouzení žadatele. A tady ke zlepšení zřejmě došlo. Banky začaly klientům s pozitivním záznamem v registru mnohem více věřit. Lepší postavení mají také spořádaní klienti v otázce zajištění úvěru, resp. její míře.

V pomyslném klubu evropských univerzálních pozitivních registrů je zastoupeno 14 z 15 původních zemí EU. Dle čerstvě publikovaného výzkumu Světové banky se ve srovnání efektivity existujících registrů zemí nové Evropy řadíme na první místo.

Ohlas zástupců bank využívající služeb Bankovního registru klientských informací je již v současné době velmi pozitivní. Ale na celkové hodnocení přínosu si bankéři nechávají až na pozdější dobu, kdy bude na základě prokazatelných výsledků moci být tento efekt objektivněji zhodnocen.

V současné době lze ovšem pozorovat stále se snižující objem klasifikovaných položek úvěrů (viz. tabulka 13). Bohužel ani tento efekt nelze přisuzovat pouze skutečnosti existence bankovních registrů, ale také spíše vlivu stále se snižujících úrokových sazeb spolu s rostoucí nabídkou úvěrových produktů na finančním trhu.

Další zvyšování pozitivně působícího efektu zlepšování úvěrové situace finančního trhu v České republice, a zejména jistého omezení předlužování některých klientů, zajisté přinese již zmíněné nedávné propojení obou registrů – Bankovního registru klientských informací a Nebankovního registru klientských informací.

3.3 Suverenita bank ve vztahu k nadnárodní spolupráci v oblasti bankovního dohledu a regulace

V současnosti ve světovém bankovníctví dochází k rychlé internacionalizaci a propojenosti národních peněžních a kapitálových trhů (tzv. globalizace bankovníctví). Angažovanost bank v mezinárodní oblasti roste a modifikuje obraz tradičního bankovníctví a znesnadňuje možnosti bankovní regulace a dohledu.

Účinnost bankovní regulace a dohledu je podmíněna spoluprací a stupněm harmonizace pravidel mezi příslušnými institucemi regulace a dohledu jednotlivých zemí. V mezinárodní sféře zatím nepůsobí žádná instituce bankovní regulace a dohledu s výkonnou pravomocí.

Odborníci se shodují na případném vytvoření supranacionální instituce dohledu, která by dohlížela na přesně specifikované činnosti, bez ohledu na to, kteří finanční zprostředkovatelé ji provádí. Následně by to řešilo problém regulační asymetrie v podobě tvrdších pravidel regulace bank ve srovnání s nebankovními finančními zprostředkovateli. Současně by došlo vytvářením a kontrolou globálních pravidel k reakci na globalizaci finančních trhů. Vytvoření této instituce je zatím nereálné a proto se setkáváme i s názory, že je mnohem účinnější vzájemná spolupráce. [9]

Nejvýznamnější místo v této oblasti má basilejská Banka pro mezinárodní platby a jeden z jejích čtyř výborů - Basilejský výbor pro bankovní dohled.

3.3.1 BASILEJSKÝ VÝBOR PRO BANKOVNÍ DOHLED (BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION)

Do poloviny 70. let neexistovala žádná instituce pro mezinárodní koordinaci domácích regulací domácích a mezinárodních bank. Avšak po propuknutí krize se splácením úvěrů, poskytnutých rozvojovým zemím v 80. letech, a krach banky Herstatt v létě 1974 způsobily zaměření pozornosti na porovnání bankovních systémů zemí, což v příštím roce vedlo k vytvoření stálého výboru bankovního dohledu. Událo se to pod záštitou Banky pro mezinárodní platby (Bank for International Settlement – BIS). Výbor byl založen guvernéry centrálních bank zemí skupiny G-10³³ a Lucemburska. Tento výbor (Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices – CBRSP), který byl později v roce 1988 přejmenován na Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basle Committee on Banking Supervision), byl také podle prvního předsedy z Bank of England nazýván Cookův výbor (Cook committee).

Pravidelná setkání členů Výboru, popřípadě i zástupců institucí regulace a dohledu bank v dalších zemích se konají čtyřikrát za rok. Současným předsedou Výboru je Nout Wellink, guvernér Netherlands Bank, který nahradil 1. července 2006 Jaime Caruana.

Komise neovládá žádnou formální nadnárodní dohledovou autoritu a její závěry nejsou, a pravděpodobně nikdy nebudou, právně vynutitelné. Její nařízení jsou brána jako vhodná doporučení podložená praktickými zkušenostmi a očekává se, že každá individuální centrální autorita daná pravidla implementuje do svých zákonných požadavků tak, jak bude pro daný systém země nejvhodnější.³⁴

³³ Skupina 10 (Group of Ten) je volným uskupením nejvyspělejších zemí a tvoří ji země „Skupiny 7“ – Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, USA a Velká Británie – a dále Belgie, Nizozemsko, Švédsko a od roku 1983 – jako 11. země – Švýcarsko. Členem Výboru je nyní i Španělsko.

³⁴ History of the Basel Committee and its Membership. [online]. Dostupné z: <<http://www.bis.org/bcbs/history.htm>> (22.5.2006)

Mezi hlavní cíle Výboru patří:

- podpora stability mezinárodního bankovního systému;
- tlak na odstraňování konkurenčních nerovností regulačních pravidel u různých druhů finančních zprostředkovatelů, zejména v oblasti požadavků na kapitálové vybavení;
- sjednocování podmínek pro přidělování bankovních licencí;
- sjednocování principů a způsobů krytí rizik, především úvěrového a tržního rizika;
- formulování principů a způsobů tvorby pravidel regulace a postupů dohledu bank.

Do jednotlivých pracovních skupin Basilejského výboru pro bankovní dohled byli zařazeni i pracovníci sekce bankovního dohledu České národní banky.³⁵ Ve skupině Core Principles Liaison Group (CPLG) mají za úkol spolupodílet se na vytváření a up-dating základních principů pro efektivní bankovní dohled (součást FSAP) a zabírat se dalšími otázkami problematiky Basel II. Druhá skupina Working Group for Capital má za úkol sladění spolupráce domácích a hostitelských supervizorů při implementaci Basel II.

Jedním z prvních úkolů Basilejského výboru bylo vypracovat určité směrnice pro dělbu odpovědnosti mezi národní orgány bankovního dohledu. Takové směrnice byly v reakci na krach Bankhaus Herstatt (rok 1974) schváleny centrálními bankami G-10 v prosinci 1975 a nesly název Basilejský konkordát (Basle concordat). Jednalo se o zásadní materiál týkající se kooperace mezinárodních dohledů. Vzhledem k jeho důležitosti je třeba plně citovat některé zásady: [5]

- *dohled nad pobočkami a dcerami zahraničních bank* je společnou záležitostí dohledů hostitelské země i země centrály;
- *dohled nad likviditou poboček a dcer zahraničních bank* je záležitostí dohledu hostitelské země, neboť musí splňovat pravidla řízení likvidity dohledu hostitelské země; domácí dohledy mají přesto monitorovat likviditu mezinárodních bank;
- *dohled nad solventností* je v případě poboček záležitostí dohledu v zemi centrály; v případě dcer zahraničních bank se jedná o záležitost dohledu hostitelské země, i když mateřská společnost musí monitorovat své dceřiné společnosti vzhledem k morálním závazkům za dceřiné společnosti;
- je třeba usnadnit *výměnu informací* mezi dohledy a umožnit dohledu mateřské země provádět dohled na místě v hostitelských zemích.

I když Basilejský konkordát představoval důležitý krok ve směru větší mezinárodní spolupráce bankovních dohledů, obsahoval některé nedostatky. V prvé řadě primární odpovědnost za solventnost dcery zahraniční banky, svěřená dohledu hostitelské země, byla v protikladu s další důležitou směrnicí Basilejského výboru.³⁶ Kontroverzní diskuse kolem krachu lucemburské Banco Ambrosiano Holdings (BAH) v roce 1982 vedla k přehodnocení původního Basilejského konkordátu a ke vzniku nové verze, kterou guvernéri centrálních bank schválili v roce 1983 (Principles for the supervision of banks' foreign establishments). Autoři zavedli mnohem přesnější směrnice pro dohled nad holdingovými společnostmi a joint ventures. Revize Basilejského konkordátu směřovala k přímé adresnosti otázky adekvátnosti dohledu. Novela opět zdůraznila potřebu těsné spolupráce dohledů mateřské a hostitelské země, tj. překrývající se podstatu činnosti dohledů.

Nejznámějším výsledkem činnosti Výboru jsou pravidla kapitálové přiměřenosti, publikovaná v roce 1988 a známá jako Basel Capital Accord. Kapitálovou dohodu je třeba považovat za důležitý mezník

³⁵ Bankovní dohled 2004. ČNB, Praha, 2004. [online]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/analyticke_pub/download/bd_2004_c.pdf>

³⁶ Jednalo se o směrnici schválenou guvernéry G-10 v roce 1978, obsahující princip, že dohled nad mezinárodní bankovní činností je třeba provádět na konsolidovaném základě. Cílem bylo snížit možnosti úniku před dohledem. Existovalo zřetelné nebezpečí, že hostitelské země budou považovat orgány země mateřské banky za dohled nad lokálně umístěnými dcerami zahraničních bank, zatímco orgány země mateřské banky budou spoléhat na hostitelské země, že vykonávají svou odpovědnost.

v mezinárodní spolupráci bankovních dohledu. Jedná se o první krok k celosvětové harmonizaci bankovních dohledu. Tato pravidla uvedla v praxi systém měření a zohledňování úvěrového rizika bank a ke konci roku 1992 stanovila minimální kapitálovou přiměřenost na úroveň osmi procent. Koncept nebyl zaváděn pouze v členských zemích Výboru, ale vlastně ve všech ostatních zemích s mezinárodně aktivními bankami. Pravidlům kapitálové přiměřenosti a jejich původu daných Basilejským výborem pro bankovní dohled se podrobněji věnovala kapitola 2.2.1 *Kapitálová přiměřenost jako základní oblast regulace bankovního podnikání*.

V dubnu 1990 byl schválen dodatek k Basilejskému konkordátu. Účelem bylo zajistit pravidelnější a více strukturovanou spolupráci mezi bankovními dohledy. Dodatek se zabývá informačními potřebami dohledu země mateřské banky a hostitelské země včetně doporučení pro vnější audit a naléhal na země, jejichž zákony zabraňovaly přenosu informací dohledu, aby přehodnotily své přístupy v souladu s tímto dodatkem.

V návaznosti na krach Bank of Credit and Commerce International (BCCI) v červenci 1992 Basilejský výbor vydal nový soubor „minimálních standardů“ pro dohled nad mezinárodními bankami (Minimum standards for the supervision of international banking groups and their crossborder establishments). Oproti dřívějším směrnici bylo záměrem posílit jejich účinnost.

Před několika lety se Basilejský výbor rozhodl klást větší důraz na standardy bankovního dohledu. V úzké spolupráci s mnoha nečlenskými zeměmi skupiny G10 vydala v roce 1997 tzv. Základní principy efektivního bankovního dohledu (Core Principles for Effective Banking Supervisory).

Další dokumenty Basilejského výboru, které mají charakter doporučení členským zemím, avšak se předpokládá, že budou zapracovány do zákonných norem a předpisů, jsou uvedeny v příloze F.

Základní principy efektivního bankovního dohledu (Core Principles for Effective Banking Supervision)

Těchto 25 principů má velký význam pro vytváření institucionálních, legislativních, personálních, technických i dalších předpokladů pro zajištění efektivnosti dohledu v jednotlivých zemích i pro rozvíjení mezinárodní spolupráce regulátorů. Core Principles mají charakter doporučení pro národní regulátory a obsahují základní zásady, na nichž by měla být regulace příslušného finančního sektoru postavena. Často jsou používána jako kritéria pro srovnání regulací v jednotlivých zemích a vyhodnocení jejich kvality, slouží jako tzv. benchmark.

I Česká republika, resp. Česká národní banka se snaží těchto 25 principů naplňovat. Úroveň souladu Základních principů efektivního bankovního dohledu se situací v ČR provedla v roce 2001 Světová banka a Mezinárodní měnový fond a v roce 2003 sama Česká národní banka.

Aby mohl bankovní dohled dosahovat svých základních cílů a účinně působit, musí být splněny určité institucionální předpoklady. Tyto předpoklady spočívají: [2]

- a) ve funkční institucionální infrastruktuře finančního zprostředkování,
- b) ve specifických předpokladech, které se týkají bankovního dohledu samého, zejména pak autonomního postavení regulátora, regulačních pravidel, metod dohledu i pravomoci ukládat sankce a nápravná opatření.

Na mezinárodní úrovni našly výše uvedené předpoklady efektivního bankovního dohledu své vyjádření v dokumentu nazvaném Základní principy efektivního bankovního dohledu, které v roce 1997 vydal Basilejský výbor pro bankovní dohled. Kromě základních principů pro bankovní dohled byly v roce 1998 vydány IOSCO Záměry a principy regulace kapitálových trhů a transparentnost regulace kapitálových trhů. V roce 2000 byly vydány i Základní principy IAIS pro pojišťovnictví.

Všechny uvedené standardy mají velký význam pro vytváření institucionálních, legislativních, personálních, technických i dalších předpokladů pro zajištění efektivnosti dohledu v jednotlivých

zemích i pro rozvíjení mezinárodní spolupráce regulátorů. Z teoretického hlediska je důležité to, že je v nich obsažen koncept regulátora a koncept dohledu, jenž shrnuje dlouholetou mezinárodní zkušenost.

Principy určené pro bankovní dohled obsahují celkem 25 principů, které mají charakter doporučení pro národní regulátory. Jsou tematicky rozděleny do devíti oblastí:

- postavení a základní kompetence bankovního dohledu,
- udělování licencí, vlastnická struktura bank a jejich majetková propojení s jinými subjekty,
- pravidla obezřetného podnikání a systémy řízení rizik,
- systémy vnitřní kontroly,
- metody výkonu bankovního dohledu,
- spolupráce bankovního dohledu s externími auditory,
- požadavky na informace pro bankovní dohled a požadavky na zveřejňování informací,
- pravomoc dohledu ukládat nápravná opatření a
- působení bank v zahraničí (cross-border banking).

Česká republika, resp. Česká národní banka, se snaží tyto principy splňovat. Do této doby byla provedena dvě šetření, která měla za úkol zjistit, do jaké míry je legislativa daného finančního sektoru v souladu s těmito principy. První šetření provedl Mezinárodní měnový fond ve spolupráci se světovou bankou. Výsledky tohoto srovnání byly publikovány v červenci roku 2001 ve zprávě Financial Sector Assessment Program – Czech Republic – Volume III.: Assessment of Observance with Six Key International Standards and Codes.³⁷

Druhé šetření provedla sama Česká národní banka v roce 2003, jejíž výsledky byly publikovány ve zprávě Souhrnné hodnocení naplnění Základních principů efektivního bankovního dohledu (Core Principles for Effective Banking Supervision) v ČR provedené ČNB k 30. 4. 2003.³⁸

Česká republika, resp. Česká národní banka, stále sladuje legislativu s výše uvedenými principy. Ale již k období roku 2003 lze říci, že existuje jen několik oblastí, které české bankovní a finanční právo nenaplní. Porovnáme-li však výše zmíněnou studii se studií provedenou v roce 2001 Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou, lze konstatovat, že došlo k podstatnému sladění právního rámce ČR s principy. U devíti principů došlo ke zlepšení o jeden stupeň hodnotící škály, jeden princip se o stupeň zhoršil a u jednoho principu došlo dokonce ke zlepšení o dva stupně. Z nedostatků, které byly v době hodnocení (rok 2003) kritizovány, lze zmínit zejména neexistenci zákonné povinnosti zveřejňovat důvody, kvůli kterým byl odvolán vrcholný představitel bankovního dohledu. Dalším nedostatkem je právně nedostatečně upravený přístup ČNB k dokumentům banky mimo výkon kontroly na místě. Prostor pro další úpravy byl spatřován také v možnosti stanovení individuální minimální kapitálové přiměřenosti podle rizikového profilu jednotlivých bank. Výhrady iniciovala i absence vymezení „osob se zvláštním vztahem k bance“. Kritizována byla dále oblast omezení realizace trestní činnosti v oblasti bankovníctví; zákonně je v ČR upravena pouze oblast „praní špinavých peněz“, další politika, postupy a metody zabráňující zneužití kriminálními živly nejsou stanoveny. Dále pak banky v ČR neměly povinnost podávat zprávu bankovnímu dohledu o jednotlivých podezřelých transakcích. V oblasti bankovního dohledu neexistovaly standardizované postupy, které by umožnily ohodnotit efektivnost funkcí dohlídek na místě a dohledu na dálku; zákon o bankách neupravoval povinnost banky plnit oznamovací povinnost v případě změn v činnostech, které jsou v souladu s vydanou licencí, zhoršování v činnosti, porušení zákonů a pravidel obezřetného podnikání aj. Konsolidovaný dohled vykazoval nedostatky zejména v těchto bodech: zakládání finančních institucí včetně pojišťoven a penzijních fondů z pohledu zákona o bankách nepodléhá schválení ČNB; řada finančních institucí není vůbec regulována (např. leasingové společnosti);

³⁷ Financial Sector Assessment Program – Czech Republic – Volume III: Assessment of Observance with Six Key International Standards and Codes. Červenec 2001. [online]. Dostupné z: <www.cnb.cz/pdf/rosc.pdf>.

³⁸ Souhrnné hodnocení naplnění Základních principů efektivního bankovního dohledu (Core Principles for Effective Banking Supervision) v ČR provedené ČNB k 30. 4. 2003 [online]. [15. 4. 2006] Dostupné z: <www.cnb.cz/pdf/Hodnoceni_CorePrinciples_0403.pdf>.

pravidelné předávání informací o adekvátnosti rizikového řízení nebo o finanční situaci jednotlivých afilací se mezi regulátory neprovádí, resp. tyto informace se poskytují jen na žádost; dále pak bankovní dohled nemá zmocnění limitovat nebo omezit rozsah aktivit konsolidované bankovní skupiny, takových nástrojů může ČNB používat pouze jako sankční/nápravné opatření. Ani problematika pravomoci ukládat nápravná opatření nezůstala bez výhrad. Za prvé není zákonem dáno právo vytlačení některých osob z bankovníctví; ČNB má pouze určitou personální schvalovací pravomoc při licenčním řízení a může vyžadovat výměnu vedení banky a dozorčí rady. Dále také není možné nařízení prodeje účasti. ČNB také nemůže uplatňovat sankce vůči osobám ve vrcholném vedení banky; sankce uplatňuje vůči bance jako instituci.

Od roku 2003 došlo k dalším úpravám bankovní legislativy, nadále však ale existují jisté oblasti, kde ČNB může situaci ještě zlepšit a přiblížit se tak k úplnému sladění s danými principy.

3.3.2 VÝBOR BANKOVNÍHO DOHLEDU (BANKING SUPERVISION COMMITTEE, BSC)

V zemích Evropské unie, tedy i v České republice, hraje kromě Basilejského výboru pro bankovní dohled důležitou roli také Výbor bankovního dohledu, který byl založen v roce 1979 (do roku 1998 působil pod názvem Banking Advisory Committee, BAC). Je složen ze zástupců institucí dohledu každé země Evropské unie a schází se pravidelně třikrát za rok nebo když si to vyžádá situace. Formálně jde o nejvyšší orgán regulace a dohledu bank v Evropě a na rozdíl od Basilejského výboru, který může pouze podávat návrhy, má BSC oprávnění k direktivám.

BSC se orientuje především na koordinaci bankovních předpisů v zemích Evropské unie a jím navrhované direktivy jsou často přebírány, alespoň jako vzor, i v dalších zemích. Činnost BSC jde i nad rámec čistě bankovních pravidel, zejména se dotýká investic do cenných papírů. V poslední době se BSC také výrazně angažuje při podpoře rozvoje mezinárodní spolupráce v dané oblasti formou mezinárodních konferencí.

Na základě rozhodnutí Komise č. 2004/10/ES ze dne 5. 11. 2003 o zřízení EBC nahradil dosud fungující Výbor bankovního dohledu nově vzniklý Evropský bankovní výbor (European Banking Committee). Tento od roku 2005 formálně zřízený výbor má za úkol plnění dvou hlavních funkcí – poradní a regulatorní (komitologickou) funkci.³⁹

V rámci poradní funkce:

- poskytuje Evropské Komisy stanoviska k politickým otázkám v oblasti bankovníctví,
- poskytuje Evropské Komisy stanoviska k návrhům legislativních aktů v oblasti bankovníctví,
- asistuje Evropské Komisy při přípravě žádostí o technickou pomoc Výboru evropských orgánů bankovního dohledu (CEBS) k navrhovaným legislativním aktům.

V rámci regulatorní funkce asistuje Evropské Komisy při tvorbě návrhů prováděcích legislativních aktů k rámcovým směrnici přijatým na základě standardní spolurozhodovací procedury (v oblasti bankovníctví je takto prozatím možné měnit v rámci komitologie jen některá ustanovení Směrnice č. 2000/12/ES), a to podle pravidel stanovených v Rozhodnutí Komise č. 99/468/ES.

Sekce bankovního dohledu České národní banky má v tomto výboru, resp. v jeho pracovních skupinách zástupce, kteří se podílejí dosahování jejich cílů. Pracovníci působí ve třech pracovních skupinách Výboru. První z nich je skupina Working Group on Macroprudential Analysis (WGMA), která se zabývá analýzami a sběrem dat na podporu finanční stability. Další, Working Group on Development in Banking (WGDB) vypracovává analýzy a projekty zaměřené na sledování vývoje bankovních sektorů v EU. Poslední pracovní skupina Task Force on Crises Management (společná skupina s CEBS) má za úkol vytvoření doporučení a standardů pro efektivní přeshraniční spolupráci supervizorů a centrálních bank při krizovém řízení.

³⁹ European Banking Committee – Evropský bankovní výbor [online]. [22. 5. 2006]. Dostupné z: <[http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/European_Banking_Committee\(1\).ppt](http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/European_Banking_Committee(1).ppt)>

3.3.3 VÝBOR EVROPSKÝCH ORGÁNŮ BANKOVNÍHO DOHLEDU (COMMITTEE OF EUROPEAN BANKING SUPERVISORS)⁴⁰

Dalším a nejnověji zřízeným výborem zabývajícím se bankovním dohledem je Výbor evropských orgánů bankovního dohledu, který byl zřízen na základě rozhodnutí Komise č. 2004/5/ES ze dne 5. 11. 2003 o zřízení CEBS. Toto rozhodnutí lze považovat za jeden ze dvou kroků rozšíření Lamfalussyho procesu na oblast bankovního dohledu, od začátku roku 2004 tedy plní roli výboru 3. stupně Lamfalussyho procesu pro oblast bankovního dohledu.

Mezi hlavní úkoly tohoto výboru patří: [14]

- prosazovat sblížení praxe bankovního dohledu s cílem zajistit stejnou aplikaci přijatých aktů ES;
- podporovat vzájemnou spolupráci mezi evropskými orgány bankovního dohledu, také prostřednictvím výměny informací o jednotlivých dohlášených institucích;
- poskytovat technickou pomoc při přípravě evropské bankovní legislativy;
- na základě vlastní iniciativy poskytovat stanoviska EK při přípravě návrhů legislativních aktů v oblasti bankovního dohledu;
- úzce spolupracovat s Evropskou komisí i Evropským bankovním výborem a
- při výkonu poradní funkce konzultovat s trhem, zástupci spotřebitelů a uživatelů a v některých případech s orgány dohledu nad kapitálovým trhem.

Výbor tvoří reprezentanti bankovního dohledu a centrálních bank zemí Evropské unie (vždy dva zástupci z každé země), tedy včetně zástupců České republiky. Předseda výboru je volen ze zástupců bankovního dohledu, v současné době je to Mme Danièle Nouy z Francie. Pravidelných jednání se účastní Evropská centrální banka (ECB), Evropská komise a přizvaní experti.

Pracovníci bankovního dohledu České národní banky jsou členy čtyř pracovních skupin Výboru evropských orgánů bankovního dohledu, v jejichž náplni je zpracování nejaktuálnějších otázek bankovní regulace a dohledu.

Náplň pracovní skupiny Groupe de Contact (GdC) se zabývá zásadami pilíře 2 – Basel II. Jedná se o celkové hodnocení supervisorem, dále pak o hodnocení dostatečnosti kapitálu bankou, zásady outsourcingu a řízení banky. Skupina Sponzor Group Home/Host issues (GdC) se stará o zásady spolupráce domácího a hostitelského orgánu dohledu – Basel II. Třetí pracovní skupina Common Reporting Group (COREP) má na starost definování obsahu a rozsahu společného hlášení o kapitálové přiměřenosti podle Basel II. A poslední čtvrtá skupina Working Group on Accounting and Auditing (WGAA) má jako náplň práce definování obsahu a rozsahu finančních výkazů a požadavky na auditory.

Evropský bankovní výbor společně s Basilejským výborem také úzce spolupracují s institucemi regulace a dohledu v oblasti investic do cenných papírů, např. s Mezinárodní organizací výborů pro cenné papíry – jedním z konkrétních přínosů této spolupráce je příprava harmonizace předpisů o adekvátní výši kapitálu v oblastech obchodního a investičního bankovního dohledu, a dále například s Výborem pro mezinárodní účetní standardy nebo Mezinárodní asociací institucí dohledu pojišťoven. O roku 1990 se začíná rozvíjet spolupráce Evropského bankovního výboru a Basilejského výboru s institucemi dohledu bank v transformujících se ekonomikách zemí střední a východní Evropy.

Kromě Basilejského výboru a Evropského bankovního výboru působí v mezinárodní sféře další instituce (viz. obrázek 13), jejichž hlavní činnosti jsou obdobné: [14]

- rozvoj vzájemné spolupráce a sladování postupů institucí regulace a dohledu bank v jednotlivých zemích;
- zkoumání možností harmonizace bankovních předpisů;

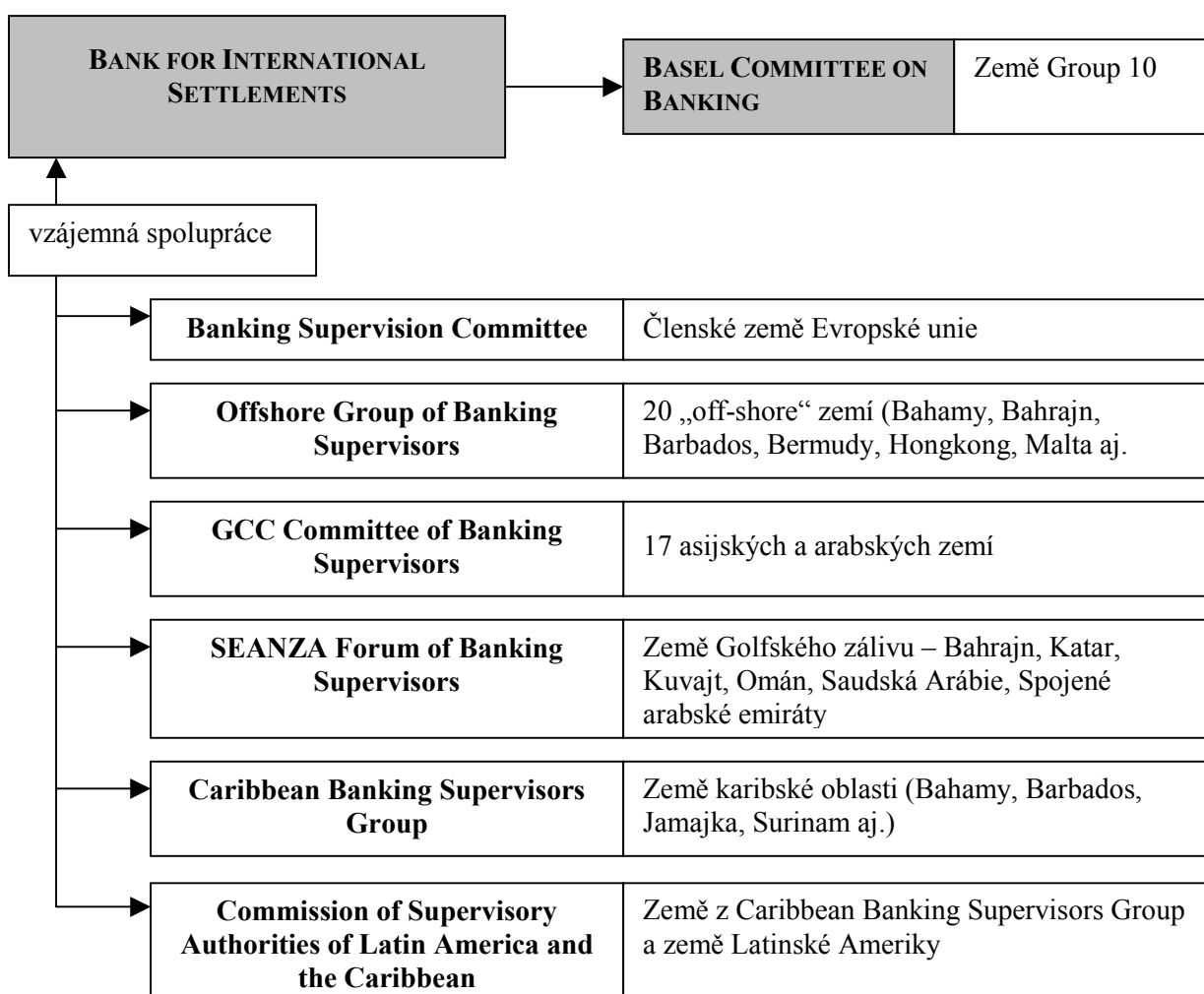
⁴⁰ Committee of European Banking Supervisors [online]. [22. 5. 2006] Dostupné z: <<http://www.c-ebs.org>>

- zajišťování a podpora vzájemné výměny informací mezi zeměmi;
- vypracování pravidel regulace a dohledu bank, které působí v mezinárodní sféře.

Návrhy na řešení podávají tyto instituce „oficiálním“ institucím regulace a dohledu, nicméně konečné schválení či neschválení navržených pravidel je v kompetenci jednotlivých zemí. Ke konci 80. let 20. století začíná docházet k růstu četnosti a hloubky kontaktů těchto institucí s Basilejským výborem, Výborem bankovního dohledu, a mezi sebou navzájem.

Přes nesporný pokrok v mezinárodní oblasti však stěžejní roli v oblastech regulace a dohledu bank stále hrají národní instituce – a mezi nimi především centrální banky.

Obrázek 13: Nejvýznamnější instituce regulace a dohledu v mezinárodní sféře

Zdroj: REVENDA, Z. *Centrální bankovnictví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001, str. 132. ISBN 80-7261-051-1

3.3.4 EVROPSKÁ CENTRÁLNÍ BANKA

Nezávislou nadnárodní měnovou autoritou se v Evropské (měnové) unii od 1. 1. 1999 stala Evropská centrální banka, která byla slavnostně otevřena 30. 6. 1998. Sídli ve Frankfurtu nad Mohanem a po zahájení činnosti nahradila Evropský měnový institut.

Samostatnost, resp. nezávislost Evropské centrální banky obsahuje čtyři základní podmínky, které se rovněž vztahují na centrální banky jednotlivých členských zemí: [14]

- institucionální nezávislost – Evropská centrální banka a národní centrální banky nemohou přijímat či požadovat pokyny od orgánů Evropské unie ani od národních vlád;
- funkční nezávislost – hlavním cílem měnové politiky musí být cenová stabilita;
- osobní nezávislost – vrcholné orgány Evropské centrální banky a národních centrálních bank musejí mít minimálně pětileté funkční období s nemožností odvolání z politických důvodů;
- finanční nezávislost – vlády nesmějí využívat národní centrální banky k financování rozpočtových výdajů a nesmějí ovlivňovat rozpočty těchto bank.

Členstvím guvernérů národních centrálních bank dochází k propojení Evropské centrální banky s těmito bankami v Evropský systém centrálních bank, z čehož vyplývá, že pravomoci a činnosti Evropské centrální banky je nutné posuzovat v kontextu celého systému.

Úzké propojení mezi Evropskou centrální bankou a národními centrálními bankami – členy Evropského systému centrálních bank – se vytrácí v oblasti bankovního dohledu. Zde také neplatí podoba s americkým Federálním rezervním systémem. Důvod spočívá v tom, že dohled nad bankami je zatím prováděn především národními centrálními bankami, resp. institucemi dohledu (při preferenci principu domovské země). Evropská centrální banka se výrazněji angažuje pouze u dohledu multinacionálních bankovních holdingů a při vzájemné spolupráci s národními centrálními bankami a dalšími institucemi dohledu ve snaze co nejvíce koordinovat postupy v této oblasti.

V bankovní sféře přijaly orgány Evropské unie (resp. Evropského společenství) celou řadu direktiv a některých dalších právních aktů, jejichž výsledkem je relativně vysoký stupeň harmonizace bankovních předpisů v členských zemích unie.

Právo Evropského společenství v oblasti, neboli evropské bankovní právo, je účelově vytvořená oblast práva ES, která upravuje specificky bankovníctví.

V právu ES se sice můžeme setkat s pojmem „bankovní“ (např. v názvu „První bankovní směrnice“), nicméně pojem banka nedefinuje. Namísto něj používá pojem „úvěrová instituce“, který vznikl historicky. Tento pojem zahrnuje: [2]

- osoby oprávněné přijímat vklady od veřejnosti a poskytovat úvěry (v českém právu má tento pojem ekvivalent v pojmu banka, spořitelní a úvěrní družstvo a zahraniční banka) – pouze tyto osoby („klasické“ úvěrové instituce) smějí přijímat splatné prostředky od veřejnosti (poskytování úvěrů naproti tomu právo EX nijak neomezuje);
- instituce elektronických peněz (podnikatelské subjekty, jejichž předmětem činnosti je vydávání elektronických peněz; v českém právu dosud neexistují).

Se stanovenými výjimkami smějí vydávat elektronické peníze pouze úvěrové instituce. Některé státy, v souladu se zásadou minimální míry harmonizace, podřizují na svém území bankovní legislativě každého, kdo poskytuje úvěry (např. SRN, která podřizuje bankovní legislativě každého, kdo provozuje některou z bankovních činností. I v těchto případech však obvykle ve své legislativě diferencují a kladou odlišné požadavky na subjekty, které podnikají s penězi veřejnosti, a na ty, jež podnikají se svými zdroji.

Základem evropského práva upravujícího podnikání bank jsou ustanovení Smlouvy o založení ES vztahující se k volnému pohybu služeb a právu usazení.

První direktivou⁴¹, která se zabývala touto problematikou, byla směrnice 73/183/EHS o odstranění omezení svobody podnikání a volného pohybu služeb pro samostatně výdělečné činnosti bank a jiných finančních institucí. Cílem bylo umožnit osobám z jiných členských států založit si dceřinou společnost, zřídit si obchodní zastoupení nebo pobočku nebo poskytovat služby za stejných podmínek, jaké mají osoby v hostitelské zemi.

Potřebám volného pohybu bankovních služeb nemohlo takovéto obecné ustanovení o odstranění diskriminace stačit. Aby mohla být odstraněna omezení zřizování a provozování podnikatelské činnosti bank, bylo nutno odstranit nejzávažnější rozdíly mezi zákonodárstvím členských států, pokud jde o pravidla, jimiž se banky řídí. Konečným cílem bylo umožnit bankám podnikat na území jiných států na základě licence, kterou obdržely ve svém státě. Pro rozsah těchto problémů bylo zřejmé, že bude nutné postupovat po určitých etapách.

První bankovní koordinační direktiva (*Directive on banking co-ordination*, 77/780/EEC) byla přijata 16. prosince 1977 a vymezila minimální požadavky při stanovení podmínek pro poskytování licencí bank (resp. „institucí přijímajících depozita“) v členských zemích Evropského společenství, které bylo nutné zapracovat do národních zákonů o bankách. Na základě této direktivy byl v roce 1979 rovněž zřízen Bankovní poradní výbor ES, nyní Výbor bankovního dohledu.

Direktiva o konsolidovaném dohledu (*Directive on consolidated supervision*, 83/350/EEC) vymezila povinnosti vzájemné informovanosti všech národních institucí regulace a dohledu bank při činnosti poboček zahraničních bank v zemích Evropského společenství. Položila tak základy dohledu na konsolidované bázi. Direktiva jako vůbec první upravuje jednu ze stěžejních otázek regulace a dohledu mezinárodně působících bank; kdo má vykonávat dohled. V této otázce existují dva principy:

- princip domovské země (země původu), kdy dohled vykonává především domovská instituce, to je instituce země, kde má příslušná banka (nebo bankovní holdingová společnost) hlavní sídlo;
- princip hostitelské země, kdy dohled vykonává instituce země, ve které pobočka banky nebo bankovní složka bankovní holdingové společnosti působí.

Direktiva se přiklonila k principu domovské země, a příslušné instituce dohledu tak nesly odpovědnost za kvalitní dohled všech poboček nebo bankovních součástí holdingů, které působí v kterékoliv jiné členské zemi. Na dohledu se ovšem podílely i hostitelské instituce. Direktiva byla upravena v roce 1992 s tím, že se v zemích Evropské unie prosazuje kombinace obou přístupů. V zásadě platí, že:

- banky musejí dodržovat pravidla té země, kde mají registrované hlavní sídlo (princip domovské země) – princip se vztahuje zejména na licenční podmínky a prověřování solventnosti a kvality řízení banky;
- pobočky bank musejí dodržovat také pravidla té země, kde působí (hostitelský princip).

Je zřejmé, že účinnost této kombinace je bezprostředně podmíněn sladěním pravidel a vzájemnou spoluprací mezi hostitelskou a domovskou zemí, a je tedy v praxi použitelná, s celou řadou navazujících problémů, zatím právě a pouze v Evropské unii.

Direktiva o účtech bankovních a dalších finančních institucí (*Council directive on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions- Bank Accounts Directive*, 86/635/EEC) z 8. prosince 1986 se týká standardizace bankovního účetnictví a výkaznictví. Mimo jiné není bankám od 1. ledna 1991 povoleno zahrnovat skryté (undisclosed, hidden) rezervy do složky Tier 2 kapitálu. Direktiva rovněž upravuje váhy rizikovosti pro „rozsáhlé“ aktivní operace, resp. úvěry bank (large exposures, u nás „úvěrová angažovanost“) a sladění limitů pojištění depozit v bankách.

⁴¹ Legislativní rámec Evropské unie je tvořen právními akty v podobě nařízení, direktiv (směrnic), rozhodnutí, doporučení a jiných usnesení. Nutno upozornit, že direktiva (směrnice) má z legislativního hlediska pro členské země závazný cíl, ale svobodnou volbu prostředků jeho dosažení.

Direktiva o liberalizaci kapitálu (Directive on capital liberalisation, 88/361/EEC) je jednou z konkrétních náplní dříve uvedeného Zákona o sjednocené Evropě, který s účinností od 1. července 1987 stanovil podmínky a nutnost odstranění existujících bariér v souvislosti s přechodem na jednotný trh v zemích Evropského společenství. Tato direktiva se netýká pouze bankovní sféry. Byla vydána v červnu roku 1988 a s účinností od 1. července 1990 požaduje odstranění všech devizových omezení pro pohyby kapitálu mezi zeměmi Evropské unie.

Druhá bankovní direktiva (Second Banking Directive, 89/646/EEC) byla přijata 15. prosince 1989 a s platností k 1. 1. 1993 upřesňuje povolování činnosti bank v zemích Evropské unie. Vychází se opět z principu domovské země, kdy pro operace kdekoli v rámci unie stačí autorizace této země, a zahraniční pobočka tak nepotřebuje povolení hostitelské země – jde o tzv. společný pas (common passport). Direktiva dále definuje pravomoci instituce regulace a dohledu domovské země – kromě autorizace je to dohled nad pobočkami v zahraničí, a instituce hostitelské země – kontrola aktivit v oblasti investic do cenných papírů, dodržování pravidel měnové politiky v zemi a prověřování likvidity a solventnosti.⁴²

Novela první a Druhé bankovní koordinační direktivy (First and Second Banking Directive, 95/26/EC) byla 29. června 1995 přijata s cílem zkvalitnit dohled. Novela, někdy označovaná jako *Třetí bankovní direktiva* nebo „*BCCI direktiva*“, souhrnně upravuje dohled bank, kapitálového trhu a pojišťoven. Vychází ze zásady „obezřetného dohledu“ a stanoví základní podmínky, které musejí být splněny předtím, než příslušné instituce vydají licence. Potvrzuje zásadu společného pasu (v tomto případě i pro dceřiné společnosti bank a nebankovní instituce) a – zejména ve snaze negovat úsilí spojené s tzv. konkurencí v nedbalosti – jasně vymezuje požadavek, aby každá instituce měla svou centrálu ve stejné členské zemi, kde má své registrované sídlo. Zde také musí skutečně vykonávat svou činnost.

Protože právo ES v oblasti podnikání úvěrových institucí bylo po těchto novelizacích značně nepřehledné, byla v roce 2000 přijata *Direktiva 2000/12/ES o přístupu k činnosti úvěrových institucí a jejím výkonu* (tzv. konsolidovaná bankovní direktiva). Ta nahradila do té doby existující direktivy 73/183/ES, 77/780/ES, 89/646/ES, 98/33/ES a direktivy upravující kapitál úvěrových institucí, jejich úvěrovou angažovanost, kapitálovou přiměřenost – úvěrové riziko a dohled nad úvěrovými institucemi na konsolidovaném základě (viz níže). Tyto direktivy byly vydáním direktivy 2000/12/ES zrušeny a odkazy na ně nahrazeny odkazy na direktivu 2000/12/ES, která obsahuje tabulku vzájemně si odpovídajících nových a starých ustanovení. Direktiva 2000/12/ES neobsahuje změny oproti nahrazovaným direktivám.

Direktiva 2000/12/ES obsahuje jak ustanovení upravující podnikání úvěrových institucí a ustanovení ukládající povinnosti orgánu bankovního dohledu, tak i ustanovení s procesními aspekty: [2]

- definice úvěrové instituce a výjimky, vyhrazení oprávnění přijímat vklady od veřejnosti úvěrovým institucím;
- požadavky pro udělení licence (zejména minimální základní kapitál 5 000 000 eur, požadavek na jednotu sídla skutečného sídla, transparentnost úzkých vazeb);
- požadavky na kapitálovou přiměřenost úvěrových institucí a další požadavky pro provoz úvěrové instituce;
- princip jednotné licence a dohledu domovským státem;
- vztahy se třetími zeměmi (pravidla pro tvorbu tzv. černé listiny, tj. společného bojkotu zemí, které diskriminují evropské úvěrové instituce podnikající na jejich území);
- pravidla spolupráce orgánů dohledu;
- profesní tajemství orgánů dohledu a průlomy do něj;
- povinnosti auditorů informovat orgán dohledu;
- povinnost států dát orgánu dohledu k dispozici účinné sankce.

Seznam všech hlavních direktiv týkajících se bankovní sféry jsou uvedeny v příloze G.

⁴² Země EU tato pravidla prosazují recipročně i vůči jiným zemím v tom smyslu, aby v bankovním systému země, ve které má příslušný žadatel hlavní sídlo, byla vůči bankám ze zemí EU uplatňována stejná pravidla, která platí v Evropské unii.

3.4 Tendence vývoje regulace a dohledu bank v současnosti

Od začátku 80. let se začínají prosazovat tři základní vývojové tendence v oblasti regulace a dohledu bankovních systémů – deregulace, harmonizace pravidel a koordinace bankovních předpisů a přístupů institucí dohledu v mezinárodním měřítku. [13]

Deregulace představuje snižování míry regulace, změkčování pravidel bankovní činnosti a nahrazování administrativních pravidel tržní regulací, například v podobě omezování pomoci ohroženým bankám úvěry od centrální banky, kdy se tato banka, popřípadě další instituce regulace a dohledu zaměřují spíše na bankovní systém jako celek než na každou jednotlivou banku. Hlavním kritériem případné pomoci problémové bance je míra systémového rizika. Přesun důrazu na tržní regulaci ale musí být doprovázen pravidly, která podporují tržní disciplínu bank, a to především jednoznačně vymezenou odpovědností členů vedení, členů dozorčích rad a akcionářů bank a nakonec i klientů – vkladatelů.

Dle mého názoru velmi důležitým krokem, který rovněž souvisí s deregulací, je skutečnost, že instituce regulace a dohledu se zaměřují především na stanovení a kontrolu základních vstupních pravidel a pravidel bankovní činnosti, a jedním z jejích projevů je především větší tlak na systémy vnitrobankovní kontroly každé banky. Po schválení těchto systémů orgány dohledu se část kontroly, včetně adekvátní odpovědnosti, přesunuje na samotné banky a celý proces se stále více formalizuje. V této souvislosti je nutné zmínit v současné době aktuální Basel II, kdy mají banky možnost výběru z několika možných cest vedoucích k dosažení konkrétního stanoveného cíle.

K deregulace ovšem nedochází ve všech oblastech bankovní regulace a dohledu. Například v boji proti praní špinavých peněz prostřednictvím bankovního systému jsou přijímána stále tvrdší pravidla a důkladnější kontrolní mechanismy. Tendence k deregulaci je také narušována v těch případech, kdy se začínou projevovat příznaky krize bankovního systému té které země. Pak často následuje zpřísnění některých pravidel, které je odrazem reakce institucí regulace a dohledu na existující krizové projevy v dané zemi.

Navzdory deregulačnímu trendu dochází k zpřísnění dohledu bank. Například v zemích Evropské unie mají externí auditoři bank stanovenou povinnost upozorňovat příslušné instituce na všechny zjištěné skutečnosti, které by mohly poškodit klienty bank, samotné banky nebo bankovní systém jako celek.

Harmonizace pravidel činnosti bank se projevuje zejména v oblasti požadavků na bankovní kapitál a jejími konkrétními výsledky jsou mezinárodní dohody uzavírané mezi celou řadou zemí, velmi často pod záštitou Banky pro mezinárodní platby. Harmonizace je také jednou ze základních podmínek životaschopnosti a funkčnosti Evropské unie a velmi úzce souvisí s deregulací. Obecně řečeno, je mnohem snazší harmonizovat nižší počet jednodušších a mírnějších předpisů než vyšší počet složitějších a tvrdších předpisů.

Na harmonizaci úzce navazuje koordinace mezi příslušnými institucemi různých zemí, kde opět hraje významnou roli Banka pro mezinárodní platby. V nejbližší době lze očekávat především vzájemnou spolupráci a koordinaci postupů při: [13]

- sladění pravidel proti praní špinavých peněz a pravidel pojišťování vkladů;
- harmonizaci předpisů v oblasti investic do cenných papírů;
- vymezení přesných pravidel regulace a dohledu mimobilančních operací;
- definování pravomocí institucí bankovního dohledu nad pobočkami zahraničních bank a bankovních holdingových společností;
- tlaku na tzv. „off-shore“ centra, ke kterým je dohled buď velmi mírný, nebo dokonce vůbec neexistuje;
- formulování základních pravidel činnosti a možností dohledu nad tzv. „cyberbankami“, které jsou čistě elektronickými počítačovými bankami (především v internetu) a zatím nepotřebují žádnou licenci k podnikání, nevztahují se na ně žádná regulační pravidla apod.

Regulace a dohled bank jsou nedílnou součástí bankovních systémů v tržních ekonomikách. V nejbližší budoucnosti lze očekávat zejména další prohlubování vzájemné spolupráce příslušných institucí různých zemí při využití pravidelných setkání zástupců těchto institucí, především prostřednictvím Banky pro mezinárodní platby.

Kromě pokračující deregulace dochází souběžně k přitvrzení tlaků na kapitálové vybavení bank, a zejména pak k zesílení boje proti praní špinavých peněz prostřednictvím bank. Důležitější roli v procesu bankovního dohledu budou hrát i externí auditoři.

3.4.1 NEJBLIŽŠÍ VÝVOJ REGULACE A DOHLEDU BANK

V druhé základní sféře činnosti centrálních bank, v regulaci a dohledu druhého stupně bankovního systému, může docházet ke změnám. Regulace v podobě stanovení pravidel činnosti bank zůstane v pravomoci především centrálních bank s tím, že zejména v členských zemích Evropské unie předají domácí centrální banky část pravomocí ve prospěch Evropské centrální banky. Připomeňme si také, že v této oblasti dochází k postupné harmonizaci bankovních předpisů.

Složitější otázkou je dohled bank. Globalizace bankovních a finančních trhů může modifikovat přístupy. Hlavním úkolem centrálních bank a dalších institucí stále více budou ochrana bankovního systému jako celku před systémovým rizikem, a nikoli ochrana každé jednotlivé banky, a větší důraz na prevenci. Poroste také potřeba „globálních pravidel“ činnosti bank a dále se zvýrazní úloha externích auditorských firem.

V Evropské unii (v rámci Evropského systému centrálních bank) – dohled prozatím zůstává v pravomoci domácích centrálních bank při uplatňování principu domovské země. Evropská centrální banka by měla mít výraznější roli především při dohledu multinacionálních bankovních holdingů a rovněž by měla vystupovat jako hlavní koordinátor spolupráce členských centrálních bank a dalších domácích institucí dohledu.

Spolupráce dohlížejících institucí bude nepochybně pokračovat nejen v rámci zemí Evropské unie, ale také v celosvětovém měřítku, především pod záštitou Banky pro mezinárodní platby a jejího Basilejského výboru bankovního dohledu. Případné vytvoření supranacionální instituce dohledu je ale prozatím pouze ve stadiu úvah a diskuzí.

Velmi obtížné je odhadovat, k jakým posunům může dojít v systémech pojištění vkladů a postavení centrálních bank jako věřitele poslední instance. Příklady některých zemí z nedávné minulosti (Japonsko, Švédsko, Dánsko aj., a nakonec i Česká republika) naznačují výrazně vyšší angažovanost státu při řešení bankovních krizí, včetně pomoci institucím, které pojišťují vklady.

V institucionálním uspořádání dohledu bank může dojít k posunu v tom smyslu, že centrální banky předají část svých pravomocí, a tedy i odpovědnosti jiným specializovaným institucím. K tomuto posunu v poslední době došlo ve Velké Británii.

Vzhledem k pokračujícímu procesu poklesu zprostředkování roste nebezpečí ochoty bank podstupovat větší rizika ve snaze neztrácet klienty a současně se zvyšují nároky na znalosti supervizorů, kteří prozatím nemusejí mít dostatečné zkušenosti s nebankovními finančními zprostředkovateli. V této souvislosti se dohled bank může stát součástí komplexního dohledu všech finančních institucí, resp. finančního trhu, opět s důsledkem v podobě přesunu části pravomocí centrální banky na specializované instituce.

Stejně důsledky mohou mít finanční deriváty, s jejichž regulací a dohledem (také vzhledem ke složitosti příslušných transakcí) nemají centrální banky velké zkušenosti.

3.4.2 STŘEDNĚDOBÁ KONCEPCE BANKOVNÍHO DOHLEDU ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY NA LÉTA 2005 AŽ 2010 (VÝTAH ZE STŘEDNĚDOBÉ KONCEPCE ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY NA OBDOBÍ 2005 - 2010) [51]

Situaci v regulatorní oblasti významně ovlivní nový koncept kapitálové přiměřenosti (tzv. Basel II), který lépe postihuje rizika podstupovaná bankami, umožňuje v širší míře používání vlastních modelů k jejich měření a řízení, a tím individualizaci kapitálových požadavků dle rizikového profilu jednotlivých bank. Nový koncept současně stanoví určující roli domácího regulátora i ve vztahu k dceřiným společnostem mezinárodně působících bank.

Vedle změn v regulaci proběhl v návaznosti na rozhodnutí vlády proces sloučení dozoru nad domácím finančním trhem, který taky patřil do koncepce na toho nejbližší období.

Vysokou prioritu má vzhledem k vlastnické struktuře českého bankovního sektoru harmonizace standardů a postupů se zahraničními i s tuzemskými regulátory. Základem jsou společné závazné směrnice platící v EU i širší závazné dohody a zvyklosti mezi zeměmi s rozvinutým finančním sektorem. V rámci EU má harmonizace v současnosti také podobu úsilí o sjednocení požadavků na banky a bankovní skupiny (tzv. High Level Principles) i v oblastech, které nejsou přímo upraveny směrnicemi. Cílem tohoto úsilí, ve kterém jsou zapojeni i zástupci ČNB, je snížení regulatorní zátěže, která by mohla plynout z různých přístupů národních regulátorů. Potřeba dosažení dohody v této oblasti je zvýrazněna i úlohou domácího regulátora u mezinárodně působících bank. Z ní vyplývá i nutnost efektivní spolupráce se zahraničními regulátory, zejména při schvalování interních modelů řízení rizik.

Při koncipování nových regulatorních pravidel je záměrem klást důraz na srozumitelnost a maximální jednoznačnost. Proto budou jejich návrhy projednávány s Českou bankovní asociací (ČBA) a Komorou auditorů (KA). V případě nového kapitálového konceptu je účinným a zároveň transparentním prostředkem jeho implementace společný projekt ČBA, KA a ČNB, ve kterém se bude pokračovat též v součinnosti s KCP a MF. Je připravována průběžná publikace změn a široká komunikace s bankami i ve vztahu k veřejnosti.

Výkon dohledu bude nadále založen na kombinaci dohledu na dálku, kontrol na místě a využívání výsledků činnosti auditorů bank při ověřování systémů řízení rizik a účetních závěrek. V rámci implementace nového konceptu kapitálové přiměřenosti bude vybudován komplexní systém hodnocení rizikového profilu bank, založený na propojení kvantitativních a kvalitativních informací o bankách. Systém umožní na kvalitativně vyšší úrovni posoudit rizika, do nichž banka vstupuje, a posílí schopnost dohledu identifikovat případné problémy bank a možnost jeho včasné reakce. Od stupně rizikovitosti a významu příslušné banky pro stabilitu sektoru bude odvíjena intenzita dohledu, zejména hloubka a četnost kontrol na místě, které budou primárně zaměřeny na vnitřní řídicí a kontrolní systém bank. Systém hodnocení rizikového profilu bank bude rovněž základem pro komunikaci s bankami při posuzování jejich interních systémů hodnocení rizik a pokrytí těchto rizik kapitálem. V souladu s novým konceptem a na základě získaných zkušeností je záměrem zefektivnit regulaci nad konsolidačními celky a překonat formální aspekty dohledu v této oblasti.

K dosažení vyšší transparentnosti dohledu a jím přijímaných opatření budou publikovány postupy a principy používané při výkonu dohledu. Současně je připravován systém hodnocení kvality a efektivnosti bankovního dohledu, jehož součástí bude zpětná vazba na banky a jejich hodnocení aplikace a kvality regulačních opatření, výkonu dohledu a vývoje nákladů vyvolaných regulací.

V rámci analytické činnosti budou nadále zpracovávány a publikovány pravidelné zprávy o bankovním sektoru, souhrnné podklady pro ECB a ostatní mezinárodní organizace, jako jsou Mezinárodní měnový fond (MMF), Světová banka (SB), Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Banka pro mezinárodní platby (BIS), Evropská komise (EK) a další. V licenční oblasti bude důsledně využíván zjednodušený postup, založený na informacích od příslušného domácího regulátora. Preventivní opatření (zaměřené zejména na kontrolu zdrojů kapitálu u nových, resp. přicházejících bank, při navyšování kapitálu, prověřování akcionářů a vazeb uvnitř jejich

finančních skupin) tím však neztrácejí svůj prvořadý význam. V souladu s mezinárodními standardy a zákonnými povinnostmi bude bankovní dohled nadále zajišťovat činnosti směřující k omezení rizik vyplývajících z praní špinavých peněz a financování terorismu.

V rámci procesu integrace dozoru nad finančním trhem bude kladen důraz na sbližování (dnes nejednotných) regulatorních postupů a způsobu dohledu pro obdobné činnosti v jednotlivých typech institucí podnikajících na finančním trhu (při licencování, posuzování osob ve vedení společností, účtování, zveřejňování informací, v oblasti legislativy, konsolidovaném dohledu a dohledu nad konglomeráty). Prvním krokem v tomto směru bude sjednocení pravidel regulace a dohledu nad bankami a družstevními záložnami v souvislosti s převzetím dohledu nad družstevními záložnami v polovině roku 2005.

Naplnění hlavních cílů koncepce je podmíněno významnými změnami v oblasti primární i sekundární legislativy a doplněním, resp. vytvořením nových metodických postupů. Úpravy zohlední i účelnost stávající regulace z hlediska změn v sektoru a požadavků aplikovaných v EU (např. omezení pro osoby v orgánech bank a kontroly nad nefinančními institucemi, vstup bank EU do sektoru, posuzování osob) a praktické zkušenosti s uplatňováním regulace (výstup ze sektoru, konsolidovaný dohled, kontrolní řád). V sekundární legislativě dojde k podstatné změně vyhlášky o kapitálové přiměřenosti a zvýší se rovněž požadavky na zveřejňování informací bankami. Pro větší přehlednost bude preferováno snížení počtu platných norem i za cenu rozšíření jejich obsahu.

Dílčí závěr

Na základě informací publikovaných v této kapitole lze tvrdit, že bankovní sektor je velmi dynamické odvětví.

Dle převažujících pozitivních efektů v loňském roce realizované integrace čtyř dozorových institucí do jedné, která má na starost efektivní fungování všech oblastí finančního trhu v České republice, je zřejmé, že tato změna ovlivní spolupráci regulovaných a dohlížených subjektů s institucí bankovní regulace a dohledu v kladném slova smyslu.

Co se týče spolupráce národního regulátora s nadnárodními institucemi dotýkající se v jakékoli míře oblasti bankovní regulace a dohledu, je třeba přijmout stále se rozrůstající objem závazných i nezávazných opatření jako nedílnou součást vlivu globalizace a nutnosti konkurenceschopnosti vůči tlakům ekonomik ostatních kontinentů. Určitá jednotnost systémů a procesů probíhající v konkrétních zemích Evropy má tedy své opodstatnění a její důsledky zajisté zvyšují efektivitu bankovních podnikatelských aktivit. Na druhou stranu by dle mého názoru neměla být opomíjena skutečnost, že zvyklosti bankovní klientely v každé z relevantních zemí jsou odlišné a je třeba nechat prostor pro přizpůsobení podmínek a nařízení přicházejících z nadnárodních institucí bankovní regulace a dohledu každé konkrétní ekonomice.

Problematika alternativních forem bankovní regulace a dohledu nabývá v poslední době na aktuálnosti jako jeden ze směrů, kterým by se dle mého názoru měly dozorové aktivity ubírat. Zvýšení informovanosti o závazkové situaci žadatelů o úvěr prostřednictvím existence bankovních registrů výrazně zlepšilo kvalitu úvěrového portfolia bank, resp. vedlo ke snížení podílu klasifikovaných pohledávek bank, čímž zajisté přispělo i k vyšší stabilitě a efektivnosti celého bankovního sektoru.

ZÁVĚR

Tato disertační práce si kladla za úkol zhodnocení úrovně současně nastavené míry intenzity bankovní regulace a dohledu v prostředí podnikatelských aktivit oblasti bankovníctví. Avšak odpověď na otázku, která byla stanovena jako hlavní cíl této práce, zda bankovní dozor realizovaný prostřednictvím nástrojů a metod regulátora – České národní banky přispívá k udržení stability v dané oblasti, nebo zda efektivní fungování daného sektoru spíše potlačuje, není jednoznačná.

Ve výše uvedených kapitolách jsem se snažila přiblížit problematiku specifické oblasti bankovního sektoru, její základní systém, výrazný vliv na ostatní oblasti národohospodářství, oblast rizik, které bankovní podnikatelské jednotky podstupují a v neposlední řadě uvést i základní přehled oblastí, kterých se bankovní regulace dotýká především. Je zřejmé, že celá široká oblast nástrojů regulace je velmi důkladně propracovaná a lze sledovat změny jednotlivých součástí na základě přirozených reakcí konkrétních významných událostí v historickém vývoji celé finanční oblasti. Protože však historie bankovníctví, resp. bankovní regulace a dohledu v České republice, není nikterak dlouhá, je samozřejmé, že bylo při tvorbě těchto opatření také čerpáno z bohatějších zkušeností regulátorů ostatních zemí. Celá řada směrnic byla také implementována do bankovní legislativy v důsledku vstupu České republiky do Evropské unie a tedy i nutností sladění základních právních oblastí. V současné době je vliv legislativy vznikající v institucích Evropského společenství stále intenzivnější a do budoucna lze tuto spolupráci očekávat ještě více intenzivní, ať už z důvodu vstupu naší země do Evropské měnové unie a následného vlivu Evropské centrální banky na regulaci celého evropského finančního sektoru, nebo obecně ekonomického vývoje v souvislosti růstem intenzity konkurenčního prostředí v prostředí globalizovaných finančních trhů.

Během získávání dat potřebných k disertační práci a jejich samotného zpracování jsem měla možnost se seznámit jednak s velkým množstvím teoretických publikací, ať již z akademické či praktické oblasti zdrojů, ale také s názory několika představitelů jednotlivých součástí bankovního sektoru na úroveň bankovního dozoru v České republice. Pro zajímavost bych ráda uvedla jak myšlenky jednoho z představitelů bankovního sektoru, tak jednoho z ředitelů odboru v sekci bankovní regulace a dohledu České národní banky.

Ředitel pobočky jednoho bankovního domu reagoval na vznesenou otázku týkající se problematiky kontroverzní oblasti bankovní regulace a dohledu jako stabilizátora či retardéra bankovního podnikání takto: *“Osobně nevidím problém v dané oblasti. Nakonec hlavní regulátor a dozorce bankovního trhu – Česká národní banka je v zahraničí hodnocen velmi dobře a v poslední době jsem nezaznamenal ani žádné ostřejší konflikty s výkonnou politickou mocí, jak tomu občas v minulosti bývalo a výtky se týkaly právě přílišné regulace. Spíše lze říci, že se v odborných kruzích těší poměrně značnému respektu a to i u osob z řad dřívějších kritiků.*

Jak jsem již uvedl, nedomnívám se, že bankovní trh je přeregulovaný a že právě regulace tohoto sektoru jsou brzdou rozvoje ekonomiky. Naopak vysoká konkurence, stále se rozšiřující nabídka služeb, stále lépe vycvičení zaměstnanci (díky převzetí zahraničního know-how), paradoxně také vládní kritika sektoru motivovaná politicky vděčnými tématy (vysoké bankovní poplatky) napomáhají neustálému třibení a vylepšování bankovních služeb doprovázených stále přijatelnějšími cenami. Pokud jsou přílišné regulace někde překážkou rozvoje, pak to rozhodně nejsou ty, které se vztahují k bankovníctví.”

Ředitel jednoho z odborů sekce bankovní regulace a dohledu na mou otázku odpověděl takto: *„Bankovníctví je oblast finanční činnosti, jejíž specifikum je dáno tím, že banky při výkonu své podnikatelské činnosti nakládají převážně s cizími zdroji. Kvalita bankovního sektoru má významný vliv na chod celého hospodářství. Hospodářství je velmi citlivé na všechny výkyvy tohoto sektoru. Finanční nestabilita se může dotknout jak věřitelů konkrétní banky, tak i celého bankovního sektoru. Z uvedených důvodů je nezbytné činnosti bank regulovat, včetně regulace vstupu osob do sektoru. Nicméně, jde o regulaci v obecné rovině. Jde tedy o vytvoření určitého rámce, jehož dodržování je*

předpokladem udržení stability banky. V žádném případě tyto předpisy neomezují banky v jednotlivých případech. Skutečnost, že finanční a investiční aktivity se velmi dynamicky rozvíjejí, neustále přibývají nové produkty a formy finančního podnikání, je důkazem, že regulační opatření v žádném případě nebrzdí bankovní rozvoj.“

Dalším zdrojem, který se zabýval obecně hodnocením bankovního dozoru byla výzkumná práce zpracovaná a uveřejněná institucí National Bureau Of Economic Research v listopadu roku 2002. Výzkum se týká otázky efektivnosti jednotlivých složek bankovní regulace a dohledu na bankovní stabilitu a vývoj. Práce nazvaná „Bank Regulation and Supervision: What Works Best?“ se pokusila na základě empiricky zjištěných dat 107 zemí vyhodnotit vzájemný vztah mezi jednotlivými složkami bankovní regulace a dohledu a úrovně vývoje, efektivnosti a stability bankovního sektoru.

Výzkumný projekt se zabýval analýzou těchto oblastí:

- restriktivní omezování bankovních aktivit,
- regulace vstupu do bankovníctví,
- regulace kapitálové přiměřenosti,
- míry regulace systému pojištění vkladů,
- úroveň bankovních indikátorů (nezávislost, úroveň moci apod.),
- přísnost klasifikace pohledávek, limity úvěrové angažovanosti a zásady diverzifikace,
- státní vlastnictví.

Výsledky výše uvedené analýzy vzájemného vlivu na vývoj, výkonnost a efektivitu daného bankovního odvětví varovaly před využíváním nadměrného množství regulativních opatření. Pozitivní výsledky ukázaly přednosti především v oblasti precizního systému uveřejňování informací, posílení systému vlastního systému kontrol stability daných bankovních domů a další posilování tohoto privátního systému kontrol.

Systém oficiální regulace a dohledu ovšem tato citovaná práce nezavrhl. Podtrhla svoji efektivnost pozitivního působení v oblasti systému povinnosti uveřejňování informací, omezení morálního hazardu klientů v závislosti na existenci systému povinného pojištění vkladů, které pozitivně souvisely s výrazněji lepším bankovním vývojem, lepší výkonností bankovního sektoru a zvyšující se stabilitou.

Aby mohl být podán ucelený obraz o problematice bankovní regulace a dohledu v České republice, byla práce zaměřena na dosažení následujících dílčích cílů:

1. Provést deskripci základního přehledu vývoje nejdůležitějších událostí v bankovním sektoru, resp. v oblasti bankovní regulace a dohledu, v České republice od roku 1993 do současnosti.

Přehled nejvýznamnějších historických událostí bankovního sektoru, resp. bankovního dozoru, byl vypracován na základě sběru informací z nepřehledného množství materiálů publikovaných v převážné většině institucí bankovní regulace a dohledu, tedy Českou národní bankou. Z hlediska jeho objemové náročnosti je k této práci připojen v příloze A.

Bankovníctví České republiky zaznamenalo za dobu jeho relativně krátké existence kromě spousty dílčích důležitých událostí i několik zásadních kritických okamžiků, které vedly ve svém důsledku k nastavení pravidel bankovní regulace a dohledu správným směrem a tedy i ke zkvalitnění celého bankovního sektoru. Lze tvrdit, že směrnice a opatření tak, jak byly v prvním desetiletí existence bankovního sektoru v České republice sestaveny, zcela obsáhnou všechny oblasti bankovního podnikání, ve kterých by mohlo dojít k jakýmkoli problémovým situacím.

2. Charakterizovat a analyzovat oblast bankovní regulace a dohledu, ať již v rovině teoretické, tak ve vztahu k aktuálnímu stavu jednotlivých součástí a metod používaných Českou národní bankou, jako institucí reprezentující bankovní regulaci a dohled bankovního sektoru České republiky.

Nástroje a metody výkonu bankovní regulace a dohledu v rovině teoretické i praktické byly charakterizovány a analyzovány v dílčí kapitole 1.4 a dále pak podrobněji v kapitole druhé. Tyto prostředky byly vytvářeny jak již bylo řečeno v převážně většině jako následná reakce na větší či menší krize zaznamenané v českém bankovním systému, ale zajisté byl jejich vznik iniciován i zkušenostmi zahraničních regulátorů. V posledních několika letech je rozrůstání těchto opatření a nařízení ovlivněno i nutností implementace nadnárodních směrnic do legislativních opatření národního charakteru.

Obě dozorové oblasti – bankovní regulace i bankovní dohled – jsou v současné době velmi dobře propracované. Problematika pozitivního či negativního příspěvku ke stabilnějšímu a efektivnějšímu fungování bankovního sektoru jednotlivých součástí již byla v průběhu zpracování práce analyzována. Většina jejich součástí je představiteli bankovního sektoru přijímána bez výhrad, resp. dodržování jejich limitů netvoří překážku či výraznější omezující činitel rozvoje jejich podnikatelských aktivit. Naopak, nastavení pravidel je zcela v souladu s opatrnou politikou a strategickými plány konkrétních bankovních domů.

Existují ovšem i oblasti, jež určitým dílem zasahují do ekonomické situace bank (např. systém povinného pojištění vkladů), které ale mají velmi kladný výsledný vliv na zvyšování důvěryhodnosti široké veřejnosti v bankovní sektor a tedy i v konečném důsledku znamenají pozitivní vliv na výsledky hospodaření jednotlivých bank.

3. Provést komparaci požadavků umožňujících založení a následné působení na trhu – banka vs. běžný ekonomický subjekt patřící do odvětví výrazně se neodlišující svojí podnikatelskou činností od ostatních.

Komparace požadavků umožňujících založení a následnou existenci bank s požadavky kladenými na ostatní subjekty, v tomto případě představující běžné podnikatelské jednotky nikterak se nelišící od většiny ostatních, byla přehledně sestavena v kapitole 1.3.

Zásadní odlišnosti jsou spatřovány ve fázi podávání žádosti o povolení podnikatelské činnosti jako je například u bank stanovená povinná právní forma a nepoměrně vyšší minimální požadavek základního kapitálu. Tyto dvě podmínky ovšem nejsou neopodstatněné, jak již vyplývá z historického vývoje bankovního sektoru, kdy například nízká výše potřebného kapitálu, kterým banka disponovala, bývala jednou z příčin některých krizí bankovních domů.

Další odlišnosti byly spatřovány v administrativní náročnosti při předkládání dokumentů, prokazujících splnění ostatních požadavků týkajících se kapitálu, osob ve vedení banky, technologického, technického, bezpečnostního a kontrolního zabezpečení atd.

V průběhu podnikatelské činnosti naráží bankovní subjekt na mnohem více omezujících opatření týkajících se jak dodržování základních povinností dodržování obezřetnostních pravidel, příspěvků povinného pojištění vkladů, ale také samozřejmě nepoměrně vyšších nároků na poskytování informací orgánu bankovního dohledu.

4. Charakterizovat, analyzovat a zhodnotit aktuální problematiku oblasti bankovního dozoru v České republice.

Aktuální problematika bankovní regulace a dohledu byla podrobně charakterizována a analyzována ve třetí kapitole, resp. částečně i jakou součást kapitoly 2.2.1 zabývající se konceptem Nových pravidel kapitálových požadavků.

Integraci všech čtyř dozorových institucí do jedné jedinné, která je nyní začleněna do struktury České národní banky, hodnotím velmi pozitivně v závislosti na zjednodušení komunikace, odstranění zdvojených požadavků dohledu, výrazné redukce počtu předkládaných informací apod.

Problematika ingerence basilejského výboru na výkon dozoru národní úrovně a otázka dopadu jím vydaných opatření na bankovní sektor národní úrovně je v současné době intenzivního se otevírání Evropské unie dalším zemím velmi aktuální. Další nové a nové směrnice a jiné právní normy znamenají jistě mimo dalšího nárůstu byrokracie také cílené posilování hospodářského růstu a postavení zemí celé Evropské unie a tedy i nárůst její konkurenceschopnosti vůči zemím zbytku světa, a to zejména oblasti Spojených států amerických, ale i dalších zemí, které atakují současné ekonomické „špičky“, jako například některé asijské země v čele s Čínou, země latinské Ameriky apod. V tom lze tedy spatřovat vliv pozitivní.

Na druhou stranu by všechny takovéto nové směrnice a nařízení měly být dodatečně přizpůsobeny konkrétním podmínkám dané země, kde mají být uplatňována. Evropský ekonomický prostor je sice vzájemně velmi podobný, avšak i v této souvztažnosti existuje spousta rozdílů jednotlivých bankovních sektorů, ať už se jedná o jejich konkrétní složení (struktura produktově zaměřených bank, jejich právní základna atd.) nebo o zvyklosti účastníků daného finančního sektoru, jejich priority, intenzita využívání bankovních služeb atd.

Alternativních formy bankovní regulace a dohledu nabývají v poslední době na aktuálnosti jako jeden ze směrů, kterým by se i dle mého názoru měly dozorové aktivity ubírat. Více konkrétních realizovaných projektů takovéto dobrovolné formy regulace zajistí vyšší efektivnosti celého bankovního sektoru. Pozitivně je hodnocen již jen proces, kterým takovéto opatření vznikají; tedy jako reakce na nepokrytý prostor bankovního trhu, jehož vyřešení je v zájmu obou stran vstupujících do smluvních vztahů – jako jsou například bezvadně fungující bankovní (ale i nebankovní) registry.

Na základě uvedených shrnutých poznatků lze konstatovat, že všechny čtyři dílčí cíle byly splněny.

Mezi další dílčí otázky, které si tato práce kladla za úkol objasnit, patří stupeň byrokratizace bankovního dozoru, míra deformace modelu přirozených tržních vztahů či efektivita působení bankovního dozoru ve vztahu ke kolapsům bank.

Otázka racionality byrokracie v oblasti bankovního dozoru je jistě namístě. Tak jako každá úřednická instituce zabývající se kontrolou jakékoli oblasti, i instituce bankovního dozoru se potýká s otázkou vysoké míry byrokracie, která se pohybuje na hranici racionality. Na druhou stranu je možné kladně hodnotit skutečnost, že s rostoucím počtem legislativních úprav, ať už vycházejících z prostředí národních či nadnárodních organizací, je zřejmá tendence k systému, v němž mají banky za úkol dodržovat jistá pravidla či omezení, ovšem výběr cesty, která by měla vést k daným výsledkům je plně v jejich kompetenci (jako aktuální příklad takovéto spolupráce lze uvést požadavky Nové basilejské kapitálové dohody).

Další oblastí dotýkající se úzce racionální míry byrokratizace je povinnosti bank poskytovat regulátorovi velký objem pravidelných informací. Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.1 Postavení bankovního dohledu v systému dohledových a regulačních orgánů peněžního trhu, donedávna byly banky nuceny poskytovat instituci bankovního dozoru nepřehledné množství informací, které nebyly zdaleka všechny využity k dalšímu zpracování. Na jednu stranu se dá do budoucna očekávat, že požadavky na odvádění informací budou ještě dále narůstat v závislosti na sladování tuzemské legislativy s legislativou evropskou. Na druhou stranu integrace čtyř samostatných dohledových orgánů, ke které došlo na jaře roku 2006, bude jistě znamenat odstranění duplicity odváděných výkazů, a tedy i snížení informačních požadavků.

Na otázku, zda činnost bankovní regulace a dohled deformuje model tržních vztahů, lze odpovědět jednoznačně ano. Každá forma regulace v jakémkoli prostředí tržní ekonomiky totiž znamená zásah do přirozených tržních sil a tedy i deformaci. Otázkou zůstává, zda je tento zásah pro dosažení efektivnosti a stability potřebný a hlavně do jaké úrovně intenzity je optimální. Ve prospěch existence určité míry bankovní regulace a dohledu hovoří již výše zmíněné argumenty, jako například velká specifická oblast bankovního podnikání, její přímá provázanost se všemi ostatními oblastmi

národohospodářství a z toho plynoucí rizika pro stabilitu a efektivní funkci celého ekonomického systému. Dalším podstatným argumentem může být vliv na rostoucí důvěryhodnost veřejnosti v bankovní sektor a s tím související intenzivnější míra zájmu o bankovní produkty, zvyšující se objem transakcí realizovaných prostřednictvím platebního styku, realizace transferu úspor do investic jako jedna z velmi důležitých funkcí bankovního sektoru pro rozvoj ekonomiky dané země apod.

Lze říci, že obecně růst důvěryhodnosti veřejnosti v bankovní sektor nejen prostřednictvím existence systému povinného pojištění vkladů, ale zejména prostřednictvím zvyšování informovanosti veřejnosti a to jednak o výsledcích hospodaření jednotlivých bank, tak také samozřejmě intenzivní osvětou obecného fungování a principů jednotlivých mechanismů bankovních produktů, je pro zajištění stability a rovněž efektivitu bankovního sektoru zásadní. Lze tvrdit, že míra informovanosti veřejnosti v dané oblasti je nepřímo úměrná s potřebnou úrovní regulatorních a dohledových opatření konkrétního bankovního trhu.

Otázka kvality působení bankovního dohledu ve vztahu ke kolapsům bank byla v podmínkách bankovního Česka za jeho dosud krátkou existenci velmi intenzivně diskutována a polemizována. Jak již bylo zmíněno, bankovní regulace a dohled byl formován přirozeným způsobem jako reakce na aktuální problematiku dění v bankovním sektoru. Obzvláště rok 1996 byl v tomto ohledu rokem dosti významným, protože právě v této době se dostalo do problematické situace větší množství malých bank, jež mělo za následek pesimistickou náladou a pokles důvěry v celý bankovní systém v očích veřejnosti. Konsolidační program II., který vyhlásila Česká národní banka jako reakci na tuto negativní atmosféru, spolu se stabilizačním programem (který si kladl za cíl posílení stability bankovního sektoru prostřednictvím odkupu nebonitních pohledávek nově vytvořenou Českou finanční, s.r.o.), nově přijatým zákonem proti „praní špinavých peněz“, novele zákona o bankách (stanovující povinnost bank ve vztahu k bankovnímu tajemství, zpřísnění licenčních podmínek, omezení propojení bank s podnikovou sférou aj.), nových právních norem ustanovujících požadavky zveřejňování zpráv o hospodaření bank atd. znamenaly významný krok v naplnění funkce instituce bankovního dozoru a přiblížení se dosažení cíle, tj. stability a efektivitu bankovního sektoru.

Je možné tvrdit, že míra intenzity bankovní regulace a dohledu by určitě měla záviset i na období, resp. aktuálním stavu konkrétní ekonomiky. Zatímco v plně rozvinutých zemích s bohatou tržně-hospodářskou historií, kde je bankovní sektor a jeho efektivní fungování samozřejmou skutečností, nejsou nutné důraznější externí zásahy do automaticky fungujícího systému přirozených tržních sil. Na druhou stranu země, která se pohybuje v počátečních fázích transformačního období, resp. její bankovní systém je v dané době teprve utvářen, zcela jistě potřebuje pro efektivnější přeměnu či vznik zdravě fungujícího sektoru jistou výraznější dávku pravidel, která by tento rozvoj směřovala tím správným směrem. Jak již bylo zmíněno výše, Česká republika, resp. její bankovní sektor včetně bankovní regulace a dohledu, se v době transformace řídila převážně aktuální problematikou a její aplikací do právních norem, ovšem obvykle až jako následnou reakcí na konkrétní problém vyskytující se na trhu. Tato cesta vývoje právních základů jistě není zavrženíhodná, určitě by se dal i tento postup vyzdvihnout jako postup eliminující přijímání zbytečných nepotřebných norem a vyhlášek, které by v dané ekonomické oblasti neměly opodstatnění. Ovšem je zajisté možno tvrdit, že určité oblasti, jejichž absence v právních směrnících měla za následek kolaps několika bank a rovněž velký pokles důvěry veřejnosti v bankovní sektor, mohly být ošetřeny regulovány s předstihem, a to jak na základě zkušeností z ostatních podnikatelských oborů či na základě zkušeností zahraničních.

Hlavním cílem této práce byla analýza jednotlivých součástí bankovní regulace a dohledu a její hodnocení jako celku ve vztahu k vlivu na podnikatelské aktivity bankovního sektoru. Odpověď na stěžejní otázku, tedy zda a do jaké míry působí bankovní regulace a dohled na oblast bankovního podnikání pozitivně a naopak, zda některé jeho oblasti rozvoje bankovního sektoru spíše nepotlačují, nelze takto zcela krajně vymezit. Lze říci, že v podmínkách České republiky pohybující se v relativně turbulentním prostředí krátkého období samotné existence, čerstvého přijetí za členskou zemi nadnárodního uskupení Evropské unie a v blízké době očekávaného vstupu do systému Evropské

měnové unie, je určitá míra regulace zapotřebí. Otázkou zůstává tedy potřebná míra její intenzity, která by se dala vyjádřit jako výsledek následujících vztahů. Lze tvrdit, že čím je dané ekonomické prostředí nestabilní, například v období transformace, abnormálně intenzivních politických a ekonomických změn, válečných konfliktů apod., tím je přímo úměrná potřeba intenzivnějšího bankovního dozoru nad děním uvnitř bankovního sektoru. Důležitou roli hraje dle mého úsudku i míra všeobecné informovanosti široké veřejnosti o systémech podnikání v bankovní oblasti, principech realizace nejen bankovních produktů, ale i produktů kapitálového trhu, a s ní související kvalita důvěryhodnosti veřejnosti v bankovní sektor, na niž je opět kauzálně navázán nepřímo úměrný vztah potřebné úrovně bankovní regulace a dohledu. Hlavní cíl této disetační práce lze tedy označit jako splněný.

Budoucnost lze spatřovat z výše uvedených hledisek ve stále se snižující míře bankovní regulace a dohledu. Ať už jako důsledek ustálení ekonomického prostředí, dále pak růstu informovanosti a důvěry v bankovní sektor, ale v neposlední řadě i samotným individuálním zájmem konkrétních bankovních domů, které nemají za cíl rychlé zbohatnutí a následné opuštění bankovního trhu, ale dlouhodobou stabilní či expanzivní pozici na finančním trhu. Vždyť dodržování například základních povinností bank, jako je určitá kapitálová přiměřenost, úroveň dostatečné likvidity, obezřetná úvěrová angažovanost atd. jsou samozřejmě i v zájmu samotných podnikatelských subjektů bank. Této skutečnosti napovídá i samotné dodržování povinných hranic, které jsou v daných oblastech nastaveny, s velmi velkými rezervami.

Lze tedy celkově očekávat přesun od povinné formě regulace k formám alternativním, resp. formám regulace založených na dobrovolném přístupu subjektů podléhajících regulaci, jako jsou v současné době velmi efektivně fungující bankovní úvěrové registry či individuální uskupení členů bankovního trhu např. ve formě České bankovní asociace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

KNIHY:

- [1] BABOUČEK, I. a kol. *Bankovní regulace a dohled*. 1. vydání. Praha: Bankovní institut, vysoká škola, 2002. ISBN 80-7265-053-X
- [2] BABOUČEK, I. a kol. *Regulace činnosti bank*. 1. vydání. Praha: Bankovní institut, vysoká škola, 2005. ISBN 80-7265-071-8
- [3] DVOŘÁK, P. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, 2005. ISBN 80-7201-515-X
- [4] HINDLS, R., HOLMAN, R. HRONOVÁ, S. a kol. *Ekonomická slovník*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003. ISBN 80-7179-819-3
- [5] JÍLEK, J. *Finanční rizika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-579-3
- [6] KUPPENS, T., PRAST, H., WESSELING, S. *Banking supervision at the crossroads*. 1. vydání. Cheltenham: Edward Elgar, 2003. ISBN 1-84376-308-7
- [7] LÉR, L. *Regulace činnosti bank*. 1. vydání. Praha: Bankovní institut, vysoká škola, 1997.
- [8] MOSCHETTO, B., ROUSSILLON, J. *Banka a její funkce*. 1.vydání. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-901918-9-4
- [9] NEHYBOVÁ, M. *Regulace a dohled nad bankami*. Brno: Miroslav Nehyba, 1999. ISBN 80-902645-5-7
- [10] PETRŽELOVÁ, J. *Encyklopedie ekonomických a právních pojmů pro školy i veřejnost*. Praha: Linde, 2007. 287 s. ISBN 978-80-7201-643-3
- [11] POLIDAR, V. *Management bank a bankovních obchodů*. 2. vydání. Praha: Ekopress, 1999. ISBN 80-86119-11-4
- [12] PRINDL, A. R. *Banking and Finance in Eastern Europe*. 1. vydání. Velká Británie, Cambridge: Woodhead-Faulkner, 1992. ISBN 0-85941-783-2
- [13] REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 1. vydání. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1
- [14] REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-051-1
- [15] REVENDA, Z., DVOŘÁK, P. *Analýza systému regulace a dohledu bank v České republice: se zaměřením na pojištění vkladů, věřitele poslední instance a finanční deriváty*. 1. vydání. Praha: Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, VŠE, 1997.
- [16] REVENDA, Z., MANDEL, M. KODERA, J. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 4.vydání. Praha: Management Press, 2005. ISBN 80-7261-132-1
- [17] SCOTT, H. S. *Capital adequacy beyond Basel: banking, securities, and insurance*. 1. vydání. New York: Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-516971-9
- [18] SOUKUPOVÁ, J., HOŘEJŠÍ, B., MACÁKOVÁ, L., SOUKUP, J. *Mikroekonomie*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2000. ISBN 80-7261-005-8
- [19] SYNEK, M. a kol. *Podniková ekonomika*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN – 80-7179-388-4

- [20] *The regulation of banks in the member states of the EEC*. Inter-Bank Research Organisation. Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff; London, Graham & Trotman, 1978. ISBN 9028607382
- [21] VLACHÝ, J. *Řízení finančních rizik*. 1. vydání. Praha: Eupress, 2006. ISBN 80-86754-56-1
- [22] ŽÍDEK, L. *Transformace české ekonomiky 1989-2004*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006. ISBN 80-7179-922-X

ODBORNÉ ČLÁNKY:

- [23] BAUEROVÁ, J. Odhad dopadu nového konceptu kapitálové přiměřenosti na banky ČR při použití nejjednodušších metod. *Finance a úvěr*, 2004, roč.54, č. 11-12, s. 500-519. ISSN 0015-1920
- [24] BRIAULT, C.: *Revisiting the rationale for a single national financial services regulator* [online]. FSA, Occasional paper 16, February 2002. Dostupné z: <<http://www.fsa.gov.uk/pubs/occpapers/OP16.pdf>>.
- [25] CARMICHAEL, J. *Experiences with Integrated Regulation* [online]. [17. 1. 2006]. Dostupné z: <www.apra.gov.au>.
- [26] FRAIT, J. *Bankovní dohled a stabilita finančního systému* [online]. [3.6.2006]. Dostupné z: <www.cnb.cz/tisk.php?stranka=frait_bd_fs_020903>.
- [27] GOLDSTEIN, M., TURNER, P. *Banking crises in emerging economies: origins and policy options*. Basel, Bank for International Settlements, 1996. ISBN 92-9131-044-1
- [28] HANOUSEK, J. ROLAND, G. Banking passivity and regulator failure in emerging markets: theory and evidence from the Czech Republic. Prague, Center for economic research and graduate education – Economics institute, 2001. ISBN 80-86288-62-5
- [29] JONÁŠ, J. *Bankovní krize: zkušenosti a příčiny*. Výzkumná zpráva. Praha, Česká národní banka – Institut ekonomie, 1997.
- [30] KOTLÁN, V. Jsou Češi příliš zadluženi? *Bankovníctví*, 2006, roč. XIV, č. 2, s. 26, ISSN 1212-4273
- [31] SCHOLZ, P. Byl stanoven postup reformy dozoru nad finančním trhem. *Bankovníctví* [online]. 2003, č. 11 [cit. 16.12.2003]. Dostupné z: <http://bankovnictvi.ihned.cz/3-13745500-Byl+stanoven+postup+reformy+dozoru+nad+finan%EDm+trhem-900000_d-d6>.
- [32] SKALKOVÁ, O. *Neplatiči si půjčí od bank snadněji*. [online]. [8.11.2006]. Hospodářské noviny. Dostupné z: <http://ihned.cz/3-19704880-bankovn%ED+registr+klientsk%FDch+informac%ED-000000_d-a2>.
- [33] SŮVOVÁ, H. Jak dopadnou nová kapitálová pravidla na banky? *Bankovníctví*, 2003, roč. XI. (39), č. 10, s. 16-18. ISSN 1212-4273

SBÍRKY A KOLEKTIVNÍ DÍLA:

- [34] BABOUČEK, I. Funkce věřitele poslední instance a bankovní regulace a dohled. In *Aktuální vývoj finančních trhů, jejich regulace a dozor. Sborník z 2. ročníku mezinárodní konference pořádaného Vysokou školou finanční a správní, a.s. 14. – 15. června 2005 v Praze*. s. 76. ISBN 80-86754-39-1

- [35] BARTH, J. R., CAPRIO, G. jr., LEVINE, R. *Bank Regulation and Supervision: What Works Best?* National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2002.
- [36] BILLET, M. T., GARFINKEL, J. A., O'NEAL, E. S. The cost of market versus regulatory discipline in banking. In *The regulation and supervision of banks. Volume I. The case for and against banking regulation*. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 2001. ISBN 1-84064-573-3
- [37] DOW, S., RODRÍGUEZ-FUENTES, C. The political economy of monetary policy. In *Arestis, P. - Sawyer, M.: The Political Economy of Central Banking. Papers from an international conference held at the University of East London in 1997*. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 1998. ISBN 1 85898 742 3
- [38] MILES, D. Optimal regulation of deposit taking financial intermediaries. In *The regulation and supervision of banks. Volume I. The case for and against banking regulation*. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 2001. ISBN 1-84064-573-3

OFICIÁLNÍ INFORMACE:

- [39] *Bankovní dohled 1993*. Praha: Česká národní banka, 1997.
- [40] *Bankovní dohled 1994*. Praha: Česká národní banka, 1997.
- [41] *Bankovní dohled 1995*. Praha: Česká národní banka, 1997.
- [42] *Bankovní dohled 1996*. Praha: Česká národní banka, 1997.
- [43] *Bankovní dohled 1997*. Praha: Česká národní banka, 1998.
- [44] *Bankovní dohled 1998*. Praha: Česká národní banka, 1999.
- [45] *Bankovní dohled 1999*. Praha: Česká národní banka, 2000.
- [46] *Bankovní dohled 2000*. Praha: Česká národní banka, 2001.
- [47] *Bankovní dohled 2001*. Praha: Česká národní banka, 2002.
- [48] *Bankovní dohled 2002*. Praha: Česká národní banka, 2003.
- [49] *Bankovní dohled 2003*. Praha: Česká národní banka, 2004.
- [50] *Bankovní dohled 2004*. Praha: Česká národní banka, 2005.
- [51] *Bankovní dohled 2005*. Praha: Česká národní banka, 2006.
- [52] Česká národní banka. *Stanoviska ČNB k nově navrhovaným pravidlům o kapitálových požadavcích úvěrových institucí a obchodníků s cennými papíry* [online]. [cit. 25. 2. 2005]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/bd_stanoviskacnb.php>.
- [53] *Financial Sector Assessment Program – Czech Republic – Volume III: Assessment of Observance with Six Key International Standards and Codes, July 2001* [online]. [6.3.2006]. Dostupné z: <www.cnb.cz/pdf/rosc.pdf>.
- [54] *Institucionální uspořádání finanční regulace a dohledu v Evropské unii a úloha bank Evropského systému centrálních bank ve finanční regulaci a dohledu*. Metodická studie ČNB. [online]. [10.4.2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_dohled/metodicke_studie/download/fin_regulace_eu.pdf>.

- [55] LLEWELLYN, D. *The Economic Rationale For Financial Regulation*, FSA, Occasional Paper No., 1999.
- [56] *Results of the fifth quantitative impact study (QIS 5), 16 June 2006* [online]. [20.11.2006]. Basel Committee on Banking Supervision. Dostupné z: <<http://www.bis.org/bcbs/qis/qis5results.pdf>>.
- [57] *Souhrnné hodnocení naplnění Základních principů efektivního bankovního dohledu (Core Principles for Effective Banking Supervision) v ČR provedené ČNB k 30. 4. 3003* [online]. [22.6.2006]. Dostupné z: <www.cnb.cz/pdf/Hodnoceni_CorePrinciples_0403.pdf>.
- [58] The role of central banks in prudential supervision [online]. ECB Press release, 22 March 2001. Dostupné z: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/prudentialsupcbrole_en.pdf>.
- [59] *Výroční zpráva 1995*. Praha: Česká národní banka, 1996.
- [60] *Výroční zpráva 1996*. Praha: Česká národní banka, 1997.
- [61] *Výroční zpráva 1997*. Praha: Česká národní banka, 1998.
- [62] *Výroční zpráva 1998*. Praha: Česká národní banka, 1999.
- [63] *Výroční zpráva 1999*. Praha: Česká národní banka, 2000.
- [64] *Výroční zpráva 2000*. Praha: Česká národní banka, 2001.
- [65] *Výroční zpráva 2001*. Praha: Česká národní banka, 2002.
- [66] *Výroční zpráva 2002*. Praha: Česká národní banka, 2003.
- [67] *Výroční zpráva 2003*. Praha: Česká národní banka, 2004.
- [68] *Výroční zpráva 2004*. Praha: Česká národní banka, 2005.
- [69] *Výroční zpráva 2005*. Praha: Česká národní banka, 2006.
- [70] *Zpráva o stabilitě bankovního sektoru - leden 2004* [online]. Praha: Česká národní banka, 2004. [29.11.2005]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/publikace/download/fsr_k_2003.pdf>.

OSTATNÍ PRAMENY:

- [71] BÍLKOVÁ, D. *K problematice bankovní regulace a bankovního dohledu centrální banky*. DP-PE-KFÚ 2003 01, Vedoucí: Prof. Ing. Václav Bakule, DrSc. KFÚ, Počet stran 61 + 3, Technická univerzita v Liberci, Hospodářská fakulta.
- [72] MAYER, R. *Bankovní regulace a dohled – teorie a praxe na mezinárodní úrovni a na národní úrovni v ČR a USA*. Praha, 1996. 94 s. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.
- [73] MÜLLER, P. *analýza organizace a metod bankovní regulace a dohledu v České republice a ve Velké Británii*. Diplomová práce. Vedoucí: Jitka Koderová. Počet stran 90, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví.
- [74] OECD: *Supervision on Financial Market in the OECD Area*. OECD 2002.
- [75] Opatření České národní banky č. 1/2003 věst. ČNB, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření České národní banky č. 9/2004 věst. ČNB. [online]. [1.12.2006]. Dostupné z: <www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/legislativa/vestnik/2003/download/v_2005_03_10105530.pdf>.

- [76] Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. července 2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě
- [77] PROSECKÝ, J. *Česká národní banka jako subjekt bankovní supervize: analýza vývoje používaných metod a postupů*. Diplomová práce. Vedoucí: Stanislava Půlpánová. Počet stran 99 + 10, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví.
- [78] Vyhláška č.333 České národní banky ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě
- [79] Vyhláška č. 166 České národní banky ze dne 8. dubna 2002, kterou se stanoví náležitosti žádosti o bankovní licenci, náležitosti žádosti o souhlas ČNB s nabytím nebo zvýšením kvalifikované účasti na bance, s osobou uzavírající ovládací smlouvu s bankou nebo s osobou provádějící právní úkon směřující k ovládnutí banky a náležitosti oznámení o snížení kvalifikované účasti na bance nebo o pozbytí postavení ovládající osoby vůči bance
- [80] Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, v aktuálně platném znění
- [81] Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů
- [82] Zákon č. 57/2006 Sb., o změně zákonů v souvislosti se sjednocením dohledu nad finančním trhem, v aktuálně platném znění

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- [83] Basilejský výbor pro bankovní dohled. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards* [online]. June 2004, [cit. 25. 2. 2005]. Dostupné z: <<http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>>.
- [84] *Committee of European Banking Supervisors* [online]. [23.5.2006]. Dostupné z: <<http://www.c-ebs.org>>.
- [85] Česká bankovní asociace. [online]. [7.1.2007]. Dostupné z: <<http://www.czech-ba.cz/index.php?akce=kak&kat=1&lang=cz>>.
- [86] Česká bankovní asociace. *Projekt Basel II* [online]. [cit. 25. 2. 2005]. Dostupné z: <<http://www.czech-ba.cz/basel2>>.
- [87] Česká národní banka. [online]. [2.4.2005]. Dostupné z: <<http://www.cnb.cz>>.
- [88] *Česká národní banka 1993-2003*. Praha: Česká národní banka, 2003.
- [89] Czech Banking Credit Bureau, a. s., [online]. [4.1.2006]. Dostupné z: <www.cbcb.cz>.
- [90] *European Banking Committee – Evropský bankovní výbor* [online]. [23.5.2006]. Dostupné z: <[http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/European_Banking_Committee\(1\).ppt](http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/European_Banking_Committee(1).ppt)>.
- [91] *History of the Basel Committee and its Membership* [online]. [22.5.2006]. Dostupné z: <<http://www.bis.org/bcbs/history.htm>>.
- [92] *Institutions financières et crédit* [online]. [23.5.2006]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/EurovocView.do?idRoot=1&refinecode=LEG*T1=V112;T2=V1;T3=V5&eurovocrep=24>.
- [93] Leasing and Loan Credit Bureau, z. s. p. o. [online]. [4.1.2006]. Dostupné z: <www.llcb.cz>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Odraz vývoje bankovního sektoru České republiky v zaměření aktivit bankovního dohledu

Příloha B - Vlastnická struktura bank

Příloha C - Přehled legislativy bankovní regulace v České republice

Příloha D - Opatření České národní banky č. 1/2003 věst. ČNB, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření České národní banky č. 9/2004 věst. ČNB

Příloha E - Opatření České národní banky č. 2 ze dne 19. prosince 2005, kterým se stanoví předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance

Příloha F - Dokumenty Basilejského výboru pro bankovní dohled

Příloha G - Hlavní direktivy v bankovní sféře v Evropské unii platné k 29. 5. 2006

Příloha H - Kodex chování mezi bankami a klienty

Příloha A - Odraz vývoje bankovního sektoru České republiky v zaměření aktivit bankovního dohledu

Česká národní banka vznikla plynulou transformací bývalé Státní banky Československé 1. ledna 1993, a to na základě vymezení její charakteristiky v Ústavě nového státu České republiky. Charakterizována byla jako ústřední banka státu, jejíž hlavním cílem je péče o stabilitu měny. Postavení, působnost a další podrobnosti stanovoval nově přijatý zákon o České národní bance č. 6/1993 Sb. ČNB byla pověřena určováním měnové politiky, vydáváním bankovek a mincí, řízením peněžního oběhu, platebního styku a zúčtováním bank, vykonáváním dohledu nad prováděním bankovních činností a prováděním dalších činností podle příslušných zákonů. Guvernérem byl jmenován dřívější předseda Státní banky Československé Josef Tošovský. Organizační strukturu nově vzniklé ČNB tvoří až dodnes ústředí se sídlem v Praze a sedm poboček. Pražské ústředí se dále dělilo na šest samostatných úseků, do kterých byly začleněny jednotlivé odbory. Počet zaměstnanců činil v tomto roce 1550 a po následujícím prudkém nárůstu se od roku 1998 postupně snižoval až na současných 1480 pracovníků v roce 2004.

Během měnové odluky 4.–7. února 1993 bylo na základě zákona o oddělení měny (s účinností od 8. 2. 1993) staženo z oběhu 495 mil. ks bankovek a 761 mil. ks mincí.

Měnovou politiku ČNB tvořily dvě charakteristiky – pevný kurz vůči měnovému koši nejdůležitějších měn, který se až do roku 1996 pohyboval v rozpětí $\pm 0,5 \%$, a cílování přiměřeného vývoje peněžní zásoby. Strategie cílování peněžní zásoby bylo zvoleno podle vzoru Spolkové banky Německa a jako kritérium byl zvolen peněžní agregát $M2^{43}$.

Bankovní dohled vznikl jako útvar Státní banky Československé 1. srpna 1991, kdy začal dohlížet na dodržování zásad, jako např. plnění požadavků na kapitálovou vybavenost, likviditu, diversifikaci úvěrů apod. Než dohledový orgán vznikl, bylo v České republice poskytnuto již 25 nových bankovních licencí, jejichž udělení podmiňoval pouze souhlas (později vyjádření) Ministerstva financí.

Odbor bankovního dohledu se po rozdělení Československa v roce 1993 začlenil do struktury nově vzniklé České národní banky. Jeho hlavní úkol spočíval v zajištění bankovní likvidity a v omezování rizik spojených s činností bank s ohledem na ochranu vkladatele a zvýšení důvěry veřejnosti v bankovní systém. ČNB měla za úkol koordinovat bankovní činnosti prostřednictvím pravidel a předpisů závazných pro všechny banky, jejichž nedodržování mohla sankciovat. Důležitou činností se stalo udělování licencí novým bankám a pobočkám zahraničních bank v úzké spolupráci s Ministerstvem financí.

Bankovní dohled byl složen ze tří oddělení. Oddělení metodické odpovídalo za vytváření jednotné politiky bankovního dohledu a její efektivní metodickou koordinaci. Oddělení bankovních licencí a činností odpovídalo za vytváření jednotných podmínek nutných pro získání bankovní licence a oddělení finančních analýz a inspekce organizovalo a definovalo obsah inspekcí bankovního dohledu, monitorovalo bankovní činnosti, analyzovalo bankovní výkazy, provádělo šetření v bankách a navrhovalo metody a opatření k nápravě.

Zákonem o bankách a opatřením ČNB z 15. 2. 1992 byly stanoveny podmínky nutné pro vznik nové banky. Nová banka mohla mít právní formu akciové společnosti nebo státní instituce a při svém založení musela disponovat počátečním minimálním kapitálem ve výši 300 mil. Kč.

Banky v ČR musely sledovat čtyři základní pravidla obezřetnosti, která vycházela z doporučení Basilejského výboru pro bankovní dohled. Prvním pravidlem bylo dodržování kapitálové přiměřenosti. Toto pravidlo uvádělo povinnost do konce roku 1993 udržovat poměr kapitálu k rizikově váženým

⁴³ Střední peníze (M2) zahrnují úzké peníze (M1 = oběživo, tj. bankovky a mince, a také zůstatky, které lze okamžitě převést na oběživo nebo použít k bezhotovostní platbě, např. jednodenní vklady) a navíc vklady se splatností do dvou let a vklady s výpovědní lhůtou do tří měsíců.

aktivům ve výši nejméně 6,25 %. K 31. 12. 1996 se tento poměr musel rovnat nejméně osmi procentům a být nadále udržován. Pravidla likvidity neobsahovala pro banky žádné limity, byla pouze zaměřena na techniku řízení likvidity a na organizační požadavky pro řízení likvidity. Třetím pravidlem bylo pravidlo úvěrové angažovanosti. Čistá úvěrová angažovanost vůči bance v ČR nesměla přesáhnout 80 %, vůči jednomu dlužníku pak 25 % a vůči největším deseti dlužníkům 230 % kapitálu banky. Poslední pravidlo obezřetnosti se skládalo z dodržování limitů a podmínek otevřených devizových pozic. Limit pro nekonvertibilní měny byl na staven na dvě procenta kapitálu banky a limit pro ostatní měny na 15 procent kapitálu banky.

V souladu se zákonem o bankách byly banky povinny nechat prověřit svoji roční uzávěrku externími auditory.

Začátkem roku 1993 působilo na českém bankovním trhu 47 bank, koncem roku se počet aktivně působících bank rozrostl na 52 institucí.

Měnová politika byla v roce 1994 nadále založena na regulaci peněžní zásoby, která tvořila indikativní měnový cíl, a devizový kurz plnil nadále funkci nominální kotvy makroekonomické rovnováhy. V tomto roce ČNB přijala další opatření k rozšíření vnitřní směnitelnosti Kč, např. zvýšení limitu pro nákup devizových prostředků obyvatelstvem na 100 000 Kč. 1. října 1994 také začaly vznikat nové fondy umožňující důchodové připojištění občanů.

Pro vývoj bankovního sektoru byl charakteristický výrazný trend ke konsolidaci a stabilizaci finanční situace jednotlivých bank. Na počátku roku bylo prostředí v tomto sektoru nepříznivě ovlivněno výsledky některých bank. Postupy bankovního dohledu ČNB byly podpořeny novelou zákona o bankách č. 21/1992 Sb. (27. 7. 1994), která znamenala značné posílení pravomocí bankovního dohledu. Novela zahrnovala možnost snížit základní jmění banky a uložení pokuty až 50 mil. Kč za porušování regulativních pravidel. Byl zde přesněji vymezen institut nucené správy a umožněn vznik Fondu pojištění vkladů, kam byly banky povinny přispívat. Systém pojištění vkladů fyzických osob zajišťoval vyplacení náhrady vlastníkům neanonymních vkladů ve výši 80 % uložené částky, nejvýše však 100 tis. Kč.

ČNB stanovila náročnější podmínky pro zakládání nových bank, mj. zvýšila povinnou výši základního kapitálu na 500 mil. Kč. V roce 1994 byla také stanovena nová pravidla obezřetného podnikání bank. Nová pravidla určila omezení a podmínky pro některé druhy úvěrů a investic do majetkových účastí, rozšířila působnost sestavování auditorské zprávy o hospodaření banky na externí auditory a konkretizovala požadavky na odbornou a řídicí způsobilost osob ve vrcholném vedení bank.

Nepříznivá kvalita úvěrového portfolia bank vedla ČNB k vydání závazného opatření, které stanovilo zásady klasifikace pohledávek a tvorby rezerv a opravných položek podle jednotlivých kritérií. Objem klasifikovaných pohledávek k 31. 12. 1994 dosahoval 326,6 mld. Kč, což představovalo výši 38,6 % celkových úvěrů.

V tomto roce došlo ke změně organizace bankovního dohledu. Oddělila se činnost licenční a metodická od výkonné činnosti, vzniklo nové analytické pracoviště a personálně byl výrazně posílen útvar dohledu nad bankami na dálku a na místě. Došlo k podstatnému nárůstu počtu pracovníků.

V dubnu 1995 roku schválil parlament ČR zákony, které umožňovaly zakládání spořitelních a úvěrových družstev (kampeliček) a poskytování hypotečních úvěrů, a tím i vznik hypotečního bankovníctví. Nový hypoteční zákon však neměl výrazný vliv na počty bank působících na finančním trhu v ČR, a tak maximální počet aktivních bankovních domů z tohoto roku (55 bank) až do současnosti nebyl překonán. Vývoj v ostatních letech zobrazuje následující tabulka 1.

Tabulka 1 : Bankovní sektor České republiky (1993 - 2005)

Rok	Udělené licence	Zavedení nucené správy	Odnětí a zánik licence	Aktivní banky a pobočky zahraničních bank
1993	10	1	0	52
1994	4	1	2	55
1995	1	0	3	55
1996	2	6	2	53
1997	0	0	4	50
1998	1	0	7	45
1999	0	0	3	42
2000	0	1	2	40
2001	0	0	2	38
2002	1	0	2	37
2003	0	0	2	35
2004	0	0	0	35
2005	0	0	0	36

Zdroj: Česká národní banka 1993-2003. Praha: Česká národní banka, 2003.

Bankovní dohled 2003. Praha: Česká národní banka, 2004.

Bankovní dohled 2004. Praha: Česká národní banka, 2005.

Bankovní dohled 2005. Praha: Česká národní banka, 2006.

Výše počtu klasifikovaných úvěrů rostla v tomto roce i nadále, ovšem již pomalejší tendencí nežli tomu bylo v roce 1994.

Cílem ČNB bylo další snižování míry růstu inflace, k čemuž přispíval režim fixního kurzu, který úroveň měnového kurzu relativně stabilizoval. ČNB přešla k dennímu operativnímu řízení měnové politiky na bázi repo-operací. Repo-sazba byla k 8. 12. 1995 vyhlášena na úrovni 11,3 % a základní doba těchto repo-operací byla stanovena na 14 dní.

Důležitou událostí roku 1995 bylo zavedení plné směnitelnosti české měny na základě nového devizového zákona (zákon č.219/1995 Sb.), účinného od 1. 10. 1995. Nový zákon zrušil nabídkovou povinnost získaných deviz, umožnil přijímání finančních úvěrů od cizozemců aj. Byl zrušen limit nákupu devizových prostředků pro obyvatelstvo a limit vývozu a dovozu v cestovním styku.

V měnové politice centrální banky se začaly projevovat některé obtíže spojené s využíváním peněžní zásoby jakožto zprostředkujícího cíle měnové politiky. Problém spočíval v souběžném míření na dva cíle: udržení fixního kurzu a zabezpečení přiměřeného růstu peněžní zásoby. Další negativní charakteristikou byl masivní příliv zahraničního kapitálu. Tyto negativní rysy vývoje ekonomiky vedly ČNB v létě roku 1996 ke zpřísnění měnové politiky, které spočívalo ve zvýšení úrokových sazeb centrální banky a úrokových sazeb z povinných minimálních rezerv.

Dynamický nárůst problémových malých bank, které byly zakládány především za účelem získání peněz střadatelů a následném výhodném úvěrování firem akcionářů banky, vedl Českou národní banku k vyhlášení konsolidačního programu II. Program si kladl za cíl zabránění dominového efektu malých bank, kterým klesla výše kapitálové přiměřenosti pod minimální hranici 8 %. Z celkového počtu 18 bank bylo pěti bankám sníženo základní jmění a zavedena nucená správa, dvěma bankám ukončena činnost, tři banky byly odprodány s předpokladem fúze a u šesti bank navýšili akcionáři či noví investoři vlastní jmění. ČNB poskytla záruky na výplatu vkladů a garantovala výplatu vkladů nad rámec Fondu pojištění vkladů, a to do výše 4 mil.

Pokles důvěry veřejnosti v bankovní sektor a riziko masivního odlivu vkladů ze sektoru malých bank vyústil ve vytvoření tzv. stabilizačního programu, který měl za úkol posílení stability bankovního sektoru. Podstatou programu byl odkup nebonitních pohledávek nově vytvořenou Českou finanční, s. r. o. s tím, že banka tyto zdroje vrátí v horizontu 5 až 7 let.

V červenci 1996 byl přijat zákon proti „praní špinavých peněz“⁴⁴. Na základě této úpravy byla zavedena oznamovací povinnost v souvislosti s legalizací výnosů z trestné činnosti. V rámci Ministerstva financí vznikl finanční analytický útvar, který byl ze zákona pověřen sběrem a analýzou nahlášených podezřelých transakcí od všech institucí včetně bank.

Novela zákona o bankách stanovila povinnosti bank vztahující se k bankovnímu tajemství, zpřísnila licenční podmínky a omezila propojení bank s podnikovou sférou a došlo ke zpřísnění postupu vůči akcionářům, kteří prokazatelně působí negativně na hospodaření banky.

Dále byly v tomto roce přijaty právní normy týkající se stanovení požadavků na zprávu o hospodaření banky, opatření zaměřené na zpřesnění zejména v oblasti zahrnování podrozvahových položek a operací s cennými papíry a nově nastavené limity pro opatření o úvěrové angažovanosti bank.

Rok 1996 představoval ve srovnání s předchozími lety výrazné zpomalení dynamiky růstu objemu klasifikovaných úvěrů ve srovnání s předchozími lety.

Rok 1997 byl rokem měnového otřesu v bankovním sektoru. Velmi nepříznivé zprávy o vývoji ekonomiky v prvním čtvrtletí, napětí na vnitropolitické scéně, stahování investorů z řady rozvíjejících se ekonomik s podobně nevyrovnanými vnějšími vztahy jako ČR a tamní následné měnové krize – to vše lze charakterizovat jako spouštěcí mechanismy měnové krize. V květnu 1997 došlo k hromadnému výprodeji korunových aktiv a nákupu deviz, ústícímu do více než desetiprocentního propadu nominálního kurzu proti jeho centrální paritě. ČNB operativně intervenovala na devizovém trhu a maximálně ztížila přístup k úvěrům. Zvýšila dočasně své úrokové sazby (lombardní sazba 50 %) a omezila přístup rezidentů ke korunovým zdrojům. 26. května 1997 byl opuštěn pevný kurz a zaveden režim řízeného plovoucího kurzu.

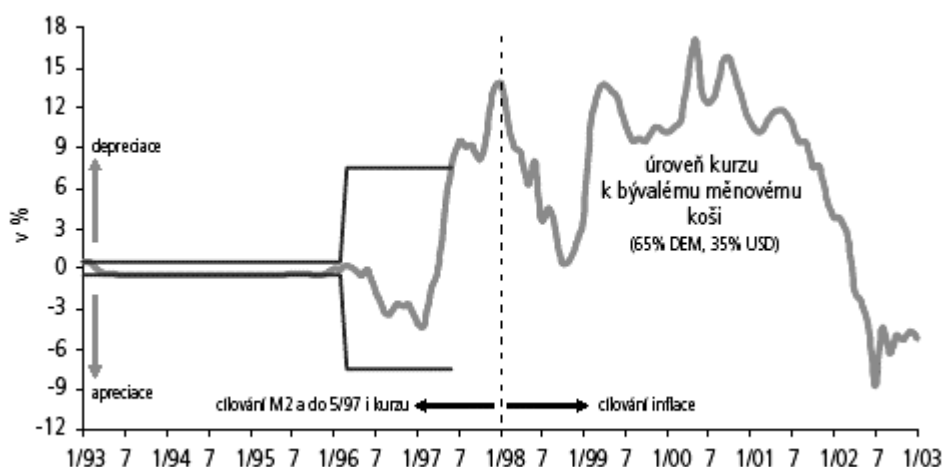
Následně pak vládní koalice vyhlásila stabilizační a ozdravný program, ve kterém se zavázala k dalšímu snižování rozpočtových výdajů, podporování důsledně restriktivní politiky ČNB v jejím úsilí o minimalizaci nárůstu inflace a o pokles deficitu běžného účtu platební bilance, posilování stability měny vhodnými opatřeními ČNB atd.

Ačkoli tento okamžik byl nejdramatičtější událostí v historii českého bankovníctví, důsledky měnového otřesu nebyly kritické. Kurz se ustálil na hladině, která byla cca 10 % pod bývalou centrální paritou, vliv na inflaci byl menší než dva procentní body, zlepšila se vyrovnanost běžného účtu a nedošlo ani ke zřetelnému negativnímu přehodnocení ratingu ČR.

Výrazným důsledkem krize byla ztráta nominální kotvy transformačního procesu – pevného kurzu české koruny. Režim řízení peněžní zásoby byl po dlouhých diskuzích nahrazen režimem cílování inflace. Princip řízení měnového vývoje ve schématu cílování inflace spočívá v přijetí a vyhlášení inflačního cíle a v uskutečňování potřebných měnověpolitických opatření na základě inflačních prognóz. Inflační cíl byl v prosinci 1997 formulován jako dosažení meziročního růstu tzv. čisté inflace v roce 2000 v intervalu $4,5 \pm 1$ procentní bod. Stále rostoucí transparentnost rozhodování ČNB v oblasti měnové politiky měla také přispět k úspěšnému průběhu tohoto nově zavedeného režimu.

⁴⁴ Zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů.

Graf 1: Vývoj kurzu koruny při fixním režimu a po zavedení režimu volně plovoucího kurzu a cílování inflace

Zdroj: Česká národní banka 1993-2003. Praha: Česká národní banka, 2003.

Nepříznivý ekonomický vývoj a měnové turbulence v polovině roku, mající za následek opuštění pevného kurzu a zavedení režimu řízeného plovoucího kurzu, vedly k narůstání tlaku bankovního dohledu na zvýšení obezřetnosti bankovního sektoru.

Došlo ke změnám v organizačním uspořádání bankovního dohledu vedoucí ke zefektivnění praktického provádění bankovního dohledu. Byl rozdělen stávající odbor zajišťující praktické provádění dohledu a základní analytické činnosti na dva samostatné odbory se zhruba stejným počtem dohlížených bank, vytvořily se rovnocenné skupiny bank z hlediska jejich velikosti, podílu zahraničního kapitálu, specializace apod. Byl rozdělen dohled na dálku a na místě v rámci oddělení bankovních inspekci a soustředěny všechny metodické činnosti banky do jednoho oddělení. Licenční oddělení bylo zrušeno a jeho aktivity byly včleněny do odborů bankovního dohledu. Celkově došlo k nárůstu počtu pracovníků o 15, tj. na 104 zaměstnanců.

Během roku byl dokončován stabilizační program realizovaný v roce 1996. Byla schválena opatření, kterými se dále rozpracovávají již stanovené základní principy klasifikace pohledávek z úvěrů a tvorby opravných položek k těmto pohledávkám. Nové opatření reagovalo na uvolnění kursu koruny ve vztahu s kursovým rizikem plynoucí z některých úvěrů a dále zpřesňovalo zařazování některých specifických úvěrů do rizikových kategorií. Další z opatření schválených v roce 1997 bylo opatření stanovující zásady vytváření portfolií cenných papírů a majetkových podílů bankami a krytí rizika znehodnocení cenných papírů a majetkových podílů opravnými položkami.

Vytvoření komplexní regulační základny plně respektující pravidla uplatňovaná v zemích Evropské unie je jedním z hlavních cílů bankovního dohledu. V roce 1997 byl skupinou expertů bankovních dohledů vyspělých zemí připraven materiál Základní principy efektivního bankovního dohledu (Core Principles For Effective Banking Supervision). V souvislosti tvorby souladu s těmito principy provedl bankovní dohled detailní revizi předpisové základny bankovního dohledu. Nedostatky se objevily především v oblastech systémů, které přesně měří, sledují a náležitě kontrolují tržní rizika, v oblasti dohledu na konsolidovaném základě, dále pak v oblasti prověřování existence uceleného procesu řízení rizik v bankách, budování účetních osnov a principů zajišťujících vytváření pravdivého obrazu o finanční situaci banky a její ziskovosti a konečně také v oblasti navázání kontaktů s bankovními dohledy jiných zemí.

ČNB provedla v roce 1998 komplexní racionalizace organizační struktury, která celou organizační strukturu zjednodušila, zpružnila vnitřní řídicí vazby a celkově zefektivnila činnosti ČNB.

V průběhu roku došlo ke dvojímu hodnocení České republiky ze strany Mezinárodního měnového fondu. První mise, uskutečněná v dubnu, pozitivně hodnotila pokrok ve snižování vnější nerovnováhy a zlepšení situace na devizovém trhu, negativně pak křehkost bankovního a podnikového sektoru a potenciální fiskální problémy. Druhá, listopadová mise, znovu vyzdvihla úspěšné zvládnutí následků měnové krize z května 1997.

Celý rok byl pro ČNB ve znamení příprav nových opatření, která by naplňovala principy spojené s uplatněním kapitálové přiměřenosti na bázi tržního rizika a konsolidovaného bankovního dohledu v návaznosti na „Core principles“ a direktivy Evropské unie.

V září 1998 se Česká národní banka oficiálně přihlásila k Základním principům pro efektivní bankovní dohled (Core Principles For Effective Banking Supervision) na mezinárodní konferenci v Sydney. V této době splňovala Česká republika již 65 procent principů, 15 % pouze částečně a 20 % dosud nenaplňovala.

V zájmu plnění těchto principů byly v roce 1998 přijaty dvě novely zákona o bankách z 6. 2. 1998 a 1. 9. 1998. První, tzv. malá novela z února 1998, i druhá, tzv. velká novela ze září tohoto roku, měly za úkol zvýšení bezpečnosti bankovního podnikání ve vztahu ke klientům a zvýšení důvěry veřejnosti v bankovní sektor. Obsahovaly například nově zavedené limitování propojení bank s podnikovou sférou stanovením zákazu kontroly nad nefinančními společnostmi, omezení personální účasti zástupců bank v jiných právnických osobách, požadavek vytvoření „čínských zdí“ mezi investičním a komerčním bankovníctvím, rozšíření okruhu sankčních opatření vůči bankám a akcionářům a rozšíření systému pojištění vkladů na právnické osoby a zvýšení maximální částky výplaty vkladů na 400 tis. Kč (resp. 90 % pojištěného vkladu).

Zásadním krokem ke zlepšení transparentnosti bankovního sektoru a tržní disciplíny bylo nové opatření ČNB (č. 2 ze dne 29. 6. 1998) stanovující minimální požadavky na uveřejňování informací bankami a pobočkami zahraničních bank a jehož cílem bylo zpřístupnění základních údajů o bankách veřejnosti. Byla zavedena povinnost zveřejňovat informace o členech představenstva, dozorčí rady, organizační schéma banky, vybrané údaje z rozvahy, výkazu zisků a ztrát, údaje o klasifikovaných úvěrech, kapitálu banky, kapitálové přiměřenosti aj. Další zákon č. 165/1998, Sb. o auditorech, zbavil auditora povinnosti mlčenlivosti v případech, kdy auditor s vědomím banky informuje ČNB o závažných skutečnostech, které by mohly negativně ovlivnit hospodaření banky.

Česká národní banka, Ministerstvo financí a Komise pro cenné papíry podepsaly dohodu o vzájemné spolupráci. Praktická spolupráce měla především charakter výměny informací o regulovaných subjektech (např. licenční řízení, vstupy akcionářů, nápravná opatření, kontroly apod.).

31. března 1998 zahájila Česká republika oficiální rozhovory o přistoupení do Evropské unie. Evropská komise vypracovala v listopadu první Pravidelnou hodnotící zprávu o pokroku zemí žádajících o členství v Evropské unii. Makroekonomickou situaci v ČR hodnotila jako obtížnou vzhledem k poklesu reálného HDP, růstu nezaměstnanosti a poklesu reálných příjmů. Pozitivně byl hodnocen růst exportu, snížení vnější nerovnováhy a návrat k trendu snižování inflace.

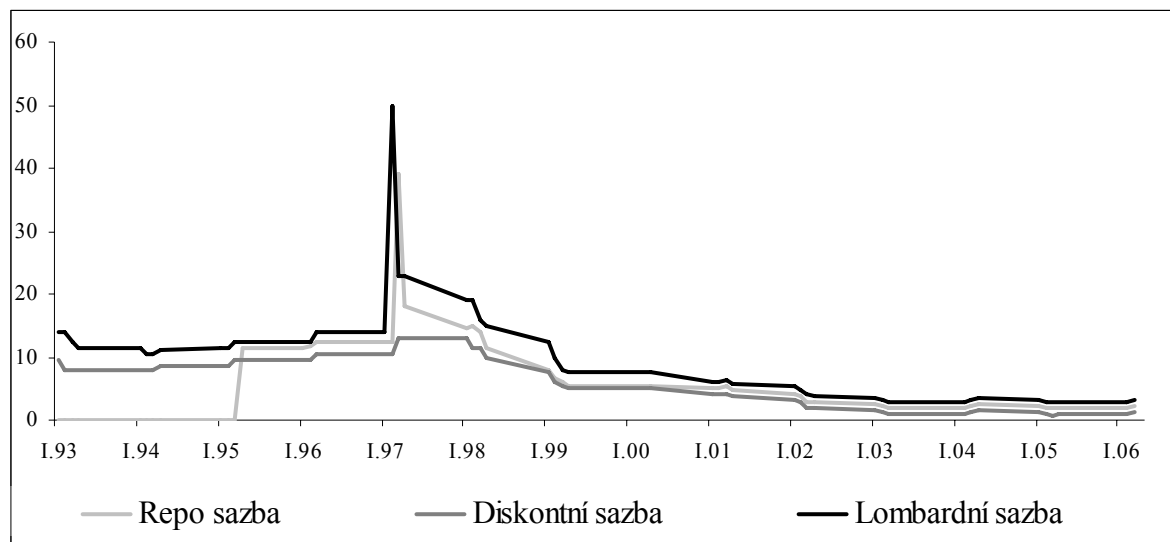
Červen roku 1998 znamenal uzavření stabilizačního programu pro malé a střední banky, který Česká národní banka vyhlásila v roce 1996. Následující měsíc byla podepsána dohoda o spolupráci při výkonu bankovního dohledu a státního dozoru v oblasti kapitálového trhu mezi ČNB, Komisí pro cenné papíry a Ministerstvem financí.

Díky antiinflačnímu působení vnějších a vnitřních faktorů, ležících mimo dosah ČNB, se v druhé polovině roku podařilo dosáhnout rychlé deflace. Snižování inflace pokračovalo i v první polovině roku následujícího.

Vydána byla také opatření stanovující požadavky na zajištění bezpečného provozu bank s ohledem na riziko vstupu do roku 2000, tzv. fenomén Y2K.

Slábnutí inflačních toků začátkem roku 1999 umožnilo centrální bance přistoupit k radikálnímu snižování úrokových sazeb. Toto snížení, ale i dramatická situace v roce 1997, je dobře patrné na grafu 2 znázorňujícím sazby vyhlášené ČNB.

Graf 2: Sazby vyhlášené ČNB (1993 - 2006) (v %)

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [28.5.2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/menova_politika/mp_nastroje/#historie>; zpracování: vlastní.

1. ledna 1999 Česká národní banka nastavila první poměr české měny k euru na hodnotu 35,226 Kč/EUR.

Česká národní banka zpracovala, zveřejnila a předložila vládě k diskusi Dlouhodobou měnovou strategii. Tento dokument se stal jedním z výchozích podkladů pro materiál vlády „Hospodářská strategie vstupu ČR do EU“ a „Společné hodnocení vlády a Evropské komise, týkající se priorit hospodářské politiky ČR“.

V průběhu roku 1999 došlo k zintenzívnění vztahů ČNB s Evropskou centrální bankou. V listopadu se v Helsinkách uskutečnilo první setkání nejvyšších představitelů ECB centrálních bank 11 zemí Eurosystemu s nejvyššími představiteli centrálních bank 12 kandidátských zemí. Smyslem uvedeného setkání bylo poskytnout ucelený přehled problematiky týkající se centrálních bank v průběhu integračního procesu, označit nejdůležitější a nejobtížnější oblasti a rozšířit spolupráci Eurosystemu a centrálních bank kandidátských zemí.

Stejně jako v roce 1998 i letošní rok 1999 byl ve znamení činností soustředujících se na naplňování hlavních principů rozvoje bankovního dohledu, které byly definovány ve střednědobé koncepci rozvoje bankovního dohledu. Tato koncepce byla schválena bankovní radou ČNB v roce 1998 a měla zasahovat až do roku 2000.

Učiněn byl i další krok k harmonizaci regulačního rámce pro obezřetné podnikání bankovního sektoru s praxí uplatňovanou v zemích Evropské unie. ČNB zahájila projekt „twinning“, jehož cílem bylo prostřednictvím úzké spolupráce s vybranými experty sladit metody a postupy používané v Evropské unii.

Důležitým opatřením přijatým v roce 1999 bylo opatření stanovující podmínky pro provádění dohledu nad bankami na konsolidovaném základě. Podstatou nové úpravy bylo zajištění komplexního přístupu k vyhodnocení finanční síly bankovní skupiny, tj. finančních institucí, v jejímž čele stojí banka. Pravidla obezřetného podnikání se tedy již nevztahovala pouze na samotné banky, ale měla nyní regulovat celkovou pozici banky v rámci skupiny. V dalších letech se bankovní dohled chystal rozšířit působnost tohoto opatření na finanční holdingy a smíšené finanční skupiny.

Jako reakci na rychlý vývoj finančních trhů a s cílem zvýšit bezpečnost a stabilitu finančních systémů, posílit konkurenční rovnost mezi bankami a umožnit používání komplexnějších přístupů řízení rizik pro regulatorní účely vypracoval Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basel Committee on Banking Supervision) v roce 1999 první návrh nových pravidel pro stanovení potřebné minimální výše kapitálu, označovaný jako Basel II, resp. Nová Basilejská kapitálová dohoda (The New Basel Capital Accord).

Dále došlo k výraznému zintenzivnění spolupráce bankovního dohledu s mezinárodními organizacemi a bankovními dohledy ostatních zemí, a to zejména s těmi zeměmi, jejichž banky mají pobočky nebo dceřiné společnosti v ČR (Slovensko, Rakousko, Nizozemí, Velká Británie, Francie, Belgie, USA). S Národní bankou Slovenska byla podepsána dohoda o spolupráci a vzájemné výměně informací o subjektech, které hodlají založit novou banku.

Nově byl vybudován automatizovaný informační systém, který byl využíván především v rámci dohledu na dálku. Tento systém představoval ucelenou databázi údajů a informací obsahující datovou základnu pro pravidelné hodnocení vývoje bankovního sektoru.

V březnu tohoto roku vláda rozhodla o vzniku Revitalizační agentury, a. s. při Konsolidační bance jako o realizátoru programu revitalizace.

Novela zákona o bankách z roku 2000 přinesla mnoho polemik týkajících se postavení nezávislosti ČNB. Novela změnila hlavní cíl centrální banky (měnová stabilita) na nově znějící stabilitu cen, dále pak formulovala ustanovení o podpoře hospodářské politiky vlády, zrušila možnost poskytnout státu krátkodobý úvěr, zrušila také kompetence stanovovat úvěrové stropy a úrokové limity bankám. Mezi kontroverzní body, které byly předmětem kritiky nezávislosti, patřilo zejména schvalování provozního rozpočtu České národní banky parlamentem, stanovení inflačního cíle po dohodě s vládou a konflikt s Ústavou týkající se procesu jmenování členů bankovní rady.

Další novelou týkající se bankovního sektoru schválenou v roce 2000 byla novela zákona o konkurzu a vyrovnání⁴⁵. Novelizace umožnila rychlejší postup a větší výtěžnost, tedy i uspokojení pohledávek věřitelů, v případě úpadku dlužníka a posílení postavení úpadcových zaměstnanců a stávajících věřitelů třetí třídy.

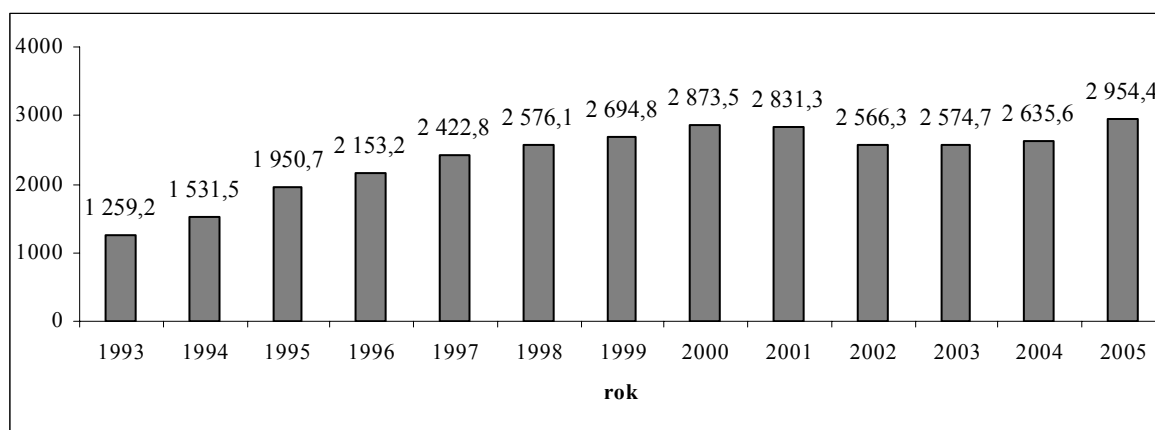
Bylo přijato opatření o kapitálové přiměřenosti, které kromě úvěrového rizika nově zahrnovalo i riziko tržní. Pro banky toto opatření znamenalo další kvalitativní posun v měření a řízení rizik. Kromě úpravy kapitálového krytí úvěrového a tržního rizika opatření obsahovalo limity úvěrové angažovanosti a limity pro otevřené devizové pozice.

Novelizováno bylo také opatření o zveřejňování informací bankami. Doplnění se týkalo povinnosti bank zveřejňovat schéma bankovní skupiny s uvedením základních informací o subjektech patřící do této skupiny.

V roce 2000 vykazoval bankovní sektor historicky nejvyšší úroveň souhrnných bilančních aktiv a to 2 873,5 mld. Kč. Vývoj této charakteristiky je zachycen na následujícím grafu 3.

⁴⁵ Zákon č. 328/91 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů.

Graf 3: Bilanční aktiva bankovního sektoru (v mld. Kč, k 31.12.)

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [3.2.2006]. Dostupné z: <<http://www.cnb.cz>>; zpracování: vlastní.

V závěru roku se ČNB zapojila do projektu zabezpečeného Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou pod názvem Financial Sector Assessment Programme (FSAP). Cílem tohoto projektu je celkové hodnocení síly a stability finančního sektoru ČR.

Výsledky šetření, které zkoumalo problémy, k nimž mohlo dojít v provozu banky v souvislosti přechodu do roku 2000, ukázaly, že v žádné bance ani pobočce zahraniční banky nedošlo v kritickém období k problémům, které by ohrozily její provoz.

Během let 2000 a 2001 došlo ke zrychlování inflace k inflačním cílům České národní banky. Dlouhodobá měnová strategie přijatá v dubnu roku 2000 byla vyvolána potřebou stanovit dlouhodobý inflační cíl tak, aby byl konzistentní se strategií našeho začleňování do evropských struktur. Dlouhodobý inflační cíl byl formulován jako dosažení meziročního růstu čisté inflace v roce 2005 na úrovni $2\% \pm 1$ procentní bod.

Sporná ustanovení v novele zákona o ČNB z roku 2000 týkající se nezávislého postavení centrální banky se dostávala do rozporu s požadavky evropských institucí na harmonizaci, a proto byla na základě rozhodnutí ústavního soudu zrušena.

V letech 1999 – 2001 došlo k postupné privatizaci největších tří bankovních domů. V roce 1999 byla prodána Československá obchodní banka belgické KBC Bank za 40 047 mld. Kč. Další rok byla prodána Česká spořitelna rakouské společnosti Erste Bank a následující rok Komerční banka francouzské bance Société Générale.

Finanční a bankovní sektor byl v tomto roce poškozen kolapsem družstevních záložen. Kolaps postihl až 90 procent všech vkladů nacházejících se v tomto sektoru. Do kritické situace zasáhl stát a došlo k odškodnění družstevníků, ovšem na úkor daňových poplatníků.

Opět hlavním cílem činnosti bankovního dohledu bylo soustředění na harmonizaci právních norem a struktur s charakterem zemí Evropské unie. Zatímco bankovní regulace na individuálním základě dosáhla prakticky úplné kompatibility s evropským právem, oblast dohledu na konsolidovaném základě ještě zcela zpracována není.

V lednu 2001 Basilejský výbor pro bankovní dohled zveřejnil druhou verzi návrhu nového konceptu kapitálové přiměřenosti (New Basle Capital Accord). Nově navrhovaná pravidla se vyznačovala zejména citlivějším přístupem k měření a řízení kreditního rizika a poprvé se zabývala i riziky operačními.

Na sklonku roku se uskutečnil tzv. peer review, program zabezpečovaný experty Evropské komise zaměřený na ověření a hodnocení pokroku v harmonizaci českého práva s evropským v oblasti bankovníctví, finančních trhů a transakcí a na posouzení úrovně prosaditelnosti práva do výkonu

bankovního dohledu i dohledu nad ostatními subsystemy finančního systému našeho státu. Program navazoval na výsledky programu Financial Sector Assessment Program.

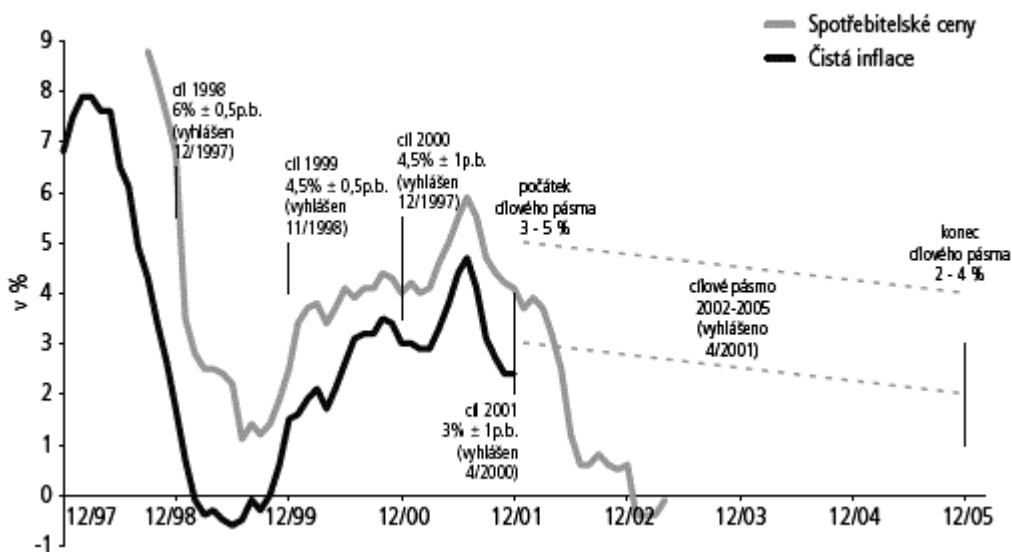
Rok 2001 znamenal pro ČNB další reorganizaci. Byly zpřesněny kolektivní rozhodovací pravomoci bankovní rady, posílena zodpovědnost základních článků řízení, snížen počet organizačních útvarů a počet vedoucích pracovníků. Posílen byl i důraz na vědeckovýzkumné aktivity ČNB.

V posledním roce určeném k dokončení harmonizace legislativní základny bankovního podnikání se současně platným právem Evropské unie byla schválena tzv. harmonizační novela zákona o bankách, která nabyla účinnost 1. května 2002. Upravovala zpřísnění a zprůhlednění licenčního řízení, rozšíření konsolidovaného dohledu, nově vymezila vztahy bankovního dohledu a externích auditorů, umožnila provádění dohlídek na místě v pobočkách zahraničních bank, zrušila anonymní vkladní knížky a přijala zásady jednotné bankovní licence⁴⁶.

Kurz koruny vůči euru byl značně posílen až na meziročních 15 %, ale v závěru roku byl opět vrácen na únosnou úroveň.

Došlo také ke změnám v režimu cílování inflace. Nově byly inflační cíle stanoveny pro celkovou inflaci (dříve tzv. čistá inflace) ve formě lineárně klesajícího pásma (měřeno ročním indexem růstu spotřebitelských cen). Pásmo pro celkovou inflaci na leden 2002 (3 – 5 %) až prosinec 2005 (2 – 4 %) bylo položeno výš než orientační cíl Evropské centrální banky. Upřesněny byly také výjimky z plnění inflačních cílů.

Graf 4: Vývoj spotřebitelských cen v období cílování inflace

Zdroj: Česká národní banka 1993-2003. Praha: Česká národní banka, 2003.

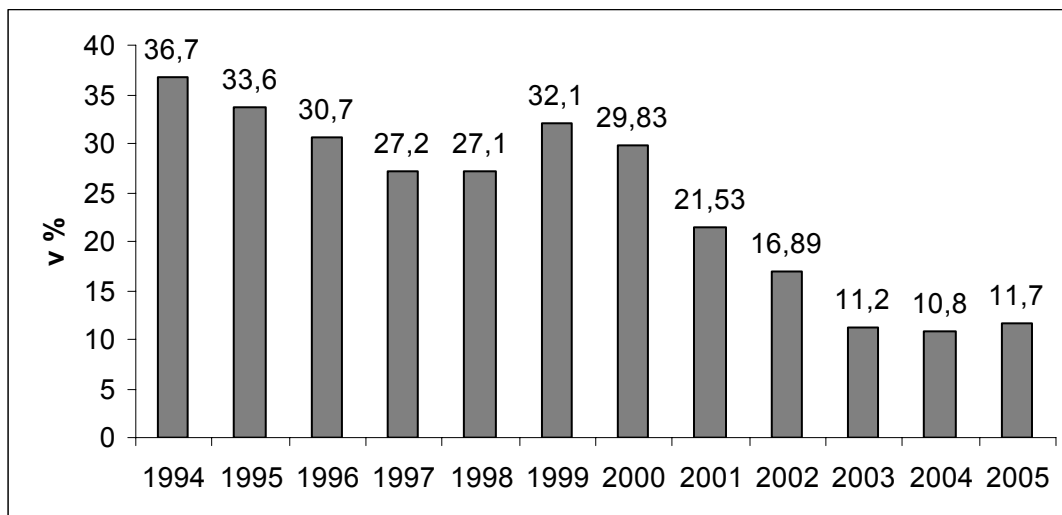
Rok 2002 zaznamenal zlepšení přístupu k řízení úvěrového rizika prostřednictvím dvou nově vzniklých úvěrových registrů. Prvním z nich byl Centrální registr úvěrů, který byl 1. 11. 2002 spuštěn do běžného provozu. Provozovatelem tohoto registru je ČNB a projekt vznikl v roce 2000 jako společná iniciativa ČNB a České bankovní asociace. Jedná se o informační systém, který soustřeďuje informace o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob, a umožňuje operativní výměnu těchto informací mezi jeho účastníky.

⁴⁶ Automatická možnost bankovního podnikání v ČR, pokud licenci už vydal některý stát EU a naopak – účinnost ke dni vstupu ČR do EU.

Druhým registrem je Bankovní registr klientských informací zprovozněný 10. června 2002, který na rozdíl z CRÚ spravuje údaje o fyzických osobách občanech a podnikatelích. Tento registr provozuje společnost Czech Banking Credit Bureau vlastněná pěti bankami, které registr zakládaly.

Oba vzniklé registry reagovaly na stále vysoký podíl klasifikovaných úvěrů vykazovaných bankovním sektorem a jejich vznik nepochybně přispěl k dalšímu snižování výše těchto špatných úvěrů. Vývoj výše procentního podílu klasifikovaných úvěrů na celkovém počtu úvěrů ukazuje následující graf 5. Do podílu nejsou zahrnovány úvěry Slovenské inkasní a Konsolidační banky.

Graf 5: Klasifikované úvěry (procentní podíl z celkové výše úvěrů)

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [5.12.2006]. Dostupné z: <<http://www.cnb.cz>>; zpracování: vlastní.

Kapitálová přiměřenost bankovního sektoru byla v roce 2001 rovna 14,4 %, což výrazně převyšovalo požadovanou míru 8 %. Bankovní sektor lze tedy v tomto roce charakterizovat jako relativně zdravý.

Během roku byla zpracována řada koncepčních materiálů ve vztahu k přípravě na vstup do Evropské unie. Jednalo se především o Výzvy pro ČNB v nastávajících letech, upravující jak má fungovat centrální banka státu v EU, dále pak Střednědobá koncepce ČNB na období 2002-2004 a Česká republika a Euro – návrh a strategie přistoupení.

Stav regulace a výkonu bankovního dohledu se výrazně přiblížil mezinárodním standardům. Byla vymezena těsnější spolupráce se zahraničními regulátory, zdokonalen přístup k problematice praní špinavých peněz a stanoveny požadavky na ošetření některých bankovních rizik.

Zaměření bankovního dohledu na posuzování systémů řízení jednotlivých rizik v bankách vedlo k nutnosti další změny organizační struktury. Byly vytvořeny referáty, specializované na kontrolu kreditních rizik, vnitřního řídicího a kontrolního systému, tržních rizik a informačních systémů bank.

Zákonná úprava týkající se bankovního podnikání se v roce 2003 více méně nezměnila. Pouze byl přijat zákon č. 423/2003 Sb.⁴⁷, měnící především pravidla pro poskytování státních podpor účastníkům stavebního spoření. Dále byla přijata opatření upravující vnitřní řídicí a kontrolní systém banky pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti a opatření stanovující pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv. Na základě zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, začal na území České republiky působit finanční arbitr.

⁴⁷ Zákon, kterým se mění zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření.

Dohoda o spolupráci mezi ČNB, Ministerstvem financí a Komisí pro cenné papíry byla doplněna o novou smlouvu, která vytvořila předpoklady pro koordinaci práce při dohledu nad konsolidačními celky, vzájemnou výměnu informací o situaci v sektorech, sbližování regulatorních pravidel i pravidel dohledu.

Nově zřízený Výbor pro koordinaci dozoru nad finančním trhem začal připravovat projekt integrace dozorových institucí, prosazení mezinárodních účetních standardů pro všechny regulované subjekty a sjednocení požadavků na zveřejňování informací. Výbor se shodl na potřebě postupné integrace současně samostatně fungujících čtyř dozorových institucí: České národní banky, Komise pro cenné papíry, Ministerstva financí a Úřadu pro dozor nad spořitelními a úvěrovými družstvy. Plánovanou integraci bylo možné rozdělit do dvou etap. První etapou mělo být spojení dohledu nad bankami a dozoru nad družstevním záložnami do České národní banky nejpozději do konce roku 2005. Druhá etapa počítala s integrací státního dozoru nad kapitálovým trhem se státním dozorem v pojišťovnictví a v penzijním připojištění do Komise pro cenné papíry. Tato etapa měla být splněna do 31. 12. 2006. Celková integrace měla být hotova nejpozději do doby přistoupení ČR k Hospodářské a měnové unii.

Během roku 2003 pokračovaly práce na přípravě implementace Nové basilejské kapitálové dohody (Basle 2) a příslušné evropské směrnice. Byla vypracována tzv. kvantitativní dopadová studie (QIS 3) připravená Basilejským výborem pro bankovní dohled, která měla za cíl otestovat dopady nových pravidel na banky a bankovní sektor.

Ke konci roku 2003 v České republice aktivně působilo 35 bank a poboček zahraničních bank. Bankovní sektor disponoval 1 670 obchodními místy a 39 000 pracovníky. Počet pracovníků připadající na jednu banku dosáhl v roce 2003 hodnoty 1 100 osob, což je o 100 méně než tomu bylo v roce 1998. Počet pracovníků na jedno bankovní místo činil v tomto roce 23,4 (rok 1998 - 23,8). Obyvatel připadajících na jednu banku bylo v roce 2003 cca 291,7 tis. (1998 – 228,7 tis.), na jedno bankovní místo 6,1 tisíc (1998 – 4,6 tisíc) a na jednoho bankovního pracovníka 261,8 obyvatel (1998 – 195 obyvatel). Z výše uvedených charakteristik je zřejmá skutečnost, že postupně klesá počet bankovních míst i počet pracovníků (s výjimkou posledních dvou let). Tento jev lze vysvětlit zejména existencí technologického pokroku v oblasti zpracování dat a tím i vzniku nových produktů přímého bankovníctví. Klient banky se stává stále více nezávislý na otvíracích dobách a kapacitách pracovních sil jednotlivých bankovních domů. Přehled počtů pracovníků a obchodních míst bankovního sektoru v ČR uvádí následující tabulka 2.

Tabulka 2: Bankovní sektor (stav k 31. 12. daného roku)

Rok	Počet pracovníků	Počet obchodních míst
1994	58 755	3 465
1995	60 819	3 411
1996	59 959	3 172
1997	53 785	2 467
1998	52 475	2 220
1999	49 355	2 006
2000	45 512	1 809
2001	40 871	1 751
2002	40 625	1 722
2003	39 004	1 670
2004	38 160	1 871
2005	37 540	1 931

Zdroj: *Bankovní dohled 2003*. Praha: Česká národní banka, 2004.
Bankovní dohled 2004. Praha: Česká národní banka, 2005.
Bankovní dohled 2005. Praha: Česká národní banka, 2006.

Rok 2004 byl nejen v oblasti bankovního sektoru ovlivněn významnou událostí přijetí České republiky do Evropské unie ke dni 1. května 2004. K tomuto datu nabyla plné účinnosti tzv. harmonizační novela Zákona o bankách č. 126/2002 Sb. Právně závaznými se stala její ustanovení upravující princip jednotné bankovní licence, povinnosti a práva ČNB vůči orgánům dohledu na sólo i konsolidovaném základě.

V tomto roce byl zákon o bankách novelizován dalšími dvěma zákony. První novela souvisela s přijetím nového zákona o podnikání na kapitálovém trhu, zákona o dluhopisech a zákona o kolektivním investování. Druhá novelizace byla provedena v souvislosti s rozsáhlou harmonizační novelou zákona o ochraně osobních údajů.

Nový zákon o podnikání na kapitálovém trhu nahradil veřejnoprávní část zákona o cenných papírech. Z pohledu bank došlo k určitému snížení regulatorní zátěže v tom smyslu, že v některých oblastech, kde byly doposud banky, které zároveň působí jako obchodníci s cennými papíry, regulovány dvakrát, se na ně tento zákon nevztahuje a řídí se pouze bankovní regulací.

V zákoně o dluhopisech byla provedena změna v definici hypotečního úvěru. Hypoteční úvěr přestal být vymezen svojí účelovostí, ale pouze právním způsobem zajištění jeho splacení – zástavním právem k nemovitosti. Nemovitost sloužící k zástavě se od účinnosti této novely mohla nacházet na území jakéhokoli členského státu EU.

Zákon o kolektivním investování⁴⁸ nahradil dosavadní zákon o investičních společnostech a investičních fondech⁴⁹.

V zákoně o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti byla doplněna definice podezřelého obchodu o financování terorismu a teroristických organizací a v rozsahu povinnosti identifikace účastníka obchodu byla zdůrazněna zásada „poznej svého klienta“.

Centrální registr úvěrů, který existuje od roku 2002, disponoval ke konci roku 241 tisíci klienty a spravoval 260 tisíc pohledávek. Bylo vůči němu vzneseno téměř 2,5 miliónů dotazů.

Ke konci roku 2004 bylo stejně jako v roce předešlém aktivních 35 bank včetně poboček zahraničních bank. Všechny devět poboček zahraničních bank přešlo po vstupu České republiky do Evropské unie do režimu jednotné bankovní licence. V rámci režimu jednotné licence si řada zahraničních bank zaregistrovala možnost poskytování přeshraničních služeb v České republice bez založení pobočky. K 31. 12. se jednalo o 63 zahraničních subjektů.

Počínaje 1. dubnem 2006 převzala Česká národní banka zodpovědnost za dohled nad celým finančním trhem České republiky. ČNB je od té doby orgánem, jenž vykonává dohled nad subjekty působícími na finančním trhu, provádí analýzy vývoje finančního systému, pečuje o bezpečné fungování a rozvoj finančního trhu v České republice a přispívá ke stabilitě jejího finančního systému jako celku.

Významnou legislativní změnu v bankovní regulaci i v řadě dalších oblastí přinesl zákon o doplňkovém dozoru nad bankami, spořitelními a úvěrními družstvy, institucemi elektronických peněz, pojišťovnami a obchodníky s cennými papíry ve finančních konglomerátech a o změně některých dalších zákonů (zákon o finančních konglomerátech)⁵⁰. Vedle zákona o finančních

⁴⁸ Zákon č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ Zákon č. 248/1992 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, v aktuálním platném znění.

⁵⁰ Zákon č. 377/2005 Sb., o doplňkovém dozoru nad bankami, spořitelními a úvěrními družstvy, institucemi elektronických peněz, pojišťovnami a obchodníky s cennými papíry ve finančních konglomerátech a o změně některých dalších zákonů (zákon o finančních konglomerátech), v aktuálním platném znění.

Doplňkovým dozorem se rozumí určitá obdoba dohledu na konsolidovaném základě nad bankami v případě, kdy finanční skupina (finanční konglomerát), která je předmětem tohoto dozoru, má co do předmětu provozovaných finančních činností heterogenní charakter. Konkrétně jde o skupiny, v nichž pojišťovny i banky, případně obchodníci s cennými papíry, mají významný podíl na veškerých finančních činnostech provozovaných členy této skupiny (kritéria významnosti stanoví zákon). Avšak na rozdíl od bankovního dohledu na konsolidovaném základě, který je na dotčené banky a jejich konsolidační celky aplikován ex lege při splnění kritérií stanovených právními předpisy, vztahuje se doplňkový dozor na osoby ve finančním konglomerátu až rozhodnutím koordinátora o určení konkrétní finanční skupiny jako konglomerátu.

konglomerátech přinesl v roce 2005 změnu zákona o bankách již jen zákon č. 413/2005 Sb., o změně zákonů v souvislosti s přijetím zákona o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Výbor evropských bankovních supervizorů (CEBS), kde má ČNB svého zástupce, pracoval v roce 2005 intenzivně na doporučeních vztahujících se k implementaci nové kapitálové přiměřenosti ve vazbě na připravované novelizované směrnice.

Struktura českého bankovního systému

Český bankovní systém lze označit jako dvoustupňový systém univerzálního bankovníctví se speciálním (stavební spořitelny a hypoteční banky) a specializovaným (Česká exportní banka a Českomoravská záruční a rozvojová banka) druhem bank. Bankovní systém dále doplňují spořitelní a úvěrová družstva.

Na bankovním trhu v České republice působilo k 31. prosince 2005 celkem 36 bank. Obvyklé rozdělení bank je prováděno na základě ukazatele výše bilanční sumy a to následujícím způsobem (zvláštní skupiny tvoří pobočky zahraničních bank a stavební spořitelny):

A. Velké banky (bilanční suma nad 100 mld. Kč)

Česká spořitelna, Čs. obchodní banka, HVB Bank, Komerční banka

B. Střední banky (bilanční suma 15 až 100 mld. Kč)

BAWAG Bank CZ, Citibank, CALYON BANK, Česká exportní banka, Hypoteční banka, Českomoravská záruční a rozvojová banka, GE Money Bank, Raiffeisenbank, Volksbank, Živnostenská banka

C. Malé banky (bilanční suma pod 15 mld. Kč)

eBanka, IC banka, J&T banka, PPF banka, Wüstenrot hypoteční banka

D. Pobočky zahraničních bank

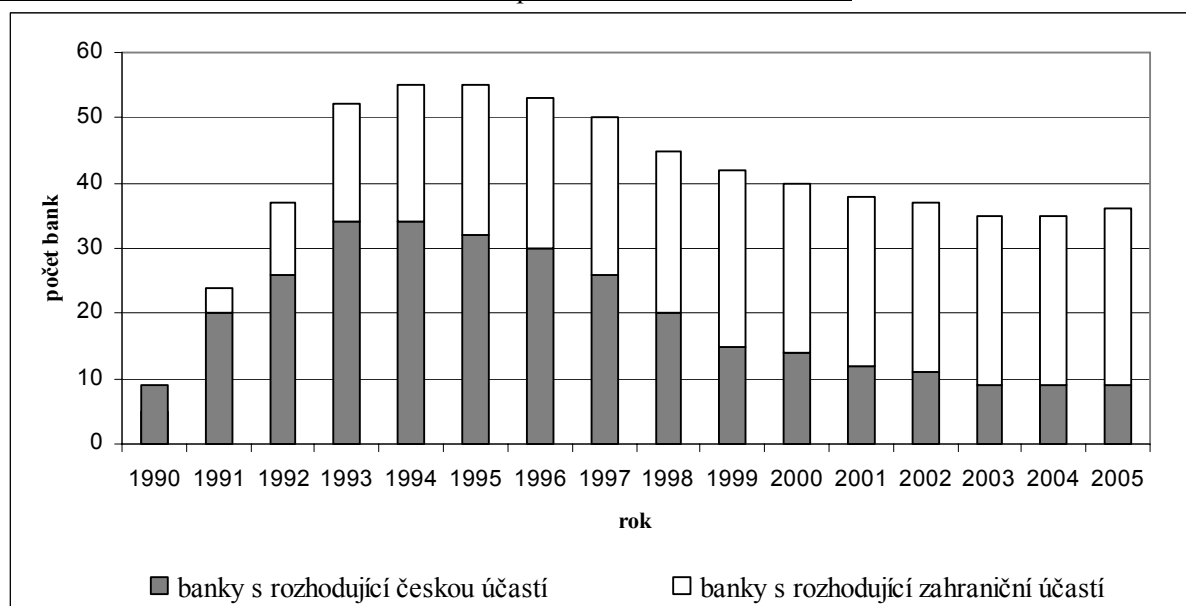
ABN AMRO Bank, Calyon Bank Czech Republic, Commerzbank, Deutsche Bank, Fortis Bank SA/NV, HSBC Bank, ING bank, Oberbank, Privat Bank, Raiffeisenbank im tiftland, Všeobecná úvěrová banka, Waldviertel Sparkasse

E. Stavební spořitelny

Českomoravská stavební spořitelna, Stavební spořitelna České spořitelny, HYPO - stavební spořitelna, Modrá pyramida stavební spořitelna, Raiffeisen stavební spořitelna, Wüstenrot stavební spořitelna

Následující graf 6 výstižně charakterizuje strukturu bankovního sektoru v ČR z hlediska vlastnictví. Velmi dobře je patrný nárůst počtu bank s rozhodující zahraniční účastí. Tento příliv zahraničních investic do českého bankovníctví znamenal nejen posilující důvěru klientů ve stabilní bankovní sektor, ale také příliv know-how, které k rozvoji kvalitního bankovníctví v ČR velmi přispělo. Detailněji rozebraná vlastnická struktura bank spolu se seznamem bank bez licence uvádí příloha B.

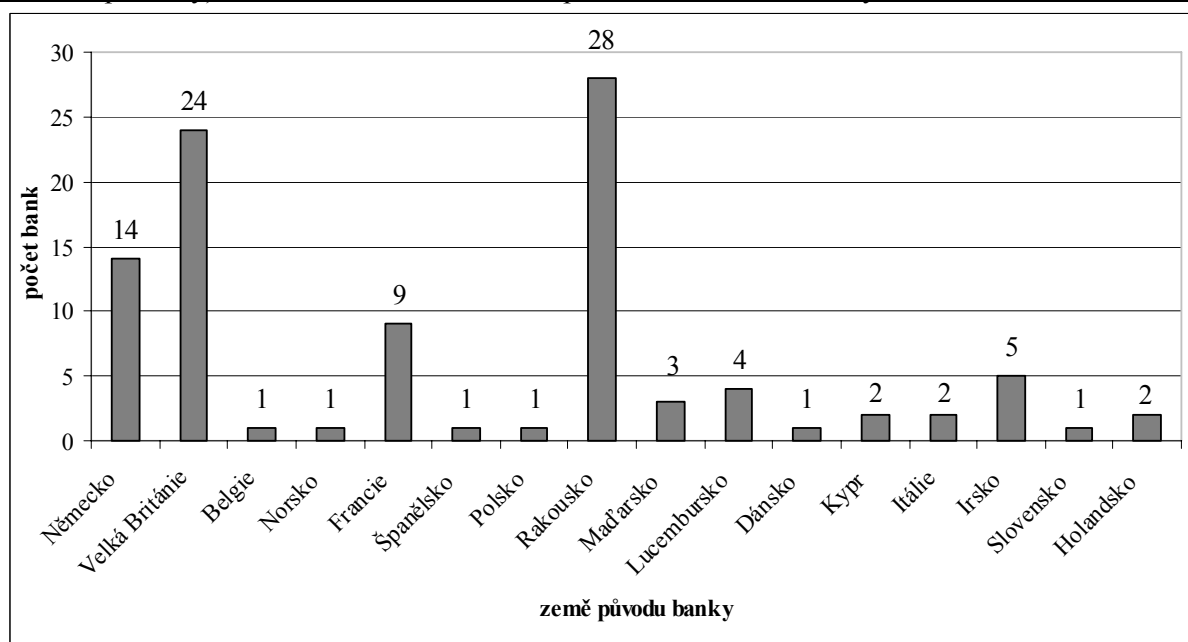
Graf 6: Vlastnická struktura bank v České republice v letech 1990 - 2005

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [15.11.2006]. Dostupné z: <<http://www.cnb.cz>>; zpracování: vlastní.

Po vstupu České republiky do Evropské unie 1. května 2004 začala být i pro oblast bankovníctví v ČR aktuální otázka uplatnění principu jednotné bankovní licence. Zpočátku panovaly v českém bankovním prostředí obavy z možnosti dramatického nárůstu konkurence, avšak po roční působnosti tohoto principu se tato domněnka nepotvrdila. Graf 7 ukazuje počet a strukturu původu zahraničních bank, které se rozhodly využít možnosti uplatnění principu jednotné bankovní licence v České republice. K 30. 11. 2005 jich bylo celkem 99, přičemž dominovaly země původu Německo, Velké Británie a Rakousko.

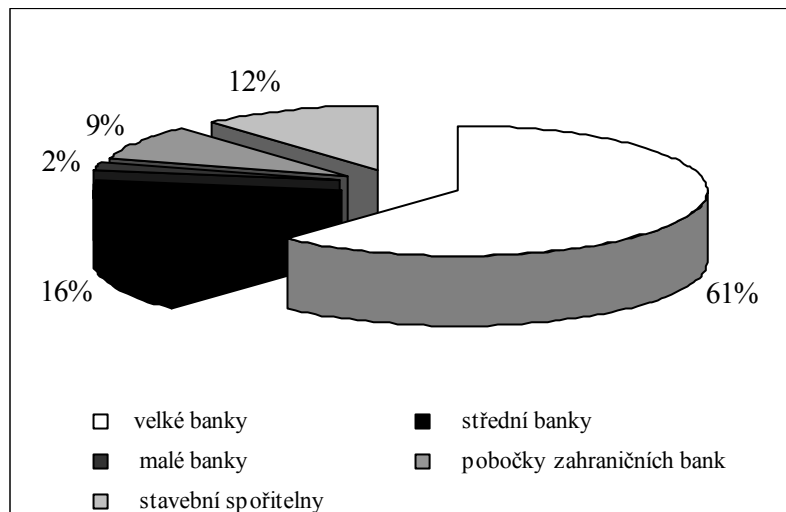
Graf 7: Počty zahraničních bank, poskytujících v ČR služby v rámci volného pohybu služeb (bez založení pobočky) dle článku 21 Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2000/12/ES k 30. 11. 2005

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [7.10.2006]. Dostupné z: <<http://www.cnb.cz>>; zpracování: vlastní.

Rozhodující význam z hlediska podílu aktiv banky na aktivech celého bankovního sektoru mají především velké banky, které tvoří dvě třetiny celkové bilanční sumy bankovního sektoru. Nezanedbatelnou část tvoří dále banky střední velikosti – 16 procent, ale také stavební spořitelny – 12 procent. Podíly ostatních skupin bank zachycuje graf 8.

Graf 8: Bankovní sektor ČR dle ukazatele - aktiva celkem k 30.6.2006 (v %)

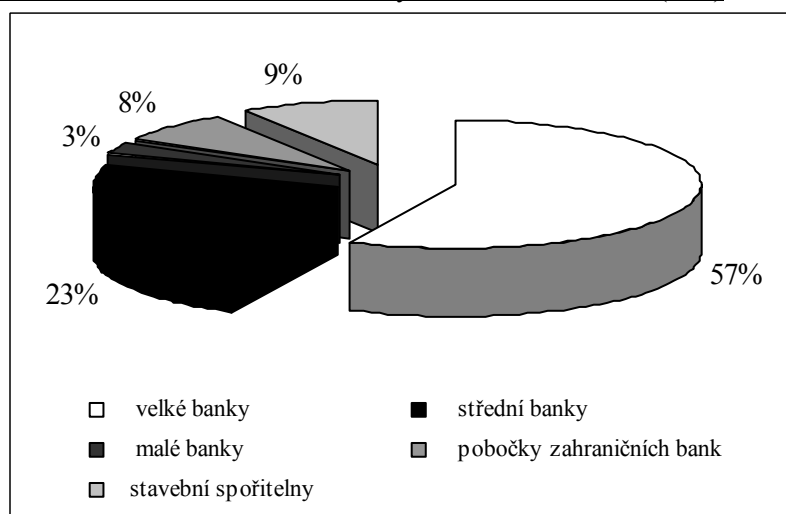

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [3.10.2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz>; zpracování: vlastní.

Pořadí hodnocení bankovního sektoru z hlediska poskytnutých hrubých úvěrů je shodné jako u struktury dle charakteristiky – aktiva celkem. Největší podíl úvěrů poskytují velké banky. Důležitou roli na tomto poměru zajisté hrají vysoké částky poskytnutých hypotečních úvěrů. Vysoké procento úvěrů dále poskytují stavební spořitelny. Tento velký podíl může být odůvodněn zanedbanou oblastí bytové výstavby, na jejichž obnovu a rekonstrukci jsou tyto úvěry určeny. Dále je tato vyšší hodnota zapříčiněna výhodnými úrokovými sazbami z úvěrů, které stavební spořitelny nabízí a které bývají nižší než sazby nabízené bankovními domy, jednoduššími formami požadovaných záruk a efektivním státem dotovaným systémem podpory stavebního spoření.

Rozdělení bankovního sektoru vzhledem k poskytnutým hrubým úvěrům ukazuje graf 9.

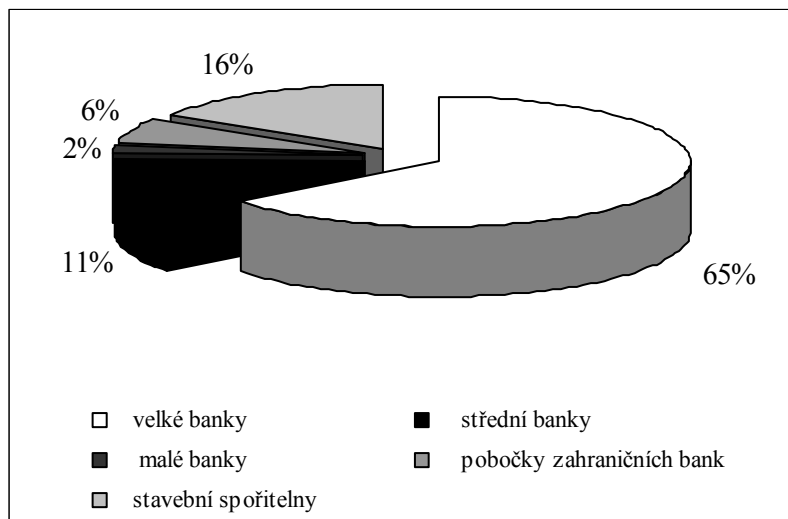
Graf 9: Bankovní sektor dle ukazatele - hrubé úvěry celkem k 30.6.2006 (v %)

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [5.11.2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz>; zpracování: vlastní.

Nejvíce klientských vkladů je uloženo ve velkých bankách, a to 65 procent všech vkladů. Velkou část také tvoří vklady u středních bank. Tento poměr může být vysvětlován vyšší klientskou důvěrou svěřit své dočasně volné finanční prostředky velkým stabilním bankám s dlouhou historií. Důležitou roli může také hrát reklama a ostatní komunikační nástroje větších bank, které mají dostatečné finanční prostředky určené k těmto propagačním nástrojům. Další podíly klientských vkladů na českém bankovním trhu jsou znázorněny v grafu 10.

Graf 10: Bankovní sektor dle ukazatele - vklady klientů celkem k 30.6.2006 (v %)

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [14.10.2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz>; zpracování: vlastní.

Český bankovní sektor je od roku 2000 ziskový. Jak je vidět v tabulce 5, ziskovost odvětví od toho roku vykazuje rostoucí trend. Důvodem tohoto růstu čistého zisku je především zvýšení kvality úvěrového portfolia. Banky mohly v těchto posledních letech tvořit nižší objem opravných položek a rezerv. V roce 2005 dosáhl bankovní sektor zatím historicky nejvyšší hodnoty čistého zisku a to 39 139 milionů Kč. V tabulce 3 je uveden nejen vývoj čistého zisku v celém bankovním sektoru České republiky od roku 1994, ale i vybrané položky dílčích zisků. Nejzajímavější se jistě jeví vývoj zisku z poplatků a provizí, který největší měrou odůvodňuje markantní nárůst čistého zisku v čase.

Tabulka 3: Vybrané položky z výkazu zisku a ztráty bankovního sektoru v letech 1994-2004 (údaje v mil. Kč ¹⁾)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Úrokový zisk	46 545	44 111	41 457	48 528	58 452	58 334	53 382	53 793	56 082	54 303	59 760	64 043
Zisk z poplatků a provizí	8 512	9 053	11 357	11 829	13 183	14 638	17 240	20 966	23 788	26 343	31 326	31 831
Zisk z akcií a podílů	1 134	824	1 369	2 189
Zisk z deviz. operací	5 355	7 159	6 680	12 892	13 001	11 858	10 436	7 156	5 536	6 347	9 567	4 700
Zisk z ostatních finančních operací ²⁾	4 631	7 724	12 650	15 304	11 640	5 492	-944	10 474	6 085	2 436	1 464	10 854
Daně	3 388	1 697	439	1 085	3 067	1 137	-2 108	5 188	11 476	11 074	12 490	10 133
Čistý zisk	6 113	1 328	5 059	-3 906	-9 025	-5 628	14 912	17 049	28 170	30 176	32 865	39 139

Zdroj: data: Česká národní banka [online]. [11.12.2006]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz>; zpracování: vlastní.

1) banky s licenci k 31. 12. daného kalendářního roku

2) včetně derivátových operací a prodeje cenných papírů

Největší čtyři české banky jsou hodnoceny nejznámějšími ratingovými agenturami (Standard & Poor's, Moody's a Fitch Ratings). Všechny se již vymanily ze spekulativního pásma a dosáhly investičního stupně (viz tabulka 4), resp. se na něj vrátily. Zahraniční mateřské banky tuzemských velkých bank mají vyšší rating, než je rating České republiky. Na základě hodnocení ratingových agentur je tato skupina čtyř velkých bank na tuzemském trhu považována za stabilní, není ohrožena systémovými riziky, jejich pozice se na základě dosažených ratingů posiluje.

Tabulka 4: Aktuální rating země a bank podle ratingových agentur k dubnu 2006

Moody's		Standard and Poor's		Fitch Ratings
Investiční stupně				
Aaa		AAA		
Aa1		AA+		
Aa2	SG	AA		
Aa3	KBC Bank	AA-		KBC Bank
A1	Česká republika ČSOB, KB, UniCredito	A+	KBC Bank, UniCredito	ČSOB, KB, UniCredito
A2	ČS, HVB	A	HVB	Česká republika, Erste Bank, HVB
A3		A-	Česká republika ČSOB, KB, ČS	ČS
Baa1		BBB+		
Baa2		BBB		
Baa3		BBB-		
Spekulativní stupně				
Ba1		BB+		
Ba2		BB		

Zdroj: vlastní.

Hlavní činností bankovního sektoru stále zůstává přijímání vkladů a poskytování úvěrů. Banky se ve větší míře neorientují na obchody s cennými papíry (s výjimkou státních dluhopisů) vzhledem k nedostatečně rozvinutému tuzemskému kapitálovému trhu. V rámci klasického bankovníctví diverzifikují banky obchodní činnosti, rozšiřují nabídku bankovních produktů, v konkurenčním boji o přerozdělování trhu oslovují klienta sofistikovanou nabídkou nových produktů i distribučních kanálů.

V posledním období dochází k významné změně ve struktuře úvěrového portfolia bankovního sektoru v důsledku dynamického růstu úvěrů obyvatelstvu. Ty se meziročně zvyšují. Největší podíl na úvěrech obyvatelstvu tvoří úvěry na bytové potřeby převážně s dlouhodobou splatností. Úvěry do podnikové sféry stagnují. Tato stagnace vyplývá především z obezřetného přístupu bank daného negativní zkušeností z minulosti. Kvalita úvěrového portfolia bank se výrazně zvýšila zejména v důsledku vyvedení špatných úvěrů z velkých bank před jejich privatizací. Kromě toho zde pozitivně působí i zlepšující se řízení kreditního rizika v bankách a rovněž obezřetnost bank při poskytování nových úvěrů.

Banky disponují dostatečným objemem zdrojů, a to i za situace již zhruba dvouletého minimálního růstu, resp. stagnace primárních vkladů a dlouhodobého poklesu sekundárních zdrojů. Stagnace rozhodující složky primárních zdrojů, tj. korunových vkladů klientů, je dána nízkou úrovní jejich zhodnocení v bankách, preferencí spotřeby u domácností, konkurencí zhodnocování vkladů prostřednictvím alternativních produktů zejména v penzijních fondech a různých formách životního a kapitálového pojištění a posilováním zabezpečování se na období v poproduktivním věku.

Bankovní sektor v uplynulém desetiletí prošel množstvím různorodých událostí. Zejména ty negativní z nich vedly k zamyšlení a provedení náprav v legislativní rovině. Právní úprava bankovní oblasti se nepochybně změnila k lepšímu, a to i díky harmonizačním opatřením s právem Evropské unie. Samotný vstup České republiky do Evropské unie v roce 2004 by pravděpodobně neměl přinést příliv negativních událostí. Výraznější změny v bankovní oblasti lze očekávat až v době vstupu do Evropského měnového systému a přijetí Eura.

Bankovní sektor lze v současné době považovat za stabilní. Pozitivní úlohu hraje dokončení privatizace bank a přítomnost důvěryhodných strategických vlastníků. Bankovní sektor dosahuje dobrých hospodářských výsledků a jeho kapitálové vybavení výrazně přesahuje regulatorní limity. Banky mají dostatek volných zdrojů pro rozvoj svých podnikatelských aktivit.

Příloha B - Vlastnická struktura bank

Tabulka 1: Vlastnická struktura bank v České republice v letech 1990 - 2006

	Banky celkem	v tom:								Kromě toho banky bez licence
		banky s rozhodující českou účastí					banky s rozhodující zahraniční účastí			
		celkem	státní peněžní ústavy	banky se státní účastí	banky s rozhodující českou účastí	banky v nucené správě	celkem	banky s rozhodující zahraniční účastí	pobočky zahraničních bank	
1.1.1990	5	5	4	1	0	0	0	0	0	x
31.12.1990	9	9	4	1	4	0	0	0	0	x
31.12.1991	24	20	4	1	15	0	4	4	0	x
31.12.1992	37	26	1	4	21	0	11	9	2	x
31.12.1993	52	34	1	4	28	1	18	12	6	x
31.12.1994	55	34	1	4	28	1	21	13	8	2
31.12.1995	55	32	1	6	25	0	23	13	10	5
31.12.1996	53	30	1	6	18	5	23	14	9	7
31.12.1997	50	26	1	6	15	4	24	15	9	11
31.12.1998	45	20	1	5	14	0	25	15	10	18
31.12.1999	42	15	1	4	10	0	27	17	10	22
31.12.2000	40	14	1	4	8	1	26	16	10	24
31.12.2001	38	12	0	3	8	1	26	16	10	26
31.12.2002	37	11	0	2	9	0	26	17	9	28
31.12.2003	35	9	0	2	7	0	26	17	9	30
31.12.2004	35	9	0	2	7	0	26	17	9	30
31.12.2005	36	9	0	2	7	0	27	15	12	31
30.6.2006	37	9	0	2	7	0	28	15	13	31

Zdroj: Česká národní banka [online]. [13.9.2006] Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/dohled_fin_trh/bankovni_dohled/bankovni_sektor/zakl_uk_bank_sekt/ukazatele_tab01.html>.

Banky bez licence:

Banky v likvidaci nebo konkurzu: Kreditní a průmyslová banka, AB banka, Česká banka, První slezská banka, Kreditní banka, Realitbanka, COOP banka, Velkomoravská banka, Agrobanka, Ekoagrobanka, Pragobanka, Universal Banka, Moravia Banka, Union banka, Plzeňská banka

Banky zaniklé s likvidací (výmaz z OR): Evrobanka, Banka Bohemia, Baska

Banky bez licence z důvodu nezačínání činnosti: West Deutsche Landesbank

Banky bez licence z důvodu fúze s jinou bankou: Poštovní banka, Bank Austria, HYPO Bank, Foresbank, Erste Bank Sparkassen, Banka Haná, Bank Austria Creditanstalt, Sociétés Générale (pobočka), Sociétés Générale Banka (a.s.), BAWAG International Bank CZ

Banky bez licence z důvodu transformace na nebankovní subjekt: Konsolidační banka

Banky bez licence z důvodu ukončení činnosti: IP banka

Příloha C - Přehled legislativy bankovní regulace v České republice

PRÁVNÍ PŘEDPISY BANKOVNÍ REGULACE

Regulaci bankovního sektoru a výkonem bankovního dohledu je u nás pověřena Česká národní banka jako centrální banka státu. Bankovnímu dohledu podléhají všechny banky a pobočky zahraničních bank působící na území České republiky. Díkce zákona odráží mezinárodně uznávané stanovisko k úkolům bankovního dohledu a jeho poslání je tu formulováno takto: „*Bankovní dohled vykonává dohled nad prováděním bankovních činností a pečuje o bezpečné fungování a účelný rozvoj bankovního systému v České republice*“.

Z právního hlediska je bankovní regulace vyjádřena normativními právními akty resp. právními předpisy, jejichž základem je zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění platných předpisů. Některá důležitá regulatorní pravidla jsou vyjádřena přímo jako ustanovení zákona o bankách. Jde zejména o následující ustanovení (výčet není úplný):

Banka je povinna informovat ve svých prostorách o podmínkách poskytování úvěrů v českém jazyce podle § 11; dodržování limitů úvěrové angažovanosti podle § 13; zákaz výkonu kontroly, limity pro majetkové účasti banky podle § 17; omezení pro osoby se zvláštním vztahem k bance podle § 18; omezení úvěrů poskytovaných zaměstnanci banky podle § 20.

Další ustanovení zákona se týkají udělování předchozího souhlasu ČNB: k uzavření smlouvy o prodeji podniku nebo jeho části (§ 16 odst. 1, písm. a), rozhodnutí valné hromady o zrušení banky (§ 16, odst. 1, písm. b), ke sloučení banky se zrušovanou bankou (§ 16, odst. 1, písm. c), ke snížení základního jmění banky, nejedná-li se o snížení základního jmění banky ke krytí ztráty (§ 16, odst. 1, písm. d), k usnesení valné hromady (podle § 7a, odst. 1, písm. c)), tj. k rozhodnutí, že banka nebude nadále vykonávat činnost, ke které je třeba povolení působit jako banka, k nabytí přímého nebo nepřímého podílu na bance, který představuje nejméně 10 %, 20 %, 33 % nebo 50 % hlasovacích práv nebo zvýšit svůj přímý nebo nepřímý podíl tak, že dosáhne nebo překročí tyto limity (§ 20, odst. 3), odsouhlasení seznamu akcionářů před valnou hromadou podle § 20a, odst. 2, potvrzení auditora vybraného bankou (§ 22, odst. 2), k rozhodnutím nuceného správce o věcech v působnosti valné hromady (§ 29, odst. 2), k rozhodnutí nuceného správce částečně nebo úplně pozastavit nakládání vkladatelů s jejich vklady v bance (§ 29, odst. 3).

Většina regulačních pravidel je však vyjádřena normativními akty nižší právní síly, tj. vyhláškami a opatřeními České národní banky.

Vyhláška České národní banky je podzákonný, obecně závazný právní předpis (to znamená, že její působnost je širší než u opatření ČNB a stanoví obecně závazná pravidla i pro nebankovní subjekty), který je vydáván Českou národní bankou na základě a v rozsahu zmocnění stanoveného zvláštním zákonem. Česká národní banka je k vydání vyhlášky zmocněna v celé řadě právních předpisů (zákon o ČNB, zákon o bankách, devizový zákon, zákon o platebním styku). Vyhláška České národní banky se vyhlašuje ve Sbírce zákonů.

Opatření České národní banky je podzákonný předpis, který je Česká národní banka oprávněna vydávat na základě zmocnění obsaženého v § 49b zákona č. 6/1993 Sb. o České národní bance. Opatření však může být Českou národní bankou vydáváno pouze v těch případech, kdy je k tomu zmocněna zvláštním zákonem. Opatření je závazné pro banky a pobočky zahraničních bank a vyhlašuje se ve Věstníku ČNB.

PŘEHLED VYHLÁŠEK A OPATŘENÍ ČNB

Zákony

- Zákon č. 57/2006 Sb., o změně zákonů v souvislosti se sjednocením dohledu nad finančním trhem.
- Zákon o České národní bance č. 6/1993 Sb.
- Zákon o bankách č. 21/1992 Sb.

Licencování a souhlasy

Vyhlášky a opatření ČNB

- Vyhláška 14 ze dne 29. prosince 2005, kterou se upravují podklady prokazující důvěryhodnost a zkušenost osob ve vedení finanční holdingové osoby.
- Vyhláška České národní banky č. 90/2006 Sb., ze dne 21. února 2006, kterou se stanoví náležitosti žádostí, oznámení a minimální výše finančních zdrojů poskytnutých pobočce zahraniční bankou.
- Příloha č. 1 k vyhlášce č. 90 /2006 Sb., Základní údaje k žádosti o licenci podle § 4 odst. 1 zákona.
- Příloha č. 2 k vyhlášce č.90 /2006 Sb., Základní údaje k žádosti o licenci podle § 5 odst. 1 zákona.
- Příloha č. 3 k vyhlášce č. 90 /2006 Sb., Dotazník pro osobu ve vedení.
- Příloha č. 4 k vyhlášce č.90 /2006 Sb., Základní údaje k žádosti o souhlas s nabytím nebo zvýšením kvalifikované účasti na bance podle § 20 odst. 3 zákona.
- Příloha č. 5 k vyhlášce č. 90 /2006 Sb., Oznámení o snížení kvalifikované účasti na bance podle § 20 odst. 4 zákona.

Úřední sdělení ČNB

- Úřední sdělení České národní banky ze dne 10. prosince 2004, k ustanovení § 20a odst. 3 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění zákona č. 257/2004 Sb.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 29. října 2004, k ustanovení § 1 odst. 3 písm. i) a odst. 4 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 30. března 2004, k některým ustanovením zákona o bankách týkajícím se jednotné licence.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 19. března 2003, k ustanovení § 22 odst. 3 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění zákona č. 126/2002 Sb.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 13. prosince 2002, k posuzování odborné způsobilosti, důvěryhodnosti a zkušenosti osob navrhovaných na funkce vedoucích zaměstnanců bank a do vedení poboček zahraničních bank.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 31. ledna 2002, k problematice uzavírání ovládacích smluv bankami.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 18. ledna 1999, k ustanovení § 16 odst. 1, písm. b) a c) zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, v případě sloučení bank.
- Úřední sdělení České národní banky o registraci zastoupení zahraničních bank, a finančních institucí vykonávajících bankovní činnost a o podmínkách působení tohoto zastoupení.

Konsolidace, kapitálová přiměřenost, úvěrová angažovanost

Vyhlášky a opatření ČNB

- Vyhláška České národní banky č. 522 ze dne 15. září 2004, kterou se mění vyhláška České národní banky č. 333/2002 Sb., kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.
- Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. července 2002, o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě.
- Vyhláška České národní banky č. 333/2002 Sb. ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.

Úřední sdělení ČNB

- Změna č. 1 ze dne 24. června 2004 úředního sdělení České národní banky ze dne 31. května 2004, k zacházení s pohledávkami za Evropskou investiční bankou pro účely obezřetnostních pravidel.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 31. května 2004 k ustanovení § 14 odst. 9 vyhlášky České národní banky č. 333/2002 Sb. ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.

- Úřední sdělení České národní banky ze dne 31. května 2004, k zacházení s pohledávkami za Evropskou investiční bankou pro účely obezřetnostních pravidel.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 14. května 2004, k výpočtu kapitálové přiměřenosti a angažovanosti u investic do sekuritizovaných cenných papírů typu "asset-backed securities".
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 7. května 2004, k § 40 vyhlášky České národní banky č. 333/2002 Sb. ze dne 3. července 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 18. prosince 2003, k informační povinnosti podle § 4 a § 5 Vyhlášky České národní banky č. 333/2002 Sb., kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.

Řízení rizik

Vyhlášky a opatření ČNB

- Opatření České národní banky č. 2 ze dne 3. února 2004, k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky.
- Opatření České národní banky č. 1 ze dne 8. září 2003, k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti (účinnost od 1. října 2003).
- Opatření České národní banky č. 11 ze dne 10. prosince 2002, kterým se stanoví požadavky na ověření řídicího a kontrolního systému banky včetně systému řízení rizik.

Úřední sdělení ČNB

- Úřední sdělení České národní banky ze dne 8. června 2004, k pojmu "informační systém banky" v opatření České národní banky č. 1 ze dne 8. září 2003 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 16. prosince 2002, k některých ustanovením opatření České národní banky č. 11 ze dne 10. prosince 2002, kterým se stanoví požadavky na ověření řídicího a kontrolního systému banky včetně systému řízení rizik.

Kvalita aktiv

Vyhlášky a opatření ČNB

- Úplné znění opatření České národní banky č. 9/2002 Věst. ČNB, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv, ve znění opatření České národní banky č. 5/2003 Věst. ČNB a opatření České národní banky č. 6/2004 Věst. ČNB.
- Opatření České národní banky č. 6 ze dne 15. září 2004, kterým se mění opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv, ve znění opatření České národní banky č. 5 ze dne 18. prosince 2003.
- Opatření České národní banky č. 5 ze dne 18. prosince 2003, kterým se mění opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv.
- Opatření České národní banky č. 9 ze dne 6. listopadu 2002, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv.

Ostatní

Vyhlášky a opatření ČNB

- Vyhláška České národní banky č.91/2006 Sb. ze dne 27. února 2006, kterou se provádí zákon o platebním styku.

- Příloha č. 1 k vyhlášce č. 91 /2006 Sb., Základní údaje k žádosti o licenci instituce elektronických peněz.
- Příloha č. 2 k vyhlášce č. 91 /2006 Sb., Právní a jiné související záležitosti – dotazník.
- Příloha č. 3 k vyhlášce č. 91 /2006 Sb., Základní údaje k žádosti o souhlas s nabytím nebo zvýšením kvalifikované účasti na instituci elektronických peněz.
- Příloha č. 4 k vyhlášce č. 91 /2006 Sb., Oznámení o snížení kvalifikované účasti na instituci elektronických peněz.
- Vyhláška České národní banky č. 164/2002 Sb. ze dne 10. dubna 2002, o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky - Centrální registr úvěrů.
- Opatření České národní banky č. 5 ze dne 25. května 2006, kterým se stanoví povinná investiční aktiva instituce elektronických peněz a podmínky investování do těchto – aktiv.
- Opatření České národní banky č. 4 ze dne 25. května 2006, kterým se stanoví požadavky na kapitál instituce elektronických peněz.
- Opatření České národní banky č. 3 ze dne 25. května 2006, k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému instituce elektronických peněz.
- Úplné znění opatření České národní banky č. 1/2003 Věst. ČNB, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření České národní banky č. 9/2004 Věst. ČNB.
- Opatření České národní banky č. 9 ze dne 22. prosince 2004, kterým se mění opatření České národní banky č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami.
- Opatření České národní banky č. 5 ze dne 11. června 2004, kterým se stanoví obsah, způsob vedení a náležitosti evidence krytí hypotečních zástavních listů v oběhu.
- Opatření České národní banky č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami.
- Opatření České národní banky č. 5 ze dne 1. srpna 2002, kterým se stanoví metodika předkládání vybraných údajů pro centrální registr úvěrů bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance.

Úřední sdělení ČNB

- Úřední sdělení České národní banky ze dne 16. února 2006, k zahájení neformálního dialogu s ratingovými agenturami v souvislosti s přípravou na zavedení nové regulační koncepce Basel II.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 14. ledna 2005, k ustanovení § 3 odst. 1 opatření České národní banky č. 1 ze dne 30. prosince 2003, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření České národní banky č. 9 ze dne 22. prosince 2004.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 8. června 2004, o zrušení některých úředních sdělení České národní banky v oblasti obezřetného podnikání bank.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 10. září 2001, Výklad k problematice bankovního tajemství při využívání outsourcingu bankami.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 1. října 2001, k využívání outsourcingu bankami.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 31. srpna 2001, k postupu banky a orgánů činných v trestním řízení k získání doličné věci uložené v bezpečnostní schránce banky.
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 21. srpna 2001, v souvislosti se vznikem České konsolidační agentury.
- Úřední sdělení České národní banky k § 14 odst. 1 písm. e) zákona č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů.
- Úřední sdělení České národní banky k některým ustanovením zákona č. 16/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.
- Úřední sdělení České národní banky k určování předmětu zástavních smluv uzavíraných za účelem zajištění pohledávek.
- Úřední sdělení České národní banky o povinné součinnosti bank s celními orgány České republiky.

Příloha D - Opatření České národní banky č. 1/2003 věst. ČNB, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření České národní banky č. 9/2004 věst. ČNB⁵¹

1. Informace o bance

1.1. Banka uveřejňuje:

- a) obchodní firmu, právní formu, sídlo a identifikační číslo banky podle zápisu v obchodním rejstříku,
- b) datum zápisu do obchodního rejstříku, včetně data zápisu poslední změny s uvedením účelu poslední změny,
- c) výši základního kapitálu zapsaného v obchodním rejstříku,
- d) výši splaceného základního kapitálu,
- e) druh, formu, podobu a počet emitovaných akcií s uvedením jejich jmenovité hodnoty,
- f) údaje o nabytí vlastních akcií a zatímních listů a jiných cenných papírů, s nimiž je spojeno právo na jejich výměnu za akcie⁵² s uvedením druhu, formy, podoby a počtu,
- g) údaje o zvýšení základního kapitálu, byl-li základní kapitál zvýšen od posledního uveřejnění:
 1. způsob a rozsah zvýšení základního kapitálu,
 2. jsou-li vydávány nové akcie banky uveřejní: druh, formu, podobu a počet emitovaných akcií s uvedením jmenovité hodnoty, rozsah splacení nově upsaných akcií a lhůtu pro splacení nově upsaných akcií,
 3. při zvýšení základního kapitálu z vlastních zdrojů banky uveřejní: částku, o níž se základní kapitál zvyšuje, označí vlastní zdroje, z nichž se základní kapitál zvyšuje, zda se zvyšuje jmenovitá hodnota akcií, s uvedením o kolik se zvýší,
- h) údaje o akcionářích banky s kvalifikovanou účastí na bance. O akcionářích – právnických osobách banka uveřejní:
 1. obchodní firmu,
 2. právní formu,
 3. sídlo,
 4. výši podílu na hlasovacích právech v procentech.O akcionářích – fyzických osobách banka uveřejní:
 1. jméno a příjmení,
 2. výši podílu na hlasovacích právech v procentech.

1.2. Banka uveřejňuje organizační strukturu banky s uvedením počtu organizačních jednotek a počtu zaměstnanců (přepočtený stav⁵³).

1.3. Banka uveřejňuje údaje o struktuře konsolidačního celku⁵⁴, jehož je součástí, a to v rozsahu:

1. obchodní firma, právní forma a sídlo osob tvořících konsolidační celek, jméno a příjmení jednotlivé fyzické osoby,
2. obchodní firma, právní forma a sídlo osob, v nichž je banka ovládající osobou, popřípadě většinovým společníkem,
3. obchodní firma, právní forma a sídlo osob, které jsou ve vztahu k bance ovládajícími osobami, popřípadě většinovým společníkem.

2. Informace o činnostech banky

Banka uveřejňuje:

- a) přehled činností vyplývajících z licence,
- b) přehled činností, které skutečně vykonává,

⁵¹ Zdroj: Opatření České národní banky č. 1/2003 věst. ČNB, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami, ve znění opatření České národní banky č. 9/2004 věst. ČNB [online]. [1.12.2006]. Dostupné z: <www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/legislativa/vestnik/2003/download/v_2005_03_10105530.pdf>

⁵² § 160 odst. 1 a § 204 b zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ Vyhláška č. 371, kterou se stanoví Program statistických zjišťování za rok 2004, uveřejněná v částce 124/2003 Sb.

⁵⁴ § 26 d zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění zákona č. 126/2002 Sb.

c) přehled činností, jejichž vykonávání nebo poskytování bylo příslušným orgánem omezeno, nebo vyloučeno.

3. Informace o vztazích s bankou ovládanými osobami a osobami, v nichž je banka většinovým společníkem

3.1. Banka uvede:

- a) obchodní firmu, právní formu, sídlo,
- b) přímý nebo nepřímý podíl na základním kapitálu takové osoby v procentech,
- c) přímý nebo nepřímý podíl na hlasovacích právech v takové osobě v procentech,
- d) jiný způsob ovládání,
- e) počet, jmenovitou hodnotu a pořizovací cenu akcií nebo výši a pořizovací cenu obchodního podílu nabytého v takové osobě a změny v průběhu účetního období,
- f) souhrnnou výši pohledávek banky a souhrnnou výši závazků banky vůči těmto osobám,
- g) souhrnnou výši cenných papírů, které má banka v aktivech a které jsou emitovány takovými osobami a souhrnnou výši závazků banky z těchto cenných papírů,
- h) souhrnnou výši bankou vydaných záruk za takové osoby a souhrnnou výši bankou přijatých záruk od takových osob.

4. Informace o vztazích s ovládajícími osobami a osobou, která je v bance většinovým společníkem

4.1. Banka uvede:

- a) obchodní firmu, právní formu, sídlo (jde-li o fyzickou osobu uvede jméno a příjmení),
- b) přímý nebo nepřímý podíl na základním kapitálu banky v procentech,
- c) přímý nebo nepřímý podíl na hlasovacích právech banky v procentech,
- d) jiný způsob ovládání,
- e) souhrnnou výši pohledávek banky a souhrnnou výši závazků banky vůči těmto osobám,
- f) souhrnnou výši cenných papírů, které má banka v aktivech a které jsou emitovány těmito osobami, a souhrnnou výši závazků banky z těchto cenných papírů,
- g) souhrnnou výši bankou vydaných záruk za těmito osobami, a souhrnnou výši bankou přijatých záruk od takových osob.

4.2. Je-li ovládající osobou ve vztahu k bance banka, postačuje uveřejnění informací podle 4.1. pouze za takovou ovládající banku.

5. Informace o vztazích se členy dozorčí rady, členy představenstva a s dalšími vedoucími zaměstnanci banky

5.1. Banka uveřejňuje:

- a) údaje o členech dozorčí rady, členech představenstva a údaje o dalších vedoucích zaměstnancích banky:
 - 1. jméno a příjmení, včetně titulů,
 - 2. funkce, datum, od kdy osoba příslušnou funkci vykonává,
 - 3. dosavadní zkušenosti a kvalifikační předpoklady pro výkon funkce,
 - 4. členství v orgánech jiných společností,
- b) souhrnnou výši poskytnutých bankou členům dozorčí rady, členům představenstva a dalším vedoucím zaměstnancům banky,
- c) souhrnnou výši záruk vydaných bankou za členy dozorčí rady, členy představenstva a další vedoucí zaměstnance banky.

5.2. Vedoucími zaměstnanci banky se pro účely tohoto opatření rozumějí členové představenstva a vedoucí zaměstnanci odpovídající organizační struktuře banky přímo podřízení představenstva a vedoucí zaměstnanci přímo podřízení některému členu představenstva.

6. Informace o hospodaření banky a o řízení rizik

6.1. Banka uveřejňuje čtvrtletní rozvahu a čtvrtletní výkaz zisku a ztráty ve struktuře stanovené přílohou č. 2 tohoto opatření.

6.2. Banka:

- a) nemusí uvádět v rozvaze a výkazu zisku a ztráty řádky, které nemají náplň,
- b) uvádí údaje u jednotlivých položek rozvahy v čistých částkách.

6.3. Banka uveřejňuje následující informace:

- a) výši jednotlivě posuzovaných pohledávek v hrubých částkách souhrnně podle kategorií (standardní, sledované, nestandardní, pochybné, ztrátové), a to v členění na pohledávky za bankami, a pohledávky za klienty, a rovněž souhrnnou výši portfoliově posuzovaných pohledávek,
- b) výši opravných položek k jednotlivě posuzovaným pohledávkám souhrnně podle kategorií (sledované, nestandardní, pochybné a ztrátové), a rovněž souhrnnou výši opravných položek k portfoliově posuzovaným pohledávkám,
- c) souhrnnou výši pohledávek v hrubých částkách, které byly během účetního období restrukturalizovány (tj. součet zůstatků účtů pohledávek k vykazovanému datu, a to pohledávek, u nichž byla během účetního období provedena restrukturalizace),
- d) souhrnně za deriváty sjednané za účelem zajišťování a souhrnně za deriváty sjednané za účelem obchodování, resp. spekulace, hodnoty podkladových nástrojů a reálné hodnoty těchto derivátů.

6.4. Banka uveřejňuje významné kvalitativní informace o řízení rizik (tj. zejména o strategii řízení rizik, o zásadách sledování a řízení a o kontrole rizik) v případě, že v kalendářním čtvrtletí dojed, ve srovnání s informacemi uvedenými v poslední výroční zprávě nebo v účetní závěrce za poslední ukončené účetní období, k jejich změně.

6.5. Banka uveřejňuje čtvrtletně poměrové a další ukazatele v rozsahu stanoveném v příloze č. 2.

7. Výroční zpráva

7.1 Součástí bankou uveřejňovaných informací je výroční zpráva za poslední ukončené účetní období, která kromě požadavků dle § 21 zákona č. 563/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zahrnuje dále minimálně následující informace týkající se řízení rizik:

- a) stručnou charakteristiku zásad sledování, řízení a kontroly rizik a nástrojů, které banka používá k omezení rizik (různé typy zajištění, smlouvy o započtení apod.),
- b) zda jsou k řízení rizik používány deriváty,
- c) organizační strukturu řízení rizik a rozdělení pravomocí hlavních oblastí řízení rizik,
- d) budoucí změny v oblasti řízení rizik,
- e) stručné zhodnocení účinnosti řízení rizik z hlediska uveřejňovaných aktuálních výsledků hospodaření.

Příloha E - Opatření České národní banky č. 2 ze dne 19. prosince 2005, kterým se stanoví předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance

Seznam výkazů předkládaných bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance

Označení výkazu	Název výkazu – datového souboru
Bil(ČNB)1-12	Měsíční bilance aktiv a pasiv
Bil(ČNB)2-12	Měsíční výkaz zisku a ztráty banky
Bil(ČNB)3-01	Roční výkaz zisku a ztráty banky
Bil(ČNB)4-04	Čtvrtletní rozvaha regulovaného konsolidovaného celku
Bil(ČNB)5-12	Měsíční rozvaha banky
Bil(ČNB)6-04	Čtvrtletní výkaz zisku a ztráty regulovaného konsolidačního celku
V(ČNB)13-04	Čtvrtletní výkaz o úrokových nákladech a výnosech
V(ČNB)20-12	Měsíční výkaz o cenných papírech klientů
V(ČNB)25-04	Čtvrtletní výkaz vybraných aktiv a pasiv podle zemí
V(ČNB)28-12	Měsíční výkaz o zahraničních cenných papírech v držení banky
VST(ČNB)1-12	Měsíční výkaz o úvěrech a pohledávkách za klienty
VST(ČNB)3-12	Měsíční výkaz o mezibankovních úvěrech a vkladech
VST(ČNB)11-12	Měsíční výkaz o vkladech a úvěrech od klientů
VST(ČNB)21-12	Měsíční výkaz o cenných papírech a účastech v držení banky
VST(ČNB)22-12	Měsíční výkaz o cenných papírech emitovaných bankou
VT(ČNB)1-12	Měsíční výkaz o odpisech úvěrů a jiných pohledávek
VT(ČNB)2-12	Měsíční výkaz o změnách v ocenění cenných papírů v držení banky
VUS(ČNB)1-12	Měsíční výkaz o úrokových sazbách přijatých vkladů a úvěrů
VUS(ČNB)2-12	Měsíční výkaz o úrokových sazbách poskytnutých úvěrů
VUS(ČNB)3-12	Měsíční výkaz o úrokových sazbách neobchodovatelných dluhových cenných papírů
VUS(ČNB)11-12	Měsíční výkaz o úrokových sazbách nově přijatých vkladů a úvěrů
VUS(ČNB)12-12	Měsíční výkaz o úrokových sazbách nově poskytnutých úvěrů
VUS(ČNB)13-12	Měsíční výkaz o úrokových sazbách neobchodovatelných dluhových cenných papírů v nových obchodech
Dev(ČNB)12-12	Měsíční výkaz o devizových a korunových inkasech a platbách
Dev(ČNB)14-12	Měsíční výkaz o devizových a korunových inkasech a platbách podle územního členění
Dev(ČNB)16-12	Měsíční výkaz o devizových inkasech a platbách v členění podle nadlimitních transakcí
P(ČNB)3-04	Čtvrtletní výkaz o předpokládaných inkasech nerezidentů z tuzemských cenných papírů
P(ČNB)4-04	Čtvrtletní výkaz o budoucích splátkách úvěrů přijatých od nerezidentů
BD(ČNB)1-12	Přehled skutečné zbytkové splatnosti aktiv a pasiv
BD(ČNB)2-12	Hlášení o kapitálové přiměřenosti banky
BD(ČNB)3-12	Hlášení o angažovanosti, nadlimitních vkladech a přijatých úvěrech
BD(ČNB)4-12	Hlášení o kategorizaci pohledávek
BD(ČNB)7-04	Hlášení o struktuře závazků z vkladů a úvěrů podle velikosti
BD(ČNB)8-04	Hlášení o změně stavu úvěrů
BD(ČNB)11-04	Přehled odhadované zbytkové splatnosti aktiv a pasiv
BD(ČNB)12-04	Hlášení o kapitálové přiměřenosti regulovaného konsolidačního celku

BD(ČNB)13-04	Hlášení o angažovanosti regulovaného konsolidačního celku
BD(ČNB)14-04	Hlášení o operacích uvnitř skupiny smíšené holdingové společnosti
BD(ČNB)16-04	Hlášení o angažovanosti banky vůči jednotlivým zemím
BD(ČNB)18-04	Hlášení o hypotečních zástavních listech a hypotečních úvěrech
E(ČNB)5-04	Hlášení o organizační struktuře a kvalifikovaných účastech banky
E(ČNB)7-04	Hlášení o elektronickém bankovníctví a bankovních účtech
E(ČNB)8-01	Hlášení o struktuře konsolidačního celku
E(ČNB)9-01	Roční výkaz o pokladní činnosti bank

Tyto výkazy, které banky poskytují České národní bance, mají různou periodicitu předkládání. Měsíčně je vyžadováno zpracování a předložení 26 výkazů, každé čtvrtletí je jich 15 a tři výkazy sestavují banky jednou za rok. Informaci o periodicitě předkládání výkazů ČNB lze najít v označení výkazu, resp. v koncovém dvojčíslí.⁵⁵

Tabulka 1: Varianty rozsahu vykazování pro výkazy bank a poboček zahraničních bank předkládané České národní bance

Označení výkazu	Varianta rozsahu vykazování podle § 2 odst. 2		
	a) údaje za banku v ČR	b) údaje za banku v ČR a v zahraničí	c) údaje za pobočku zahranič. banky v ČR
Bil(ČNB)1-12	x		x
Bil(ČNB)2-12		x	x
Bil(ČNB)3-01		x	x
Bil(ČNB)4-04		x ¹⁾	
Bil(ČNB)5-12		x	x
Bil(ČNB)6-04		x ¹⁾	
V(ČNB)13-04		x	x
V(ČNB)20-12	x		x
V(ČNB)25-04	x		x
V(ČNB)28-12	x		x
VST(ČNB)1-12	x		x
VST(ČNB)3-12	x		x
VST(ČNB)11-12	x		x
VST(ČNB)21-12	x		x
VST(ČNB)22-12	x		x
VT(ČNB)1-12	x		x
VT(ČNB)2-12	x		x
VUS(ČNB)1-12	x		x
VUS(ČNB)2-12	x		x
VUS(ČNB)3-12	x		x
VUS(ČNB)11-12	x		x
VUS(ČNB)12-12	x		x
VUS(ČNB)13-12	x		x
Dev(ČNB)12-12	x		x
Dev(ČNB)14-12	x		x
Dev(ČNB)16-12	x		x
P(ČNB)3-04	x		x

⁵⁵ 01 – předkládáno ročně, 04 – předkládáno čtvrtletně, 12 – předkládáno měsíčně

P(ČNB)4-04	x		x
BD(ČNB)1-12		x	x
BD(ČNB)2-12		x	x
BD(ČNB)3-12		x	x
BD(ČNB)4-12		x	x
BD(ČNB)7-04		x	x
BD(ČNB)8-04		x	x
BD(ČNB)11-04		x	x
BD(ČNB)12-04		x ¹⁾	
BD(ČNB)13-04		x ¹⁾	
BD(ČNB)14-04		x	
BD(ČNB)16-04		x	x
BD(ČNB)18-04		x	x
E(ČNB)5-04		x	x
E(ČNB)7-04		x	x
E(ČNB)8-01		x ²⁾	
E(ČNB)9-01	x		x

Poznámky: 1) Včetně údajů za ostatní společnosti zařazené v regulovaném konsolidačním celku,

2) Včetně údajů za ostatní společnosti zařazené v konsolidačním celku.

Zdroj: *Opatření České národní banky č. 2 ze dne 19. prosince 2005, kterým se stanoví*

předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance [online].

[28.11.2006] Dostupné z: <http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/legislativa/vestnik/2005/download/v_2005_14_10305410.pdf>.

Příloha F - Dokumenty Basilejského výboru pro bankovní dohled⁵⁶

- 1975 Basle concordat
- 1979 Consolidated supervision of banks' international activities
- 1980 Supervision of banks' foreign exchange positions
- 1982 Management of banks' international lending (country risk analysis and country exposure measurement and control)
- 1983 Principles for the supervision of banks' foreign establishments
- 1986 The management of banks' off-balance-sheet exposures
- 1988 International convergence of capital measurement and capital standards (Capital accord)
- 1989 Risks in computer and telecommunication systems
The relationship between bank supervisors and external auditors (a joint paper issued as a International Statement on Auditing by the International Auditing Practices Committee)
- 1990 Information flows between banking supervisory authorities
- 1991 Measuring and controlling large credit exposures
- 1992 A framework for measuring and managing liquidity
Asset transfers and securitisation
Minimum standards for the supervision of international banking groups and their cross-border establishments
The insolvency liquidation of a multinational bank
- 1994 Risk management guidelines for derivatives
- 1995 The supervision of financial conglomerates (prepared by a Tripartite Group of banking, securities and insurance regulators)
- 1996 Overview of the amendment to the capital accord to incorporate market risks
Amendment to the capital accord to incorporate market risks
Supervisory framework for the use of „backtesting“ in conjunction with the internal models approach to market risk capital requirements
Interpretation of the capital accord for the multilateral netting of forward value foreign exchange transactions
The supervision of cross-border banking
Basle/IOSCO joint statement for the Lyon summit
- 1997 Principles for the management of interest rate risk
Core principles for effective banking supervision (Basle core principles)
History of the Basle committee and its membership
Deposit protection schemes in the member countries of the Basle committee

⁵⁶ Zdroj: JÍLEK, J. *Finanční rizika*. Praha: Grada Publishing, 2000, str. 219-220. ISBN 80-7169-579-3.
Bank for International Settlements [online]. [5.6.2006] Dostupné z: <<http://www.bis.org/bcbs/index.htm>>.

- 1998 Instruments eligible for inclusion in tier 1 capital
Operational risk management
Consultative paper on on-balance-sheet netting
Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering
- 1999 Credit risk modelling: current practices and applications
Principles for the management of credit risk
- 2000 Sound practices for managing liquidity in banking organisations
- 2001 Essential elements of a statement of cooperation between banking supervisors
Customer due diligence for banks
- 2002 Management and Supervision of Cross-Border Electronic Banking Activities
The relationship between banking supervisors and banks' external auditors
Internal Audit in Banks and the Supervisor's Relationship with Auditors: A Survey
- 2003 Shell banks and booking offices
High-level principles for the cross-border implementation of the New Accord
Management and supervision of cross-border electronic banking activities
Parallel-owned banking structures
- 2004 Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk
Consolidated KYC Risk Management
Principles for the home-host recognition of AMA operational risk capital
- 2005 Credit Risk Transfer
Amendment to the capital accord to incorporate market risks
- 2006 Home-host information sharing for effective Basel II implementation
The management of liquidity risk in financial groups

Příloha G - Hlavní direktivy v bankovní sféře v Evropské unii platné k 29. 5. 2006⁵⁷

Finanční a úvěrové instituce

Bankovní aktivita

Direktiva Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES ze dne 26. října 2005 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu (Text s významem pro EHP)

Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions

Directive 98/33/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 amending Article 12 of Council Directive 77/780/EEC on the taking up and pursuit of the business of credit institutions, Articles 2, 5, 6, 7, 8 of and Annexes II and III to Council Directive 89/647/EEC on a solvency ratio for credit institutions and Article 2 of and Annex II to Council Directive 93/6/EEC on the capital adequacy of investment firms and credit institutions

Directive 98/26/EC of the European Parliament and of the Council of 19 May 1998 on settlement finality in payment and securities settlement systems

Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes

Commission Directive 95/67/EC of 15 December 1995 making a technical amendment to Council Directive 89/647/EEC on a solvency ratio for credit institutions as regards the definition of 'multilateral development banks' (Text with EEA relevance)

Commission Directive 95/15/EC of 31 May 1995 adapting Council Directive 89/647/EEC on a solvency ratio for credit institutions, as regards the technical definition of 'Zone A' and in respect of the weighting of asset items constituting claims carrying the explicit guarantee of the European Communities

Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes

Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering

Council Directive 85/345/EEC of 8 July 1985 amending Directive 77/780/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions

Council Directive 63/474/EEC of 30 July 1963 liberalising transfers in respect of invisible transactions not connected with the movement of goods, services, capital or persons

⁵⁷ Zdroj: Institutions financières et crédit [online]. [29. 5. 2006]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/EurovocView.do?idRoot=1&refinecode=LEG*T1=V112;T2=V1;T3=V5&eurovocrep=24>.

Úvěry

Směrnice Komise 2004/79/ES ze dne 4 března 2004 kterou se v důsledku přistoupení České republiky, Estonska, Kypru, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Maltu, Polska, Slovinska a Slovenska upravuje směrnice 2002/94/ES v oblasti daní

Commission Directive 2002/94/EC of 9 December 2002 laying down detailed rules for implementing certain provisions of Council Directive 76/308/EEC on mutual assistance for the recovery of claims relating to certain levies, duties, taxes and other measures

Council Directive 98/29/EC of 7 May 1998 on harmonisation of the main provisions concerning export credit insurance for transactions with medium and long-term cover

Directive 98/7/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 amending Directive 87/102/EEC for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit

Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes

Council Directive 93/22/EEC of 10 May 1993 on investment services in the securities field

Council Directive 92/108/EEC of 14 December 1992 amending Directive 92/12/EEC on the general arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement and monitoring of such products and amending Directive 92/81/EEC

Council Directive 90/88/EEC of 22 February 1990 amending Directive 87/102/EEC for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit

Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit

Eighth Council Directive 79/1072/EEC of 6 December 1979 on the harmonization of the laws of the Member States relating to turnover taxes - Arrangements for the refund of value added tax to taxable persons not established in the territory of the country

Finanční instituce

Směrnice Komise 2006/29/ES ze dne 8. března 2006 , kterou se mění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES, pokud jde o zařazení nebo vyřazení určitých institucí z působnosti směrnice

Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování

Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC

Commission Directive 2004/69/EC of 27 April 2004 amending Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council as regards the definition of "multilateral development banks" (Text with EEA relevance)

Directive 2003/41/EC of the European Parliament and of the Council of 3 June 2003 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision

Directive 2003/51/EC of the European Parliament and of the Council of 18 June 2003 amending Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC, 86/635/EEC and 91/674/EEC on the annual and consolidated accounts of certain types of companies, banks and other financial institutions and insurance undertakings (Text with EEA relevance)

Directive 2002/87/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council

Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration

Directive 2001/65/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 amending Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC and 86/635/EEC as regards the valuation rules for the annual and consolidated accounts of certain types of companies as well as of banks and other financial institutions

Directive 2001/24/EC of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 on the reorganisation and winding up of credit institutions

Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions

Directive 2000/28/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 amending Directive 2000/12/EC relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions

Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions

Directive 98/33/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 amending Article 12 of Council Directive 77/780/EEC on the taking up and pursuit of the business of credit institutions, Articles 2, 5, 6, 7, 8 of and Annexes II and III to Council Directive 89/647/EEC on a solvency ratio for credit institutions and Article 2 of and Annex II to Council Directive 93/6/EEC on the capital adequacy of investment firms and credit institutions

Directive 98/31/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 amending Council Directive 93/6/EEC on the capital adequacy of investment firms and credit institutions

Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers

Directive 96/10/EC of the European Parliament and of the Council of 21 March 1996 amending Directive 89/647/EEC as regards recognition of contractual netting by the competent authorities

Commission Directive 95/67/EC of 15 December 1995 making a technical amendment to Council Directive 89/647/EEC on a solvency ratio for credit institutions as regards the definition of 'multilateral development banks' (Text with EEA relevance)

European Parliament and Council Directive 95/26/EC of 29 June 1995 amending Directives 77/780/EEC and 89/646/EEC in the field of credit institutions, Directives 73/239/EEC and 92/49/EEC in the field of non- life insurance, Directives 79/267/EEC and 92/96/EEC in the field of life assurance, Directive 93/22/EEC in the field of investment firms and Directive 85/611/EEC in the field of undertakings for collective investment in transferable securities (Ucits), with a view to reinforcing prudential supervision

Commission Directive 95/15/EC of 31 May 1995 adapting Council Directive 89/647/EEC on a solvency ratio for credit institutions, as regards the technical definition of 'Zone A' and in respect of the weighting of asset items constituting claims carrying the explicit guarantee of the European Communities

Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes

Council Directive 93/22/EEC of 10 May 1993 on investment services in the securities field

Council Directive 93/6/EEC of 15 March 1993 on the capital adequacy of investments firms and credit institutions

Council Directive 92/121/EEC of 21 December 1992 on the monitoring and control of large exposures of credit institutions

Council Directive 92/16/EEC of 16 March 1992 amending Directive 89/299/EEC on the credit institution's own funds

Council Directive 91/633/EEC of 3 December 1991 implementing Directive 89/299/EEC on the own funds of credit institutions

Commission Directive 91/31/EEC of 19 December 1990 adapting the technical definition of 'multilateral development banks' in Council Directive 89/647/EEC of 18 December 1989 on a solvency ratio for credit institutions

Second Council Directive 89/646/EEC of 15 December 1989 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions and amending Directive 77/780/EEC

Council Directive 89/117/EEC of 13 February 1989 on the obligations of branches established in a Member State of credit institutions and financial institutions having their head offices outside that Member State regarding the publication of annual accounting documents

Council Directive 86/635/EEC of 8 December 1986 on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions

Council Directive 85/345/EEC of 8 July 1985 amending Directive 77/780/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions

Council Directive 73/183/EEC of 28 June 1973 on the abolition of restrictions on freedom of establishment and freedom to provide services in respect of self- employed activities of banks and other financial institutions

Úvěrová politika

Council Directive 2004/76/EC of 29.4.2004 amending Directive 2003/49/EC as regards the possibility for certain member states to apply transitional periods for the application of a common system of taxation applicable to interest and royalty payments made between associated companies of different member states

Council Directive 2003/48/EC of 3 June 2003 on taxation of savings income in the form of interest payments

Directive 98/31/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 amending Council Directive 93/6/EEC on the capital adequacy of investment firms and credit institutions

Directive 98/7/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 amending Directive 87/102/EEC for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit

Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes

Directive 96/10/EC of the European Parliament and of the Council of 21 March 1996 amending Directive 89/647/EEC as regards recognition of contractual netting by the competent authorities

Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes

Council Directive 93/6/EEC of 15 March 1993 on the capital adequacy of investments firms and credit institutions

Council Directive 90/88/EEC of 22 February 1990 amending Directive 87/102/EEC for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit

Council Directive 71/86/EEC of 1 February 1971 on harmonisation of the basic provisions in respect of guarantees for short-term transactions (political risks) with public buyers or with private buyers

Příloha H - Kodex chování mezi bankami a klienty

Obsah

Preambule 3

Část 1: Úvod 4

Část 2: Práva klientů ve vztahu k bankám 5

Část 3: Práva bank ve vztahu ke klientům 9

Část 4: Řešení vzájemných sporů 10

Část 5: Formální náležitosti přihlášení se ke Standardu a jeho implementace 11

Seznam příloh 12

Preambule

Banky sdružené v České bankovní asociaci považují péči o klienta a jeho spokojenost za jeden z důležitých pilířů své obchodní strategie. Snaha o dosažení vztahu důvěry a spolupráce mezi bankou a jejím klientem je ústředním motivem aktivit, které banky činí.

Dobrá banka je především spolehlivá banka. Být takovou bankou znamená udržovat vůči svým klientům vysoký standard, na který se mohou kdykoli spolehnout. Jasně daná pravidla pro navázání vztahů mezi klientem a bankou, pro jejich udržování i případné ukončení, mohou sloužit jako konstrukce, na níž lze postavit pevné, jisté a oboustranně prospěšné základy.

Banky jsou si však dobře vědomy rozmanitosti spektra svých klientů a rozdílnosti v povaze vztahů k jednotlivými typům klientů. Uvědomují si, že tato všeobecně uznávaná fakta nabývají na významu zejména v případech, kdy se vzájemný vztah mezi bankou a klientem nezdá být úplně vyrovnaný, v případech, kdy možnosti a znalosti jedné strany objektivně přesahují možnosti té druhé, tedy zejména v jejich vztazích s individuální klientelou.

Bez ohledu na schopnosti každého jednotlivého klienta a okolnosti konkrétního obchodního případu je nutné vycházet z toho, že banka coby profesionál jedná s klienty, kteří mohou být v oblasti bankovníctví a finančních služeb laiky. Právě při vědomí této nevyváženosti je třeba nejen dodržovat pravidla, která jsou pro tuto oblast stanovena právními předpisy, nýbrž o těchto pravidlech klienty včas informovat a dávat jim konkrétní náplň a smysl. Za tímto účelem jsou členské banky, kromě jiného, připraveny odborně podporovat vzdělávání veřejnosti v oblasti bankovního sektoru.

Za účelem dosažení jednotného přístupu členských bank ke specifickému postavení individuální klientely a nastavení určitého minimálního standardu péče o klienta tohoto typu, vydává Česká bankovní asociace (dále jen "ČBA") tento Standard č. 19/2005 (dále jen "Standard"), s tím, že je ponecháno na vůli jednotlivých členských bank, zda budou vůči svým klientům uplatňovat standard ještě vyšší. ČBA je přesvědčena o tom, že Standard může významným způsobem přispět k tomu, že si klienti budou svých práv ve vztahu k bankám nejen vědomi, ale budou je také náležitě využívat.

ČBA tímto zároveň vyzývá všechny své členské banky k dodržování Standardu (formální náležitosti přihlášení se ke Standardu jsou popsány níže v části 5. Standardu) a jeho zapracování do svých vnitřních předpisů. Zároveň ČBA bankám doporučuje, aby o tomto svém kroku náležitě informovaly své klienty a širokou veřejnost.

ČBA bude průběžně monitorovat uplatňování Standardu. ČBA je připravena Standard v případě potřeby a na základě vyhodnocení jeho účinnosti aktualizovat. První hodnocení účinnosti Standardu a jeho uplatňování bude zahájeno v polovině roku 2006 a poté jej bude ČBA provádět nejméně jednou za dva roky.

1. Úvod

1.1 Pro potřeby Standardu je pojem klient používán k označení zákazníka banky, který je fyzickou osobou, jež do vztahu s bankou nevstupuje za účelem či v souvislosti s uskutečňováním podnikatelských aktivit.

1.2 Na činnost bank se obecně vztahuje celá řada právních předpisů Evropského společenství, z nichž některé jsou pouze doporučujícího charakteru, některé jsou závazné přímo a jiné prostřednictvím české legislativy.

- 1.3 Vzájemné vztahy bank a jejich klientů a jejich práva a povinnosti jsou upraveny v české legislativě, především v zák. č. 513/1990 Sb., obchodním zákoníku, v platném znění; zák. č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, v platném znění; zák. č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění; zák. č. 124/2002 Sb., o platebním styku, v platném znění; zák. č. 61/1996 Sb., zákoně o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů, v platném znění; zák. č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, v platném znění; zák. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění; a v dalších právních předpisech.
- 1.4 Některé vztahy mezi bankou a klientem mohou spadat také pod ustanovení zákona zák. č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 91/1986 Sb., v platném znění a zákona 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění, a jiné naopak pod ustanovení zák. č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření a o změně a doplnění zákona ČNR č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona ČNR č. 35/1993 Sb.
- 1.5 Kromě právně závazných norem, se však banky dobrovolně přihlašují i k dalším pravidlům, která jsou přijímána ve formě kodexů, doporučení či minimálních standardů a která obecně slouží k zakotvení určitých etických zásad, k zajištění větší transparentnosti a přehlednosti a k celkově lepší úrovni poskytovaných služeb v bankovním sektoru.
- 1.6 Banka, která se přihlásí ke Standardu, se zavazuje k následujícímu:
 - 1.6.1 Banka bude odpovídajícím způsobem informovat klienta či potenciálního klienta o tom, že se přihlásila k dodržování Standardu a o tom, kde je možné se seznámit s jeho obsahem.
 - 1.6.2 Je-li banka poskytovatelem úvěrů na bydlení, bude klienta či potenciálního klienta odpovídajícím způsobem informovat také o tom, zda se přihlásila k dodržování Standardu ČBA č. 18/2005 - Zásady poskytování předsmělných informací souvisejících s úvěry na bydlení a ke Kodexu o poskytování předsmělných informací souvisejících s úvěry na bydlení, a o tom, kde je možné se seznámit s obsahem těchto dokumentů.
 - 1.6.3 Banka bude ve svých informačních, propagačních a reklamních materiálech uvádět pravdivé, aktuální a srozumitelné údaje a vyvaruje se uvádění takových informací, které by mohly klienty uvést v omyl. Banka při své propagační a reklamní činnosti bude zejména dodržovat ustanovení zák. č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy, v platném znění a související Kodex pro reklamu vydaný Radou pro reklamu ČR.

2. Práva klientů ve vztahu k bankám

2.1 Rady a informace

- 2.1.1 Klient má právo požadovat od své banky nebo od banky, u níž si chce zřídit účet či s níž chce vstoupit v jiný smluvní vztah, přiměřené informace a vysvětlení týkající se tohoto existujícího či uvažovaného smluvního vztahu a základní charakteristiky nabízených produktů.
- 2.1.2 Klient může od své banky, případně od banky, s níž chce vstoupit ve smluvní vztah, žádat konzultaci, jak postupovat při rozhodnutích týkajících se jeho existujícího či uvažovaného smluvního vztahu. Klient má zejména právo konzultovat s bankou, které produkty by pro něj byly vhodné, s ohledem na jejich cenu a vlastnosti, kterými se odlišují od jiných bankou nabízených produktů. Banka poskytne klientovi maximum informací o jednotlivých alternativních řešeních s poukazem na podstatné rozdíly, na které by se klient při rozhodování měl soustředit, především s ohledem na jejich cenovou nákladnost.
- 2.1.3 Informace, které banka klientovi poskytuje, mohou být obsaženy přímo ve smlouvách s klientem, mohou být součástí všeobecných obchodních podmínek či jiných obchodních podmínek, které banka u svých konkrétních produktů a služeb uplatňuje, nebo mohou být klientovi poskytnuty samostatně.
- 2.1.4 Není-li stanovena konkrétní forma předávání informací, ať už zákonem, jiným právním předpisem, tímto Standardem, dohodou s klientem či jiným způsobem, může banka poskytovat informace v písemné podobě i ústně, pomocí telefonu, faxu, elektronické pošty, svých oficiálních internetových stránek, oznámení odeslaných klientovi na jeho adresu či

vyvěšených na pobočkách banky nebo prostřednictvím letáků a brožur, které jsou klientovi k dispozici na pobočkách banky.

- 2.1.5 Banka informuje klienta ještě před uzavřením smlouvy, že v souladu s platnými právními předpisy má klient právo odmítnout zaslání reklamy a že tak může učinit při podpisu dané smlouvy či kdykoli během trvání smluvního vztahu s bankou.
- 2.1.6. Vybrané typy finančních produktů budou v rámci jejich nabídky a poskytování klientům popsány přehlednými infolisty, které budou obsahovat základní informace o podmínkách, cenách a rizicích příslušného produktu⁵⁸.
- 2.1.7. Banka poskytne klientovi informace o pojmenování a přehledných definicích základních operací, které nejsou předmětem produktové diferenciace⁵⁹.

2.2 Obchodní podmínky

- 2.2.1 Klient má právo získat všeobecné obchodní podmínky banky, či jiné obchodní podmínky, které banka u svých jednotlivých služeb a produktů uplatňuje, nebo do nich nahlédnout na internetových stránkách banky. Klient může po bance požadovat bližší vysvětlení všeobecných obchodních podmínek banky či jiných obchodních podmínek, které banka u svých jednotlivých služeb a produktů uplatňuje.
- 2.2.2 Banky vhodným způsobem informují své klienty o změnách všeobecných obchodních podmínek a jiných obchodních podmínek, které u svých jednotlivých služeb a produktů uplatňují, a to v dostatečném časovém předstihu, nejméně však 30 dní před datem účinnosti takových změn, aby klienti měli možnost zvážit, zda a jak budou v této lhůtě na nové podmínky reagovat.

2.3 Informace o vedení účtu a prováděných službách

- 2.3.1 Klient má právo na informaci o tom, v jakých termínech či jak často jsou účtovány jednotlivé poplatky, v jakých termínech banka provádí přijaté platební příkazy či požadavky na provedení jiných transakcí apod. Klient má právo na to, aby mu banka tyto informace poskytla ještě před uzavřením smlouvy o otevření/vedení účtu či jiné příslušné smlouvy.
- 2.3.2 Klient má právo na pravidelnou informaci o pohybech na svém účtu. Tato informace bývá většinou poskytována prostřednictvím výpisu z účtu, přičemž záleží na klientovi samotném, aby si z nabídky dané banky zvolil, jakou formou a v jakých intervalech chce být o pohybech na svém účtu informován. Nabídka banky co se týče formy a frekvence poskytování výpisu z účtu může být limitována podmínkami, které souvisí s dalšími poskytovanými službami (např. vydáním platební karty).
- 2.3.3 Klient má právo na informaci a doporučení, jak chránit přístup ke svému účtu a prostředkům na něm uloženým. Dále má právo na informaci o tom, jak se lze, dle názoru banky, co nejlépe chránit před zneužitím platebních prostředků, které mu banka v rámci svých služeb poskytuje či jejichž poskytnutí mu zprostředkovává.
- 2.3.4 Ještě před uzavřením smlouvy o otevření/vedení účtu či jiné příslušné smlouvy má klient právo požadovat informaci o tom, jakým způsobem je možné uvažovaný smluvní vztah ukončit, jaký bude postup banky v případě, že smlouva bude ukončena ze strany klienta.
- 2.3.5. Jestliže se klient rozhodne zrušit stávající a zřídit si nový účet u jiné banky, má právo na přiměřené informace a rady jak postupovat k usnadnění úkonů, které jsou zapotřebí při přechodu od jedné banky k druhé.

2.4 Ceny a oznamování jejich změn

- 2.4.1 Klient má právo na informaci o ceně produktu nebo služby, jež zamýšlí od banky koupit nebo využít, a to ještě před uzavřením příslušného smluvního vztahu. Rozhodne-li se klient uvažovanou či nabízenou službu nevyužít či nabízený produkt nekoupit a příslušný smluvní vztah s bankou neuzavřít, nebude pro něj z tohoto jeho

⁵⁸ V návaznosti na práci společné Expertní skupiny ČBA a Ministerstva financí bude v průběhu roku 2006 zveřejněno, kterých produktů se tento závazek týká a kdy a v jaké formě budou příslušné infolisty zákazníkům k dispozici.

⁵⁹ V návaznosti na práci společné Expertní skupiny ČBA a Ministerstva financí a po konzultaci s Úřadem na ochranu hospodářské soutěže bude upřesněno a zákazníkům sděleno, kterých operací a v jakém termínu se naplnění tohoto závazku dotýká.

rozhodnutí vyplývat žádná sankce, omezení či dodatečné budoucí omezení, a to ani u těch služeb a produktů, které již v rámci existujícího smluvního vztahu s bankou využívá.

- 2.4.2 Klient má právo na to, aby mu banka k uzavírané smlouvě přiložila část či výňatek ze sazebníku, který obsahuje aktuálně platné ceny služeb, které jsou pro daný smluvní vztah relevantní.
- 2.4.3 Klient má právo získat platný sazebník základních služeb, které banka poskytuje, či nahlédnout do platného sazebníku banky uveřejňovaného na internetových stránkách banky. Banka o této možnosti, případně o dalších možnostech, kde a jak lze získat informace o platných cenách, transparentně a průběžně informuje. V případě, že si klient není jist, zda informaci obsažené v sazebníku zcela rozumí, má právo požadovat po bance vysvětlení uvedených pojmů a konkrétních položek.
- 2.4.4 Počínaje přistoupením k tomuto Standardu udržuje banka vnitřní databázi svých sazebníků a na žádost klienta poskytne informaci o tom, jaké ceny za konkrétní služby uplatňovala v tom kterém minulém období od přistoupení k tomuto Standardu, či mu umožní do dříve platného sazebníku nahlédnout (např. elektronicky či na pobočce banky).
- 2.4.5 Banky informují své klienty o změnách sazebníků vhodným a transparentním způsobem a v dostatečném časovém předstihu, nejméně však 30 dní před datem účinnosti takových změn, aby klienti měli možnost zvážit, zda a jak budou v této lhůtě na nové podmínky reagovat.
- 2.4.6 Klient má právo na vysvětlující informaci, jaká bude celková cena za konkrétní operaci, není-li to pro něj dostatečně zřejmé ze sazebníku banky⁶⁰

2.5 Zacházení s informacemi o klientovi

- 2.5.1 Klient má právo na informaci o tom, jaké údaje a informace od něj bude banka požadovat v souvislosti s uzavřením smlouvy o otevření/vedení účtu či jiné příslušné smlouvy.
- 2.5.2 Veškeré informace o bankovních obchodech a peněžních službách bank, včetně stavů na účtech, jsou předmětem bankovního tajemství. Údaje, které byly bance klientem poskytnuty a které banka o klientovi spravuje, bance slouží jen pro ty účely, pro které jí byly klientem poskytnuty. S výjimkou, kdy je banka dle obecně závazných právních předpisů povinna nebo oprávněna poskytnout určité třetí osobě údaje, na které se vztahuje bankovní tajemství, nebudou informace, které o klientovi banka spravuje, poskytnuty žádné třetí osobě bez klientova předchozího souhlasu, a to ani v případě, že by takovou třetí osobou byla instituce působící v rámci stejného finančního uskupení jako banka.
- 2.5.3 Banka chrání důvěrný charakter informací, které o klientovi získala při sjednávání smluvního vztahu nebo během jeho trvání v souladu s platnou právní úpravou, a to i poté, co již došlo k ukončení smluvního vztahu s daným klientem.
- 2.5.4 Banka poskytuje klientovi informace o údajích, které o něm zpracovává v souvislosti s poskytnutím produktu či služby, a to v rozsahu a v souladu se všemi požadavky zák. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění. Klient má právo být informován o tom, že jeho komunikace s bankou bude zaznamenána a uchovávána.

2.6 Pomoc banky v případě mimořádných situací

- 2.6.1 V případě, že se klient stane obětí podvodného jednání, krádeže či jiného zneužití v záležitostech týkajících se jeho smluvního vztahu s bankou (zejména dojde-li k odcizení či zneužití platební karty), má právo na doporučení a pomoc při řešení důsledků, které z této události pro jeho vztah s bankou vyplývají.
- 2.6.2 Uzavírá-li banka svoji pobočku, má klient této pobočky právo na informaci o této skutečnosti. Tuto informaci banka klientovi poskytne v dostatečném časovém předstihu před ukončením činnosti pobočky tak, aby klient měl možnost zvážit situaci a rozhodnout se, jak bude reagovat, a aby případně mohl učinit příslušné kroky.

⁶⁰ ČBA doporučí svým členským bankám, aby na svých webových stránkách vytvořily pomůcky (např. elektronické kalkulatory), které by klientům umožnily, aby při zadávání konkrétních parametrů požadované operace mohli zjistit její celkovou cenu

2.7 Postup banky v případě prodlení klienta

- 2.7.1 Ještě před uzavřením příslušného smluvního vztahu má klient právo na informaci o tom, jak bude banka postupovat v případě, že klient nesplní či nebude opakovaně plnit své závazky vůči bance.
- 2.7.2 Dojde-li k tomu, že se klient dostane vůči bance do prodlení, má právo požádat banku o konzultaci ohledně vzniklé situace a přichází-li to v úvahu, též o případné návrhy možného řešení. Banka přistupuje ke klientovi individuálně a s ohledem na předchozí spolupráci, zkušenosti a složitou situaci klienta, může v daném případě projevit větší míru tolerance a pochopení, za podmínky zachování souladu s příslušnými smluvními ujednáními, zákonnými normami a případně dalšími právně závaznými předpisy.

3. Práva bank ve vztahu ke klientům

- 3.1 Při poskytování služeb je banka oprávněna a v souladu s obecně závaznými právními předpisy také povinna klienta nebo osobu jednající jeho jménem identifikovat a údaje o provedené identifikaci také uchovávat.
- 3.2 Pokud se klient odmítne identifikovat, je banka oprávněna a v některých případech přímo ze zákona povinna provedení požadované služby odmítnout.
- 3.3 Banka má právo a povinnost v souladu s obecně závaznými právními předpisy požadovat od klienta pravdivé a úplné informace nutné k efektivnímu uspokojování potřeb klienta, žádnému oboustrannému plnění smluvních vztahů a plnění povinností stanovených obecně závaznými právními předpisy. Banka má zejména právo a v některých případech také povinnost požadovat od klienta informace a důkazy o původu peněžních prostředků ukládaných na či připisovaných ve prospěch účtu klienta a některé další údaje stanovené např. zák. č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění; zák. č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů, v platném znění; či Opatřením ČNB č. 1 ze dne 8. září 2003 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky pro oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti.
- 3.4 Banka má právo požadovat od klienta informace a doklady, které slouží k posouzení bonity klienta nebo které prokazují jeho spolehlivost a důvěryhodnost, včetně informací poskytovaných úvěrovými registry. Banka má zejména právo po klientovi požadovat odpovídající zajištění závazků, které mu na základě smluvního vztahu vůči bance vznikají nebo vzniknout mohou.
- 3.5 Banka má právo požadovat od ručitele informace, případně doklady, na základě kterých bude možné posoudit jeho schopnost dostát ručitelskému závazku.
- 3.6 Odmítne-li klient poskytnout bance informace, doklady, důkazy, které je banka v souladu s obecně závaznými právními předpisy povinna či oprávněna po něm požadovat, anebo odmítne-li dát bance svůj souhlas potřebný pro posouzení vhodnosti příslušného produktu pro klienta, je banka oprávněna odmítnout poskytnutí produktu či služby danému klientovi.
- 3.7 Banka má právo požadovat po klientovi, s nímž je banka v úvěrovém či jiném obdobném smluvním vztahu, aby ji včas a odpovídajícím způsobem informoval o jakékoli změně své finanční situace, která by mohla mít vliv na jeho platební schopnost, a o okolnostech, které by mohly ohrozit dodržení jeho smluvních závazků vůči bance.
- 3.8 V případě, že se klient, s nímž je banka v úvěrovém či jiném obdobném smluvním vztahu, dostane do složité platební situace (zejména dostane-li se do prodlení vůči třetím osobám či do platební neschopnosti), je povinen o tom banku neprodleně informovat a poskytnout bance veškeré potřebné informace k tomu, aby mohla jeho situaci posoudit a případně navrhnout možná řešení.
- 3.9 Banka má právo požadovat, aby veškeré pokyny a příkazy klienta, které bance předává, byly jednoznačné, určité, srozumitelné, úplné a současně aby byly v souladu s právními předpisy. Není-li tomu tak, je banka oprávněna takový pokyn či příkaz klienta odmítnout a neprovést.
- 3.10 Banka má právo zaznamenávat po předchozím upozornění komunikaci s klientem a tyto záznamy uchovávat v souladu s platnými právními předpisy.

- 3.11 K zajištění bezpečnosti klientů i zaměstnanců bank, bankovních prostor a peněžní hotovosti je banka oprávněna přijímat vhodná opatření vedoucí ke snižování bezpečnostních rizik (např. vymezení bezpečnostních zón, monitoring kamerovými systémy atp.).

4. Řešení sporu mezi bankou a klientem

4.1 Stížnosti/reklamace související se smluvním vztahem mezi bankou a klientem

- 4.1.1 Klient má právo na srozumitelnou informaci o tom, jak má postupovat, není-li spokojen se službou, která mu byla bankou poskytnuta či je mu poskytována, a o tom, jak má podat stížnost/reklamaci.
- 4.1.2 Klient má právo na informaci o tom, jak bude v případě stížnosti/reklamace banka postupovat, jak bude s jeho stížností/reklamací naloženo a který útvar banky, případně který zaměstnanec příslušného útvaru banky, se jejím vyřízením bude zabývat.
- 4.1.3 Klient má právo na informaci o lhůtě, v níž bude jeho stížnost, resp. reklamace vyřízena. Tato lhůta musí být přiměřená povaze stížnosti/reklamace a možnostem banky.
- 4.1.4 Klient má také právo na srozumitelnou informaci o tom, jaké jsou další možnosti jeho postupu v případě, že nebude spokojen s vyřízením své stížnosti/reklamace.
- 4.1.5 Klient má právo být informován zejména o tom, že pokud nebude spokojen s vyřízením stížnosti/reklamace samotnou bankou, je v některých případech týkajících se platebního styku a elektronických platebních prostředků k řešení případných sporů mezi klientem a bankou, případně mezi klientem a vydavatelem elektronických platebních prostředků, příslušný též finanční arbitr.
- 4.1.6 Banky, které se přihlásily k dodržování Standardu ČBA č. 18/2005 - Zásady poskytování předmluvních informací souvisejících s úvěry na bydlení a ke Kodexu o poskytování předmluvních informací souvisejících s úvěry na bydlení, informují klienty o tom, kde a jak mohou uplatnit své stížnosti související s dodržováním výše uvedeného standardu a Kodexu.

4.2 Podněty klientů k prošetření dodržování tohoto Standardu

- 4.2.1 Pokud má klient pochybnosti o tom, zda chování banky je v souladu s ustanoveními Standardu, či se domnívá, že banka některé ustanovení Standardu nedodržuje, může podat bance podnět k vnitřnímu prošetření souladu chování banky se Standardem. Banka klienta informuje o tom, jaký je postup pro podání takového podnětu.
- 4.2.2 Podá-li klient takový podnět, banka se jím bude v souladu se svými vnitřními předpisy náležitě zabývat. Klient má v této souvislosti právo na informaci o tom, který útvar, případně který zaměstnanec příslušného útvaru, se bude jeho podnětem zabývat a v jaké lhůtě mu bude odpovězeno.
- 4.2.3 Pokud bude mít klient i po vyřízení klientova podnětu příslušnou bankou pochybnosti o souladu chování banky s ustanoveními Standardu, může o tom učinit oznámení kanceláři České bankovní asociace.
- 4.2.4 Adresa pro zasílání podnětů klientů ve věci pochybností o souladu chování banky s ustanoveními Standardu:

cba@czech-ba.cz
Česká bankovní asociace
Vodičkova 30
110 00 Praha 1

5. Formální náležitosti přihlášení se ke standardu a jeho implementace

Pro vnitřní potřeby a za účelem zpětné vazby bude ČBA průběžně monitorovat vůli českého bankovního sektoru k dodržování Standardu. ČBA proto žádá členské banky, které se rozhodly přihlásit se k dodržování Standardu, aby ke dni takového svého rozhodnutí laskavě učinily následující prohlášení a zaslaly je do kanceláře ČBA na adresu:

Česká bankovní asociace, sekretariát, Vodičkova 30, 110 00 Praha 1.

"Na základě rozhodnutí představenstva/managementu/vedení banky ze dne _____ se _____/obchodní firma banky/_____ rozhodla přihlásit k dodržování Standardu ČBA č. 19/2005 - Kodex chování mezi bankami a klienty - (dále jen "Standard") a zavazuje se implementovat ustanovení Standardu do svých vnitřních předpisů.

Vzhledem k době, která je nutná pro vnitřní implementaci a přípravu na praktickou aplikaci některých ustanovení Standardu, začne být Standard v rámci _____/obchodní firma banky/_____ uplatňován nejpozději k _____.

Kontaktním místem, na které se budou moci klienti obrátit v případě, že dojde k nesrovnalostem či problémům ohledně dodržování Standardu, je _____/název, adresa, telefonické, faxové a e-mailové spojení či přímo jména konkrétních zaměstnanců banky zařazených do jejího reklamačního či jiného příslušného útvaru/oddělení/_____.

_____/obchodní firma banky/_____ bude kancelář ČBA písemně a bez zbytečného odkladu informovat o jakékoli změně v osobě či oddělení, které je kontaktním místem pro účely řešení nesrovnalostí a problémů s dodržováním Standardu.

V _____, dne _____

/obchodní firma banky a podpis(y) člena(ů) statutárního orgánu oprávněného(ých) jednat jménem banky dle výpisu z obchodního rejstříku/

Pravidla obsažená ve Standardu tvoří minimální stupeň ochrany a úpravy vzájemných vztahů mezi bankou a klientem - spotřebitelem. Přistoupením ke Standardu se banka zavazuje zakotvit ve svých interních předpisech alespoň tento základní stupeň úpravy vzájemných vztahů, přičemž je ponecháno na vůli každé jednotlivé banky, aby při svém jednání s klienty uplatňovala vyšší úroveň ochrany, vzájemné vstřícnosti a spolupráce.

Tabulka 1: Seznam bank, které přistoupily ke Standardu ČBA č. 19/2005 "Kodex chování mezi bankami a klienty":

	Banka rozhodla o přistoupení ke Kodexu v:	Kodex bude bankou implementován od:
Raiffeisenbank a.s.	lednu 2006	1.4.2006
Hypoteční banka, a.s.	lednu 2006	31.1.2006
Česká spořitelna, a.s.	lednu 2006	1.2.2006
IC Banka, a.s.	lednu 2006	1.7.2006
Wüstenrot stavební spořitelna a.s.	lednu 2006	1.10.2006
HYPO stavební spořitelna, a.s.	únoru 2006	1.1.2007
Českomoravská záruční a rozvojová banka, a.s.	únoru 2006	30.6.2006
Waldviertler Sparkasse von 1842, pobočka Jindřichův Hradec	únoru 2006	30.6.2006
Komerční banka, a.s.	březnu 2006	1.6.2006
HVB Bank Czech Republic a.s.	dubnu 2006	15.4.2006
Citibank a.s.	dubnu 2006	30.6.2006
Živnostenská banka, a.s.	květnu 2006	1.5.2006
Oberbank AG pobočka ČR	červnu 2006	1.9.2006
Československá obchodní banka, a.s.	červnu 2006	1.10.2006
Stavební spořitelna České spořitelny, a.s.	srpnu 2006	1.7.2007
GE Money Bank a.s.	září 2006	1.1.2007
BAWAG Bank CZ a.s.	říjen 2006	31.3.2007

Zdroj: Česká bankovní asociace. [online]. [7.1.2007]. Dostupné z:
<<http://www.czech-ba.cz/index.php?akce=kat&kat=1&lang=cz>>.